

ISSN 2521-1757 (Print)

ISSN 2616-8812 (Online)

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ІЗМАЇЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ГУМАНІТАРНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

СЕРІЯ: ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Випуск 60

Заснований у 1997 році

Ізмаїл

2022

DOI: 10.31909/26168812

УДК 378:001.891

На підставі наказу Міністерства освіти і науки України № 1188 від 24.09.2020 р. журнал внесений до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») у галузі педагогічні науки.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ №22509-12409ПР від 01.12.2016

Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету: збірник наукових праць. Серія: Педагогічні науки. Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2022. Вип. 60. 188 с.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Максимчук Борис – головний редактор, доктор педагогічних наук, професор (Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна); **Циганенко Лілія** – заступник головного редактора, доктор історичних наук, професор (Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна); **Кічук Надія** – заступник головного редактора, доктор педагогічних наук, професор Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна); **Бідюк Наталія** – доктор педагогічних наук, професор (Хмельницький національний університет, Україна); **Гораш-Постіка Віоріка** – доктор педагогічних наук, професор (Кишинівський університет, Молдова); **Кічук Ярослав** – доктор педагогічних наук, професор, ректор (Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна); **Князян Маріанна** – доктор педагогічних наук, професор (Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Україна); **Котелянець Наталка** – доктор педагогічних наук, професор (Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, Україна); **Куртєва Оксана** – доктор педагогіки (Комратський державний університет, Молдова); **Морзе Наталія** – доктор педагогічних наук, професор (Київський університет імені Бориса Грінченка, Україна); **Пижик Іренеуш** – доктор педагогічних наук (Куявська вища школа у Влоцлавку, Польща); **Плачинда Тетяна** – доктор педагогічних наук, професор (Херсонський державний аграрно-економічний університет, Україна); **Рашидов Сейфулла** – доктор педагогічних наук, професор (Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна); **Саснко Володимир** – кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент (Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, доктор наук з організації та управління, професор Вищої школи управління та адміністрування в Опольє (Польща).

Відповідальний за випуск – Мартинчук Олена

Рекомендовано до друку Вченою радою Ізмаїльського державного гуманітарного університету (протокол № 3 від 30.11.2022 р.)

Збірник зареєстровано в міжнародних каталогах періодичних видань та наукометричних базах даних:

Index Copernicus; Google Scholar; Eurasian Scientific Journal Index (ESJI); Researchbib Journal Index and Archive (ResearchBib); Scientific Indexing Services

Усі електронні версії статей збірника оприлюднюються на офіційному сайті видання
<http://visnyk.idgu.edu.ua/index.php/nv/index>

У збірнику опубліковані наукові статті з проблем сучасної теорії і практики освіти, навчання та виховання. Для наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів.

Засновник і видавець – Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Адреса редакції: Ізмаїльський державний гуманітарний університет,
вул. Репіна, 12, м. Ізмаїл, обл. Одеська, 68600. тел.: +380 (4841) 6-30-01, e-mail: nauka_idgu@ukr.net

UNICHECK

Тексти публікації були перевірені за допомогою системи пошуку ознак плагіату Unichesk в рамках проекту підтримки наукових університетських видань.

© Ізмаїльський державний
гуманітарний університет, 2022
© Автори статей, 2022

ISSN 2521-1757 (Print)

ISSN 2616-8812 (Online)

**SCIENTIFIC BULLETIN
OF THE IZMAIL STATE
UNIVERSITY OF HUMANITIES**

**SECTION:
PEDAGOGICAL SCIENCES**

ISSUE 60

Established in 1997

Izmail

2022

DOI: 10.31909/26168812

УДК 378:001.891

According to the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine as of 24.09.2020 № 1188 the journal is included in the List of scientific professional editions of Ukraine (category «B») on pedagogical sciences.

Certificate of state registration of printed mass media KB series №22509-12409IIP (01.12.2016).

Scientific Bulletin of the Izmail State University of Humanities: collection of scientific works. Section: Pedagogical Sciences. Izmail : RVB IDGU, 2022. Ed. 60. 188 p.

ORGANIZING TEAM

Maksymchuk Borys – Chairman, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Izmail State University of Humanities, Ukraine); **Tsyganenko Lilia** – Co-Chairman, Doctor of Historical sciences, Professor (Izmail State University of Humanities, Ukraine); **Kichuk Nadiia** – Co-Chairman, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Izmail State University of Humanities, Ukraine); **Bidyuk Natalia** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Khmelnitsky National University, Ukraine); **Gorash-Postika Viorica** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (University of Chisinau, Moldova); **Kichuk Yaroslav** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Rector (Izmail State University of Humanities, Ukraine); **Knyazyan Marianna** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Odessa I.I. Mechnikov National University, Ukraine); **Kotelyanets Natalka** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University, Ukraine); **Kurteva Oksana** – Doctor of Pedagogy (Comrat State University, Moldova); **Morze Natalia** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Borys Hrinchenko University of Kyiv, Ukraine); **Pyzhyk Ireneusz** – Doctor of Pedagogical Sciences (Kuyavian Higher School in Wloclawek, Poland); **Plachynda Tetyana** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kherson state agrarian and economic university, Ukraine); **Rashidov Seifulla** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Izmail State University of Humanities, Ukraine); **Saenko Volodymyr** – PhD in Physical Education and Sports, Associate Professor (Institute of Physical Education and Sports of Taras Shevchenko National University of Luhansk, Doctor of Organization and Management, Professor of the Higher School of Management and Administration in Opole, Poland).

Responsible for the issue – Martynchuk Olena

Recommended for publication by the Academic Council of Izmail State University of Humanities (protocol № 3, 30.11.2022)

The collection is registered in the international directories of periodicals and scientometric databases:

Index Copernicus; Google Scholar; Eurasian Scientific Journal Index (ESJI); Researchbib Journal Index and Archive (ResearchBib); Scientific Indexing Services

All electronic versions of articles in the collection are available on the official website edition
<http://visnyk.idgu.edu.ua/index.php/nv/index>

The collection contains scientific articles on the problems of modern theory and practice of education, training and upbringing. For researchers, teachers, post-graduate students, students.

Founder and Publisher – Izmail State University of Humanities

Editorial address: Izmail State University of Humanities,
Repina str, 12, Izmail, Odessa region, 68600. tel.: +380 (4841) 6-30-01, e-mail: nauka_idgu@ukr.net

The texts of the publications were verified using the Unicheck plagiarism signs search system as part of the project to support academic university publications..

UNICHECK

© Izmail State University of Humanities, 2022
© The authors of articles, 2022

ЗМІСТ

<i>Вдовенко Тетяна</i> Формування екологічної компетентності у студентів університету (<i>англ.</i>).....	9
<i>Глоба Ольга</i> Методичні особливості формування основних понять у процесі вивчення теми «Теорія будови органічних сполук».....	15
<i>Глушук Світлана, Хе Сяоцінь</i> Організаційно-педагогічні умови формування конструктивної індивідуальної освітньої траєкторії старшокласників.....	23
<i>Гончаренко Олексій</i> Проблеми застосування інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності вчителів трудового навчання у вітчизняних дисертаційних дослідженнях.....	31
<i>Звєкова Вікторія</i> Формування готовності майбутніх педагогів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти.....	38
<i>Звєкова Світлана</i> Самостійна робота як засіб формування фахових компетентностей майбутніх бакалаврів спеціальної освіти.....	46
<i>Іванова Дора</i> Принцип самоцінності дитинства – імператив формування інклюзивної компетентності вихователя дошкільного закладу.....	53
<i>Каркаш Валентина</i> Науково-теоретичні засади впровадження діяльнісного підходу в освітньому процесі сучасного дошкільного закладу.....	64
<i>Кічук Надія</i> Дипломатична складова професійної підготовки майбутнього фахівця як педагогічна проблема.....	71
<i>Кічук Ярослав</i> Обізнаність у праві Європейського Союзу як параметр правового менталітету українського студентства.....	80
<i>Коцур Сабіна, Костенко Оксана, Сіропол Володимир</i> Система вищої освіти України та підготовка вчителів середньої школи на сучасному етапі: реформування та особливості розвитку.....	87
<i>Листопад Олексій, Мардарова Ірина</i> Підготовка вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності.....	99
<i>Мельник Віта</i> Створення інноваційного освітнього простору в закладах дошкільної освіти: конструктивний досвід європейських країн.....	112

Москалюк Микола, Москалюк Наталія

Підвищення мотивації студентів в умовах дистанційного навчання під час військових дій..... 118

Павленко Олег

Впровадження навчальної дисципліни «основи військового управління» в систему підготовки майбутніх офіцерів підрозділів зв'язку (*англ.*)..... 128

Радул Ольга

Тенденції розвитку дошкільного виховання в сучасному світі..... 135

Рубан Ася

Фізична культура і спорт як засіб соціалізації молоді та інтеграції у соціокультурний простір..... 145

Сілаєв Віталій, Радовенчик Анастасія

Актуалізація проблеми академічної мобільності сучасного студентства в умовах діяльності інноваційного закладу вищої освіти..... 153

Станева Світлана

Фізична культура і спорт як чинники позитивної соціалізації дітей з особливими освітніми потребами..... 166

Шевчук Лариса, Яшанов Сергій

Організаційно-педагогічні умови ефективності змішаного навчання інформатичних дисциплін фахівців професійної освіти..... 176

CONTENT

<i>Vdovenko Tetiana</i> Formation of ecological competence among university students.....	9
<i>Hloba Olha</i> Methodological peculiarities of the formation of basic concepts during the study of the topic «Theory of structure of organic compounds».....	15
<i>Glushchuk Svitlana, He Xiao Qing</i> Organizational and pedagogical conditions of the formation of constructive individual educational trajectory of high school students.....	23
<i>Honcharenko Oleksii</i> Problems of application of information and communication technologies in the professional activities of vocational education teachers in domestic dissertation research.....	31
<i>Zvyekova Viktoria</i> Forming the readiness of future teachers for professional activities in the conditions of inclusive education.....	38
<i>Zvyekova Svitlana</i> Independent work as a means of forming professional competences of future bachelors of special education.....	46
<i>Ivanova Dora</i> The principle of childhood self-value – an imperative for forming the inclusive competence of a preschool educator.....	53
<i>Karakash Valentina</i> Scientific and theoretical basis of the implementation of the activity approach in the educational process of a modern preschool institution.....	64
<i>Kichuk Nadiia</i> The diplomatic component of the professional training of the future specialist as a pedagogical problem.....	71
<i>Kichuk Yaroslav</i> Awareness of the law of the European Union as a parameter of the legal mentality of Ukrainian students.....	80
<i>Kotsur Sabina, Kostenko Oksana, Siropol Volodymyr</i> The higher education system of Ukraine and training of secondary school teachers at the present stage: reforms and features of development.....	87
<i>Lystopad Oleksii, Mardarova Iryna</i> Preparation of educators for the introduction of distance education in professional activities.....	99
<i>Melnyk Vita</i> Creation of innovative educational space in pre-school education institutions: constructive experience European countries.....	112

<i>Moskalyuk Mykola, Moskalyuk Natalia</i> Increasing the motivation of students in conditions of distance learning during military actions.....	118
<i>Pavlenko Oleh</i> Introduction of the discipline «fundamentals of military management» in the system of future communications officers training.....	128
<i>Radul Olga</i> Preschool upbringing development tendencies in modern world.....	135
<i>Ruban Asia</i> Physical culture and sport as a means of socialization of youth and integration into the socio-cultural space.....	145
<i>Silaev Vitaly, Radovenchyk Anastasiia</i> Update of the problem of academic mobility of modern students in the conditions of activity of an innovative institution of higher education.....	153
<i>Staneva Svitlana</i> Physical culture and sports as factors of positive socialization of children with special educational needs.....	166
<i>Shevchuk Larysa, Ashanov Serhii</i> Organizational and pedagogical conditions of the efficiency of mixed training of it disciplines of vocational education specialists.....	176

FORMATION OF ECOLOGICAL COMPETENCE AMONG UNIVERSITY STUDENTS

**ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ
УНІВЕРСИТЕТУ**

Тетяна Вдовенко

кандидат філологічних наук, доцент
E-mail: vdovenko_tanya@i.ua
ORCID: 0000-0001-9811-1312
Ізмаїльський державний гуманітарний
університет, Україна

Tetiana Vdovenko

PhD of Philological Science, Associate
Professor
E-mail: vdovenko_tanya@i.ua
ORCID: 0000-0001-9811-1312
Izmail State University of Humanities, Ukraine

ABSTRACT

The article focuses on the description of the need to overcome the global environmental crisis, which has increased the importance of environmental criteria. They are becoming mandatory and priority in all branches of human activity. In this regard, the current circumstances require the implementation of an innovative development strategy in the state and the related training of human resources, whose activities will be aimed at improving the effectiveness of the relationship between man and nature, ensuring environmental safety on the basis of advanced domestic and foreign achievements. The basis of ecological well-being is ecological education, the main goal of which is the formation of a new ecological thinking, the upbringing of a socially active person with a high ecological culture and the ability to adapt to rapidly changing socio-ecological conditions, as well as having a sense of responsibility to descendants for their ecological behavior. The aim of the article is to reveal the existing problems of environmental knowledge among university students. The article suggests the ways of training specialists in the field of environmental protection and the use of natural resources, taking into account public needs. Environmental knowledge is a mandatory qualification requirement for all officials whose position is related to the use of natural resources and leads to an impact on the state of the environment. The article deals with the problem of ecological education and the possibility of training specialists in the field of environmental protection. The main point is the formation of environmental competencies. The need for environmental education of the entire population directs educational institutions to plan (develop) a system of environmental education. The importance of environmental education as a direction of spiritual and moral development of a student's personality is currently increasing. The results of the research can serve as a basis for further study of teaching environmental knowledge among university students in higher educational institutions. The training of a teacher who is able to organize the process of educating students' ecological culture in practice is the most important link in overcoming the ecological crisis.

Key words: *ecological education, ecological thinking, educational institutions, environmental crisis, environmental protection, natural resources.*

The importance of environmental education as a direction of spiritual and moral development of a student's personality is currently increasing.

Formulation of the problem. The relevance of the problem lies in the fact that today the main goal of ecological competence is the formation of a new ecological thinking, the upbringing of a socially active person with a high ecological culture and the ability to adapt to rapidly changing socio-ecological conditions, as well as having a sense of responsibility to descendants for their ecological behavior.

The object of the research is environmental education.

The subject of the research is the description of teaching ecological competence among university students.

The research represents the description of the existing problems of environmental knowledge among university students. The ways of training specialists in the field of environmental protection and the use of natural resources are suggested.

Analysis of recent research and publications. Aspects of environmental education have become a subject of study for many modern scientists, such as Bulatbaeva K.N., Dlimbetova G.K., Kozhuhova E.D., Nijazova A.A., Sadykova E.F., Stukalenko N.M. and others.

Nowadays, in spite of the amount of works, devoted to environmental education, there is a lack of the research combined with teaching of the subject in conditions of distance education.

The **aim of the article** is to reveal the existing problems of ecological education and the possibility of training specialists in the field of environmental protection. The main point is the formation of environmental competencies.

Presenting main material. Modern environmental education is based on personal-oriented learning, individualization and differentiation of educational activity, the formation of motivation for self-development.

The need to overcome the global environmental crisis has increased the importance of environmental criteria, they are becoming mandatory and priority in all branches of human activity. In this regard, the current circumstances require the implementation of an innovative development strategy in the state and the related training of human resources, whose activities will be aimed at improving the effectiveness of the relationship between man and nature, ensuring environmental safety on the basis of advanced domestic and foreign achievements.

The basis of ecological well-being is ecological education, the main goal of which is the formation of a new ecological thinking, the upbringing of a socially active person with a high ecological culture and the ability to adapt to rapidly changing socio-ecological conditions, as well as having a sense of responsibility to descendants for their ecological behavior.

The legal basis for achieving the goal of such education in Ukraine is the Law «On Environmental Protection», № 1264-XII of 25.06.1991. Article 7 of this law «Education and upbringing in the field of environmental protection» states: «The improvement of the ecological culture of society and the professional training of specialists are provided with general compulsory comprehensive education in the field of environmental protection, including in preschool children's institutions, in the system of general secondary, vocational and higher education, advanced training and retraining frames.

Environmental knowledge is a mandatory qualification requirement for all officials whose position is related to the use of natural resources and leads to an impact on the state of the environment.

Specially designated higher and professional educational institutions train specialists in the field of environmental protection and the use of natural resources, taking into account public needs» (Zakon Ukrainy Pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha, 2022).

The need for environmental education of the entire population directs educational institutions to plan (develop) a system of environmental education. The importance of environmental education as a direction of spiritual and moral development of a student's personality is currently increasing, but a difficult situation is developing in the field of environmental education design, since a separate ecology course is not allocated in the school education system.

In this regard, teachers are faced with the task of forming an environmental component within the framework of general educational subjects for primary school and choosing a separate course of environmental orientation for high school students within the school curriculum.

The role of a teacher in overcoming the environmental crisis and the content of his activities is changing significantly – his professional subject competence is expanding and the measure of responsibility for the results of environmental education of young people is increasing.

At the same time, there is a need for the formation of a new professional competence of a specialist in the field of education – ecological and pedagogical competence.

Ecological-pedagogical competence is becoming in demand not only in the system of general and vocational education, but also in institutions of additional education and the social sphere, in the media, public organizations, environmental management, ecotourism. Therefore, the educational process of a future teacher should be focused on the formation of an ecological culture of a supra-professional and interprofessional level.

The ecological competence of a student of a pedagogical university is formed on the basis of the necessary level of his training, including the values and meanings of ecological (ecological-pedagogical) activities, basic environmental knowledge. Of great importance in this case is the use of accumulated experience in solving socially significant environmental problems on the basis of practical activities in the field of ecology.

The basis for the formation of an individual's environmental competence is the basic competencies. The basic system of environmental competencies of the personality of the future teacher, according to S.N. Glazachev (Glazachev, 2008), reveals the main aspects of the concept of «ecological culture of personality» and is represented by the following theses:

- the ability to treat the natural environment responsibly based on the recognition of its universal value;
- understanding the nature of natural redistribution of modern socio-economic development and the causes of the ecological crisis;
- the ability to assess the results and consequences of human activity from the point of view of naturalness (biosphere compatibility), minimizing and harming nature.

The inclusion of students of all educational profiles in various types of environmental-oriented activities (environmental protection, nature restoration) is one of the most important active forms of environmental education in higher education. It is necessary to involve students in active participation in the environmental volunteer movement, in landscaping of public places, in environmental actions of various levels (garbage collection in public places, cleaning of memorial cemeteries, in a citywide clean-up), etc.

Such events are aimed at improving the quality of the natural environment, increasing the level of environmental education and culture of young people, as well as at forming an active civil position (moral and patriotic education).

The characteristics of the formation of an eco-friendly educational environment at the university and the process of formation of basic general cultural, general professional competencies largely coincide.

At the same time, students are involved in the following processes:

- awareness of personal importance in solving environmental problems of an educational institution and the development of the need to improve the quality of the environment;
- development of cognitive interest in the surrounding world and development of skills to identify, investigate and solve problems in the field of ecology;
- study of the regulatory framework of environmental activities and increase personal environmental responsibility;
- acquisition of environmental management skills, harmonization of relations with the surrounding worlds;
- acquisition of skills to analyze the role of nature in human life, predict the results of human impact on nature and the formation of critical thinking on this basis;
- comprehension of ecological knowledge systematized by mankind, awareness of the importance of research activities in the field of ecology;
- formation of an emotional and value attitude to all environmental situations, the desire to resolve problematic situations;

- education of communication skills for dialogic communication in the process of joint problem solving.

Yu. M. Grishaeva notes that the ecological competence of a teacher lies in his ability and readiness for ecological and pedagogical activity, which is aimed at creating and maintaining an effective ecological educational environment aimed at improving the level of ecological culture of all participants in the pedagogical community (Grishaeva, 2012).

Currently, promising areas for the formation of environmental competence of students are:

- research direction, which consists in the fact that students are involved in the activities of the scientific society of ecological orientation.

Research activity consists in the consistent solution of interrelated problems of ecological content;

- design and production activities provide for conducting research in the field of environmental management and developing recommendations for them;

- assessment of impacts on the natural environment, monitoring in the field of environmental management; analysis of problems in the use of natural conditions and resources;

- control and expert activity consists in developing recommendations for the rational use of the natural resource potential of territories; in assessing economic projects taking into account environmental requirements;

- the practice-oriented direction consists in deepening and consolidating the theoretical knowledge acquired by students in the process of studying at the university on the basis of in-depth study of the above-listed areas of environmental competence formation. The practice-oriented direction also includes mastering the basics of management in the field of nature management and nature protection, systematization and analysis of materials obtained by practical means for writing a course or master's thesis, the development of performing discipline and the ability to solve emerging environmental problems independently, the formation of sustained interest and respect for the chosen profession, the development of skills for a full-fledged analysis of work results, the acquisition of professional qualities a specialist in environmental issues.

The development of science and economics is currently greatly influenced by the ecologization of education. Therefore, there was a need to train personnel with a renewed spiritual consciousness.

The emergence of such areas as environmental education and environmental pedagogy in pedagogical science demonstrates the close relationship of social, natural and technological components of sustainable development of society. Therefore, the purpose of environmental education in the course of training future teachers should be not only the formation of knowledge and skills, but also the development of environmental awareness, thinking, culture, which should be reflected in the state educational standard in the form of competencies in the field of pedagogical education.

The need to constantly search for new solutions in the field of environmental problems increases the requirements for the training of future specialists in the framework of their upcoming professional activities. Such training needs constant updating of content and educational technologies.

When acquiring knowledge about the environmental situation, students should study these issues not only on a global scale, but also within their region. The formation of such environmental competencies can be facilitated by studying the course of the discipline «Fundamentals of environmental Culture».

The training of a teacher who is able to organize the process of educating students' ecological culture in practice is the most important link in overcoming the ecological crisis. The main point is the formation of environmental competencies.

Conclusions. It is revealed that the development of science is currently greatly influenced by the ecologization of education. Therefore, there was a need to train personnel with a renewed spiritual consciousness. The purpose of environmental education in the course of training future teachers should be not only the formation of knowledge and skills, but also the development of environmental

awareness, thinking, culture, which should be reflected in the state educational standard in the form of competencies in the field of pedagogical education.

The prospect of further research is to find out the peculiarities of teaching ecological culture in practice. Among the **perspectives of further research** is the study the main points of formation of environmental competencies.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Глазачев С. Н. Экологические компетентности: становление, проблемы, перспективы. М.: РИО МГТУ им. А. М. Шолохова, 2008. 128 с.

Гришаева Ю. М. Экологическая компетентность будущего профессионала в гуманитарной сфере. *Знание. Понимание. Умение*. 2012. № 2. С. 250-256.

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 № 1264-ХІІ. З останніми змінами, внесеними Законом від 20.06.2022 № 2321-ІХ. URL: <https://uristy.ua/laws/show/1264-12>

Закон України Про охорону навколишнього природного середовища від 25.06.1991 № 1264-ХІ. URL: https://kodeksy.com.ua/pro_ohoronu_navkolishn_ogo_prirodnogo_seredoviwa.htm

Kozhuhova E.D. Formation of ecological competence of students. *Scientific review. Pedagogical sciences*. 2016. No 6. P. 81-83. URL: <https://science-pedagogy.ru/en/article/view?id=1575>

Sadykova E.F., Nijazova A.A. Formation of ecological competences in the teacher-training process. *Fundamental research*. 2014. No 11 (part 9). P. 2066-2069. URL: <https://fundamental-research.ru/en/article/view?id=35897>

Stukalenko N.M., Dlimbetova G.K., Bulatbaeva K.N. About formation of ecological competence of future specialists in the context of the strategy of «GREEN» economy. *Modern problems of science and education*. 2018. No 4. P. 69-69. URL: <https://science-education.ru/en/article/view?id=27859>

REFERENCES

Glazachev S.N. (2008). Ekolohycheskye kompetentnosty: stanovlenye, problemy, perspektivy. M.: RYO MHTU ym. A. M. Sholokhova. 128 p. [in Russian].

Grishaeva Yu. M. (2012). Ekolohycheskaia kompetentnost budushcheho professyonala v humanytarnoi sfere. *Znanye. Ponymanye. Umenye*. No 2. P. 250-256. [in Russian].

Kozhuhova E.D. (2016). Formation of ecological competence of students. *Nauchnoe obozrenye. Pedahohycheskye nauky*. No 6. P. 81-83. [in Russian]. URL: <https://science-pedagogy.ru/en/article/view?id=1575>

Sadykova E.F., Nijazova A.A. (2014). Formation of ecological competences in the teacher-training process. *Fundamental research*. No 11 (part 9). P. 2066-2069. [in Russian]. URL: <https://fundamental-research.ru/en/article/view?id=35897>

Stukalenko N.M., Dlimbetova G.K., Bulatbaeva K.N. (2018). About formation of ecological competence of future specialists in the context of the strategy of «GREEN» economy. *Modern problems of science and education*. No 4. P. 69-69. [in Russian]. URL: <https://science-education.ru/en/article/view?id=27859>

Zakon Ukrainy Pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnogo seredovyscha vid 25.06.1991. № 1264-XI [in Ukrainian]. URL: https://kodeksy.com.ua/pro_ohoronu_navkolishn_ogo_prirodnogo_seredoviwa.htm

Zakon Ukrainy Pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyshcha № 1264-XII vid 25.06.1991. Z ostannimy zminamy, vnesenymy Zakonom vid 20.06.2022 № 2321-IX. [in Ukrainian]. URL: <https://uristy.ua/laws/show/1264-12>

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена опису необхідності подолання глобальної екологічної кризи, яка підвищила значимість екологічних критеріїв. Вони стають обов'язковими і пріоритетними у всіх галузях людської діяльності. У зв'язку з цим нинішні обставини вимагають реалізації інноваційної стратегії розвитку в державі та відповідної підготовки кадрів, діяльність яких буде спрямована на підвищення ефективності взаємовідносин людини і природи, забезпечення екологічної безпеки на основі передових вітчизняних і зарубіжних досягнень. Основою екологічного благополуччя є екологічна освіта, головною метою якою є формування нового екологічного мислення, виховання соціально активної особистості з високою екологічною культурою і здатністю адаптуватися до швидко мінливих соціально-екологічних умов, а також володіє почуттям відповідальності перед нащадками за їх екологічну поведінку. Мета статті-виявити існуючі проблеми екологічних знань у студентів вузів. У статті пропонуються шляхи підготовки фахівців у галузі охорони навколишнього середовища та використання природних ресурсів з урахуванням суспільних потреб. Екологічні знання є обов'язковою кваліфікаційною вимогою для всіх посадових осіб, чия посада пов'язана з використанням природних ресурсів і призводить до впливу на стан навколишнього середовища. У статті розглядається проблема екологічної освіти та можливості підготовки фахівців у галузі охорони навколишнього середовища. Головним моментом є формування екологічних компетенцій. Потреба в екологічній освіті всього населення спонукає освітні установи планувати (розробляти) систему екологічної освіти. Значення екологічної освіти як напрямку духовно-морального розвитку особистості студента в даний час зростає. Результати дослідження можуть послужити основою для подальшого вивчення викладання екологічних знань студентам університетів у вищих навчальних закладах. Підготовка вчителя, здатного організувати процес виховання екологічної культури студентів на практиці, є найважливішою ланкою в подоланні екологічної кризи.

Ключові слова: екологічна криза, екологічна освіта, екологічне мислення, освітні заклади, охорона навколишнього середовища, природні ресурси.

DOI 10.31909/26168812.2022-(60)-2
УДК 373.5.016:547 (середня школа)

**METHODOLOGICAL PECULIARITIES OF THE FORMATION OF BASIC CONCEPTS
DURING THE STUDY OF THE TOPIC «THEORY OF STRUCTURE OF ORGANIC
COMPOUNDS»**

**МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ У ПРОЦЕСІ
ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «ТЕОРІЯ БУДОВИ ОРГАНІЧНИХ СПОЛУК»**

Ольга Глоба

кандидат історичних наук, доцент
E-mail: gof72@ukr.net
ORCID: 0000-0001-7454-7162
Університет Григорія Сковороди в
Переяславі, Україна

Olha Hloba

PhD of Historical Science, Associate Professor
E-mail: gof72@ukr.net
ORCID: 0000-0001-7454-7162
Hryhorii Skovoroda university in Pereiaslav,
Ukraine

ABSTRACT

The main objective of each lesson should be to achieve a specific learning outcome, in particular the acquisition, formation or development by the student of the specific competencies, skills, attitudes, values specified in the relevant curriculum framework component. Therefore, approaches to the design and delivery of learning activities need to change. The teacher should move from transferring ready-made knowledge to methods that allow students to gain knowledge on their own through learning activities; to express their own views on certain processes or phenomena, etc. At the current stage of pedagogical development, it is possible to try different forms and methods of teaching and modern educational technologies that contribute to the formation of students' subject competences and the development of their creative potential. The aim of the article is to reveal the peculiarities of the formation of basic concepts when teaching «The theory of the chemical structure of organic substances» taking into account the limited consideration of this topic in the curriculum. An important methodological problem of the school subject «Organic chemistry», as well as of any other subject, is the identification of the main points and notions in the process of teaching organic chemistry, which permeate the whole course of organic chemistry and link all the studied material into a unified system of knowledge. The topic «Theory of Structure of Organic Compounds» occupies a special place in a school course of organic chemistry, since it begins the study of a virtually new independent chemical science and allows further study of organic chemistry on a certain theoretical basis; the Theory is the basic theory which permeates the entire school course of organic chemistry, is the foundation of organic chemistry and is an important connecting link between inorganic and organic chemistry. Its main points are common to these sciences. The methodological features of teaching the topic are: the successful choice of method and the use of modern state-of-the-art technologies used by the teacher in studying the topic, highlighting the main and important in the topic (components and their content are specified in the basic and high school chemistry curricula); maintaining motivation in the educational aspirants.

Key words: *methodological problems of organic chemistry subject, theory of chemical structure of organic substances, O.M. Butlerov, phenomenon of isomerism, properties of substances, theory of types, theory of radicals.*

Постановка проблеми. Говорячи про вивчення органічної хімії, маємо зазначити, що на сьогоднішній день органічну хімію починають вивчати здобувачі освіти основної школи в 9 класі відповідно затвердженої Міністерством освіти і науки навчальної програми (Хімія 7-9 класи. Рівень стандарту, 2017), продовжують вивчати в старшій школі (10 клас) за відповідно затвердженою програмою (хімія 10-11 класи. Рівень стандарту, 2017). Шкільний курс хімії побудовано за концентричним принципом. На першому концентрі (в основній школі) вивчається мінімальний за обсягом, але функціонально цілісний базовий курс хімії, достатній для подальшої освіти і самоосвіти учнів. Зміст другого концентру (старша школа) залежить від профілю навчання, обраного учнем.

У 9 класі лише з третьої теми здобувачі освіти отримують знання з органічної хімії, зокрема це теми: Тема 3. Початкові поняття про органічні сполуки. Тема 4. Роль хімії в житті суспільства.

Органічні сполуки вивчаються на рівні молекулярного складу. Поняття про гомологію розглядається на прикладі гомологів метану. Ізомерія, правила утворення назв органічних сполук не вивчаються. Самій теорії будови органічних сполук як темі увага не приділена, хіба що можлива як виконання навчального проєкту здобувачами освіти за бажанням.

Заключну тему основної школи «Роль хімії у житті суспільства» присвячено ключовим світоглядним питанням хімії основної школи про багатоманітність і взаємозв'язки речовин, розглядається місце хімії серед наук про природу, її значення для розуміння наукової картини світу, роль хімічної науки і виробництва для забезпечення сталого розвитку людства (Хімія 7-9 класи. Рівень стандарту, 2017). Цей курс є підґрунтям для продовження хімічної освіти випускників основної школи як у старшій школі, так і в інших навчальних закладах. Пріоритетний вибір методики навчання належить учителеві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні віднайти матеріал, що розкриває методику викладання хімії можна віднайти на освітніх сайтах, де запропоновані розробки до уроків провідних вчителів, в тому числі і вчителів хімії основної і старшої школи, а також інформацію можна почерпнути у журналі «Біологія і хімія в рідній школі», газеті «Хімія. Шкільний світ», у сучасних методичних посібниках «Формуємо конспект» (<https://cutt.ly/tTrDg01>), «Інтегровані уроки: біологія, хімія, фізика, основи здоров'я. 7-9-ті класи» (<https://cutt.ly/pTrDW4y>) та ін..

Метою статті є розкриття особливостей формування основних понять при викладанні теми «Теорія хімічної будови органічних речовин». На рівні стандарту знання про органічні сполуки поглиблюються й розширюються внаслідок вивчення теорії хімічної будови, ізомерії, номенклатури органічних речовин. Проте, як засвідчують педагогічні дослідження, запропонований обсяг змісту, детермінований навчальним планом рівня стандарту, виявляється недостатнім для формування компетентностей учнів, які обирають у подальшому напрями навчання, суміжні з хімією, але де хімія не є профілюючим предметом: медицина, біологія, екологія, сучасні технології і матеріали тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. На нашу думку, тема «Теорія будови органічних сполук» займає особливе місце в шкільному курсі органічної хімії, оскільки з неї починається вивчення фактично нової самостійної хімічної науки й яка дозволяє у подальшому вивчати органічну хімію на певній теоретичній основі; теорія є основною теорією, що пронизує увесь шкільний курс органічної хімії, є фундаментом органічної хімії, це важлива зв'язуюча ланка між неорганічною й органічною хімією. Основні її положення є загальними для цих наук. Для підтвердження цього можна навести приклади, факти, докази.

Центральне поняття в теорії О.М. Бутлерова – хімічна будова, тобто послідовність сполучення атомів та їхній взаємний вплив. Розуміння цього поняття дозволяє зробити логічний перехід до інших понять і положень теорії. Так, хімічна будова обумовлює хімічні властивості сполуки. В цьому – головна ідея теорії. Встановлення цієї залежності дозволило

О.М. Бутлерову та його учням довести можливість пізнання будови речовини за допомогою хімічних методів, особливо синтезу.

Поняття про хімічну будову дозволило вченому висловити думку про те, що кожній речовині, відповідає одна хімічна формула, яка відображає усі його хімічні властивості. Формула відображає будову реально існуючих молекул речовини. Цим твердженням була відкинута раніш існуюча думка, про те, що одній й тій самій речовині прописувалося декілька формул в залежності від її хімічних властивостей.

Виходячи з твердження про залежність властивостей речовин від їхнього складу і будови, О.М. Бутлерову вдалося пояснити явище структурної ізомерії. З'явилася можливість передбачати і синтезувати нові органічні сполуки. З'ясування причини зміни властивостей в молекулах ізомерів підводить до питання про вплив атомів один на одній в залежності від хімічної будови. Такі питання як залежність властивостей речовин від складу і хімічної будови молекул та поняття про явище ізомерії та ізомери вивчаються у 10 класі (Хімія 10-11 класи. Рівень стандарту, 2017).

Таким чином основні положення і поняття теорії хімічної будови утворює логічну систему, що можна відобразити наступною схемою:

Зв'язок понять теорії хімічної будови

Виходячи зі схеми зв'язку понять вищезазначеної системи видно, що при ознайомленні учнів з теорією О.М. Бутлерова необхідно звернути увагу на вихідне поняття – хімічна будова – і на важливий наслідок з нього – залежність властивостей речовин від їх будови (важливо зазначити, що О.М. Бутлеров мав думку, що дане поняття відноситься лише до речовин молекулярної будови. І, дійсно в подальшому, з розвитком хімічної науки було з'ясовано, що іонна будова «не вписувалася» у рамки класичного поняття про хімічну будову).

Вивчення теми «Теорія будови органічних сполук» ставить перед учителем задачу, яка полягає в ознайомленні учнів з основними положеннями, ідеями її (саме ознайомлення, а не запам'ятовування чи вивчення матеріалу) та значенням (у загальному вигляді, в межах підручника, оскільки фактичного матеріалу ще не достатньо. При цьому передбачається у процесі подальшого вивчення органічної хімії поглиблення головних положень теорії хімічної будови, розкриття її значення на конкретному матеріалі. Програмою здобувачам старшої школи, під час вивчення цієї теми, пропонуються навчальні проєкти (Хімія 10-11 класи. Рівень стандарту, 2017: 15): 1. Ізомери у природі. 2. Історія створення та розвитку теорії будови органічних сполук (Загнибіда, 2011; Прохорова, 2008).

Зазначимо, що вчителі іноді від учнів основної школи вимагають формальних знань, формулювань, а не розуміння, вимагають додаткових знань, що виходять за межі теми. Так, іноді для пояснення ізомерії вимагають запам'ятовування формул етилового спирту, диметилового ефіру, їх властивостей (наприклад, відношення до металічного натрію), тобто знання про речовини, які невідомі учням. Також, учням пропонують написати формули ізомерів гексану, гептану, що забирає чимало часу, оскільки їм не відомі вуглеводні і тим паче методика написання формул ізомерів.

За програмою (Хімія 7-9 класи. Рівень стандарту, 2017) учні при вивченні теми

оволодівають знаннями, діяльними, ціннісними компонентами, які передбачають лише, що учень/учениця *називає*: імена видатних вітчизняних учених-хіміків; найважливіші хімічні виробництва в Україні; *наводить приклади*: взаємозв'язків між речовинами; застосування хімічних сполук у різних галузях та у повсякденному житті; *характеризує*: значення хімії у житті суспільства, *оцінює*: внесок хімічної науки в розвиток вітчизняного виробництва та інше.

Повертаючись до цієї теми, наголосимо, що її задача полягає у тому, щоб учні отримали лише уяву про хімічну будову, ізомерію, структурні формули. Разом з цим учні мають засвоїти: у молекул речовин, що мають один і той самий склад, може бути різна послідовність з'єднання атомів, яка обумовлює різні властивості. Учні пізнають, що властивості речовин залежать не тільки від складу (це відомо їм з неорганічної хімії), але й від хімічної будови. Ця важлива теза розкривається при вивченні вуглеводнів. Під час вивчення цієї теми у 10 класі передбачено програмою набуття, формування чи розвиток здобувачем освіти знаннєвого компоненту: *пояснює* суть явища ізомерії; залежність властивостей речовин від складу і будови їхніх молекул на основі положень теорії будови органічних сполук; *наводить приклади* органічних сполук із простими, подвійними, потрійними карбон-карбонними зв'язками; діяльнєсного компоненту: *розрізняє* органічні сполуки за якісним складом: вуглеводні, оксигено- і нітрогеновмісні речовини; простий, подвійний, потрійний карбон-карбонні зв'язки; *характеризує* суть теорії будови органічних сполук; *розв'язує задачі* на виведення молекулярної формули речовини за масовими частками елементів, обґрунтовуючи обраний спосіб розв'язання; ціннісного компоненту: *усвідомлює* необхідність знання властивостей речовини для встановлення її впливу на власне здоров'я і довкілля; *висловлює судження* про значення теорії будови органічних сполук для розвитку органічної хімії; *робить висновки* про багатоманітність органічних сполук на основі теорії хімічної будови (Хімія 10-11 класи. Рівень стандарту, 2017: 14-15).

Теорія будови органічних сполук є першою і важливою темою, в якій розглядаються початкові поняття про хімічну будову органічної речовини і тому рекомендовано обрати – лекцію чи практичне заняття з методом неформальної дискусії, який є одним серед методів і технологій активізації навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти.

Методика організації цього методу передбачає, що у неформальних дискусіях усі беруть участь на рівних умовах. Роль вчителя обмежена, він лише ініціює обговорення, має бути гарним спостерігачем, щоб зрозуміти, що відбувається у групі під час обговорення. Неформальна дискусія використовується для обміну інформацією, поданням нових стилів мислення, поглядів.

При обранні учнями навчального проєкту «Історія створення та розвитку теорії будови органічних сполук» (10 клас) можна запропонувати відобразити цю тему проєкту за наступним змістом:

1. Розвиток промисловості пов'язаної з виробництвом органічних речовин в першій половині XIX ст. Зв'язок науки і практики.
2. Стан органічної хімії в середині XIX ст.
3. Передумови виникнення теорії будови органічних сполук.
4. Погляди О.М. Бутлерова на хімічну будову речовини.
5. Головні положення теорії хімічної будови органічних речовин О.М. Бутлерова та її значення.

Перше питання має мету з'ясування зв'язку теорії і практики. Чимало інформації можна почерпнути з різних освітніх сайтів в інтернеті. Як тільки у людства виникає технічна потреба, вона просуває науку вперед.

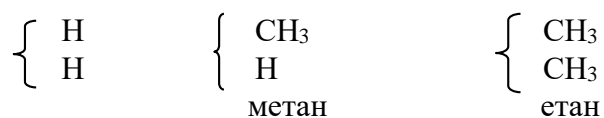
Маємо додати що на цьому етапі неформальної дискусії можна надати висловитися учням, попередньо навести приклад що підтверджує вище сказане. На певному етапі свого розвитку текстильна промисловість почала використовувати барвники отримані синтетичним

шляхом, оскільки натуральними була не в змозі себе забезпечити. У результаті наукових пошуків синтезовані різні анілінові барвники і алізарин, який добували раніше з коренів рослини – марени (*Rubia tinctorum*). Це у свою чергу сприяло швидкому розвитку текстильної промисловості.

Щоб показати учням, що учені намагалися все ж таки розгадати будову органічних речовин до теорії будови органічних речовин О.М. Бутлерова, пропонується ознайомити з існуванням доструктурних теорій: теорія радикалів і теорія типів.

Теорія радикалів, засновниками якої вважаються Ж. Дюма, Й. Я. Берцеліус, стверджувала, що до складу органічних речовин входять радикали (нагадаємо, що радикал – це...), які переходять без змін з однієї молекули в іншу; радикали постійні за складом і можуть існувати у вільному стані. Згодом встановлено, що радикали можуть підлягати змінам в результаті реакції заміщення (наприклад, заміщення атомів водню атомами хлору). Таким чином було отримано трихлороцтова кислота. Теорія радикалів не була підтримана але залишила поняття про радикал, яке увійшло у хімію й по теперішній час використовується. Вірним виявилось й твердження про можливість існування радикалів у вільному виді, про перехід у великій кількості реакцій певних груп з однієї сполуки в іншу.

Найрозповсюдженішою у 40-х роках ХІХ століття стала теорія типів, засновником якої був Ш. Жерар. За цією теорією усі органічні речовини вважали похідними простіших неорганічних сполук – типу водню, хлороводню, води, аміаку тощо. (наводять у більшості підручників приклад тип водню:

Відповідно цієї теорії формули відображають не внутрішню будову молекул, а лише способи утворення і реакції сполуки. Ш. Жерар та його послідовники вважали, що будову сполуки не може бути пізнано, оскільки молекули у процесі реакції змінюються; для кожної речовини можна написати стільки формул, скільки різних видів перетворень може зазнавати речовина.

Теорія типів у свій час була прогресивною, оскільки дозволила провести класифікацію органічних сполук, передбачити і відкрити низку нескладних сполук, якщо вдавалося віднести їх за складом і деяким властивостями до певного типу. Але не всі синтезовані речовини можна було віднести до того чи іншого типу сполук. Теорія типів привернула увагу до вивчення хімічних перетворень органічних сполук, що важливо було для пізнання властивостей речовин. У подальшому теорія типів стала гальмом розвитку органічної хімії, оскільки вона не могла пояснити факти, що накопичилися в науці, вказати шляхи синтезу нових речовин, необхідних для техніки, медицини, низки інших галузей промисловості та ін. Потрібна була нова теорія, яка змогла не лише пояснити факти (питання валентності, ізомерії, написання формул), спостереження, але й прогнозувати, показувати шляхи синтезу нових речовин.

Так, при поясненні явища ізомерії важливо показати, що воно спостерігається інколи в неорганічній хімії. Наприклад, сіль ціанової кислоти AgNCO і сіль гримучої кислоти AgONC мають один і той же склад, але різну послідовність зв'язку атомів, й відповідно, різні властивості (перша речовина – стійка, не здатна вибухати, друга речовина – легко вибухає).

До моменту появи теорії хімічної будови органічних сполук О.М. Бутлерова чимало було відомо про валентність елементів: Е. Франкланд встановив валентність для ряду металів; для органічних сполук А. Кекуле запропонував чотиривалентність атома Карбону (1858) (Ярошенко О.Г., 2018: 13); було висловлено припущення про карбон-карбоний зв'язок, про можливість сполучення атомів Карбону в ланцюгу (1859, А.С. Купер, А. Кекуле). Ця ідея

зіграла велику роль в розвитку органічної хімії.

Важливою подією в хімії був Міжнародний конгрес хіміків (1860, м. Карлсруе), на якому було чітко визначені поняття: атом, молекула, атомна маса, молекулярна маса. До цього не було загально визначених критеріїв для визначення цих понять, тому існувала плутанина в написанні формул. На думку О.М. Бутлерова, встановлення понять про атом і молекулу, дало поштовх до розвитку вчення про валентність і дозволило перейти до створення теорії хімічної будови органічних речовин.

Таким чином, теорія хімічної будови органічних речовин не виникла на порожньому місці. У неї були свої об'єктивні передумови: введення в хімію понять про валентність і особливо про чотиривалентність атома Карбону; введення поняття про карбон-карбонів зв'язок; закріплення правильного уявлення про атоми і молекули.

При висвітленні поглядів О.М. Бутлерова щодо будови речовини є достатньо матеріалу на різних освітніх сайтах та інтернет-ресурсів, але проаналізував матеріал щодо поглядів вченого рекомендуємо подавати саме найголовніше у вигляді тез в проєкті. Це розвантажить здобувачів освіти але збережеться ланцюжок подій для розуміння створення самої теорії будови органічних речовин. Так, першою тезою може стати: вперше вченим застосовано термін «структура» (1858, виступ в Парижі в хімічному товаристві). Другою тезою – основні ідеї про хімічну будову викладені вченим у докладі «Про хімічну будову речовини» (1861), дано чітке визначення поняття про хімічну будову, розглянуті шляхи встановлення хімічної будови (шляхи синтезу речовин, використання різних реакцій) і т.д..

Після ознайомлення теоретичних поглядів О.М. Бутлерова зазначають основні положення теорії хімічної будови, які також зазначаються й у підручнику з хімії. Важливо пояснити здобувачам освіти, чому з усіх відомих нам хімічних елементів найбільшою здатністю сполучатися один з одним мають атоми Карбону.

Оскільки теорія хімічної будови є загальною для органічної і неорганічної хімії, то на уроках бажано наводити приклади з різних розділів хімії. Наприклад, торкаючись питання послідовності сполучення атомів, наводити структурні формули води, перекису водню і пластичної сірки (S_n), які характеризуються «відкритою» послідовністю сполучення атомів; ромбічної сірки – циклічною будовою. На прикладі алотропних модифікацій Карбону, утворених з великої кількості атомів, також розглядається різна послідовність сполучення атомів Карбону.

При розгляді першого положення теорії О.М. Бутлерова (Григорович, 2018: 13) важливо щоб учні зрозуміли різну послідовність сполучення атомів у молекулах, засвоїли поняття про структурну формулу (повні і скорочені структурні формули) (Ярошенко, 2018). Для кращого розуміння здобувачам пропонують різні вправи, в яких є різні зображення формули однієї і тієї ж сполуки.

Якщо здобувачі розумітимуть послідовність сполучення атомів в молекулах, то їм простіше буде зрозуміти ізомерію. Для розуміння цього явища, переважно, обмежуються відображенням формул складу бутану і гептану, розглядають ознаки, що характеризують ізомери. Це однаковий якісний (елементарний) склад, однаковий кількісний склад, різна хімічна будова, різні властивості. Ознаки ізомерів перераховані у логічній послідовності, на їх основі подається визначення поняття ізомеру.

Головним є те, що на прикладі явища ізомерії вчитель робить висновок про багатоманітність органічних сполук (Григорович, 2018). Доцільно поставити перед учнями запитання: чи є багатоманітність сполук в неорганічній хімії? Учні згадують явища алотропії й ізотопії, наводять приклади.

Іноді існують труднощі для вчителів пояснення питання про взаємний вплив атомів у молекулах, оскільки здобувачі лише починають вивчати органічну хімію. На завершення доцільно означити значення теорії будови органічних речовин.

Висновки. Як підсумок можемо зазначити, що методологічними особливостями викладання теми є: вдале обрання методу і використання сучасних новітніх технологій, що використає вчитель під час вивчення теми, виділення головного і важливого цієї теми (компоненти і їх зміст зазначені в програмах хімії для основної і старшої школи); підтримання мотивації у здобувачів освіти.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Григорович О.В. Хімія (рівень стандарту): підруч. для 10 класу закл. загал. серед. освіти. Харків: Вид-во «Ранок», 2018. 240 с.

Загнибіда Н.М. Метод проектів на уроках хімії. Тернопіль; Харків: Ранок, 2011. 128 с.

Попель П.П., Крикля Л.С. Хімія (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти. Київ: ВЦ «Академія», 2018. 256 с. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/wa-data/public/site/books2/pidruchnyku-10-klas-2018/22-himiya-10-klas/himiya-10-kl-popel.pdf>

Прохорова О.А. Проектний підхід як засіб активації пізнавальної діяльності учнів під час вивчення хімії. *Хімія*. 2008. № 23. С. 25-26.

Сучасні форми та методи навчання хімії / Уклад. К.М. Задорожний. Х.: ВГ «Основа», 2010.

Тенденції і проблеми розвитку сучасної хімічної освіти : збірник наукових праць І Всеукраїнської науково-практичної конференції / За заг. ред. Л.Я. Мідак. Івано-Франківськ: Супрун В.П., 2019. 232 с.

Хімія 7-9 класи. Рівень стандарту. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. (затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804) / Над оновленням програми (2017 рік) працювали: Величко Л.П., Дубовик О.А., Бобкова О.С., Баланенко В.В., Пугач С.В., Рогожнікова О.В. URL: <https://goo.gl/fwh2BR>

Хімія 10-11 класи Рівень стандарту. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. (Затверджено Міністерством освіти і науки України, наказ № 1407 від 23.10.2017 р.) /Укладачі: Дубовик О.А. (голова робочої групи), Бобкова О.С., Вороненко Т.І., Глазунов М.М., Іваха Т.С., Рогожнікова О.В. URL: <https://goo.gl/fwh2BR>

Ярошенко О.Г. Хімія (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти. К.: УОБЦ «Оріон», 2018. 208 с. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/wa-data/public/site/books2/pidruchnyku-10-klas-2018/22-himiya-10-klas/10-kl-himiya-1-208.pdf>

REFERENCES

Grygorovych A.V. (2018). Chemistry (Standard Level): Textbook for the 10th Grade of Secondary Education. Kharkiv: Ranok Publishing House. 240 p. [in Ukrainian].

Zahnybida N.M. (2011). Metod proektiv na urokakh khimiyi. Ternopil'; Kharkiv: Ranok. 128 p. [in Ukrainian].

Popel P.P., Kryklyia L.S. (2018). Chemistry (Standard Level): Textbook for 10th Grade Institutions of General Secondary Education. Kyiv: VC «Academy». 256 p. [in Ukrainian].

Prokhorova O.A. (2008). Proektnyy pidkhid yak zasib aktyvatsiyi piznaval'noyi diyal'nosti uchniv pid chas vyvchennya khimiyi. *Khimiya*. № 23. P. 25-26. [in Ukrainian].

Suchasni formy ta metody navchannya khimiyi. (2010). Uklad. K.M. Zadorozhnyy. Kh.: VH «Osnova». [in Ukrainian].

Tendencies and problems of development of modern chemical education: collection of scientific papers and All-Ukrainian scientific-practical conference (2019). Ed. by L.Y. Midak. Ivano-Frankivsk: V.P. Suprun. 232 p. [in Ukrainian].

Khimiya 7-9 klasy. (2017). Riven' standartu. Navchal'na prohrama dlya zakladiv zahal'noyi

seredn'oyi osvity. Zatverdzheno Ministerstvom osvity i nauky Ukrayiny (nakaz № 804 vid 07.06.2017 r.) /The following people worked on the programme update (2017): Velychko L.P., Dubovyk O.A., Bobkova O.S., Balanenko V.V., Pugach S.V., Rohozhnikova O.V. [in Ukrainian]. URL: <https://goo.gl/fwh2BR>

Khimiya 10-11 klasy. (2017). Riven' standartu. Navchal'na prohrama dlya zakladiv zahal'noyi seredn'oyi osvity. Zatverdzheno Ministerstvom osvity i nauky Ukrayiny (nakaz № 1407 vid 23.10.2017 r.) / Ukladachi: Dubovyk O.A. (holova robochoyi hrupy), Bobkova O.S., Voronenko T.I., Hlazunov M.M., Ivakha T.S., Rohozhnikova O.V. [in Ukrainian]. URL: <https://goo.gl/fwh2BR>

Yaroshenko O.G. (2018). Chemistry (Standard Level): Textbook for the 10th Grade of General Secondary Education Institutions. Moscow: UOVTS «Orion». 208 p. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Основним завданням кожного уроку має стати досягнення певного результату навчання, зокрема набуття, формування чи розвиток учнем визначених навчальною програмою умінь, навичок, ставлень, цінностей, зазначених у відповідному структурному складнику програми. Через те мають змінитися підходи до конструювання і проведення навчальних занять. Від трансляції готових знань учитель має перейти до методик, які дають учням змогу самостійно здобувати знання у ході навчальної діяльності; висловлювати власний погляд щодо певних процесів або явищ тощо. На сучасному етапі розвитку педагогіки є можливість спробувати у викладанні різні форми і методи навчання, сучасні освітні технології, що сприяє формуванню предметних компетентностей учнів та розвитку їх творчого потенціалу. Метою статті є розкриття особливостей формування основних понять при викладанні теми «Теорія хімічної будови органічних речовин», з урахуванням обмеженості розгляду цієї теми в програмі. Важливою методичною проблемою шкільного предмету «Органічна хімія», як і іншого предмету, є виділення головного в процесі викладання органічної хімії, окреслення тих головних ідей та понять, які пронизують увесь курс органічної хімії та пов'язують увесь вивчений матеріал в єдину систему знань. Тема «Теорія будови органічних сполук» займає особливе місце в шкільному курсі органічної хімії, оскільки з неї починається вивчення фактично нової самостійної хімічної науки й яка дозволяє у подальшому вивчати органічну хімію на певній теоретичній основі; теорія є основною теорією, що пронизує увесь шкільний курс органічної хімії, є фундаментом органічної хімії, це важлива зв'язуюча ланка між неорганічною й органічною хімією. Основні її положення є загальними для цих наук. Методологічними особливостями викладання теми є: вдале обрання методу і використання сучасних новітніх технологій, що використає вчитель під час вивчення теми, виділення головного і важливого в цій темі (компоненти і їх зміст зазначені в програмах хімії для основної і старшої школи); підтримання мотивації у здобувачів освіти.

Ключові слова: *методичні проблеми предмету органічна хімія, теорія хімічної будови органічних речовин, О.М. Бутлеров, явище ізомерії, властивості речовин, теорія типів, теорія радикалів.*

DOI 10.31909/26168812.2022-(60)-3
УДК: 373.5.091.21

**ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS OF THE FORMATION OF
CONSTRUCTIVE INDIVIDUAL EDUCATIONAL TRAJECTORY OF HIGH SCHOOL
STUDENTS**

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОНСТРУКТИВНОЇ
ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ОСВІТНЬОЇ ТРАЄКТОРІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ**

Світлана Глушук

кандидат педагогічних наук, доцент
E-mail: rioidgu@ukr.net
Ізмаїльський державний гуманітарний
університет, Україна

Svitlana Glushchuk

PhD of Pedagogical Sciences, Associate
Professor
E-mail: rioidgu@ukr.net
Izmail State University of Humanities, Ukraine

Сяоцінь Хе

аспірантка
E-mail: xiaoqinghe@gmail.com
Ізмаїльський державний гуманітарний
університет, Україна

Xiao Qing He

postgraduate student
E-mail: xiaoqinghe@gmail.com
Izmail State University of Humanities,
Ukraine

ABSTRACT

The purpose of the article involves the analysis of organizational and pedagogical conditions for the formation of a constructive individual educational trajectory of high school students. The scientific novelty of the study consists in identifying the necessary theoretical aspects of training high school students according to individual educational trajectories on the basis of pedagogical constructivism. By the concept of «formation of a constructive individual educational trajectory» we understand the individual path of the subject of the educational process, which is realized by him independently with the support of a teacher-mentor, who builds an individual trajectory of the student's development, based on the principles of pedagogical constructivism. The authors proves that the main organizational and pedagogical conditions for quality training of high school students from individual educational trajectories are based on the need to structure the content of the educational program in accordance with the principles of modularity, variability, and flexibility. The non-linear form of the process of implementing educational programs in accordance with the principles of the pedagogical philosophy of constructivism, according to which knowledge cannot be transferred to the student in a ready-made form, will contribute to the creation of pedagogical conditions for the successful self-construction and self-growth of students' knowledge. The pedagogical system, in which the educational process is carried out according to individual educational trajectories, should include a high-tech educational environment with a developed information and communication infrastructure as a mandatory structural component. A productive pedagogical environment should ensure the support of high school students by various specialists (tutors, internship coordinators, consultants for choosing a higher education institution) and provide appropriate assistance in establishing a connection with the future professional sphere. It is important to ensure the choice of the type of interconnection model optimal for the gymnasium, planning the individual development of high school students and the implementation of educational programs of the New Ukrainian School. Pedagogical conditions for creating productive individual educational trajectories of students should be aimed at developing the motivation of high school students to study. This will help determine the individual content of mastering academic disciplines

for mastering the future profession; will contribute to the development of creative thinking and the subjective position of students when making a choice in the learning process; will provide support to the teacher in tutoring students. The authors emphasizes the expediency of introducing the experience of «Personal Development Planning» (PDP) into the national system of Ukrainian education, which already at the stage of high school education will help master the basics of planning and implementation of activities; recording of practical experience and achieved results; analysis and evaluation. The creation of appropriate organizational and pedagogical conditions for the formation of a constructive individual educational trajectory of students in Ukrainian high school will allow to modernize and improve the educational process, will help students to become more effective, independent and self-confident individuals. This will give an opportunity to acquire the ability to connect learning with a wider context and develop creative potential; formulate personal goals and evaluate progress in achieving them; will create prerequisites for future career management; will allow to develop a positive attitude towards learning throughout life.

Key words: *organizational and pedagogical conditions, pedagogical constructivism, creative potential.*

Постановка проблеми й актуальність дослідження. Провідну роль у розвитку школяра відіграє педагогічна система, до якої він потрапляє на певних етапах свого дорослішання і становлення. Педагогічна система у визначенні Н. В. Кузьміної складається з таких структурних компонентів: мета освіти, наукова та навчальна інформація, засоби освітньої комунікації, оцінний елемент, наступна система освіти, склад викладачів у контексті учнів та функціональних компонентів: оцінювального, гностичного, проектувального, комунікативного, конструктивного, прогностичного, організаторського (Остапенко, 2013). Сучасна освіта будується на дитиноцентризмі та розвитку особистісного потенціалу здобувачів середньої освіти, що досягається завдяки своєчасній діагностиці обдарованості школярів. Персональний шлях розв'язання цього завдання в освітньому процесі повноцінно реалізується завдяки виваженому вибудовуванню індивідуальної освітньої траєкторії учня та створенню передумов для розкриття його особистих здібностей і талантів.

Індивідуальна освітня траєкторія – це індивідуальна лінія руху в освіті, спрямована на розкриття індивідуальних устремлінь, вироблення життєвих стратегій, формування основ індивідуально-творчого та професійного розвитку особистості. Вона вибудовується та реалізується учнем як суб'єктом освітнього процесу самостійно при здійсненні педагогом-наставником педагогічної підтримки його самовизначення та самореалізації. Близьким до поняття «індивідуальна освітня траєкторія» є англійський конструкт «планування індивідуального розвитку» (Personal Development Planning), що реалізується в системі освіти Великобританії та США. Зміст поняття «Personal Development Planning» (PDP) визначається у відповідному освітньому стандарті «The Quality Assurance Agency for Higher Education. Personal development planning: guidance for institutional policy and practice in higher education» (2009) як «...структурований і супроводжуваний процес, що реалізується самим учнем. Він полягає в тому, що учень осмислює свій процес навчання, успішність та (або) досягнуті результати, а також складає план власного індивідуального, освітнього та професійного розвитку» (The Quality).

При розгляді питань розвитку освітніх якостей у процесі підготовки школярів до подальшого навчання у вищій школі в умовах набирання швидкості змін соціальної реальності нами виявлено низку протиріч між спрямованістю освіти на розвиток особистісно-професійних якостей учнів та відсутністю ефективних механізмів індивідуалізації траєкторій їх розвитку, що забезпечують об'єктивні, надійні результати діагностики. З урахуванням теоретичної та практичної значущості виявлених протиріч та необхідності пошуку шляхів їх вирішення нами сформульована проблема, яка полягає у виявленні належних організаційно-

педагогічних умов вибудовування індивідуальних освітніх траєкторій та діагностики навчально-професійних досягнень учнів за освітніми програмами старшої школи.

Мета статті передбачає аналіз організаційно-педагогічних умов формування конструктивної індивідуальної освітньої траєкторії старшокласників.

Наукова новизна дослідження полягає у виявленні необхідних організаційно-педагогічних умов для підготовки учнів старшої школи за індивідуальними освітніми траєкторіями на засадах педагогічного конструктивізму.

Ступінь вивченості проблеми. Науковим центром вивчення умов для індивідуального розвитку школярів в Україні є Інститут обдарованої дитини НАПН України, співробітники якого формують науково-методичне та організаційно-спонукальне забезпечення функціонування системи виявлення, розвитку й підтримки дітей і молоді, що виявляють різні види обдарованості. В останні роки тут було реалізовано низку важливих наукових проєктів фундаментального і прикладного значення з питань діагностики обдарованості, проєктування та підтримки розвитку обдарованої дитини в освітньому середовищі, як-от: «Науково-методичні засади діагностики практичного інтелекту учнівської молоді» (прикладне дослідження 2016-2018 рр.); «Інформаційно-технологічне забезпечення розвитку академічної обдарованості учнів ліцеїв на засадах синергетики» (прикладне дослідження 2017-2019 рр.); «Дидактичні засади навчання інтелектуальне обдарованих учнів ліцею» (прикладне дослідження 2019-2020 рр.); «Теоретико-методичні засади діагностики когнітивних та особистісних факторів самовизначення щодо майбутньої професії обдарованих учнів ліцею» (прикладне дослідження 2019-2021 рр.); зокрема розпочато роботу над проєктом «Форми і методи навчання обдарованої учнівської молоді в умовах реалізації STEM/STEAM-освіти в закладах спеціалізованої освіти наукового спрямування» (прикладне дослідження, 2022-2024 рр.). У процесі реалізації фундаментальних і прикладних наукових досліджень такі провідні вчені Інституту обдарованої дитини НАПН України, як Ксенія Андросович (Андросович, 2021), Іван Волощук (Волощук, 1998), Василь Кремень (Кремень, 2003), Марина Мельник (Киричук, 2014), Олександра Савченко (Савченко, 1982), Лідія Ткаченко (Психолого-педагогічний супровід, 2017) та інші отримали низку вагомих результатів, які не мають аналогів, зокрема створено онлайн-систему діагностики обдарованості та професійного самовизначення особистості; підготовлено значну кількість рекомендацій щодо методів формування та розвитку обдарованої дитини.

Проблема індивідуалізації освітньої діяльності також розглядалась у працях П. Гальперіна, В. Давидова, В. Загвязинського, А. Кірсанова, С. Ніколаєвої, М. Скаткіна та ін., які здебільшого розуміють її як індивідуальний підхід до кожного учня з урахуванням його індивідуально-психологічних особливостей. Індивідуалізацією навчання під час самостійної роботи системно займалися Ю. Бабанський, І. Лернер, П. Підкасистий, Т. Шамова та ін. Основи особистісно-орієнтованого навчання викладені у посібнику автора технології евристичного навчання Андрія Хуторського «Методика особистісно-орієнтованого навчання. Як навчати всіх по-різному?» (Хуторской, 2005). Автор виокремлює 5 етапів діяльності учня, що дозволяють забезпечити його індивідуальну траєкторію у конкретній освітній галузі, а саме: мета – план – діяльність – рефлексія – зіставлення отриманих результатів із цілями – самооцінка. Проблему розробки індивідуальних освітніх траєкторій учнів з різних боків вивчали А. Воронцов, Т. Ковальова, Н. Рибалкіна, А. Хуторської та ін., проте вона в нових умовах розвитку освітньої галузі все ж залишається недостатньо вивченою, особливо на віковому етапі, який передуює усвідомленому вибору особистістю професійного шляху. А це загострює окреслену проблематику.

Основний виклад матеріалу. Під змістом поняття «формування конструктивної індивідуальної освітньої траєкторії» ми розуміємо індивідуальний шлях суб'єкта освітнього

процесу, що реалізується ним самостійно за підтримки педагога-наставника, який вибудовує індивідуальну траєкторію розвитку здобувача на засадах педагогічного конструктивізму.

На становлення конструктивізму як напряму сучасної педагогіки вплинули соціально-психологічні ідеї, представлені в працях Ж. Піаже та П. Ватцлавіка. Швейцарський психолог і філософ Жан Піаже (1896-1980) як розробник теорії когнітивного розвитку довів, що мислення дитини є якісно іншим, своєрідним і відмінно особливим за своїми властивостями на протигагу існуючим у традиційній психології уявленням про його примітивний стан, порівняно з мисленням дорослої людини (Jean William Fritz Piaget, 1923). Австрійський та американський психотерапевт Пауль Вацлавик (1921-2007) у статті «Конструктивізм і психотерапія» дав обґрунтування терміну «конструктивізм» стосовно результативної психотерапевтичної моделі комунікації, що отримала наприкінці ХХ ст. у країнах Західної Європи та США широке визнання як «радикальний конструктивізм» (Вацлавик, 2001). Основне положення конструктивізму його послідовники (П. Вацлавик, Е. фон Глазерсфельд, Х. фон Ферстер, У. Матурані, Ф. Варели, Г. Рот й ін.) вбачали в тому, що об'єктивна реальність є продуктом людського спілкування, а знання не здобувається пасивним чином, а активно конструюється суб'єктом пізнання.

У конструктивістській педагогіці головним суб'єктом процесу навчання стає як учень, так і педагог, що значно сприяло трансформації класичної моделі ієрархічного навчання у країнах Заходу. Педагогічна філософія конструктивізму фокусується на тому, що знання не можна передати у готовому вигляді. Її основним завданням є створення педагогічних умов для успішного самоконструювання та самозростання знань учнів. Таким чином, метою педагогічного конструктивізму є розробка критеріїв та методів конструювання власного розуміння навколишнього світу суб'єктом освітнього процесу, виходячи з розуміння унікальності його переконань та бачення світу. У цьому оригінальна думка іншої людини стає найвищою цінністю, а учневі вкрай важливо залишатися самим собою, мати свій почерк і стиль.

Наталія Плужникова у дослідженні «Педагогіка конструктивізму як методологічна модель сучасної культури» (2016) стверджує: «<...> педагог повинен зосередити свою увагу виключно на учні – на суб'єкті навчання, а не на предметі або уроці. Таким чином, конструктивістська педагогіка відмовляється від освітньої моделі, згідно з якою навчання має спиратися виключно на корпус знань, які дає учневі педагог, а учень пасивно сприйматиме ці знання. У такій ситуації виключається принцип ієрархії між учителем та учнем, згідно з якою вчитель дає учневі знання «згори», методом директив та вказівок. Якщо сенс не співвідноситься з досвідом учня, то таке знання, згідно з конструктивістами, ніколи не зробить учня успішним. Немає знання, незалежного від суб'єкта пізнання. Навчання є особистим і соціальним конструюванням сенсу з величезного масиву особистісного досвіду, який сам по собі не має якогось єдиного порядку чи структури» (Плужникова, 2016: 67).

Процес навчання у конструктивістській педагогіці авторка розглядає як діяльність, пов'язану з практикою, досвідом людини – конкретного учня, при цьому роль педагога-конструктивіста полягає у заклику учня не змінити світ, а зрозуміти його, співвідносячи отримані знання з власним досвідом. Серед слабких місць педагогічного конструктивізму Наталія Плужникова наголошує на недостатній, на її погляд, ролі педагога у безпосередньому конструюванні світу дитиною: «Звісно, конструктивізм проводить ідею активного навчання, ідею спільного, інтерсуб'єктивного діалогу вчителя та учня. Однак ця ідея відображає, на наш погляд, не сам характер навчання, а лише те середовище, умови для навчання, контекст навчання, який необхідно створити, щоб воно було успішним. Крім того, недоліком даної моделі є нівелювання ролі педагога, який виступає посередником між досвідом учня та власною системою знань і цінностей, які можуть суперечити один одному. Тому проблема співвідношень цінностей учителя та учня, співвіднесеності досвіду вчителя та досвіду учня,

які ніяк не можуть бути однаковими, залишається невирішеною у конструктивізмі. Проте конструктивізм відбиває сучасні тенденції освіти, розглядаючи навчання як проблемний, творчий і активний процес пізнання світу, соціально-значущий, передусім, для самого учня» (Плужникова, 2016: 69).

Дійсно, ключову роль у конструктивній педагогіці відіграють умови і середовище навчання. На наше переконання, організаційно-педагогічні умови формування конструктивної індивідуальної освітньої траєкторії старшокласників залежать насамперед від сукупності певних дій, спрямованих на реалізацію індивідуальних устремлінь, вироблення життєвих стратегій. У сучасному глобалізованому світі, покритому мережею інтернет і можливістю отримати будь-яку інформацію із власного смартфона, недостатньо передати учню знання в готовому вигляді, можна тільки створити педагогічні умови для успішного самоконструювання і самозростання знань учнів.

Що лежить в основі організаційно-педагогічних умов індивідуально-творчого та професійного розвитку особистості учня? Професор Мурат Чошанов у дослідженні «Процес безперервного конструювання та реорганізації» (2000) виокремлює такі засадничі передумови:

1. Мотивація навчання через включення учнів у пошук, дослідження та вирішення значущих проблем, насамперед проблем із навколишньої дійсності, вирішення яких безпосередньо пов'язане з реальною (екологічною, економічною, виробничою, тощо) ситуацією з життя школи, району, міста й інше.

3. Проектування змісту навчання з опорою на узагальнені концепції, системні знання та інтеграційні вміння.

4. Стимулювання розумової діяльності учнів, мотивація мислення вголос, заохочення висловлювання припущень, гіпотез і припущень, організація змістовного спілкування та обміну думками учнів (як фронтального й у малих групах).

5. Створення умов (вибір методів, форм навчання, засобів оцінки), що наголошують на інтелектуальній гідності кожного учня, особливої цінності його погляду, персонального підходу до вирішення проблеми, унікального бачення ситуації, індивідуального стилю мислення» (Чошанов, 2000: 56).

Діяльність учителя в конструктивній педагогіці провадиться в рамках конкретних методологічних засад. «Вчитель-конструктивіст, – наголошує Мурат Чошанов, – не вчитель-урокодавець, а консультант, організатор та координатор проблемно-орієнтованої, дослідницької навчально-пізнавальної діяльності учнів. Він створює умови для самостійної розумової діяльності учнів і всіляко підтримує їхню ініціативу. У свою чергу, учні стають повноцінними «співучасниками» процесу навчання, поділяючи з учителем відповідальність за процес та результати навчання. У процесі підготовки до заняття та планування уроку вчитель-конструктивіст вважає за краще використовувати проблеми із реального навколишнього життя учнів, включає в завдання дані з практичних ситуацій, первинних джерел та оригінальних матеріалів. Більше того, він передбачає активну участь учнів у безпосередньому зборі таких даних за допомогою спостереження реальної ситуації, пошуку відповідної інформації, анкетування учасників вирішення проблеми, вимірювання у процесі експерименту тощо. <...> Вчитель-конструктивіст розробляє цілі навчання, використовуючи когнітивну термінологію: класифікувати, обґрунтувати, досліджувати, узагальнити, проаналізувати, спрогнозувати, оцінити, змодельовати тощо, стимулюючи творчу розумову діяльність учнів. Подібні формулювання цілей навчання, а також навчальних проблем та завдань мотивують учнів до більш глибокого осмислення матеріалу уроку, включення їх до змістовної дискусії, висловлювання власних точок зору, припущень та гіпотез» (Чошанов, 2000: 57).

До цього слід додати доцільність упровадження в національну систему української освіти досвіду «Personal Development Planning» (PDP), який вже на етапі навчання в старшій

школі допоможе оволодіти засадами *планування* (постановка цілей або запланованих результатів та подальше обмірковування способів їх досягнення); *здійснення діяльності* (певні дії та вчинки, що узгоджуються з індивідуальним планом розвитку, та більш усвідомлений процес навчання, що враховує наявний досвід); *запису, фіксації* (думок, намірів, практичного досвіду та досягнутих результатів за допомогою ведення записів, аудіо-, відео-, візуальних та інших засобів, щоб наочно представити власний процес навчання; *аналізу* (існуючий освітній досвід аналізується – проходить етап рефлексії – і потім осмислюється); *оцінювання* (самооцінка, висновок про виконану роботу, наміри про подальший розвиток / удосконалення) (The Quality).

Узагальнюючи уявлення про найважливіші аспекти створення продуктивних організаційно-педагогічних умов формування конструктивної індивідуальної освітньої траєкторії старшокласників, можна констатувати значні перспективи індивідуально-орієнтованого навчання для досягнення успіхів у набутті знань старшокласниками під керівництвом педагогів, що сприятимуть розвитку необхідних вмінь та навичок креативного мислення і розкриття творчого потенціалу особистості. При успішній реалізації процесу навчання роль наставника зменшується, а діяльність школяра стає більш самостійною.

Висновки. Якісна підготовка старшокласників з індивідуальних освітніх траєкторій передбачає дотримання низки організаційно-педагогічних умов. Основними є необхідність структурування змісту освітньої програми відповідно до принципів модульності, варіативності, гнучкості; а також нелінійна форма процесу реалізації освітніх програм відповідно до принципів педагогічної філософії конструктивізму, згідно з якою знання неможливо передати учню в готовому вигляді, можливо тільки створити педагогічні умови для успішного самоконструювання та самозростання знань учнів. На наш погляд, з характерними для конструктивізму (Ж.-Ж. Піаже, Дж. Брунер, Н. Хомський та ін.) принципами цілепокладання, мотивації учнів, проектування змісту навчання, стимулювання розумової діяльності учнів, можливе створення організаційно-педагогічних умов розвитку індивідуального стилю мислення учня, успішна реалізація індивідуальних освітніх маршрутів.

Педагогічна система, в якій освітній процес здійснюється за індивідуальними освітніми траєкторіями, повинна включати високотехнологічне освітнє середовище з розвиненою інформаційно-комунікаційною інфраструктурою в якості обов'язкового структурного компоненту. Продуктивне педагогічне середовище має забезпечити супровід старшокласників різними фахівцями (тьютори, координатори стажувань, консультанти з вибору закладу вищої освіти) та надати відповідну допомогу у встановленні зв'язку з майбутньою професійною сферою; забезпечити вибір оптимального для гімназії виду моделі взаємозв'язку планування індивідуального розвитку старшокласників та реалізації освітніх програм НУШ. Педагогічні умови, що сприяють вибудовуванню індивідуальних освітніх траєкторій учнів, повинні бути спрямовані на розвиток мотивації старшокласників до навчання, що допомагає визначити індивідуальний зміст освоєння навчальних дисциплін для оволодіння майбутньою професією; розвиток креативного мислення та суб'єктної позиції студентів, що допомагає здійснювати вибір у процесі навчання; підтримку вчителів у тьюторському супроводі учнів.

Створення належних організаційно-педагогічних умов формування конструктивної індивідуальної освітньої траєкторії старшокласників в українській старшій школі дозволить осучаснити й удосконалити освітній процес, допоможе учням стати більш ефективними, незалежними та впевненими самостійними особистостями; навчить пов'язувати своє навчання з ширшим контекстом та розвивати креативний потенціал; сформулювати свої особисті цілі та оцінити прогрес у їх досягненні; створить передумови управління майбутньою кар'єрою; дозволить розвивати позитивне ставлення до навчання упродовж усього життя.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Андросович К.А. Психологічні та соціальні чинники адаптації обдарованої особистості в умовах інформаційно-освітнього середовища закладів загальної середньої освіти: методичний посібник. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України. 2021. 138 с.

Вацлавик Пол. Конструктивизм и психотерапия. *Вопросы психологии*. Москва, 2001. № 5. С. 101-113.

Волощук І. С. Науково-педагогічні основи формування творчої особистості. К. : Пед. думка, 1998. 160 с.

Киричук В.О. Технології проектування в практиці роботи загальноосвітнього навчального закладу: теоретико-практичний аспект. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2014. 336 с.

Кремень В. Освіта і наука України: шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи). К.: Грамота, 2003. 214 с.

Остапенко А. А. Теория педагогической системы Н.В. Кузьминой: генезис и следствия. *Человек. Сообщество. Управление*. № 4. 2013. С. 37-50.

Плужникова Н.Н. Педагогика конструктивизма как методологическая модель современной культуры. *Вестник ассоциации вузов туризма и сервиса*. Т. 10, № 3. 2016. С. 65-71.

Психолого-педагогічний супровід соціалізації обдарованих старшокласників в Інтернет-середовищі: метод. посіб. / В. В. Камишин, Л. І. Ткаченко, К. А. Андросович, І. В. Бургун. Київ : Ін-т обдар. дитини НАПН України. 2017. 108 с.

Савченко О. Я. Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів. К.: Рад. школа. 1982. 176 с.

Хуторской А.В. Методика личностно-ориентированного обучения. Как обучать всех по-разному? Пособие для учителя. М.: Владос. 2005. 383 с.

Чошанов М. Процесс непрерывного конструирования и реорганизации. *Директор школы*. 2000. № 4. С. 56-61.

Jean William Fritz Piaget. *Le Langage et la pensée chez l'enfant: Etudes sur la logique de l'enfant* Neuchâtel – Paris: Delachaux et Niestlé, Éditeurs. 1923. 2012 p.

The Quality Assurance Agency for Higher Education. Personal development planning: guidance for institutional policy and practice in higher education. URL: https://www.qaa.ac.uk/docs/qaas/enhancement-and-development/pdp-guidance-for-institutional-policy-and-practice.pdf?sfvrsn=4145f581_8

REFERENCES

Androsovyh K.A. (2021). Psykholohichni ta sotsial'ni faktory adaptatsiyi obdarovanoi osobystosti v umovakh informatsiyno-osvitn'oho seredovyscha zakladiv zahal'noyi seredn'oyi osvity: metodychnyy posibnyk. K.: Instytut obdarovanoi dytyny NAPN Ukrayiny. 138 p. [in Ukrainian].

Vatslavik Pol. (2001). Konstruktivizm i psichoterapiia. *Voprosy psichologii*. M. № 5. P. 101-113. [in Russian].

Voloshchuk I. S. (1998). Naukovo-pedahohichni zasady formuvannya tvorchoyi osobystosti. K.: Ped. dumka. 160 p. [in Ukrainian].

Kyrychuk V.O. (2014). Tekhnolohiyi proektuvannya u praktytsi roboty zahal'noosvitn'oho navchal'noho zakladu: teoretyko-praktychnyy aspekt. Kyiv: Instytut obdarovanoi dytyny NAPN Ukrayiny. 336 p. [in Ukrainian].

Kremen' V. (2003). Osvita ta nauka Ukrayiny: shlyakhy modernizatsiyi (Fakty, rozdumy, perspektyvy). K.: Hramota. 214 p. [in Ukrainian].

Ostapenko A. A. (2013). Teoriya pedahohichnoyi systemy N.V. Kuz'minoyi: henezys ta naslidky. *Lyudyna. Spil'nota. Upravlinnya*. № 4. P. 37-50. [in Ukrainian].

Pluzhnikova N.M. (2016). Pedahohika konstruktyvizmu yak metodolohichna model' suchasnoyi kul'tury. *Visnyk asotsiatsiyi vuziv turyzmu ta servisu*. T. 10 № 3. P. 65-71. [in Ukrainian].

Psykhologo-pedahohichnyy suprovid sotsializatsiyi obdarovanykh starshoklasnykiv v Internet-seredovyshchi. (2017). metod. posib. / V. V. Kamishyn, L. I. Tkachenka, K. A. Androsovykh, I. V. Burhun. Kyiv : In-t obdar. dytyny NAPN Ukrayiny. 108 p. [in Ukrainian].

Savchenko O. YA. (1982). Rozvytok piznaval'noyi samostiynosti molodshykh shkolyariv. K.: Rad. shkola. 176 p. [in Ukrainian].

Khutors'kyu A.V. (2005). Metodyka osobystisno-oriyentovanoho navchannya. Yak navchaty vsikh po-riznomu? Posibnyk dlya vchytelya. M: Vlos. 383 p. [in Russian].

Choshanov M. (2000). Protses bezperervnoho konstruyuvannya ta reorhanizatsiyi. *Dyirektor shkoly*. № 4. P. 56-61. [in Russian].

Jean William Fritz Piaget. (1923). Le Langage et la pensée chez l'enfant: Etudes sur la logique de l'enfant Neuchâtel – Paris: Delachaux et Niestlé, Éditeurs. 2012 p. [in France].

The Quality Assurance Agency for Higher Education. Personal development planning: guidance for institutional policy and practice in higher education. [in English]. URL: https://www.qaa.ac.uk/docs/qaas/enhancement-and-development/pdp-guidance-for-institutional-policy-and-practice.pdf?sfvrsn=4145f581_8

АНОТАЦІЯ

У статті подано аналіз організаційно-педагогічних умов формування конструктивної індивідуальної освітньої траєкторії старшокласників. Наукова новизна дослідження полягає у виявленні необхідних теоретичних аспектів підготовки учнів старшої школи за індивідуальними освітніми траєкторіями на засадах педагогічного конструктивізму. Під змістом поняття «формування конструктивної індивідуальної освітньої траєкторії» ми розуміємо індивідуальний шлях суб'єкта освітнього процесу, що реалізується ним самостійно за підтримки педагога-наставника, який вибудовує індивідуальну траєкторію розвитку здобувача освіти на принципах конструктивної педагогіки. Автори доводять, що основні організаційно-педагогічні умови якісної підготовки старшокласників з індивідуальних освітніх траєкторій базуються на необхідності структурування змісту освітньої програми відповідно до принципів модульності, варіативності, гнучкості. Нелінійна форма процесу реалізації освітніх програм відповідно до принципів педагогічної філософії конструктивізму, згідно з якою знання неможливо передати учню в готовому вигляді, сприятиме створенню педагогічних умов для успішного самоконструювання та самозростання знань учнів. Створення належних організаційно-педагогічних умов формування конструктивної індивідуальної освітньої траєкторії старшокласників в українській старшій школі дозволить осучаснити й удосконалити освітній процес, допоможе учням стати більш ефективними, незалежними та впевненими самостійними особистостями; навчить пов'язувати своє навчання з ширшим контекстом та розвивати креативний потенціал; сформулювати свої особисті цілі та оцінити прогрес у їх досягненні; створить передумови управління майбутньою кар'єрою; дозволить розвивати позитивне ставлення до навчання впродовж усього життя.

Ключові слова: організаційно-педагогічні умови, педагогічний конструктивізм, творчий потенціал.

DOI 10.31909/26168812.2022-(60)-4
УДК 373.091.33:62:004.9

PROBLEMS OF APPLICATION OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN THE PROFESSIONAL ACTIVITIES OF VOCATIONAL EDUCATION TEACHERS IN DOMESTIC DISSERTATION RESEARCH

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ У ВІТЧИЗНЯНИХ ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Олексій Гончаренко

доктор історичних наук, професор
E-mail: oleksijghoncharenko@gmail.com
ORCID: 0000-0002-8882-6397
Університет Григорія Сковороди в
Переяславі, Україна

Oleksii Honcharenko

Doctor of History, Professor
E-mail: oleksijghoncharenko@gmail.com
ORCID: 0000-0002-8882-6397
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav,
Ukraine

ABSTRACT

The emergence and active development of computer technology and the information *revolution* have led to an objective need to use a whole arsenal of powerful technical means in the labour training of students. Modern computer technology has become an effective tool for distributing payments between the public demand for teaching labour training and the actual state of its material and technical support. The problem of practical application of ICTs in labour training has not escaped the attention of authors who have carried out dissertation projects at both PhD and doctoral levels. However, the specifics of these qualification works often resulted in limiting the specific subject of research, which did not always allow for their implementation and experimental testing at a systemic level. The same is true of the definition of the age limits of schoolchildren to whom certain methodological recommendations of the authors of theses and dissertations were directed. Also, research into only certain aspects of this problem has not facilitated their real practical application in the educational process. Therefore, the results of these specific scientific studies are not always adequate to the challenges in which the system of labour training of schoolchildren finds itself. The special subject of known dissertation works is defined as students' independent work, carrying out diagnostics of learning and cognitive work results, and individualisation of learning. It must be to admit that the narrowness of the special subject of this PhD-level research, the focus of its authors only on certain aspects of ICT implementation in the learning process, has not allowed the creation of a coherent pedagogical product, undoubtedly so necessary for schools. In fact, these products themselves were assigned only to individual classes and fragments of labour training of schoolchildren, which does not allow their practical use to be approached on the basis of the didactic principle of continuity. At the same time, there is still a lack of comprehensive scientific research into the use of ICTs in labour studies – as a coherent and logically complete didactic system conditioned by the goals and objectives of the modern educational process.

Key words: *information and communication technologies, dissertation research, labor training, independent work, demonstration, simulation, information databases.*

Постановка проблеми. Сьогодні вже неможливо уявити багатогранний процес трудової підготовки учнів загальноосвітніх шкіл України поза широким використанням різноманітних як традиційних дидактичних форм, методик та педагогічних технологій навчання, так і інноваційних, визначальними із яких є інформаційно-комунікаційні технології. Об'єктивно, але ці технології навчання пов'язані як із кризовими явищами у сучасній педагогіці, так із тим

інформаційним бумом, який виразно проявляється сьогодні. Якісне вирішення проблем неминучої оптимізації навчального процесу, яка широко застосовується в освіті може бути цілком можливе на базі доцільного й адекватного використання відповідних можливостей ІКТ, у тому числі і в системі трудової підготовки школярів. Тим більше, що чекати збільшення погодинного навантаження на вивчення трудового навчання є марною справою. А застосування саме ІКТ дозволяє створити умови для інтенсифікації навчального процесу, у тому числі і в трудовій підготовці учнів. Водночас застосування ІКТ у трудовій підготовці школярів потребує відповідних педагогічних вимірювань, проведення експериментальної роботи та відповідних узагальнень. Принаймні на формальному рівні ці завдання реалізуються у дисертаційних роботах вітчизняних науковців, адже їх наукова новизна є однією з базових вимог до успішного захисту цих кваліфікаційних праць. Тому аналіз напрацьованих вітчизняних науковців у цих роботах і є метою даної публікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти доцільного використання ІКТ у трудовій підготовці учнів розглядаються у публікаціях Р. Гуревича, В. Бербеца, О. Ващук, Н. Морзе, В. Кондратюка, С. Почтовюк, І. Петрицина, С. Ткачука, О. Торубари, О. Цись, Л. Шевчук, М. Жалдака.

Мета статті: проаналізувати реалізацію проблеми застосування ІКТ у трудовій підготовці учнів основної та старшої школи України у вітчизняних дисертаційних дослідженнях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Суспільні запити до викладання курсу трудового навчання не відповідають тому реальному матеріально-технічному забезпеченню цього процесу, який є на сьогоднішній день. Теж саме стосується і так званої оптимізації кількості погодинного навантаження, що виділяється для його вивчення. Водночас, застосування ІКТ у трудовій підготовці школярів необхідно пов'язувати з об'єктивними процесами бурхливого розвитку інформатизації шкільної освіти. Цей процес пройшов декілька етапів, але остаточно утвердився у період 1995–2005 р. і пов'язується з глобальними процесами інформатизації освіти та запровадженням шкільного курсу інформатики. Цей етап інформатизації освіти пов'язаний з перебудовою навчального процесу, трансформаціями методичних систем викладання усіх шкільних предметів (Жалдак, Морзе, Науменко, Рамський, 2009: 3-7). Зрозуміло, що на той час ІКТ проникали у традиційні методики навчання, доповнювали їх, хоч і зустрічали певний опір з боку педагогів, адже немало з них були як суто професійно, так і психологічно не готовими до активного їх запровадження у навчальний процес. Проте, на сьогодні ІКТ зайняли гідне місце у викладанні усіх без винятку навчальних шкільних предметів, у тому числі і трудового навчання.

Упродовж 1985–2000 рр. у науково-педагогічну літературу все більше проникали означення ідеї комп'ютеризації навчання, хоча сама комп'ютерна техніка спочатку розглядалась як осучаснений технічний засіб навчання. Так, вивчаючи цю проблему, О.Крутько зазначала, що сучасна фахова педагогічна періодика - як потужний засіб науково-педагогічної комунікації може й повинна відіграти значну роль у подоланні некерованості й спонтанності впровадження ІКТ в освітній процес, сприяти подоланню наслідків цієї спонтанності, головними серед яких є: недостатня реалізація потенційних можливостей комп'ютерних засобів навчання; зниження ефективності занять від надмірного використання комп'ютерів; негативний вплив комп'ютерів на здоров'я дітей (Крутько, 2012: 132).

Звісно, що проблема практичного застосування ІКТ у трудовій підготовці не обійшла своєю увагою авторів, які здійснювали підготовку дисертаційних проектів як кандидатського, так і докторського рівнів. Проте специфіка цих кваліфікаційних праць доволі часто призводила до обмеження спеціального предмета досліджень, що не завжди дозволяло здійснення їх проведення та експериментальну перевірку на системному рівні. Те ж саме стосується і визначення вікових меж школярів, на яких і спрямовувались певні методичні рекомендації авторів дисертаційних робіт. А дослідження лише окремих аспектів цієї

проблеми не сприяло їх застосуванню у навчальному процесі. Тому, результати цих специфічних наукових досліджень не завжди адекватні тим викликам, у яких перебуває система трудової підготовки школярів. Але варто усе ж проаналізувати напрацювання сучасних дослідників у цій царині науково-педагогічного та методичного знання.

Питання практичного застосування ІКТ у трудовій підготовці школярів досліджувала О. Ващук. У своїй дисертаційній праці дослідниця вивчала проблему активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів 5–7 класів засобами ІКТ і доводила необхідність введення у початковий процес комп'ютерної навчальної програми. На її погляд ці програми дозволяють організувати навчально-пізнавальну діяльність школярів через самостійне отримання та закріплення суто теоретичних знань. У свою чергу, на основі цього вчитель трудового навчання зможе організувати практичні роботи у шкільній майстерні. При цьому, О.Ващук виходила із того, що при проведенні цих робіт у шкільній майстерні учні будуть усвідомлено розуміти суто наукові засади виконуваних трудових процесів.

Процес організації такої технології навчання учнів О.Ващук конкретизувала на прикладі застосування спеціально створеної авторської комп'ютерної програми «Майстер». При цьому було продемонстровано сама організаційна структура подібних уроків трудового навчання, питання комунікаційної взаємодії вчителя трудового навчання та учнів. Важливо, що дослідниця встановила об'єктивні труднощі такого підходу до трудового навчання, а також адекватні засоби їх усунення.

Дослідниця наголошувала на дотриманні вчителями трудового навчання педагогічних умов розробленої комп'ютерної навчальної програми, встановила етапи її практичної апробації, визначила організацію особливостей навчальної роботи учнів при проведенні ними самостійної роботи на уроках трудового навчання засобами застосування інформаційних технологій (Ващук, 2002).

Застосування сучасних інформаційних технологій у процесі формування техніко-конструкторських умінь учнів старших старшокласників вивчав І.Петрицин. Автор дисертаційного дослідження констатує факт незадовільного стану застосування нових інформаційних технологій при навчанні учнів старшої школи та пропонує саме на цій базі покращити загальний рівень техніко-конструкторського сегмента трудової підготовки.

На думку цього дослідника застосування інформаційних технологій, до яких як вчителі, так і учні проявляють значний інтерес, дозволяє проводити активний пошук нової навчальної інформації, проводити складні розрахунки визначених об'єктів конструювання, контролювати готовність учнів до виконання практичних робіт, навчати учнів працювати із різноманітними вимірювальними пристроями та відповідним навченим обладнанням, розширювати графічну грамотність учнів. При цьому, І.Петрицин вважає, що нові інформаційні технології необхідно поєднувати із традиційною системою навчання та на цій основі створювати комп'ютерно-орієнтовану дидактичну систему (Петрицин, 2002: 20).

У центрі уваги І. Цідило перебувала проблема організації індивідуалізації трудового навчання учнів 8–9 класів саме засобами інформаційних технологій. Тема дисертаційного дослідження, як доводив його автор, на той час (середина першого десятиріччя ХХІ ст.) була актуальною, адже, під таким ракурсом організація індивідуалізації трудового навчання учнів цієї вікової категорії ще не проводилась.

Автор дисертаційного проекту пропонував вводити сегменти шкільного курсу інформатики у трудове навчання і на цій основі проводити організацію індивідуалізації трудового навчання учнів 8–9 класів, які, як відомо, навчаються на базі проектно-технологічної системи навчання. При цьому, саме засоби інформаційних технологій й повинні були враховувати індивідуальні особливості учнів 8–9 класів. Автор дисертаційного дослідження конкретизував технічні процедури проведення діагностування навчальних досягнень учнів за допомогою комп'ютерного тестування. Таким чином завдання

диференціації трудового навчання він пропонував реалізовувати засобами комп'ютерної програми «Інженер».

У тексті дисертації зазначається, що використання комп'ютерної техніки у трудовому навчанні учнів здатне перетворитись на дієвий засіб, на основі якого вчитель зможе досягти реалізації завдання організації індивідуалізованого трудового навчання. Зрозуміло, аби досягти цього, вчитель також має володіти спеціальною та методичною підготовкою.

Звертає увагу дослідник і на відповідні педагогічні умови, що дозволяють успішно використовувати комп'ютерні технології для індивідуалізації трудового навчання. До них було віднесено: використання міжпредметних зв'язків між трудовими навчанням та шкільним курсом інформатики, а також іншими дисциплінами; наявність комп'ютерної техніки, програмно-педагогічного забезпечення та відповідних периферійних пристроїв у навчальному закладі; діагностика індивідуальних особливостей учнів; уміння і навички роботи учнів і вчителів із комп'ютерною технікою. При цьому, базовою умовою досягнення запланованих результатів навчання І. Цідило визначає використання програмного засобу «Інженер». Дослідник виходить із того, що цей засіб створювався для врахування проектно-технологічної діяльності учнів на уроках трудового навчання та містить у собі такі інструментальні можливості, які дозволяють вчителю трудового навчання працювати із ним маючи у своєму розпорядженні мінімальні обсяги професійних знань із комп'ютерної техніки та програмування (Цідило, 2006: 20).

В. Кондратюк, розглядаючи проблему формування професійних знань та умінь майбутніх учителів трудового навчання засобами інформаційних технологій встановив, що учні, працюючи у комп'ютерному середовищі та розв'язуючи відповідні навчальні завдання, працюючи із текстами та графікою – можуть отримувати навички самостійної роботи, самоосвіти і комунікації. При цьому, ІКТ інтенсифікують процес навчання, стають причиною створення таких методик, які орієнтуються на розвиток особистості учнів. Водночас, ІКТ формують теоретичне, творче та модульно-рефлексивне мислення школярів. Причиною цього є той факт, що комп'ютерна візуалізація навчальної інформації здатна позитивно впливати на формування уявлень, які й формують образне мислення (Кондратюк, 2007: 24, 25).

У сучасній науково-методичній літературі звертається увага на те, що ІКТ в умовах трудового навчання доцільно використовувати для проведення різних форм діагностування навчально-пізнавальних досягнень учнів. Так само і в дисертаційних дослідженнях ця проблема знайшла відповідного відображення. Так, В.Бербец розглядає її на прикладі організації навчання учнів 5–9 класів у контексті проектно-технологічної діяльності. Автор дисертаційного дослідження пропонує вводити в цю систему організації трудового навчання інформаційні технології. В.Бербец наголошує на тому, що ІКТ дозволяють вчителю точно, об'єктивно та оперативно проводити вимірювальний процес та здійснювати відповідні реагування на усіх етапах проектно-технологічної діяльності школярів, у тому числі й аналіз, прогнозування, коригування та загалом і управління навчальним процесом. При цьому, В.Бербец наголошує на певних негативних аспектах застосування ІКТ, до яких відносить недостатню якість тестових завдань, можливість несанкціонованого доступу до локальних мереж. Проте, використання ІКТ в умовах проектно-технологічної діяльності учнів зазначеної вікової групи здатне призвести до збільшення рівнів як оперативності так і об'єктивності проведених процедур контролю навчальних досягнень учнів. Також В. Бербец стверджує, що застосування ІКТ впливає на позитивну мотивацію школярів вивчати трудове навчання, у них формуються навички самоконтролю та самооцінки, а тому, сам навчальний процес проводиться на основі педагогічних принципів індивідуалізації та диференціації (Бербец, 2005: 20).

А. Терещук, розглядаючи проблему технологічної підготовки учнів старшої школи до змістово-процесуальних ліній навчальної програми із курсу «Технології» 10 – 11 класи», відносить також й ІКТ – як основу процесу розвитку та функціонування сучасних технологій,

виробничих систем та комплексів. На його думку, ІКТ найбільш повно можуть бути використані під час пошуку інформації і конструювання інформації, презентації проекту та його результатів. На базі визначених змістових ліній навчальної програми та проведення відповідної теоретичної і дослідної роботи, автор дисертації одним із завдань вважає необхідність оволодіння старшокласниками вміннями практичного використання ІКТ. Самі ж ІКТ він вважає фундаментальним освітнім об'єктом, змістом проектних технологій. Формування є інформаційно-комунікаційних компетентностей є основними складовими методичної системи проектно-технологічної діяльності старшокласників у змісті технологічної їх підготовки (Терещук, 2013: 38).

Висновки. Отже, незважаючи на те, що в сучасній загальноосвітній школі відбувається активне впровадження ІКТ, а саме: поширюється вже отриманий позитивний досвід використання як педагогічних програмних засобів, так і інформаційних технологій у загальноосвітніх курсах; учителі опановують комп'ютерну грамотність; з'являється так звана «синтетична методика», тобто змінена традиційна методика, що увібрала фрагменти інформаційної технології (Торубара, 2009: 5). Але усе ж до повного розв'язання цієї науково-педагогічної проблеми ще далеко.

Проведений нами аналіз змісту проблеми використання ІКТ у трудовій підготовці школярів дозволяє стверджувати, що вона таки стала предметом дисертаційних досліджень. Водночас, специфіка спеціального предмета цих кваліфікаційних робіт, надмірне зосередження уваги у них винятково на окремих аспектах практичного використання ІКТ у навчальному процесі усе ж не сприяло створенню відповідного цілісного науково-педагогічного продукту, необхідного сучасній школі. Об'єктивно, ці праці не можуть бути використані у системному вигляді у практиці викладання трудового навчання, адже їх автори звертають увагу винятково на окремі вікові групи школярів та формування відповідних компетентностей. Саме ж використання ІКТ зводяться до окремих аспектів графічної підготовки школярів, застосування процедур демонстрацій, імітування, моделювання й конструювання, умінь працювати із інформаційними потоками, проведення самостійних форм роботи, оцінювання та діагностики навчально-пізнавальних результатів діяльності учнів. Тому доводиться констатувати той факт, що й на сьогодні на рівні дисертаційних робіт є відсутніми системні наукові дослідження використання ІКТ у трудовому навчанні.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Бербец В. Методика діагностування навчальних досягнень учнів 5–9 класів на уроках трудового навчання. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук: 13.00.02 – теорія і методика трудового навчання. К., 2005. 20 с.

Ващук О.В. Активізація пізнавальної діяльності учнів 5–7 класів у процесі самостійної роботи на уроках трудового навчання засобами нових інформаційних технологій. Дис. ... канд.. пед. наук: 13.00.02 – теорія і методика трудового навчання. Київ, 2001. 256 с.

Жалдак М.І., Морзе Н.В., Науменко Г.Г., Рамський Ю.С. Двадцять п'ять років інформатики в школі: проблеми і перспективи. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. Вип. 7. 2009. С. 3–5.

Кондратюк В.Д. Формування професійних знань та умінь майбутніх учителів трудового навчання засобами інформаційних технологій. Дис. ... докт.. пед. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Вінниця. 2007. 218 с.

Крутько О.М. Проблеми застосування технічних засобів навчання у вітчизняних періодичних фахових виданнях (друга половина ХХ століття). Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидат педагогічних наук. Сп.: 13.00.01: загальна педагогіка та історія педагогіки. Луганськ, 2012. 260 с.

Петрицин І.О. Формування у старшокласників техніко-конструкторських знань і вмінь засобами нових інформаційних технологій (НІТ). Автореферат дисертації на здобуття

наукового ступеня кандидата педагогічних наук: 13.00.02 – теорія та методика трудового навчання. Київ, 2002. 25 с.

Терещук А.І. Теорія і методика технологічної підготовки учнів старшої загальноосвітньої школи. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук: 13.00.02 – теорія та методика навчання технологій. Київ, 2013. 38 с.

Торубара О.М. Формування готовності майбутніх учителів трудового навчання до використання інформаційних технологій. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук: 13.00.04: теорія і методика професійної освіти. Київ, 2009. 35 с.

Цідило І.М. Дидактичні умови індивідуалізації трудового навчання учнів 8–9 класів засобами інформаційних технологій: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук: 13.00.02 – теорія та методика трудового навчання. Київ, 2006. 21 с.

REFERENCES

Berbets V. (2005). *Metodyka diahnostuvannia navchalnykh dosiahnen uchniv 5–9 klasiv na urokakh trudovoho navchannia*. [Methods of diagnosing the academic achievements of students in grades 5-9 in the lessons of labor training]. Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata pedahohichnykh nauk: 13.00.02 – teoriia i metodyka trudovoho navchannia. [Abstract of the dissertation for the degree of candidate of pedagogical sciences: 13.00.02 – Theory and methods of labor education]. Kyiv. 20 p. [in Ukrainian].

Vashchuk O.V. (2001). *Aktyvizatsiia piznavalnoi diialnosti uchniv 5–7 klasiv u protsesi samostiinoi roboty na urokakh trudovoho navchannia zasobamy novykh informatsiinykh tekhnolohii*. [Activation of cognitive activity of students of 5–7 grades in the process of independent work in the lessons of labor training by means of new information technologies]. Dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.02 – teoriia i metodyka trudovoho navchannia. [Dis. ... cand. ped. sciences: 13.00.02 – theory and methods of labor training]. Kyiv. 256 p. [in Ukrainian].

Zhaldak M.I., Morze N.V., Naumenko H.H., Ramskyi Yu.S. (2009). *Dvadsiat piat rokov informatyky v shkoli: problemy i perspektyvy*. [Twenty-five years of computer science at school: problems and prospects]. *Kompiuter u shkoli ta simi*. [Computer at school and family]. Vyp. 7. P. 3-5. [in Ukrainian].

Kondratiuk V.D. (2007). *Formuvannia profesiinykh znan ta umin maibutnikh uchyteliv trudovoho navchannia zasobamy informatsiinykh tekhnolohii*. [Formation of professional knowledge and skills of future teachers of labor training by means of information technologies]. Dys. ... dokt. ped. nauk: 13.00.04 – teoriia i metodyka profesiinoi osvity. [Dis. ... dr. ped. sciences: 13.00.04 – theory and methods of vocational education]. Vinnytsia. 218 p. [in Ukrainian].

Krutko O.M. (2012). *Problemi zastosuvannya tehnicnih zasobiv navchannia u vitchiznyanih periodichnih fahovih vidannyah (druga polovina HH stolittya)*. [Problems of using technical aids in domestic periodicals (second half of the 29th century)]. *Disertaciya na zdobuttia naukovooho stupenya kandidat pedagogichnih nauk*. Sp.: 13.00.01: zagalna pedagogika ta istoriya pedagogiki. [Dis. ... cand. ped. sciences: 13.00.01: general pedagogy and history of pedagogy]. Lugansk. 260 p. [in Ukrainian].

Petrytsyn I.O. (2002). *Formuvannia u starshoklasnykiv tekhniko-konstruktorskykh znan i vmin zasobamy novykh informatsiinykh tekhnolohii (NIT)*. [Formation of technical and design knowledge and skills of high school students by means of new information technologies (NIT)]. Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata pedahohichnykh nauk: 13.00.02 – teoriia ta metodyka trudovoho navchannia. [Abstract of the dissertation for the degree of candidate of pedagogical sciences: 13.00.02 – Theory and methods of labor education]. Kyiv. 25 p. [in Ukrainian].

Tereshhuk A.I. (2013). *Teoriya i metodyka texnologichnoyi pidgotovky uchniv starshoyi zagalnoosvitnoyi shkoly*. [Theory and methods of technological training of students of senior

secondary school]. Avtoreferat dysertatsiyi na zdobuttya naukovoogo stupenya doktora pedagogichnykh nauk: 13.00.02 – teoriya ta metodyka navchannya texnologij. Kyiv. 38 p. [in Ukrainian].

Torubara O.M. (2009). Formuvannya hotovnosti u maibutnikh uchyteliv trudovoho navchannya do vykorystannya informatsiinykh tekhnolohii. [Formation of readiness of future teachers of labor training to use information technologies]. Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovoogo stupenya doktora pedahohichnykh nauk: 13.00.04: teoriia i metodyka profesiinoi osvity. [Abstract of the dissertation for the degree of doctor of pedagogical sciences: 13.00.04: theory and methods of professional education]. Kyiv. 35 p. [in Ukrainian].

Tsidylo I.M. (2006). Dydaktychni umovy individualizatsii trudovoho navchannya uchniv 8–9 klasiv zasobamy informatsiinykh tekhnolohii. [Didactic conditions for the individualization of labor training of students of grades 8-9 by means of information technologies]. Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovoogo stupenya kandydata pedahohichnykh nauk: 13.00.02 – teoriia ta metodyka trudovoho navchannya. [Abstract of the dissertation for the degree of doctor of pedagogical sciences: 13.00.02: Theory and methods of labor education]. Kyiv. 21 p. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Поява та активний розвиток комп'ютерної техніки та відповідних програм її функціонування, інформаційна революція – призвели до об'єктивної необхідності застосування всього арсеналу потужних технічних засобів у трудовій підготовці учнів. Сучасна комп'ютерна техніка перетворилась на дієвий інструмент подолання суперечностей між суспільними запитами до викладання шкільного курсу трудового навчання та реальним станом його матеріально-технічного забезпечення. Проблема практичного застосування ІКТ у трудовій підготовці не обійшла своєю увагою авторів, які здійснювали підготовку дисертаційних проєктів як кандидатського, так і докторського рівнів. Проте специфіка цих кваліфікаційних праць доволі часто призводила до обмеження спеціального предмета досліджень, що не завжди дозволяло здійснення їх проведення та експериментальну перевірку на системному рівні. Те ж саме стосується і визначення вікових меж школярів на яких і спрямовувались певні методичні рекомендації авторів дисертаційних робіт. Також і дослідження лише окремих аспектів цієї проблеми не сприяло їх реальному практичному застосуванню у навчальному процесі. Тому, результати цих специфічних наукових досліджень не завжди адекватні тим викликам, в яких перебуває система трудової підготовки школярів. Спеціальним предметом відомих дисертаційних праць визначається самостійна робота учнів, проведення діагностування результатів навчально-пізнавальної роботи, індивідуалізація навчання тощо. Доводиться констатувати, що вузькість спеціального предмета цих досліджень кандидатського рівня, зосередження уваги її авторів лише на окремих аспектах запровадження ІКТ у навчальний процес, так і не дозволило створити цілісний педагогічний продукт, без сумніву, так потрібний школі. Власне, самі дисертаційні продукти призначалися лише окремим класам та фрагментам трудової підготовки школярів, що не дає можливості підійти до їх практичного використання на основі дидактичного принципу наступності. Водночас, все це відсутні комплексні наукові дослідження використання ІКТ у трудовому навчанні – як цілісної й логічно завершеної дидактичної системи, обумовленої цілями й завданнями сучасного освітнього процесу.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, дисертаційні дослідження, трудове навчання, самостійна робота, демонстрація, імітація, інформаційні бази даних.

**FORMING THE READINESS OF FUTURE TEACHERS FOR PROFESSIONAL
ACTIVITIES IN THE CONDITIONS OF INCLUSIVE EDUCATION**

**ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ**

Вікторія Звєкова

кандидат педагогічних наук, доцент

E-mail: vikazvekova19@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6044-8814

Ізмаїльський державний гуманітарний
університет, Україна

Victoriia Zviekova

PhD of Pedagogical Sciences, Associate

Professor

E-mail: vikazvekova19@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6044-8814

Izmail State University of Humanities, Ukraine

ABSTRACT

The article highlights ways of developing the professional training and professionalism of the teacher, his freedom of choice within the framework of methodical work in the inclusive classroom. The introduction of innovative pedagogical technologies into the educational process is considered. In the context of the reform of the education system and the implementation of the New Ukrainian School, the problem of primary school teacher training in an inclusive environment, as well as the qualitative implementation of educational changes and innovations, becomes particularly relevant. In the modern conditions of economic and socio-cultural transformations, contradictions of social reality, one of the most important issues that needs to be solved not only at the state level, but also in education systems, is the support of children with limited health opportunities, the provision of equal opportunities and conditions for obtaining a quality education, socialization and integration into the children's team. The issue of upbringing and education of children with disabilities during the last decade has been the subject of close attention from the side of psychological and pedagogical science. At the same time, the most difficult problem for such children, from the point of view of many researchers, is related to ensuring the conditions for their social adaptation. This is due to the annual increase in the number of disabled children, as well as their situation, when the «norm» for such children is isolation from peers, limitations in communication and other activities, and, as a result, self-doubt, fear for the lives of healthy children and adults in society. As the practice of advanced European countries shows, the majority of children with special educational needs can study in educational institutions, provided that the inclusion model is used. The author emphasized the quality of the educational process, which is largely determined by the extent to which the potential learning and development opportunities of each child, its individual characteristics, are taken into account and implemented.

Key words: *younger age, special child, teacher readiness, inclusion, lesson, exercises, professionalism.*

Постановка проблеми й актуальність дослідження. Для сучасного вчителя початкових класів обрана професія – це можливість його професійної самореалізації, велике джерело задоволення та визнання з боку учнів, батьківського загалу та колег. Тому перед вищою школою сьогодні стоїть важливе завдання: підготувати вчителя, здатного орієнтуватися в новому інформаційному суспільстві, що відрізняється високою інтелектуальною гнучкістю, рухливістю мислення, здатністю до діалогу, толерантністю, комунікабельністю. Вчителю початкової школи важливо зрозуміти, що сучасній дитині

доведеться жити і працювати в іншому світі та суспільстві, тому вчитель зобов'язаний підготувати людей, пристосованих до життя в нових умовах інформатизації освіти та впровадження інноваційних технологій.

У зв'язку з цим однією з важливих проблем, яку доводиться вирішувати вчителям, це робота з учнями, які потребують особливої уваги. У цьому контексті особливо важливою постає проблема оновлення змісту навчального процесу в інклюзивному освітньому просторі, яка потребує розробки нових методів, організаційних форм роботи для вчителів, батьків.

Мета статті передбачає аналіз готовності майбутніх педагогів початкової школи щодо створення благодійних умов для учнів з особливими потребами, до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти.

Наукова новизна дослідження є підготовка майбутніх вчителів початкових класів в інклюзивному середовищі, використання інноваційних технологій, практичного використання різних предметів для дітей, які потребують особливої уваги.

Ступінь вивченості проблеми. Побудова освітнього процесу з урахуванням індивідуального підходу учнів є одним із актуальних завдань вчителя початкових класів і саме реалізація індивідуального підходу до учнів одна із частих професійних труднощів сучасних педагогів. Студент у рамках вузівської підготовки повинен також знати принципи організації викладацької діяльності дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами, розкривати принципи, аналіз уроків в інклюзивному класі, вміти озброїти учнів знаннями про формування школяра в сучасній школі, опанувати навички культурно-соціологічного, філософського та психолого-педагогічного. В даний час навчальні заклади відчують гостру потребу в педагогах, які можуть професійно працювати з різними категоріями учнів: дітьми з обмеженнями здоров'я, аутистами, обдарованими дітьми та ін. Дефініцію готовності вчителів до професійної діяльності та оцінювання цієї готовності відображено в працях: М. Алексеєвої, М. Шеремет, О. Шпак та ін. Науковий доробок І. Дмитрієвої, А. Колупаєвої, І. Малишевської, О. Мартинчук, Н. Савінової, В. Синьова, Д. Супрун, С. Федоренко, М. Шеремет та ін.; різним аспектам індивідуально – творчого розвитку особистості та інноваційного потенціалу: Н. Кічук, З. Курлянд, О. Савченко, А. Линенко, В. Беспалько, Л. Хоружої та ін., заклали теоретико-методологічні підвалини професійної підготовки педагогів до психолого-педагогічної взаємодії з дітьми з ООП у закладах загальної середньої освіти та аргументував нагальну необхідність системної професійно-педагогічної підготовки майбутніх освітян до діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Основний виклад матеріалу. Сучасний вчитель повинен навчити учня самостійно ставити собі за мету, елементарно, на своєму рівні, формулювати проблему, навчитися бачити необхідне і важливе в перспективі, самостійно організовувати свою діяльність і знаходити шляхи до думок і почуттів оточуючих. Іншими словами, вчитель початкових класів повинен не просто транслювати, «передавати» знання дітям, а навчити його вчитися, самостійно здійснювати пошук нових знань та використовувати їх на практиці.

Початок навчання у школі – одне із найбільш складних і відповідальних моментів у житті дітей, як у соціально-педагогічному, психологічному, фізичному плані. Цей період складний у всіх планах: соціальному, психологічному, фізіологічному.

Головним чинником, що впливає на успішність засвоєння знань у першокласників, є адаптованість до шкільних умов. Вступ до школи, кардинальна зміна обстановки, нове оточення висувають підвищені вимоги до психіки дитини та вимагають активного пристосування до цієї нової громадської організації. Не у всіх дітей воно відбувається безболісно, це може визначатися станом дитини, психологічною готовністю до навчання. І головна особливість дітей 7–8 років – первинне усвідомлення позиції школяра, насамперед через нові обов'язки, які дитина вчиться виконувати.

На думку фахівців у цій галузі, визначити кордон між соціальною та психічною адаптацією досить проблематично, оскільки потреби, що є одним із ключових понять психічної адаптації, можуть бути як соціально зумовленими, так і вродженими. Процес пристосування дитини до школи дуже багатогранний і потребує постійного контролю та корекції з боку дорослих. Це завдання як традиційної загальноосвітньої школи, так і приватних освітніх організацій, що використовують систему навчання. Питання адаптації першокласників до школи є актуальними для системи освіти.

Професіоналізм початкової школи обумовлений його профпридатністю; професійним самовизначенням; саморозвитком, самоосвітою, цілеспрямованим формуванням у себе компетенцій та особистісних якостей, які є важливими для виконання педагогічної діяльності. Високого професіоналізму та постійного зростання вчителя не можна домогтися без мотиву та зацікавленості у самоосвітній діяльності, оскільки він не повинен зупинятися на досягнутому. Для сучасного вчителя характерне розуміння того, що вчительська професія – це джерело та можливість професійної самореалізації, джерело задоволення та визнання. Впровадження і перехід шкіл на нові умови вимагає від вчителів початкових класів змінити методи роботи з класом і кожною дитиною окремо, в цілому, змінити підхід до навчально-виховної діяльності відповідно до сучасного суспільства до випускника школи. Кожен вчитель початкової школи повинен задуматися про розвиток особистості дитини, необхідність формування в нього універсальних навчальних умінь, без яких вона не стане успішною на наступних щаблях освіти, не стане конкурентною в подальшій професійній діяльності.

Сучасний вчитель повинен навчити учня самостійно ставити собі за мету, елементарно, на своєму рівні, формулювати проблему, навчитися бачити необхідне і важливе в перспективі, самостійно організовувати свою діяльність і знаходити шляхи до думок і почуттів оточуючих. Іншими словами, вчитель початкових класів повинен не просто транслювати, «передавати» знання дітям, а навчити його вчитися, самостійно здійснювати пошук нових знань та використовувати їх на практиці. Вимога сучасної початкової школи та роботодавця виражається в бажанні отримати в собі в освітній установі фахівця-професіонала, працівника, здатного до саморозвитку, самовдосконалення, самоконтролю і, певною мірою, переучування, творчості, комунікації та постійного підвищення професійної кваліфікації. Школа є системою норм, правил, вимог, що регламентують життя дитини. Зовні задаються рамки, що визначають його поведінку. Хоч би якою прийшла дитина до школи, вона повинна відповідати цим рамкам. Самопочуття дитини у школі визначається ставленням до неї освітнього інституту. Якщо дитина відповідає вимогам - все добре, якщо ж ні, навчальний процес для нього стає травматичним. Через деякий час після початку навчання у дітей, чії можливості не відповідають вимогам освітнього інституту, спостерігається зниження самооцінки, у них не складаються стосунки з однокласниками та учителем, зникає бажання вчитися, розвиваються протестні форми поведінки. Дитина відмовляється не від власного процесу розвитку, спілкування, а від іншого, нав'язаного і чужого йому шляху, запропонованого системою освіти і не відповідає його можливостям (Хоружа, 2003).

Проблема психологічного здоров'я підростаючого покоління останніми роками привертає увагу фахівців різних галузей громадської діяльності. Від стану здоров'я дітей залежать якісні та кількісні характеристики не тільки сьогоdnішнього, а й майбутнього населення, його соціально-демографічна структура та соціально-психологічні особливості у подальшому житті. Одним із фундаментальних основ вікової фізіології є вивчення становлення психологічних та рухових функцій. Серед важливих психологічних особливостей дітей, що є на межі дошкільного та шкільного віку, психологи відзначають появу орієнтації на соціальні вимоги. Поведінка дитини 6 років значною мірою визначають емоції. Так, дисципліна 6-річних дітей на уроці, на відміну від свідомої дисципліни школярів старшого

віку, базується переважно на емоційній зацікавленості в уроці. Розвиток психіки, моторики та мовлення загалом визначають рівень функціональної готовності дітей до школи. Одним із критеріїв готовності першокласника до навчання є параметри психологічного розвитку. До них відносяться сформованість мотиваційної готовності до навчання, вміння довільно виконувати Формування психічної зрілості учнів, які почали навчання у різному віці вимоги вчителя, володіння дитиною простими операціями узагальнення та гарним фонематичним слухом. Зазначені компоненти психологічної готовності до школи свідчать про необхідний та достатній рівень психічного розвитку дитини для початку навчання в школі за програмою будь-якої складності, грамотною та адекватною віку першокласника. Важливим є під час навчання дитини в інклюзивному середовищі – особистісно-орієнтоване навчання що охоплює різні сторони навчально-виховного процесу (Бех, 2003).

Вчені наголошують, що професійна компетентність визначається «не тільки базовими знаннями й уміннями, а й ціннісними орієнтаціями спеціаліста, мотивами його діяльності, усвідомленням самого себе у світі та світу навколо себе, стилем взаємодії з людьми, загальною культурою, здатністю до розвитку свого творчого потенціалу» (Лалак, 2009: 17).

Відомий американський психолог А. Маслоу писав, що «...метою освіти, гуманістичною метою зрештою є «самоактуалізація особистості» людини, її становлення істинно гуманною, найвищий розвиток, якого може досягнути індивід» (Маслоу, 1968: 11).

В.А. Сухомлинський писав: «Усі наші задуми, всі пошуки і побудови перетворюються на порох, якщо в учнів немає бажання вчитися» (Сухомлинський, 1976: 78). Навчальний процес є складною системою, у якій органічному єдності здійснюється взаємозалежна діяльність вчителя і учня. У цій системі під керівництвом вчителя відбувається оволодіння учнем основ наук, способів діяльності, його розвиток. У вчителя та учня свої функції. Завдання вчителя полягає у тому, щоб повідомляти знання, а й управляти процесом засвоєння знань і способів діяльності. Завдання учня – опановувати систему знань, способами їх отримання, переробки, зберігання та застосування, виховуючи в собі необхідні якості особистості.

Учитель початкових класів повинен прагнути дізнатися людину, як вона є насправді, з усіма її слабкостями і в усьому її багатстві, з усіма його буденними, дрібними потребами і з усіма його піднесеними духовними запитами. Навчання та розвиток не збігаються безпосередньо, а являють собою два процеси, що перебувають у дуже складних взаєминах. Навчання лише тоді результативно, коли воно йде попереду розвитку. Педагогіка повинна орієнтуватися не так на вчорашній, але в завтрашній день дитячого розвитку. Тільки тоді вона зможе у процесі навчання пробудити ті процеси розвитку, які зараз лежать у зоні найближчого розвитку. Перш ніж активізувати неуспішних школярів, необхідно знати, як подолати їхню пасивність та її результат – неуспішність. Пробуджувати живу, самостійну думку учня – це основа основ викладання всіх наук. Тоді кожен, навіть найнудніший на перший погляд, набуде своєї неповторної краси, логічного зв'язку з явищами життя.

Сучасні умови реформування освіти передбачають її модернізацію, в основі якої знаходяться компетентнісний та особистісно зорієнтований підходи (орієнтир на отримання учнями вмінь і навичок, необхідних сучасній людині для успішного життя, самореалізації, професійних досягнень). Освітня діяльність у 1-4-х класах закладів загальної середньої освіти у 2019/2020 навчальному році здійснюється відповідно до законів України «Про освіту», Указу Президента України від 13.10.2015 № 580/2015 «Про стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки», Концепції Нової української школи (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» (6); Державного стандарту початкової освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 87 від 21.02.2018

(у 1-2 класах), Державного стандарту початкової загальної освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 462 від 20.04.2011 (у 3-4-х класах) (Законодавство України..., 2019).

У нормативно-правових документах результатом сучасної вищої педагогічної освіти розглядаються загальнокультурні, загальнопрофесійні та професійні компетенції, розглядаються як сплав знань, умінь, знань та якостей особистості. Таким чином, найголовнішим пріоритетом у роботі з такими дітьми є індивідуальний підхід з урахуванням специфіки психіки та здоров'я кожної дитини. У нашій освітній установі навчаються діти зі статусом ОВЗ із затримкою психічного розвитку, порушенням слуху, РАС, ТНР, ДЦП. Усі учні з цими категоріями порушень відчувають у тому чи іншій мірою виражені труднощі у засвоєнні навчальних програм, зумовлені недостатніми пізнавальними здібностями, специфічними розладами психічного розвитку, порушеннями у створенні діяльності та поведінки. Для дітей з обмеженими можливостями здоров'я важливе навчання без примусу, засноване на інтересі, успіху, довірі, рефлексії вивченого. Важливо, щоб школярі через виконання доступних за темпом і характером особистісно-орієнтованих завдань повірили у свої можливості, зазнали почуття успіху, яке має стати найсильнішим мотивом, що викликає бажання вчитися. Тому необхідно ретельно відбирати та комбінувати методи та прийоми навчання.

У сфері підготовки майбутніх учителів до педагогічної діяльності в умовах інклюзивного навчання дозволили З. Ленів підсумувати основні здобутки. Як зауважує дослідниця: «С. Альохіною виділено професійний і психологічний компоненти готовності, О. Гноєвською акцентовано увагу на когнітивному, мотиваційному, рефлексивному та операційному компонентах, І. Демченко виокремлює місіонерський, компетентнісний і саморегулятивний, О. Казачінер – мотиваційно-особистісний, когнітивно-операційний і рефлексивно-оцінний, О. Мартинчук – професійно-особистісний, теретикокогнітивний і практико-діяльнісний, Г. Першко – мотиваційний, теоретичний та операційний, І. Оралканова – психологічний і професійний, а В. Хитрюк – когнітивний, емоційний і конативний» (Ленів, 2018).

При організації уроку вчитель повинен дотримуватись таких вимог, які стосуються роботи з дітьми зі статусом ОВЗ:

1. Урок повинен мати чітку структуру. Звикаючи до певного алгоритму, діти стають організованішими. Для кожної групи учнів передбачені свої види діяльності на кожному етапі уроку.

2. Організаційний етап може включати зорову опору вигляді карток ПКСі або наочного алгоритму дій у вигляді дій, причому, залежно від віку дітей, даний алгоритм може ускладнитися. Подібний прийом дозволяє організувати дітей зокрема з РАС та ЗПР. На наступному етапі, або чергуючи прийоми, можна використовувати інструкції на слух або слухоглядно.

Наприклад, на дошці відобразити опорні сигнали з назвами днів тижня, на слух ставимо питання – Який сьогодні день тижня? Завдання дітей згадати конкретну назву дня тижня і надалі визначити порядок днів тижня використовуючи дидактичну гру «Лото» і назвати їх у правильному порядку, так щоб вийшла потрібна ілюстрація та збіглися геометричні фігури.

Паралельно можна відпрацювати словник: Який за рахунком день тижня? Який буде завтра? Який був учора і т.д.

Якщо вивчається різний програмний матеріал і спільна робота неможлива, то у такому разі урок вибудовується за такою структурою: вчитель спочатку пояснює новий матеріал учням першої групи, а учні з ОВЗ у цей час виконують самостійну роботу, спрямовану повторення раніше вивченого. Далі, для закріплення новоствореного матеріалу, вчитель дає класу самостійну роботу, а з другою групою учнів організує роботу, що передбачає аналіз

виконаного завдання, надання індивідуальної допомоги, а потім і пояснення нового матеріалу. Таке чергування діяльності педагога продовжується протягом усього уроку.

Що має зробити вчитель під час навчання дитини в інклюзивному класі:

- Якісно, цілеспрямовано, ефективно проводити кожен свій урок, продумано та творчо урізноманітнюючи його форми.

- Скласти план індивідуальної роботи з неуспішними учнями. Включити до нього спеціальні вправи спрямовані, в розвитку уваги, пам'яті, можливості узагальнювати.

- Розвивати в учнів здатність самостійно мислити (наприклад, створення проблемних ситуацій).

- Організувати за планом додаткові індивідуальні заняття з учнями, що відстають.

- Здійснювати систематичний контроль діяльності учня, фіксуючи все у спеціальному щоденнику.

- Планомірно включати підопічних у діяльність колективу класу. Використовуючи взаємопідтримку, взаємодопомогу дітей, домогтися зацікавленості всього класу в успіхах неуспішних. Успіхи неуспішних зробити колективним святом.

- Як засіб успішної реабілітації неуспішного учня ефективно використовувати його індивідуальні переваги (уміння співати, малювати, танцювати, вміння майструвати, винахідливість і кмітливість, фізичні дані та ін.)

- Сміливіше залучати учня, що подолав свою неуспішність, до допомоги тим, хто ще не встигає .

- Не втрачати управління поведінкою та активністю неуспішних учнів.

В основі цієї пам'ятки лежать такі міркування:

- вчитель повинен знати свої права, обов'язки та мати постійне почуття відповідальності за підростаюче покоління;

- усіма можливими шляхами вчитель має виявити причини неуспішності школярів;

- вчитель повинен знати навіть приховані рухи душі відстаючої дитини, щоб знайти потрібні шляхи та форми впливу на учня;

- вчитель повинен навчати, виховувати та розвивати неуспішного учня у всіх відносинах відповідно до загальних завдань початкової школи, попередньо виявити рівень навченості та вихованості учнів;

- швидко приймати рішення та знаходити оптимальні засоби педагогічного впливу на неуспішних учнів.

Висновки. Відповідно до професійної компетентності вчителя, його практичної підготовки сучасні вимоги набувають більш вираженого характеру. Саме тому вкрай необхідним є пошук таких підходів, які дозволяють зробити новий крок у методичній підготовці майбутнього вчителя. Навчання у вищому педагогічному закладі має орієнтуватися на посилення фундаментальної дидактичної і методичної освіти, наближення навчального процесу до творчої професійної діяльності, спрямовуватися на формування особистості педагога з такими якостями, які відповідали б наявним вимогам і забезпечували успішність у їхній практичній діяльності. Для сучасної системи вищої освіти сьогодні як ніколи важлива проблема якісної підготовки майбутніх педагогів, оскільки у світі складається ситуація, коли просто освіта нічого не вирішує. Отже, для створення нової економіки, суспільних відносин взагалі, для розвитку соціальної, культурної сфер суспільства, необхідна тільки якісна освіта – гарантія багатства і процвітання будь - якої країни. Школа двадцять першого століття має реалізовувати ідеї особистісно орієнтованої педагогіки; забезпечувати єдність духовного і морального розвитку особистості, інтелектуального, фізичного, вчити плануванню стратегії власного життя.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

- Бех І. Д. Виховання особистості. Київ: Либідь, 2003. 278 с.
- Блінова Г.Й. Альбом для обстеження мовлення у дітей. К.: Благовіст, 2001. 134 с.
- Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/prozatverdzhennya-derzhavno-gostandartu-pochatkovoyi-osviti>.
- Дівакова І.І. Інтерактивні технології навчання у початкових класах. Тернопіль: Мандрівець, 2008. 180 с.
- Євтух М. Б. Сучасні тенденції професійної підготовки вчителя. *Педагогічна газета*. 2002. №8-9. С. 7.
- Закон України про освіту. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19\28>
- Законодавство України: офіційний сайт. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#n12>
- Концепція НУШ. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkolacompressed.pdf>
- Лалак Н. Формування професійної компетентності у майбутніх учителів як психолого-педагогічна проблема. *Рідна школа*. 2009. № 5-6. С. 17-20.
- Ленів З. Формування професійної готовності фахівців до роботи в інклюзивному освітньому просторі початкової школи. *Обрії*. 2018. № 2(47). С. 57-61.
- Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти. Київ: СПД «Цудзинович Т.І.», 2007. 204 с.
- Сухомлинський, В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. Вибрані твори (Т. 1–5). (Т. 1). Київ: Радянська школа, 1976. 345 с.
- Хоружа Л. Л. Етична компетентність вчителя початкових класів: теорія і практика. Київ: Преса України, 2003. 319 с.
- Maslow A. *Toward Psychology of Being*. N.Y., 1968. 240 p.

REFERENCES

- Bekh I.D. (2003). *Vykhovannya osobystosti*. Kyiv: Lybid'. 278 p.
- Blinova H.Y. (2001). *Al'bom dlya vyvchennya movlennya ditey*. K.: Blahovist. 134 p.
- Derzhavnyy standart pochatkovoyi osvity. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/prozatverdzhennya-derzhavnogostandartu-pochatkovoyi-osviti>.
- Divakova I.I. (2008). *Interaktyvni tekhnolohiyi navchannya v pochatkovykh klasakh / – Ternopil'*: Mandrivets'.180 p.
- Khoruzha L. L. (2003). *Etychna kompetentnist' uchyteya pochatkovoyi shkoly: teoriya i praktyka*. Kyiv: Presa Ukrayiny. 319 p.
- Kontsepsiya NUSH URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkolacompressed.pdf>
- Kontsepsiya NUSH. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkolacompressed.pdf>
- Lalak N. (2009). *Formuvannya profesynoyi kompetentnosti u maybutnikh uchyteliv yak psykholoho-pedahohichna problema. Ridna shkola*. № 5-6. P. 17-20.
- Leniv Z. (2018). *Formuvannya profesynoyi hotovnosti fakhivtsiv do roboty v inklyuzyvnomu osvtn'omu prostori pochatkovoyi shkoly. Obriyi*. № 2(47). P. 57-61.
- Maslow A. (1968). *Toward Psychology of Being*. N.Y. 240 p.
- Savchenko O. YA. (2007). *Vykhovnyy potentsial pochatkovoyi osvity*. Kyiv: SPD «Tsudzynovych T.I. ». 204 p.

Sukhomlyns'kyy V. O. (1976). Problemy vykhovannya vsebichno rozvynenoyi osobystosti. Vybrani tvory (T. 1–5). (Tom 1). Kyiv: Radyans'ka shkola, 1976. 345 p.

Yevtukh M. B. (2002). Suchasni tendentsiyi profesiynoyi pidhotovky vchytelya. *Pedahohichna hazeta*. № 8-9. P. 7.

Zakon Ukrayiny Pro osvitu. (2002). URL: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19 \ 28](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19%20)
Zakonodavstvo Ukrayiny: ofitsiyyny sayt. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#n12>

АНОТАЦІЯ

У статті висвітлено шляхи розвитку професійної підготовки та професіоналізму вчителя, його свободи вибору в рамках методичної роботи в інклюзивному класі. В умовах реформування системи освіти та впровадження Нової української школи особливої актуальності набуває проблема підготовки вчителя початкової школи в інклюзивному середовищі, щодо якісного впровадження освітніх змін та інновацій. В сучасних умовах економічних і соціокультурних трансформацій, суперечливості соціальної дійсності одним із найважливіших питань, яке потребує прийняття важливих рішень у системі інклюзивної освіти – це підтримка дітей з обмеженими можливостями здоров'я, забезпечення рівних можливостей та умов для здобуття якісної освіти, соціалізації та інтеграції в дитячий колектив. У статті виявлено сучасні вимоги до професійної підготовки вчителя початкових класів, автор звертає увагу на індивідуальний підхід у навчанні та розвитку молодших школярів. Такий підхід призначений для навчання осіб з обмеженими можливостями здоров'я з урахуванням особливостей їхнього психофізичного розвитку. Питання виховання та навчання дітей – інвалідів найскладніша проблема для таких дітей, з точки зору багатьох дослідників, пов'язана із забезпеченням умов для їх соціальної адаптації. Це зумовлено щорічним збільшенням кількості дітей-інвалідів. Як свідчить практика передових європейських країн, більшість дітей з особливими освітніми потребами можуть навчатися у навчальних закладах за умови використання моделі інклюзії. Автором підкреслено про якість освітнього процесу, яка значною мірою визначається тим, наскільки враховані та реалізовані потенційні можливості навчання і розвитку кожної дитини, її індивідуальні особливості. Умовами освіти дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі є індивідуалізація навчальних завдань, активізація самостійної пізнавальної діяльності учнів, забезпечення все більшої самостійності в навчанні, диференційований та індивідуальний підхід.

Ключові слова: молодший вік, особлива дитина, готовність вчителя, інклюзія, урок, вправи, професіоналізм.

INDEPENDENT WORK AS A MEANS OF FORMING PROFESSIONAL COMPETENCES OF FUTURE BACHELORS OF SPECIAL EDUCATION

САМОСТІЙНА РОБОТА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Світлана Звєкова

аспірантка

E-mail: zvekovasveta@ukr.net

Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

Svitlana Zviekova

postgraduate student

E-mail: zvekovasveta@ukr.net

Izmail State University of Humanities, Ukraine

ABSTRACT

One of the main tasks of vocational education is the preparation of a qualified employee of the appropriate level and profile, competitive on the labor market, competent, responsible, master of his profession, ready for constant professional growth, social and professional mobility. The views of scientists on the essence, structure, content and peculiarities of the professional activity of the future bachelor of special education are outlined. The article analyzes the concept of «student independent work» (SIW). Emphasis is placed on the component composition and variety, the significance of SIW as a didactic means of intensification of learning, development of independent creative activity of bachelors of special education is substantiated. Independent work of students is considered as a higher form of manifestation of the main principles of pedagogy - the activity and consciousness of bachelors of special education, which are the basis of the professional adaptation of future specialists in the perspective of the competence educational paradigm of the SIW is understood as a resource, the involvement of which readiness for professional activity in the educational process of a higher education institution promotes formation of personal development and productive participation in society. The formation of special education bachelors of the main components of professional thinking, which ensure professional mobility, competitiveness and social security, is facilitated by an increase in the share of intensive independent work in the total volume of the educational load and its individualization. The principles of organizing the independent work of students who acquire the ability to full-fledged personal and professional realization in the activities of a speech therapist in the conditions of the bachelor's degree are outlined. The special organization of independent work contributed to the formation of professionally significant qualities of the bachelor. Independent work on the formation of professional qualities made it possible to teach students to set educational goals, choose optimal ways and achieve them. Work in a team. Helped to increase motivation to study.

Key words: competence approach, independent work of students, professional competence, future specialist in special education.

Постановка проблеми. Однією з провідних тенденцій розвитку вищої професійної освіти є актуалізація підготовки фахівців, здатних до професійного саморозвитку та самореалізації. Враховуючи пріоритети сучасного інформаційного суспільства, нині формується якісно новий соціальний заказ до закладів вищої освіти, адже на часі використання усіх ресурсів освітнього процесу, задіяність яких додають йому характеристик, які забезпечують спроможність на підготовку фахівців, котрі не тільки володіють професійними знаннями та вміннями, але й здатні вільно, активно та творчо мислити та самовдосконалюватися, самостійно генерувати і впроваджувати нові ідеї та технології, приймати рішення та нести відповідальність за їх виконання.

Це набуває виключної значущості дотично майбутніх фахівців спеціальної освіти, оскільки, з одного боку, цифрові технології набувають визначальної ролі в сучасному інформаційному суспільстві, що знижує суто гуманітарну складову освітньої сфери, а це негативно позначається на гуманітаризації освіти і гуманізації суспільних відносин, підвищуючи індекс інклюзії; з іншого – актуалізує вагу у професіях типу «людина-людина» саме тих, що мають компенсаторний вплив на людину центричність (І. Бех, В. Кремень, С. Якіменко та ін.). Йдеться про здатність фахівців визнавати дитину такою, якою вона є, приймати її як самоцінність, допомагати само реалізуватися попри несхожості із іншими однолітками. Одним із таких фахівців є бакалавр спеціальної освіти.

Формування готовності майбутніх бакалаврів спеціальної освіти до використання цифрових технологій є комплексний процес педагогічного впливу на особистість майбутнього бакалавра спеціальної освіти, який ґрунтується на усвідомленні важливості розвитку умінь використовувати цифрові технології в інклюзивному освітньому просторі та передбачає результатом позитивну динаміку сформованості усіх компонентів готовності фахівця до використання цифрових технологій.

Комплексний аналіз стану розробленості проблеми підготовки бакалаврів спеціальної освіти дає змогу виділити низку наявних суперечностей між:

- активним розвитком цифрових технологій в галузі інклюзивної освіти та фрагментарним використанням бакалаврами спеціальної освіти цифрових технологій;
- соціальним запитом на бакалаврів спеціальної освіти, здатних до використання цифрових технологій, та невикористаним потенціалом ЗВО щодо їхньої професійної підготовки;
- розробленістю теоретико-методологічних засад підготовки бакалаврів спеціальної освіти та відсутністю ефективних моделей професійної підготовки майбутніх бакалаврів спеціальної освіти до використання цифрових технологій в інклюзивному освітньому просторі, нерозробленістю відповідного методичного супроводу (Охріменко, Семеніхіна, 2021).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професійна підготовка бакалаврів спеціальної освіти спрямована на становлення випускника, здатного здійснювати специфічну фахову діяльність. Йдеться про асистента вчителя-дефектолога, асистента вихователя закладу дошкільної освіти, асистента вихователя соціального по роботі з дітьми з інвалідністю, асистента вчителя, асистента вчителя спеціальної освіти, асистента вчителя-логопеда, а також про вчителя спеціальної освіти, вчителя-дефектолога; асистента учителя закладу загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням. Зважаючи на широкий спектр особистісно-професійного призначення, вчені (Бех І., Колупаєва А., Резниченко А., Чернова Е. та ін.) здебільшого єдині у визначенні, що навіть застосування у вищій школі найновіших педагогічних технологій не забезпечує якісної підготовки фахівця спеціальної освіти без урахування ресурсів самостійно-пізнавальної діяльності здобувача освіти. Натомість ще й досі не склалось загальновизнаного з-поміж учених підхода щодо поняття «самостійна робота студента».

Мета статті: на основі аналізу наукових праць, уточнити своєрідність явища, яким постає самостійна робота студентів, які в закладі вищої освіти набувають спеціальність «спеціальна освіта».

Результати дослідження. Самостійність особистості є одним із провідних критеріїв ефективності професійного навчання та професійної адаптації майбутнього бакалавра спеціальної освіти, який передбачає безпомилковість вибору оптимальної технології, що забезпечує високу якість та продуктивність праці; здатність діагностувати виробничу ситуацію, ухвалити педагогічно доцільне рішення; вміння здійснювати регулярний самоконтроль. Рівень самостійності студента значною мірою обумовлений тим, наскільки успішно організовано такий вид навчальної діяльності, як самостійна робота здобувачів вищої

освіти, якою мірою вона відповідає вимогам наукової організації праці та пов'язана з потенційним працевлаштуванням випускників. Це вимагає спрямування уваги самостійної роботи студентів як вищої форми прояву основних принципів педагогіки, а саме: активності та свідомості здобувачів вищої освіти.

Система підготовки педагогічного працівника до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами є багатогранною і багатоаспектною, міждисциплінарною і комплексною проблемою (Шилонова, Кляйн, Гладуш, 2020).

Самостійна робота студента – це засіб індивідуального пізнання учнів та студентів, спрямований на розширення фонду їхніх знань, збагачення досвіду пошукової роботи, розвиток особистісних якостей, серед яких провідного значення набуває самостійність (Князьян, 2006: 45).

Як відомо, самостійна робота студента є основою вищої освіти та особливо організованою діяльністю, що включає в свою структуру такі компоненти, як-от:

- з'ясування мети та поставленого навчального завдання;
- чітке та системне планування самостійної роботи;
- пошук необхідної навчальної та наукової інформації;
- освоєння інформації та її логічну переробку;
- використання методів науково-дослідної роботи на вирішення поставлених завдань;
- вироблення власної позиції стосовно отриманого завдання;
- подання, обґрунтування та захист отриманого рішення;
- проведення самоаналізу та самоконтролю.

Зазвичай розрізняють два види самостійної роботи: самостійну роботу під контролем викладача під час основних аудиторних занять (лекцій, семінарів, лабораторних робіт) та у формі планових консультацій, творчих контактів, заліків та іспитів; позааудиторну самостійну роботу під час виконання студентом домашніх завдань навчального та творчого характеру. До другого виду можна віднести:

- роботу з підручниками, навчальними посібниками, науковою та науково-популярною літературою (документами, першоджерелами, електронною інформацією);
- поповнення та доопрацювання лекційних записів;
- виконання контрольних та семестрових робіт та завдань;
- написання рефератів, реферативних оглядів, доповідей, тез, приватних теоретичних повідомлень, рецензій, додаткових та індивідуальних завдань;
- підготовку до семінарів та конференцій, заліків та іспитів, проміжних форм контролю;
- розробку конспектів уроку, позакласних заходів з предмета, календарного плану, навчальної (та робочої) програми факультативу (кухоль або спецкурсу);
- проведення досліджень, виконання курсових та випускних кваліфікаційних робіт.

Самостійна робота виробляє у студентів психологічну установку на систематичне поповнення своїх знань та вироблення умінь орієнтуватися в потоці наукової та суспільної інформації при вирішенні нових пізнавальних завдань. В основі цього виду навчальної роботи лежить самостійний пошук знань як відмінна риса навчання у вузі, і тому його ефективність залежить, в основному, від власних зусиль студентів, від їхньої зацікавленості у досягненні результату, тобто сталої мотивації. Стимулюванню та підтримці у студентів інтересу до отримання нових знань сприяє прищеплення їм навичок та освоєння прийомів самоосвіти. Причому найбільший ефект досягається тоді, коли має місце систематична та рівномірно інтенсивна робота студента протягом усього періоду навчання, в процесі якої він активно сприймає, осмислює та поглиблює отриману інформацію, вирішує практичні завдання, опановує професійно необхідні вміння, інформаційні технології самостійної роботи (Григор'єв, 2009).

Обов'язковою умовою виступає також розуміння бакалавром, зокрема, спеціальної освіти корисності виконуваної ним роботи, її важливості як для професійної підготовки, так і

в плані розширення загального кругозору, ерудиції його як майбутнього фахівця. Дослідження останніх років та результати спостережень за якістю самостійної навчальної роботи студентів дають підставу зробити висновок про існування низки проблем, що зрештою впливають на якість підготовки випускників.

Незалежно від сфери майбутньої професійної зайнятості, ключовим моментом формування дослідницької компетентності студентів є педагогічний супровід їхньої дослідницької діяльності, в результаті чого відбувається: ознайомлення з цінностями, практичними та етичними нормами тієї чи іншої сфери знань і професії; посилення розуміння того, яким чином обрана галузь знань здійснює позитивний вплив на суспільство; розвиток критичного та аналітичного мислення; оволодіння методами і прийомами проведення досліджень та оцінка їх результатів, які можуть бути ефективними як у дослідницькій, так і професійній діяльності. Однією з умов підвищення якості освіти є формування цілісної системи універсальних знань, умінь, навичок, а також досвід самостійної діяльності та особистої відповідальності здобувачів вищої освіти, тобто ключові компетенції (Микусь, 2019).

Це особливо важливо, адже основна мета професійної освіти – підготовка кваліфікованого працівника відповідного рівня та профілю, «конкурентоспроможного на ринку праці, компетентного, відповідального, що вільно володіє своєю професією та орієнтованого у суміжних галузях діяльності, здатного до ефективної роботи за спеціальністю на рівні світових стандартів, готового до постійного професійного зростання, соціальної та професійної мобільності» (Марущак, 2016).

У контексті окресленого зауважимо на тому, що соціальна значимість основної освітньої програми вищої професійної освіти полягає у забезпеченні підготовки бакалавра спеціальної освіти, здатного реалізувати основні види професійної діяльності: соціально-технологічну, організаційно-управлінську, дослідницьку, соціально-проектну. Таким чином, мета основної освітньої програми за напрямом підготовки Спеціальна освіта (кваліфікація (ступінь) «бакалавр») полягає у тому, щоб на основі компетентнісного підходу забезпечити підготовку висококваліфікованих професіоналів, які відповідають сучасним вимогам суспільства. Випускник за напрямом підготовки «Спеціальна освіта» з кваліфікацією «бакалавр» у процесі освоєння основної освітньої програми повинен мати як загальнокультурні, так і професійні компетенції.

У глосарії термінів професійної освіти компетенція визначається як здатність людини переносити знання та вміння, а компетентність – знання та розуміння як діяти, як оперативно застосовувати знання до конкретних ситуацій. Важливо й те, що компетентність проявляється у практичній діяльності, та її рівень може постійно підвищуватися під впливом подальшого професійного навчання та професійного досвіду.

Компетентність як властивість за значенням компетентний, тобто: 1) такий, що має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий; який ґрунтується на знанні; кваліфікований; 2) який має певні повноваження; повноправний, повновладний – вживається у тлумачному словнику української мови. У Державному стандарті початкової загальної освіти компетентність розуміється як набута у процесі навчання інтегрована здатність особистості, яка складається зі знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці.

Компетентність передбачає наявність у спеціаліста не стільки значного обсягу знань та досвіду, скільки вміння актуалізувати накопичені знання та в потрібний момент використовувати їх у процесі реалізації своїх професійних функцій. Вона виявляється у здатності правильно оцінити ситуацію, що склалася і прийняти у зв'язку з цим необхідне рішення, що дозволяє досягти значного результату, і передбачає формування у фахівця професійного мислення. Йдеться не лише про високий рівень знань, а й про особливі якості

мислення, насамперед здатність прогнозувати та планувати виробничі ситуації, необхідні при регулюванні складних професійних завдань.

Загалом, науково-дослідницька компетенція передбачає активну діяльність студентів, що в кінцевому результаті забезпечує здобуття необхідних навичок творчої дослідницької діяльності, яка сприятиме самостійному вирішенню завдань, розроблених наукою (Федорчук, 2022).

До специфічних особливостей професійного мислення вчені (О. Дубасенюк, Н. Кічук, М. Князян, О. Цокур та ін.) відносяться: широкість, систематичність та постійна мобілізованість всього запасу знань; швидкість актуалізації необхідних зв'язків для вирішення професійного завдання, висока швидкість пошуку та відбору необхідних асоціацій; креативність, тобто швидкість встановлення асоціацій між найвіддаленішими системами зв'язків за якою-небудь існуючою ознакою та швидке дисоціювання звичних зв'язків, якщо при вирішенні цього завдання вони виявляються в цьому виді непридатними; високий рівень рефлексії; діагностичність, можливість точного виявлення рівня сформованості («початковий» («навчальний» чи «потенційний»), «середній» («основний» чи «номінальний»), «вищий» («оптимальний» чи «перспективний»)).

Формуванню у бакалаврів спеціальної освіти основних компонентів професійного мислення, які забезпечують професійну мобільність, конкурентоспроможність та соціальну захищеність, сприяє збільшення частки інтенсивної самостійної роботи в загальному обсязі навчального навантаження та її індивідуалізація.

П. Нечипуренко виокремлює наступні характеристики дослідницької компетентності:

а) дослідницька компетентність, як і будь-яка інша компетентність, є складним особистісним утворенням, яке може бути схарактеризоване через знання та уміння, необхідні для здійснення та організації дослідницької діяльності, позитивне ставлення до неї та усвідомлення її значущості незалежно від того, виконується вона особисто або спільно;

б) оскільки дослідницька компетентність є інтегральним утворенням, вона може бути описана на різних рівнях: предметному, міжпредметному та загально- методологічному;

в) дослідницька компетентність, характеризуючи здатність особистості до виконання дослідницької діяльності, може розглядатися за її видами: від навчально-дослідницької на різних етапах її формування у предметних галузях та науково-дослідницької у науковій галузі;

г) формування дослідницької компетентності нерозривно пов'язане із розвитком загально навчальних (академічних) компетентностей, може розглядатися як їх складова та є необхідною умовою для професійного розвитку й самовдосконалення особистості;

д) найвищий рівень сформованості дослідницької компетентності досягається у процесі самостійної творчої дослідницької діяльності (Нечипуренко, 2017).

Як стійка здатність людини до діяльності, котра складається з глибокого розуміння сутності виконуваних завдань та розв'язуваних проблем, знання досвіду, що є в даній галузі, активного оволодіння її кращими досягненнями, уміння вибирати засоби та способи дії, адекватні конкретним обставинам місця та часу, почуття відповідальності за досягнуті результати, компетентність бакалавра спеціальної освіти передбачає наявність у нього імперативної системи якостей. До них відносяться: володіння на високому рівні професійною діяльністю у певній галузі; здатність проектувати свій професійний розвиток; вміння професійно спілкуватися, висловлювати грамотні судження, оцінки та думки; здатність нести професійну відповідальність за результати своєї праці. Будучи інтегральною професійною якістю особистості, компетентність передбачає процес розвитку індивідуальності суб'єкта професійної діяльності, що забезпечує формування власних способів самоствердження у професійному середовищі. Компетенції, що являють собою раціональне поєднання знань, здібностей та готовності до діяльності, орієнтовані на самостійну участь особистості у навчально-пізнавальному процесі та подальше успішне включення до трудової діяльності.

Під час навчання у закладі вищої освіти перед кожним студентом стоїть завдання оволодіння всіма сторонами майбутньої спеціальності, формування себе як суб'єкта професійної діяльності. Отож самоцінність самостійної роботи полягає в тому, що це такий вид навчальної діяльності, в якій здобувач вищої освіти виступає не об'єктом, а суб'єктом розвитку та організатором цього процесу. Відтак покликана забезпечити формування його особистісних якостей як суб'єкта навчання, що відображають розвиток його індивідуальності, таких як відповідальність, працездатність, уміння планувати та організувати свою роботу, визначати мету та шляхи її досягнення.

Висновки. Від ефективності самостійної роботи здобувачів вищої освіти багато в чому залежить якість підготовки майбутнього фахівця, затребуваного роботодавцем та потенціал подальшого професійного зростання. Організація самостійної роботи студентів під керівництвом викладача є дидактичним засобом розвитку самостійної творчої діяльності, цільової готовності до безперервної професійної самоосвіти, тобто одним з найбільш ефективних напрямків в освітньому процесі, в результаті якого у майбутнього бакалавра спеціальної освіти має бути сформована цілісна соціально-професійна якість що дозволяє йому успішно виконувати виробничі завдання, взаємодіяти з іншими людьми. Його можна визначити як соціально-професійну компетентність людини, тобто її особистісну, інтегративну, формовану якість, що виявляється в діях, діяльності, поведінці та вчинках шляхом адекватності вирішення завдань (стандартних і особливо нестандартних, які потребують творчості) усьому розмаїттю соціальних та професійних ситуацій.

Професійна компетентність забезпечує ефективний рівень виконання завдань професійної діяльності у об'єктивно заданих умовах. Основою її формування у межах самостійної роботи є базові характеристики особистості здобувача вищої освіти. Ось чому перспективи подальших наукових розвідок ми пов'язуємо із вивченням суто фахового потенціалу самостійної роботи студентів як майбутніх фахівців спеціальної освіти.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Григор'єв А. В. Моніторинг самостійної роботи студентів. *Стандарти та моніторинг в освіті*. 2009. № 1. С. 20-24.

Князян М. О. Самостійно-дослідницька діяльність майбутніх учителів іноземних мов: теорія і практика : Моногр. Ізмаїл : Сміл, 2006. 242 с.

Марущак О.М. Поняття компетентності у педагогічній діяльності. *Креативна педагогіка: [наук.-метод. журнал]*. Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся». Житомир, 2016. Вип. 11. С. 97-108.

Микус С.А. Дослідницька компетентність майбутніх фахівців як категорія педагогіки. *Фізико-математична освіта*. 2019. Випуск 2 (20). Ч. 2. С. 61-65.

Нечипуренко П. П. Інформаційно-комунікаційні технології як засіб формування дослідницьких компетентностей старшокласників у профільному навчанні хімії: автореф. дис....канд. пед. наук: 13.00.10. Кривий Ріг, 2017. 24 с.

Охріменко О., Семеніхіна О. Професійна підготовка майбутніх бакалаврів спеціальної освіти до використання цифрових технологій в умовах інклюзивного освітнього простору. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2021. Том 9. № 2. С. 48-55. URL: <https://doi.org/10.31110/2616-650Xvol9i2-006>

Федорчук В. В. Формування дослідницької компетентності майбутніх педагогів в процесі вивчення методики наукових досліджень. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2022. Вип. 1 (21).

Шилонова В., Кляйн В., Гладуш В. Підготовка педагогічних працівників спеціальної освіти у Словаччині та в Україні: порівняльний аналіз. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) *Збірник наукових праць*. Випуск 16. Том 1. Кам'янець-Подільський, 2020. С. 278.

REFERENCES

Fedorchuk V. V. (2022). Formation of research competence of future teachers in the process of studying the methodology of scientific research. *Adult education: theory, experience, perspectives*. Issue 1 (21). [in Ukrainian].

Grigoriev A. V. (2009). Monitoring of students' independent work. *Standards and monitoring in education*. No. 1. P. 20-24. [in Ukrainian].

Knyazyan M. O. (2006). Independent research activity of future teachers of foreign languages: theory and practice: Monogr. Izmail: Smil. 242 p. [in Ukrainian].

Marushchak O.M. (2016). The concept of competence in pedagogical activity. *Creative pedagogy: [scientific method. magazine]*. Academy of international cooperation in creative pedagogy «Polyssia». Zhytomyr. Vol. 11. P. 97-108. [in Ukrainian].

Mykus S. (2019). Research competence of future professionals as a category of pedagogy. *Physical and Mathematical Education*. Issue 2 (20). P. 61-65. [in Ukrainian].

Nechypurenko P. P. (2017). Information and communication technologies as a means of forming research competences of high school students in specialized chemistry education: author's review. dis.... candidate ped. Sciences: 13.00.10. Kryvyi Rih. 24 p. [in Ukrainian].

Okhrimenko O., Semenikhina O. (2021). Profesiina pidhotovka maibutnix bakalavriv spetsialnoi osvity do vykorystannia tsyfrovyykh tekhnolohii v umovakh inkliuzyvnoho osvitnoho prostoru [Professional training of future bachelors of special education for the use of digital technologies in an inclusive educational space]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*. Vol. 9. № 2. P. 48-55. [in Ukrainian]. URL: <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol9i2-006>

Shilanova V., Klein V., Gladush V. (2020). Training of special education teachers in Slovakia and Ukraine: a comparative analysis. *Actual issues of correctional education (pedagogical sciences) Collection of scientific papers*. Issue 16. Volume. 1 Kamianets-Podilskyi. P. 278. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Однією з основних завдань професійної освіти є підготовка кваліфікованого працівника відповідного рівня та профілю, конкурентоспроможного на ринку праці, компетентного, відповідального, що володіє своєю професією, готового до постійного професійного зростання, соціальної та професійної мобільності. Окреслено погляди вчених на сутність, структуру, зміст та особливості професійної діяльності майбутнього бакалавра спеціальної освіти. У статті аналізується поняття «самостійна робота студентів» (СРС). Наголошується на компонентному складі та різновиді, обґрунтовується значущість СРС як дидактичного засобу інтенсифікації навчання, розвитку самостійної творчої діяльності бакалаврів спеціальної освіти. Самостійна робота студентів розглядається як вища форма прояву основних принципів педагогіки – активності та свідомості бакалаврів спеціальної освіти, які лежать в основі професійної адаптації майбутніх фахівців у ракурсі компетентнісної освітньої парадигми СРС осмислюється як ресурс, задіяність якого готовність до фахової діяльності в освітньому процесі закладу вищої освіти сприяє формуванню особистого розвитку та продуктивної участі в житті суспільства. Формуванню у бакалаврів спеціальної освіти основних компонентів професійного мислення, які забезпечують професійну мобільність, конкурентоспроможність та соціальну захищеність, сприяє збільшення частки інтенсивної самостійної роботи в загальному обсязі навчального навантаження та її індивідуалізація. Викладено принципи організації самостійної роботи студентів, котрі набувають в умовах бакалаврату здатності до повноцінної особистісно-професійної реалізації у діяльності логопеда Спеціальна організація самостійної роботи сприяла формуванню професійно значущих якостей бакалавра. Самостійна робота з формування професійних якостей дала змогу навчити студентів ставити навчальні цілі, обирати оптимальні шляхи та їх досягнення. Робота в команді. Допомогли підвищити мотивацію до навчання.

Ключові слова: компетентнісний підхід, самостійна робота студентів, професійна компетентність, майбутній фахівець спеціальної освіти.

DOI 10.31909/26168812.2022-(60)-7
УДК 373:37.032

**THE PRINCIPLE OF CHILDHOOD SELF-VALUE – AN IMPERATIVE FOR FORMING
THE INCLUSIVE COMPETENCE OF A PRESCHOOL EDUCATOR**

**ПРИНЦИП САМОЦІННОСТІ ДИТИНСТВА – ІМПЕРАТИВ ФОРМУВАННЯ
ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИХОВАТЕЛЯ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

Дора Іванова

кандидат педагогічних наук, доцент
E-mail: delfy323@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0040-9263
Ізмаїльський державний гуманітарний
університет, Україна

Dora Ivanova

PhD of Pedagogical Sciences, Associate
Professor
E-mail: delfy323@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0040-9263
Izmail State University of Humanities, Ukraine

ABSTRACT

The leading role of the principle of childhood self-worth in the formation of the inclusive competence of a preschool teacher is highlighted. The results of modern studies of current childhood problems in the aspect of developing an inclusive approach in preschool education on the basis of child-centrism are studied. He determines that the personality of the child, who strives for self-education and self-improvement, individual, creative development, should be dominant in the pedagogical process. The principle of self-worth of childhood is designed to preserve the children's subculture, the uniqueness and originality of preschool childhood; therefore it determines the formation of the readiness of future educators for professional activities in conditions of inclusion. It was determined that inclusive competence is an integrative personal education that ensures the educator's ability to implement professional functions in the process of inclusive education, taking into account the educational needs of pupils and ensuring the inclusion of children in the environment of a preschool education institution, creating conditions for their development and self-development. In the structure of the educator's inclusive competence, key content (motivational, cognitive, reflexive) and operational competence are highlighted, which involves the educator's mastery of the skills to ensure the all-round development of children, the realization of their abilities; creation of an educational and correctional environment and a positive microclimate in a preschool education institution, formation of active interpersonal communication of pupils, provision of differentiated psychological and pedagogical support for children in need of additional educational support, provision of advisory assistance to families who raise them, involvement of parents in the development of individual plans and programs of learning and development. It is proven that the professional activity of the educator should be based on the psychological and pedagogical study of the potential and characteristics of the development of each child, forecasting of possible difficulties in the process of learning and upbringing and ways to overcome them, coordinated socio-pedagogical interaction of the teaching team. It has been established that the implementation of the ideas of integration and inclusion in preschool education institutions largely depends on the qualifications of teaching staff, which requires the appropriate improvement of the process of professional training of educators, improvement of innovative programmatic, educational-methodical and technological support of preschool education.

Key words: *childhood; children of preschool age; inclusive education; preschool education; children with special educational needs; inclusive competence of the educator.*

Постановка проблеми. Активне трансформування освітніх орієнтирів, зміна знаннєвої парадигми на компетентнісний підхід відповідає світовим освітнім гуманістичним тенденціям та соціокультурним цінностям. Надважливого значення останнім часом набуває можливість надання додаткової освітньої підтримки дітям, що її потребують. У змісті міжнародних нормативних документів зазначено, що надання освіти усім в межах загальної системи є економічно ефективним і найбільш дієвим засобом подолання дискримінаційного ставлення та побудови інклюзивного суспільства. Необхідність забезпечення інклюзивної інтеграції дітей з ООП в середовище однолітків зумовлює прицільну увагу суспільства до якісної фахової підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Інклюзивна освіта – це свосвідна філософія, яка активно зміцнює свої позиції у світовому освітньому просторі. Зокрема, «Інчхонська декларація. Освіта – 2030: забезпечення загальної інклюзивної і справедливої якісної освіти на навчання упродовж усього життя», прийнята у 2015 році на Всесвітньому форумі з питань освіти, який відбувся за підтримки ЮНЕСКО, закликає держави усіляко сприяти впровадженню інклюзивної освіти і забезпечити кожній людині можливість здобувати її упродовж життя.

У багатьох країнах світу на державному рівні інклюзію вважають стратегічним напрямом соціального інвестування для майбутнього. Міжнародна спільнота розглядає інклюзію як підхід, що «динамічно розвивається, полягає в позитивному ставленні до різноманітності дітей і в сприйнятті індивідуальних особливостей не як проблеми, а як можливості для збагачення процесу пізнання» (UNESCO, 2015). Тобто, сенс інклюзивної освіти – допомогти адаптувати освітні програми та освітній простір до індивідуальних особливостей дітей, до потреб вихованців, які відрізняються своїми навчальними можливостями, надавати якісні освітні послуги таким дітям. Зважаючи на це, педагог повинен бути готовим прийняти вихованця, включити його в розвивальне середовище і забезпечити якісним рівнем освіти. У змісті оновленого Базового компоненту дошкільної освіти (2021) також підкреслюється, що вдосконалення освітнього процесу закладів дошкільної освіти передбачає створення педагогом сучасного розвивального, безпечного, інклюзивного, здорового та комфортного освітнього середовища.

Отже, перед закладом вищої освіти постає завдання спрямування професійного розвитку педагогів на оволодіння ними інклюзивною компетентністю, що передбачає забезпечення реалізації педагогічної діяльності на гуманно-ціннісних засадах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність ціннісно-орієнтованого підходу в освіті у контексті викликів євроінтеграції підтверджують результати наукових досліджень останніх років, що свідчать про постійне зростання соціального запиту на створення належних умов для фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я дітей (А. Богуш, В. Гевко, І. Демченко, В. Завгородня, О. Кононко, А. Куліш, І. Осадченко та інші). Науковці зазначають, що сучасна концепція дитинства побудована на компетентнісному підході та партнерській взаємодії всіх учасників освітньо-виховного процесу, спрямованого передусім на самоорганізацію дітей, їхній саморозвиток. У зв'язку з цим пріоритетом постає вдосконалення і подальша розбудова системи інклюзивної освіти, що передбачає визнання цінності відмінностей усіх дітей та їхньої здатності до навчання, яке має враховувати потреби та можливості кожної дитини.

Погоджуємося з думкою академіка А. Богуш про те, що посилення гуманістичної спрямованості освітніх реформ у всьому світі зумовлює поглиблення розуміння унікальності та самоцінності дитинства, усвідомлення провідної ролі дошкільної освіти в становленні особистості. У змісті своєї фундаментальної наукової доповіді «Дитинство у ціннісному вимірі» загальним зборам Національної академії педагогічних наук України науковиця відзначила, що «невідкладним завданням сьогодення є зробити дитинство найвищою цінністю життя» (Богуш, 2021). Це вимагає переосмислення форм, методів і змісту, розроблення відповідного інноваційного науково-методичного забезпечення дошкільної освіти з

урахуванням прогресивного світового досвіду (D'Alessio, Watkins, & Donnelly, 2020; Evans, & Vincent, 2017) та ціннісних вимірів дитинства.

Досліджуючи питання підготовки фахівців у системі інклюзивної освіти, вчені (О. Ковшар, О. Мартинчук, Т. Скрипник, Н. Софій, О. Хом'як, Л. Черніченко та ін.) суголосно підкреслюють, що виключно важливе місце посідає постать педагога, який повинен не тільки оволодіти відповідною системою знань, складними уміннями і навичками; але й бути виключно відповідальним, вміти швидко приймати інноваційні рішення під час організації освітнього процесу, виявляти креативність, ініціативність та гнучкість у роботі з «особливими дітьми», їх батьками або особами, які їх замінюють. Вкрай важливо, у зв'язку з цим, забезпечити розвиток кадрового потенціалу, його опанування інклюзивною компетентністю, необхідною для створення умов для виховання і розвитку всіх дітей, незалежно їхніх особливостей (Ніколаєску, Михальчук, Нікітська, 2022). Науковці наголошують на тому, що саме від сформованості інклюзивної компетентності педагога залежатиме успішність адаптації дитини в освітньому просторі закладу дошкільної освіти та її подальша життєтворчість. Це зумовлює посилення уваги до формування інклюзивної компетентності вихователя закладу дошкільної освіти на етапі набуття ним професійної освіти.

Метою дослідження є аналіз стану підготовки майбутніх вихователів до впровадження інклюзивної практики в закладах дошкільної освіти на основі принципу самоцінності дитинства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Освіта стала першою ланкою, яка повинна вчасно реагувати на зміни в суспільстві. Пріоритетними визнано такі принципи, як доступність, рівність умов, форм і типів освітніх послуг, безперервність та різноманітність освіти. Право дітей на здобуття якісної освіти за місцем проживання разом з однолітками закріплено в ряді міжнародних документів ООН: «Загальній декларації прав людини», «Конвенції про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти», «Конвенції про права дитини», «Всесвітній декларації про освіту для всіх», «Саламанській декларації», «Дакарських рамках дій», «Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю», «Інчхонській декларації» та ін.

Стратегічними орієнтирами нашої держави у цьому контексті є забезпечення доступу до якісних освітніх послуг, удосконалення змісту дошкільної освіти та створення мережі альтернативних закладів дошкільної освіти (далі – ЗДО). Про активне впровадження інклюзивної освіти, реалізацію та поширення моделі інтегрованого та інклюзивного навчання дітей в Україні свідчить зміст державних законодавчих і нормативних документів (Конституція України, закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», «Про запобігання та протидію домашньому насильству», Сімейний кодекс України, Базовий компонент дошкільної освіти, Концепція розвитку інклюзивної освіти в Україні, Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку тощо). У них закладено ідею солідарної відповідальності держави, громади, родини, фахівців педагогічної освіти й інших професій за розвиток дітей, що передбачає посилення ролі батьків у формуванні особистості дитини, якісне підвищення рівня батьківської компетентності та впровадження у сімейну освітню практику сучасних методів та форм розвитку дітей раннього і дошкільного віку.

Зокрема, відповідно до сучасних вимог, у змісті оновленого Базового компоненту дошкільної освіти (2021) акцентовано увагу на забезпечення раннього розвитку дитини від народження до трьох років, розвиток мережі ЗДО державної, комунальної та приватної форм власності; вперше на законодавчому рівні задекларовано упровадження державно-громадського та державно-приватного партнерства в управлінні дошкільною освітою; підкреслено значущість мотивації батьківського партнерства, що виступає важливою передумовою забезпечення якості дошкільної освіти та створення умов для фізичного, психічного, соціального і духовного здоров'я дітей; а також наголошується на необхідності підвищення професійної компетентності та соціального статусу педагогічних працівників ЗДО як умови якісної дошкільної освіти.

Важливим орієнтиром розвитку дошкільної освіти постає Національна економічна стратегія на період до 2030 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179, яка чітко визначає першочергові завдання, на розв'язання яких має спрямовуватися державна політика у сфері дошкілля. Насамперед, це — створення антидискримінаційного навчального контенту, осучаснення змісту Закону України «Про дошкільну освіту», формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти в ЗДО, розвиток їх мережі з метою розширення ринку освітніх послуг, розбудова сучасного, безпечного, інклюзивного та комфортного освітнього середовища. Реалізація визначених завдань активізує вдосконалення методичного забезпечення ЗДО; розроблення організаційних засад діяльності інклюзивних груп, індивідуальних програм для обдарованих дітей і для тих, які мають психічні й фізичні порушення розвитку; впровадження шкали ECERS-3 як інструменту проведення моніторингових досліджень забезпечення якості освітнього процесу; відповідне кадрове забезпечення. Розбудова системи інклюзивної освіти передбачає забезпечення права дітей із особливими потребами на здобуття якісної освіти в умовах закладу освіти за місцем проживання; збереження і зміцнення морального і фізичного здоров'я вихованців; виховання дитини як культурної і моральної людини з етичним ставленням до навколишнього світу і самої себе.

Підкреслимо, що педагогічну сутність інклюзивної освіти сучасні дослідники вбачають у тому, що це «гнучка індивідуалізована система забезпечення рівного доступу до якісної освіти як нормотиповим дітям, так і дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання, виховання, розвитку в ЗДО на основі застосування особистісно-орієнтованих технологій, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей, кооперативної, мегакогнітивної, конструктивістської дидактики» (Аргіропулос, Тарнавська, 2021: 64-65). У дослідженнях відомих українських вчених (Г. Беленької, Н. Гавриш, І. Демченко, О. Мартинчук, Т. Поніманської) інклюзивне навчання у системі дошкільної освіти розглядається як спеціально організований та керований процес взаємодії педагога та дитини, що потребує додаткової освітньої підтримки в умовах ЗДО, спрямований на задоволення її індивідуальних освітніх потреб. Тому важливим завданням інклюзивного освітнього процесу, як підкреслює Л. Миськів, є запровадження інноваційних освітніх технологій у контексті форм інклюзивного навчання; а також різнобічний розвиток індивідуальності дитини на основі виявлення її задатків і здібностей, формування інтересів і потреб (Миськів Л.І., 2013). Головну роль у цьому процесі відіграє особистість педагога, який повинен бути готовий до особистісного сприйняття дітей з особливими потребами; створення умов для спільної виховної роботи дітей; диференційованого навчального процесу з урахуванням пізнавальних можливостей дітей; взаємодії з психологами, корекційними і соціальними педагогами, медпрацівниками, батьками дітей; рефлексії своїх дій і дій інших учасників виховного процесу дошкільних установ з інклюзивною формою навчання (Іванілова, Федорова, 2022: 178).

Підтримуючи висновки за результатами наукового дослідження О. Мартинчук, яка виокремлює мотиваційний, когнітивний, креативний та діяльнісний компоненти професійно-особистісної готовності майбутнього вихователя ЗДО до здійснення професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти, погоджуємося з тим, що до професійних компетентностей майбутнього вихователя ЗДО доцільно віднести наступні: дидактичну (здатність здійснювати, враховуючи спеціальні дидактичні принципи, керівництво пізнавальною діяльністю дітей, формування адекватної оцінки їх діяльності, враховуючи психологічні, вікові, індивідуальні особливості вихованців); виховну (здатність використовувати відповідні віковим, компенсаторним і психологічним можливостям дітей способи, прийоми виховання; залучати їх до певної соціальної культури); методичну (здатність до проектування, реалізації і діагностики освітнього процесу та корегування результатів навчання); трансформаційну (здатність до ефективного перетворення навчального, дидактичного та методичного матеріалу

для роботи з «особливими дітьми»); комунікативну, яка пов'язана із встановленням з дитиною довірчих відносин, запобігання і вирішення конфліктних ситуацій, формування позитивного контакту з батьками (Мартинчук, 2012).

Проте ґрунтовний аналіз результатів наукових розвідок у цьому напрямку свідчить про визнання дослідниками (Ю. Бойчук, О. Бородіна, О. Микитюк, Ю. Найда, Т. Скрипник, Н. Софій та інші) пріоритетної ролі саме інклюзивної компетентності педагога як складника його професійної готовності до роботи в умовах інклюзії. Сутність інклюзивної компетентності визначають як структурно-функціональний комплекс із *мотиваційно-ціннісним* (позитивна мотивація до інклюзивної діяльності, якості інклюзивно-компетентного вчителя), *когнітивно-операційним* (наявність спеціальних інклюзивно необхідних знань і вмінь, а також способів їхнього вдосконалення й оновлення) та *рефлексивно-оцінним* (здатність до саморефлексії та самоуправління) компонентами (Бойчук, 2015: 50).

На операційному рівні науковці (Хом'як, 2021: 127-162) розрізняють такі складові інклюзивної компетентності: діагностичну (здатність визначати рівень навченості та вихованості учасників інклюзивної освіти); прогностичну (здатність передбачати результати тих чи інших педагогічних дій в умовах інклюзивної освіти); конструктивну (здатність конструювати педагогічну діяльність в умовах інклюзивної освіти шляхом постановки адекватних цілей та грамотного планування власної педагогічної діяльності на варіативній основі); організаційну (здатність організувати педагогічну діяльність в умовах інклюзивної освіти, застосовуючи індивідуальний підхід); комунікативну (здатність вибудовувати конструктивні взаємини із суб'єктами педагогічного процесу, що сприяють ефективній реалізації інклюзивної освіти); технологічну (здатність впроваджувати методики та технології інклюзивної освіти для дітей з особливими освітніми потребами); корекційну (здатність коригувати педагогічний процес, враховуючи результати діагностики); дослідницьку (здатність вивчати, аналізувати педагогічні явища, здійснювати дослідно-експериментальну роботу).

Принципово важливо підкреслити, що інклюзивна компетентність формується на засадах інклюзивних знань, спеціальних інклюзивних умінь і навичок, професійних і особистісно значущих якостей, а також на основі оволодіння здоров'язбережувальними і корекційно-розвивальними технологіями. Саме оволодіння інклюзивною компетентністю на думку Л. Черніченко, надає можливість майбутнім вихователям закладів дошкільної освіти здійснювати моніторинг психофізичного і соціального розвитку дітей, особистісно-орієнтований підхід, враховуючи індивідуальні особливості кожного вихованця, створювати умови для включення дітей з особливостями в розвитку в освітнє середовище однолітків (Черніченко, 2020). Таким чином, на основі аналізу наукових джерел встановлено, що основними умовами становлення професійно-особистісної готовності педагога до роботи з дітьми з ООП виступають рефлексія вихователя та його внутрішня мотивація до здійснення інклюзивної освіти; орієнтація на особистісну індивідуальність кожного вихованця, забезпечення диференційованого та індивідуально-творчого підходу. Приєднуємося до висновку, сформульованого у матеріалах наукових досліджень останніх років (Martynchuk, Skrupnyk, Sofiy, Naida, 2020; Martynchuk, Skrupnyk, Sofiy, 2022), що повноцінно реалізувати вказані умови можливо шляхом належної підготовки навчально-методичного, інформаційного забезпечення майбутнього педагога в закладі вищої освіти, застосування комунікаційних технологій, Інтернет-ресурсів; модульної побудови навчального процесу, що передбачає переведення студентів з пасивного виконавця в активного суб'єкта саморозвитку; включення майбутніх педагогів у науково-дослідну роботу через залучення до проєктної діяльності; використання проблемних, інтерактивних, дискусійних, інноваційних методів тощо.

Аналіз змісту Стандарту вищої освіти бакалавра спеціальності 012 Дошкільна освіта (2019) дозволяє засвідчити, що до спеціальних фахових компетентностей включено важливі складові інклюзивної компетентності вихователя ЗДО, зокрема: здатність до індивідуального

і диференційованого розвитку дітей раннього і дошкільного віку з особливими освітніми потребами відповідно до їхніх можливостей, вміння складати індивідуальну програму розвитку та необхідні для навчання дітей з особливими освітніми потребами документи, бути знайомими з універсальним дизайном в освіті та розумним пристосуванням (Стандарт вищої освіти бакалавра спеціальності 012 Дошкільна освіта, 2019: 9-10).

У досвіді підготовки майбутніх вихователів ЗДО в Ізмаїльському державному гуманітарному університеті освітньо-професійну програму підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) ступенів вищої освіти спеціальності 012 «Дошкільна освіта» з метою формування інклюзивної компетентності, необхідної для роботи в умовах інклюзії, доповнено відповідними навчальними курсами: «Інклюзивна освіта», «Педагогічний супровід дітей з ООП в закладі дошкільної освіти»; «Сучасні педагогічні технології в інклюзивній дошкільній освіті», «Професійна діяльність вихователя в інклюзивних групах закладу дошкільної освіти», «Організаційно-методичні засади створення інклюзивного освітнього середовища в закладі дошкільної освіти». Так, наприклад, програма дисципліни «Професійна діяльність вихователя в інклюзивних групах закладу дошкільної освіти» для другого (магістерського) рівня вищої освіти передбачає лекційні, семінарські заняття, самостійну та індивідуально-дослідну роботу здобувачів. Майбутні вихователі ЗДО опановують не лише складний теоретичний матеріал, а й формують професійне портфоліо з інклюзивної компетентності, яке зможуть і надалі використовувати у власній практичній діяльності. Зміст курсу спрямований на формування здатності використовувати інноваційні технології у роботі з дітьми, що потребують додаткової педагогічної підтримки: здоров'язбережувальні і корекційно-розвивальні, соціально-педагогічні та арт-терапевтичні (аплікації, колажування, ліплення, кольоротерапія, пісочна терапія, музикотерапія, казкотерапія тощо). Здобувачі оволодівають технологіями індивідуалізації освітнього процесу, спільного викладання в інклюзивній групі, подолання навчальних і поведінкових труднощів та технологіями адаптації освітнього середовища. Розвитку у студентів практичних навичок роботи з дітьми, що потребують додаткової освітньої підтримки, сприяють імітаційні ігри, тренінгові заняття, творчі завдання з елементами експериментування, використання квест-технології, проектна діяльність тощо.

У контексті вивчення зазначених навчальних курсів майбутні вихователі ЗДО оволодівають вміннями здійснювати моніторинг розвитку та психолого-педагогічний супровід дітей, що потребують додаткової педагогічної підтримки, забезпечувати позитивну взаємодію таких дітей з однолітками; враховувати індивідуальні особливості кожної дитини в освітньому процесі ЗДО, ефективно організовувати взаємодію з сім'ями, які виховують дітей з особливими освітніми потребами. Студенти усвідомлюють, що педагогічна діяльність має здійснюватися на основі принципу самоцінності дитинства, що означає: поважати кожну дитину; вірити в успішність вихованців; вміти активно слухати й дотримуватися вимог конфіденційності; цінувати особисті зусилля дітей; організовувати комфортне, стимулююче розвивальне освітнє середовище. Здобувачі переконуються в тому, що розумовий, емоційний і соціальний розвиток дітей з ООП значною мірою залежить від позитивного ставлення до них, розуміння та прийняття педагогами, батьками і здоровими дітьми.

Оскільки сприятливе соціальне та розвивальне середовище є однією з вихідних умов розв'язання проблем інклюзивної освіти, важливо прищепити студентам уміння і навички його організації. Вихідним положенням у контексті принципу самоцінності дитинства є усвідомлення того, що освітнє середовище має бути безпечним місцем, де діти відчують себе захищеними, мають можливості робити власний вибір, розвивати нові та удосконалювати наявні практичні навички, отримувати нові знання, розвивати ціннісно-позитивне ставлення до світу, інших та себе. Як зазначено у Концепції освіти дітей раннього та дошкільного віку (2020), створення сучасного інклюзивного освітнього середовища передбачає організацію предметно-просторового середовища, забезпечення оптимального розпорядку дня для дітей

різного віку і освітніх потреб, культуру взаємовідносин між самими дітьми та між дітьми і дорослими, гнучкість просторової організації, забезпечення можливості вільного доступу дітей до іграшок та матеріалів для творчості, можливість самостійно ними користуватися, створення осередків для забезпечення різних форм роботи/гри/експериментування/творчості, розроблення рекомендацій вихователям щодо ефективних стратегій формування дитячих спільнот.

У практиці роботи ЗДО з інклюзивною формою навчання утворюється команда психолого-педагогічного супроводу, учасники якої розподіляють між собою завдання, функції і відповідальність з метою забезпечення ефективності освітнього процесу дітей з ООП. Враховуючи те, що вихователь проводить з дитиною з ООП найбільше часу, майбутніх фахівців необхідно підготувати до командної взаємодії, яка передбачає цілу низку різновекторних завдань та видів професійної діяльності: забезпечення освітнього процесу з урахуванням особливостей розвитку та Індивідуальної програми розвитку дитини з ООП; підготовку інформації для учасників команди психолого-педагогічного супроводу про особливості навчально-пізнавальної діяльності дитини, її сильні сторони і потреби результати виконання навчальної програми; участь у підготовці індивідуального навчального плану дитини з ООП та розробці індивідуальної навчальної програми; визначення спільно з іншими педагогічними працівниками рівня досягнення кінцевих цілей навчання, передбачених Індивідуальною програмою розвитку; створення сприятливого мікроклімату в дитячому колективі; надання інформації батькам про стан засвоєння навчальної програми дитиною з ООП та інше.

Важливо наголосити на тому, що інклюзивна компетентність майбутніх вихователів обумовлює здатність організовувати освітній простір з дотриманням принципів універсального дизайну, безпечно проєктувати навчальні осередки в групі з урахуванням вікових особливостей дітей дошкільного віку, їхніх інтересів і потреб. Тому майбутні фахівці дошкільної освіти повинні бути обізнані з принципами універсального дизайну і вміти застосовувати їх у сфері освіти. До них належать такі принципи універсального дизайну:

- рівність і доступність середовища (забезпечується архітектурно доступним та безпечним освітнім середовищем, у якому навчальні матеріали підготовлені таким чином, що можуть бути використані вихованцями з різними ООП);
- гнучкість використання (передбачає, що освітній процес відповідає широкому спектру індивідуальних можливостей дітей; забезпечує гнучку методику навчання, викладання та представлення матеріалу; доступні та гнучкі освітні програми);
- простота і зручність у використанні (застосування цього принципу у сфері дошкільної освіти передбачає, що навчальні матеріали повинні бути простими та чіткими у використанні незалежно від навичок і досвіду вихованців);
- сприйняття інформації, незважаючи на сенсорні можливості користувачів або зовнішні умови (передбачає, що в освітньому процесі ЗДО слід урахувати різний вплив освітнього середовища на «сенсорний досвід» дитини; використання кольору, світла, звуків, текстури; полегшити доступ до інформаційно-комунікативних технологій);
- мінімізація помилок (діти повинні мати в достатку часу, щоб дати відповідь на запитання; вихователю слід використовувати програмне забезпечення, що має вказівки/застереження, коли вихованець робить неправильний вибір);
- незначні фізичні зусилля (в закладі дошкільної освіти рекомендовано встановити двері, які легко відчиняти дітям з різними ООП; застосовувати ергономічні вимоги/деталі (наприклад, дверні ручки, меблі) та інше);
- наявність необхідного розміру місця, простору (в освітньому середовищі повинні бути доступними навчальні місця для вихованців, у тому числі з прилеглим простором для асистентів вихователів; меблі, фурнітура та обладнання, що підтримують широкий спектр

навчання і навчальних методик; можливість регулювання середовища (наприклад, освітлення) для різноманітних ООП дітей у навчанні тощо).

Підсумовуючи вищевказане, зазначимо, що здобувачі вищої освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) ступенів вищої освіти спеціальності «Дошкільна освіта» повинні бути готові виконувати такі функції під час здійснення професійної діяльності в інклюзивних групах ЗДО: спостереження за дитиною з метою вивчення її індивідуальних особливостей, схильностей, інтересів і потреб; участь в організації освітнього процесу дитини з ООП; участь у підготовці індивідуального навчального плану та індивідуальної навчальної програми; адаптація освітнього середовища і навчальних матеріалів відповідно до потенційних можливостей та з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку дитини з ООП; підготовка інформації для учасників команди психолого-педагогічного супроводу за результатами спостереження за дитиною; надання інформації батькам, педагогічним працівникам щодо динаміки розвитку дитини з ООП. Тому в процесі підготовки майбутніх вихователів активно використовується ігрове моделювання, тренінги, робота в парах і малих групах тощо. Здобувачі вчаться організовувати конструктивну та партнерську взаємодію з учасниками команди психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП, використовувати практики самозбереження психічного здоров'я, усвідомленого емоційного реагування; створювати психологічно комфортні умови освітнього процесу, забезпечувати індивідуальний і диференційований розвиток дошкільників з особливими освітніми потребами відповідно до їхніх можливостей.

Отже, під час організації освітнього процесу в ЗДО в умовах інклюзивного навчання слід враховувати, що успішність розвитку дитини з особливими потребами повною мірою залежить не тільки від якості освітнього середовища, але й від змісту й характеру партнерської взаємодії дітей між собою та від кваліфікованої допомоги дорослого. Включення дітей з ООП у дитячий колектив без спеціально організованого психолого-педагогічного супроводу може призвести до виникнення ускладнень психофізичного розвитку «особливої» дитини. Тому виключну увагу слід приділити формуванню інклюзивної компетентності педагогічних працівників.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Гуманізація цілей і завдань сучасної освіти у контексті світового освітнього простору актуалізують проблему якості освіти, зокрема дітей раннього та дошкільного віку. Розглянувши основні аспекти досліджуваної проблеми, можемо зробити висновок, що розбудова системи інклюзивної освіти у сучасних умовах – це складний процес, який вимагає усвідомлення важливості принципу самоцінності дитинства на всіх рівнях: особистому, сімейному, національному, загальнодержавному та світовому. Майбутній вихователь ЗДО – це педагог інноваційної орієнтації. Робота з дітьми з ООП потребує від вихователя адекватних ціннісних орієнтацій, гнучкого професійного мислення, розвинутої професійної самосвідомості, готовності до сприйняття нової інформації, наявності високого рівня самоактуалізації, володіння мистецтвом рефлексії. Вихователі повинні не лише володіти фаховими методиками, а й організовувати освітній процес, враховуючи індивідуальні особливості розвитку кожного вихованця, прагнути до самоосвіти, саморозвитку, усвідомлювати власні професійні можливості та цінність педагогічної діяльності для розвитку суспільства. Базовими для майбутнього педагога повинні залишатися: любов до дітей, професійна цілеспрямованість і працездатність, відданість професії і готовність слугувати інтересам дітей, у тому числі тих, що потребують додаткової освітньої підтримки; готовність до постійного удосконалення професійного рівня.

Отже, на основі аналізу філософської, психологічної, педагогічної літератури встановлено, що інклюзивна компетентність є комплексним результатом середовищного впливу та індивідуально-особистісних характеристик вихователя. Ключовим чинником успішного інклюзивного навчання дітей в закладі дошкільної освіти є професійна підготовка

вихователів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Процес формування інклюзивної компетентності вихователів, яка забезпечує ефективне включення фахівця в інклюзивну освіту, висуває нові вимоги до організації освітнього процесу у закладах вищої освіти. Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у розробленні комплексу педагогічних умов формування інклюзивної компетентності майбутніх вихователів.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Аргіропоулос Д., Тарнавська Н. Інклюзивна педагогіка: Навчальний посібник для науково-педагогічних працівників, студентів закладів вищої освіти. Житомир: Видавництво ФОП Левковець Н.М., 2021. 264 с.

Богуш А.М. Дитинство у ціннісному вимірі. Наукова доповідь загальним зборам НАПН України 19 листопада 2021 р. *Вісник НАПН України*. 2021. № 3(2) URL: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-2-1-4>

Бойчук Ю. Д. Інклюзивна компетентність майбутнього вчителя основ здоров'я: монографія / Ю. Д. Бойчук, О. С. Бородіна, О. М. Микитюк. Харків, 2015. 117 с. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/20>

Іванілова Н.М., Федорова А.Є. Створення інклюзивного простору в закладі дошкільної освіти в умовах децентралізації. *Децентралізація системи управління освітою: зміни, виклики, практики*. Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Краматорськ, 24 листопада 2021 р. / редкол.: Ю. О. Бурцева [та ін]. Київ, 2022. С. 177-181.

Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / уклад.: Воронов В.А., Гавриш Н.В., Канішевська Л.В., Піроженко Т.О., Рейпольська О.Д., Сисоєва С.О.; Національна академія педагогічних наук України. Київ: ФОП Ференець В.Б. 2020. 44 с. URL: <https://bit.ly/2E3xuLJ>

Мартинчук О. В. Підготовка майбутніх педагогів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти. *Вісник психології і педагогіки: зб. наук. пр.* Київ, 2012. Вип. 8. 248 с.

Миськів Л. І. Принципи, завдання та функції інклюзивної освіти як світової моделі соціалізації осіб з обмеженими можливостями. *Європейські перспективи*. Київ, 2013. № 10.

Ніколаєску І. О., Михальчук О. О., Нікітська Ю. М. Формування інклюзивної компетентності вихователя закладу дошкільної освіти. *Імідж сучасного педагога*. 2022. № 3 (204). С. 87-90. URL: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-3\(204\)-87-90](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-3(204)-87-90)

Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 01 «Освіта/Педагогіка», спеціальність 012 «Дошкільна освіта». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/11/22/2019-11-22-012doshkilna-V.pdf>

Хом'як О.А. Теоретичні аспекти підготовки майбутніх вихователів до впровадження інклюзивної практики в заклади дошкільної освіти. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти та початкової школи в умовах ступеневого навчання: монографія / за заг. ред. О. О. Красовської. Рівне: О. Зень, 2021. 560 с. URL: <http://dspace.megu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/>

Черніченко Л. А. Теорія і практика професійної підготовки логопедів до інноваційної діяльності в інклюзивній дошкільній освіті: монографія. Умань: Видавець Сочинський М.М., 2021. 188 с.

D'Alessio S., Watkins A., Donnelly V. Inclusive education across Europe: the move in thinking from integration to inclusion. *Revista de Psicología y Educación*. 2020. № 1(5). P. 109-126.

Evans J., Vincent C. Parental choice and special education. *Choice and diversity in schooling: perspectives and prospects*. London: Routledge, 2017. P. 102-115.

Martynchuk O., Skrypnyk T., Sofiy N., Naida J. Inclusive education in Ukraine within in the context of European values and guiding principles in a field of education for children with special educational needs. *Inclusive education. Unity in diversity*. 2020. P. 200-217.

Martynchuk O., Skrypnyk T. and Sofiy N. *Current Trends in the Training of Specialists in Special Education to Understand and Meet the Educational Needs of Pupils with SEN in the Context of Building the New Ukrainian School*. *Progress in Education*. 2022. № 72. P. 33-64. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/41599/>

REFERENCES

Arhiropoulos D., Tarnavska N. (2021). Inkliuzyvna pedahohika: Navchalnyi posibnyk dlia naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv, studentiv zakladiv vyshchoi osvity. Zhytomyr: Vydavnytstvo FOP Levkovets N.M. 264 p.

Bohush A.M. (2021). Dytnystvo u tsinnisnomu vymiri. Naukova dopovid zahalnym zboram NAPN Ukrainy 19 lystopada 2021 r. Visnyk NAPN Ukrainy. № 3(2). URL: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-2-1-4>

Boichuk Yu. D. (2015). Inkliuzyvna kompetentnist maibutnoho vchytelia osnov zdorovia: monohrafiia / Yu. D. Boichuk, O. S. Borodina, O. M. Mykytiuk. Kharkiv. 117 p. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/20>

Chernichenko L. A. (2021). Teoriia i praktyka profesiinoi pidhotovky lohopediv do innovatsiinoi diialnosti v inkliuzyvni doshkilnii osviti: monohrafiia. Uman: Vydavets Sochynskyyi M.M. 188 p.

D'Alessio S., Watkins A., & Donnelly V. (2020). Inclusive education across Europe: the move in thinking from integration to inclusion. *Revista de Psicología y Educación*. №1 (5). P. 109-126. [in English].

Evans J., & Vincent C. (2017). Parental choice and special education. Choice and diversity in schooling: perspectives and prospects. London: Routledge. P. 102-115. [in English].

Ivanilova N.M., Fedorova A.Ie. (2022). Stvorennia inkliuzyvnoho prostoru v zakladi doshkilnoi osvity v umovakh detsentralizatsii. Detsentralizatsiia systemy upravlinnia osvitoiu: zminy, vyklyky, praktyky. Materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf., m. Kramatorsk, 24 lystopada 2021 r. / redkol.: Yu. O. Burtseva [ta in]. Kyiv. P. 177-181.

Khomiak O.A. (2021). Teoretychni aspekty pidhotovky maibutnykh vykhovateliv do vprovadzhennia inkliuzyvnoi praktyky v zaklady doshkilnoi osvity. Teoriia i praktyka profesiinoi pidhotovky maibutnykh pedahohiv zakladiv doshkilnoi osvity ta pochatkovoii shkoly v umovakh stupenevoho navchannia: monohrafiia / za zah. red. O. O. Krasovskoi. Rivne: O. Zen. 560 p. URL: <http://dspace.megu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/>

Kontsepsiia osvity ditei rannoho ta doshkilnoho viku / uklad.: Voronov V.A., Havrysh N.V., Kanishevska L.V., Pirozhenko T.O., Reipolska O.D., Sysoieva S.O.; Natsionalna akademiia pedahohichnykh nauk Ukrainy. (2020). Kyiv: FOP Ferenets V.B. 44 p. URL: <https://bit.ly/2E3xuLJ>

Martynchuk O. V. (2012). Pidhotovka maibutnykh pedahohiv do profesiinoi diialnosti v umovakh inkliuzyvnoi osvity. Visnyk psykholohii i pedahohiky: zb. nauk. pr. Kyiv. Vyp. 8. 248 p.

Martynchuk O., Skrypnyk T., Sofiy N., Naida J. (2020). Inclusive education in Ukraine within in the context of European values and guiding principles in a field of education for children with special educational needs. *Inclusive education. Unity in diversity*. P. 200-217.

Martynchuk O., Skrypnyk T. and Sofiy N. (2022). *Current Trends in the Training of Specialists in Special Education to Understand and Meet the Educational Needs of Pupils with SEN in the Context of Building the New Ukrainian School*. *Progress in Education*. № 72. P. 33-64. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/41599/>

Myskiv L. I. (2013). Pryntsypy, zavdannia ta funktsii inkliuzyvnoi osvity yak svitovoi modeli sotsializatsii osib z obmezhenymy mozhlyvostiamy. Yevropeiski perspektyvy. Kyiv. № 10.

Nikolaiesku I. O., Mykhalchuk O. O., Nikitska Yu. M. (2022). Formuvannia inkliuzyvnoi kompetentnosti vykhovatelya zakladu doshkilnoi osvity. *Imidzh suchasnoho pedahoha*. № 3 (204). P. 87-90. URL: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-3\(204\)-87-90](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-3(204)-87-90)

Standart vyshchoi osvity Ukrainy: pershyi (bakalavrskyi) riven, haluz znan 01 «Osvita/Pedahohika», spetsialnist 012 «Doshkilna osvita». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/11/22/2019-11-22-012doshkilna-B.pdf>

АНОТАЦІЯ

Висвітлено провідну роль принципу самоцінності дитинства у формуванні інклюзивної компетентності вихователя закладу дошкільної освіти. Вивчено результати сучасних досліджень актуальних проблем дитинства в аспекті розвитку інклюзивного підходу в дошкільній освіті на засадах дитиноцентризму. Він визначає, що домінантою педагогічного процесу повинна бути особистість дитини, яка прагне до самоосвіти і самовдосконалення, індивідуального, творчого розвитку. Принцип самоцінності дитинства покликаний зберегти дитячу субкультуру, унікальність і самобутність дошкільного дитинства; тому саме він детермінує формування готовності майбутніх вихователів до професійної діяльності в умовах інклюзії. Визначено, що інклюзивна компетентність – це інтегративне особистісне утворення, яке забезпечує здатність вихователя реалізовувати професійні функції в процесі інклюзивного навчання з урахуванням освітніх потреб вихованців та забезпечувати включення дітей у середовище закладу дошкільної освіти, створення умов для їхнього розвитку та саморозвитку. У структурі інклюзивної компетентності вихователя виділено ключову змістову (мотиваційну, когнітивну, рефлексивну) та операційну компетентності, що передбачає оволодіння вихователем уміннями забезпечення різнобічного розвитку дітей, реалізації їхніх здібностей; створення освітньо-корекційного середовища та позитивного мікроклімату в закладі дошкільної освіти, формування активного міжособистісного спілкування вихованців, забезпечення диференційованого психолого-педагогічного супроводу дітей, що потребують додаткової освітньої підтримки, надання консультативної допомоги сім'ям, які їх виховують, залучення батьків до розроблення індивідуальних планів та програм навчання та розвитку. Доведено, що професійна діяльність вихователя має базуватися на основі психолого-педагогічного вивчення потенціалу та особливостей розвитку кожної дитини, прогнозування можливих труднощів у процесі навчання і виховання та шляхів їх подолання, злагодженої соціально-педагогічної взаємодії педагогічного колективу. Встановлено, що реалізація ідей інтеграції та інклюзії у закладах дошкільної освіти значною мірою залежить від кваліфікації педагогічних кадрів, що потребує відповідного вдосконалення процесу професійної підготовки вихователів, удосконалення інноваційного програмного, навчально-методичного та технологічного забезпечення дошкільної освіти.

Ключові слова: дитинство; діти дошкільного віку; інклюзивна освіта; дошкільна освіта; діти з особливими освітніми потребами; інклюзивна компетентність вихователя.

**SCIENTIFIC AND THEORETICAL BASIS OF THE IMPLEMENTATION OF THE
ACTIVITY APPROACH IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF A MODERN
PRESCHOOL INSTITUTION**

**НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ В
ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ СУЧАСНОГО ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

Валентина Каракаш

аспірантка

E-mail: valia.karakash98@gmail.com

Ізмаїльський державний гуманітарний
університет, Україна

Valentina Karakash

postgraduate student

E-mail: valia.karakash98@gmail.com

Izmail State University of Humanities,
Ukraine

ABSTRACT

The article considers the concepts of an activity-based approach in the educational process of pre-school education institution at the theoretical level. The main conditions for effective implementation of the activity-based approach in the educational process are highlighted. The concepts of «activity-based approach», «partnership activity», and «active training methods» are substantiated. Theoretical and practical features of the implementation of the activity-based approach in the conditions of preschool education institutions are highlighted. Specific principles of the activity approach are described. The forms and means of implementing the activity-based approach in modern health systems are substantiated. The goal of the activity approach in health care is highlighted, namely, the education of the child's personality as a subject of life activity. The most important areas of work of a pre-school education institution teacher in the process of implementing an activity-based approach are described. The types of activities in the implementation of the activity-based approach that can be considered acceptable forms of practice for a preschool child are reflected. The structure of direct educational activity in the technology of the activity method is proposed, which includes six consecutive stages. The theory (concept) of activity that is leading in pedagogy and psychology is described. Techniques and methods that form the ability to independently acquire new knowledge, collect the necessary information, put forward hypotheses, draw conclusions and generalizations, and develop preschool children's skills of independence and self-development are justified. A number of activities are given, such as gaming, including Story-role-playing, playing with rules and other types of games, communicative, cognitive research, as well as the perception of fiction and folklore, self-service and elementary household work, musical and motor forms of activity of the child, which are aimed at an activity-based approach in the educational process of pre-school education institution. The golden rules of the activity approach are defined: give the child the joy of creativity, awareness of the author's voice; lead the child from his own experience to the social one; be not «above the child», but «next to the child»; enjoy the questions of pre-schoolers, but do not rush to answer; teach to analyze each stage of work.

Key words: *activity approach, educational process, pre-school education institution, subject, personality, partnership activity, theoretical and practical experience, integration processes.*

Постановка проблеми та актуальність теми. Зміни, які відбуваються в мінливому світі, вимагають виховання активної, творчої особистості, яка, на відміну від людини-виконавця, здатна адаптуватися до стрімких змін у суспільстві. Тому мета дошкільної освіти визначає підготовку компетентної особистості дитини дошкільного віку, яка буде здатна вирішувати нестандартні ситуації, зможе проявити себе на практиці, буде смілива та креативна

в своїх діях. Очевидно, що діяльнісний підхід посідає провідне місце у роботі вихователя сучасного закладу дошкільної освіти (далі – ЗДО). В освітньому процесі закладу дошкільної освіти використання різноманітних форм, прийомів та методів реалізації діяльнісного підходу сприятиме розвитку творчої особистості дитини, яка зможе обирати, оцінювати, критично мислити, діяти всупереч поширеним стереотипам, набувати через власний досвід м'які, гнучкі навички, програмувати і конструювати різні види діяльності, що задовольнятимуть потреби в її саморозвитку та самореалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Діяльнісний підхід знайшов широке відображення в наукових дослідженнях, що вивчають різні аспекти підготовки дітей до сьогоднішніх реалій життя. Даний підхід являє собою «методологічний напрям дослідження, що передбачає опис, пояснення і проектування різних предметів, що підлягають науковому розгляду з позиції діяльності» (Самойлов, Ціперко, 2022: 7). Діяльність як філософську категорію вивчали М. Каган, П. Копнін, Є. Юдін та ін.

Психологічні аспекти діяльності ґрунтовно досліджували О. Анісімов, А. Асмолов, М. Басов, Л. Виготський, Г. Костюк, А. Леонтьєв (Леонтьєв, 1975), В. Рубцов, С. Рубінштейн (Рубінштейн, 1989), Г. Щедровицький та інші науковці.

За результатами теоретичного аналізу наукових джерел з'ясовано, що діяльнісний підхід як психолого-педагогічне явище виступав предметом наукових розвідок сучасних українських вчених (Г. Атанова, І. Беха, Л. Зайцевої, Н. Гузій, Г. Іванюк, В. Лозової, Т. Севустьяненко, Б. Сусь, М. Шут) і зарубіжних дослідників (О. Бондаревської, І. Зимньої, Т. Стефановської, В. Серікова, С. Якиманської та ін.).

Мета статті: уточнити психолого-педагогічну сутність діяльнісного підходу та обґрунтувати науково-теоретичні засади його ефективного застосування в освітньому процесі сучасного закладу дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз наукових праць дозволив сформулювати робоче визначення «діяльності» як форми психічної активності особистості, спрямованої на пізнання і перетворення світу і самої дитини. Значущість концепції діяльнісного підходу в освітньому процесі визначається тим, що засвоєння змісту навчання і розвиток дитини відбувається не шляхом передачі деякої навчально-пізнавальної інформації, а в процесі її власної активної діяльності, що орієнтує не тільки на засвоєння знань, але і на способи цього засвоєння, а також, що важливо в контексті нашого дослідження, на зразки та способи мислення, на розвиток творчого потенціалу особистості на базі освоєння знань, умінь і навичок, які повинні бути покладені в основу вибору і структурування змісту освіти.

Прихильники діяльнісного підходу обґрунтували положення, згідно з яким зміст освіти дозволяє «вести за собою» розумовий розвиток (Л. Виготський), проектувати і формувати певний тип мислення, в нашому випадку понятійно-образне як найбільш продуктивне для дітей дошкільного віку.

Діяльнісний підхід орієнтує на отримання запланованого результату педагогічного впливу у формі розвитку інтелекту і особистості дитини, внаслідок використання педагогом всіх компонентів системи навчання, обліку індивідуальних особливостей кожної дитини, що в кінцевому підсумку і забезпечує зростання творчого потенціалу, пізнавальних мотивів, збагачення форм взаємодії в пізнавальній діяльності і більш успішне засвоєння знань.

Таким чином, діяльність є необхідною умовою повноцінного психічного розвитку особистості дитини, вона забезпечує розвиток психічних якостей особистості, вдосконалення її пізнавальних процесів, розширення форм пізнання дійсності і формування власного досвіду.

На сучасному етапі розвитку суспільства відбувається відродження прагматичної освіти, тобто «навчання через діяльність», де особистість повинна мати можливість самостійно вибирати мету, проблему, напрямки дій. Навчання розвиває дитину не тільки своїм змістом, а й процесуальним боком, тобто тим, як саме воно організовано. Ця вимога реалізується переважно в діяльнісному підході до організації навчання старших дошкільників.

Діяльнісний підхід в становленні особистості своїми витокami йде в глибину історії. Праця як матеріальна перетворювальна предметна діяльність в ході історії була першою причиною і умовою становлення і розвитку всіх людських якостей.

На сучасному етапі розвитку освіти в ЗДО діяльнісний підхід пов'язаний не з самою діяльністю як такою, а з діяльністю, як засобом становлення і розвитку особистості дитини. Результатом освітньої діяльності є особистість, здатна вибирати, оцінювати, програмувати і конструювати види діяльності, адекватні її природі, задовольняти свої потреби в саморозвитку, самореалізації; особистість, яка здатна перетворювати власну життєву діяльність на предмет практичного перетворення, особистість, здатна оцінювати себе, вибирати способи своєї діяльності, контролювати її хід і результати (Рубінштейн, 1989).

У психолого-педагогічних дослідженнях, предметом яких виступають ціннісні орієнтації особистості, їх формування пов'язується з активною діяльністю індивіда. Саме завдяки перетворенню дійсності особистість стає суб'єктом пізнання, оскільки «реальною базою особистості є сукупність її суспільних за своєю природою відносин, що реалізуються діяльністю» (Леонтьєв, 1975).

Особливо цінним для розкриття сутності діялісного підходу у контексті нашого дослідження є той факт, що «суб'єкт може проявити себе у своїй діяльності, самовизначається в ній», як підкреслює С. Рубінштейн, та «відповідно до діялісного підходу дитина в цілісній системі освітнього процесу виступає і як суб'єкт діяльності, і як суб'єкт розвитку власної особистості» (Рубінштейн, 1989). Таким чином, діялісний підхід виступає основою періодизації дитячого розвитку, при цьому враховується характер і закони зміни типів провідної діяльності у формуванні особистості дитини. Підхід у своїх теоретичних і практичних підставах включає науково обґрунтовані положення про те, що всі психологічні новоутворення визначаються здійснюваною дитиною провідною діяльністю і потребою зміни цієї діяльності. Так, О. Нікітіна визначає діялісний підхід як «організацію і управління цілеспрямованої навчально-виховною діяльністю особистості в загальному контексті її життєдіяльності – спрямованості інтересів, життєвих планів, ціннісних орієнтацій, розуміння сенсу навчання і виховання, особистісного досвіду в інтересах становлення суб'єктності дитини» (Нікітіна, 2012: 474).

Як зазначає Г. Пустовіт, «важливий елемент діялісного підходу – навчальне завдання, вирішення якого вимагає від суб'єкта відкриття і освоєння в навчальній діяльності загального способу (принципу, закономірності) вирішення широкого кола проблем. Поставити навчальну задачу – значить ввести дитину в ситуацію, що вимагає орієнтації на загальний спосіб її вирішення у всіх можливих окремих і конкретних умовах» (Пустовіт, 2007: 4). З позицій визначення діалектичної єдності особистісного і діялісного підходів у педагогіці В. Лозова підкреслює: «Діялісний підхід спрямований на таку організацію суб'єкта, в якій би він був активним у пізнанні, праці, спілкуванні, своєму особистісному розвитку» (Лозова, 2002: 97).

Отже, метою діялісного підходу у ЗДО є виховання особистості дитини як суб'єкта життєдіяльності. Бути суб'єктом – бути господарем власної діяльності: визначати цілі, розв'язувати завдання, відповідати за результати. Іншими словами, дитина – випускник ЗДО повинна володіти особистісними характеристиками, з-поміж яких ініціативність, самостійність, упевненість у своїх силах, позитивне ставлення до себе та інших, розвинена уява, здатність до вольових зусиль, допитливість. Згідно сучасних вимог, метою закладу дошкільної освіти є забезпечення успішного емоційного, комунікативного, фізичного і психічного розвитку дитини. Вихователі мають сформувати стійкість до стресів, зовнішньої і внутрішньої агресії, стимулювати розвиток творчих здібностей, бажання вчитися. При цьому треба враховувати, що «діти сьогоднішні, це не ті діти, що були вчора» (Нікітіна, 2012: 475).

Освітня діяльність у ЗДО реалізується через організацію різних видів дитячої діяльності (ігрової, рухової, комунікативної, трудової, пізнавально – дослідницької та ін.) або їх інтеграцію з використанням різноманітних форм і методів роботи, вибір яких здійснюється

педагогами самостійно в залежності від контингенту дітей, рівня освоєння освітньої програми дошкільної освіти і вирішення конкретних освітніх завдань. У змісті оновленого Базового компоненту дошкільної освіти є вказівка на те, які види діяльності можна вважати прийнятними формами практики для дитини дошкільного віку: в ранньому віці (1 рік – 3 роки) – предметна діяльність та ігри зі складовими і динамічними іграшками; для дітей дошкільного віку (3 роки – 7 років) – низка видів діяльності, насамперед ігрова, включаючи сюжетно-рольову гру та ін. Виділяються сутнісні ознаки спільної діяльності дорослих і дітей – наявність партнерської позиції дорослого і партнерської форми організації (співпраця дорослого і дітей, можливість вільного розміщення, переміщення і спілкування дітей).

Суттєвою особливістю партнерської діяльності дорослого з дітьми є відкритість в бік вільної самостійної діяльності самих дошкільників. У той же час партнерська діяльність дорослого відкрита для проектування відповідно до інтересів дітей. Вихователь, ґрунтуючись на інтересах і грі дітей, пропонує їм види діяльності, які стимулюють їх пізнавальний інтерес. Надаючи дітям можливість прямого контакту з людьми, матеріалами і реальним життєвим досвідом, вихователь стимулює інтелектуальний розвиток дитини (Воронюк, 2022: 5).

Тематичні ігрові центри дають дітям можливість самостійного вибору матеріалів і, відповідно, галузі пізнання. Різні теми, масштабні завдання (проекти) також повинні враховувати інтереси дітей. Інтер'єр групи має бути організований таким чином, щоб дітям був наданий досить широкий вибір центрів і матеріалів. В обстановці, орієнтованій на дитину, діти: роблять вибір; активно грають; використовують матеріали, яким можна знайти більш ніж одне застосування; працюють всі разом і піклуються один про одного; відповідають за свої вчинки.

Між вихователями і дітьми має бути взаємна повага. Повага є необхідним елементом в тому співтоваристві, якою є група ЗДО. Вихователі подають приклад взаєморозуміння, поваги і турботи один про одного, яких вони чекають від дітей. Ступінь поваги, який діти відчувають з боку інших людей, являє собою ключовий фактор розвитку у них самоповаги. А самоповага, в свою чергу, закладає міцні основи позитивних взаємин з іншими дітьми. Коли педагоги проявляють повагу до кожної дитини в групі, діти вчаться прийняття всіх інших дітей – і тих, хто повільно бігає, і тих, хто відмінно малює, і навіть дітей з незвичайною або конфліктною поведінкою (Воронюк, 2022: 6). У сучасних умовах в освітньому процесі ЗДО зростає актуальність використання прийомів і методів, які формують вміння дитини самостійно здобувати нові знання. Саме для цього педагогові необхідно збудувати дитячу діяльність так, щоб у вихованців виник пізнавальний інтерес, для чого їх потрібно зіштовхнути з «переборною трудністю» (Л. Виготський), тобто створити проблемну ситуацію, а щоб вирішити її, потрібно виконати певні навчальні дії і вже на цьому етапі створити для кожного ситуацію успіху. Забезпечення психологічного комфорту, віра в сили кожної дитини, орієнтація на творчий розвиток, мотивування до діяльності – все це сторони діяльнісного підходу.

Сучасні активні методи навчання та виховання дітей дошкільного віку безумовно спираються на діяльнісний підхід. Як відомо, активні методи навчання – методи, що стимулюють пізнавальну діяльність вихованців та будуються, в основному, на діалозі, що передбачає вільний обмін думками про шляхи вирішення тієї чи іншої проблеми. Крім діалогу, активні методи використовують і полілог, тобто розмову багатьох учасників. При цьому передбачається, що роль мовця переходить від однієї особи до іншої, забезпечуючи багаторівневу і різнобічну комунікацію всіх учасників освітнього процесу.

Для кожного етапу освітньої діяльності використовуються свої активні методи, що дозволяють ефективно вирішувати конкретні завдання. Реалізація технології діяльнісного методу в практичному викладанні забезпечується наступною системою дидактичних принципів:

1. Принцип діяльності полягає в тому, що дитина, отримуючи знання не в готовому вигляді, а здобуваючи їх сама.

2. Принцип безперервності означає таку організацію навчання, коли результат діяльності на кожному попередньому етапі забезпечує початок наступного етапу.

3. Принцип цілісного уявлення про світ означає, що у дитини має бути сформовано узагальнене, цілісне уявлення про світ.

4. Принцип психологічної комфортності передбачає зменшення впливу стресогенних факторів, створення в освітньому процесі ЗДО доброзичливої атмосфери, орієнтованої на реалізацію ідей педагогіки співпраці.

5. Принцип варіативності передбачає розвиток у дітей варіативного мислення, тобто розуміння можливості існування різних варіантів вирішення проблеми, формування здатності до систематичного перебору варіантів і вибору оптимального з них.

6. Принцип творчості передбачає максимальну орієнтацію на творчий початок в освітній діяльності дошкільників, набуття ними власного досвіду творчої діяльності, а також формування здатності самостійно знаходити шляхи розв'язання нестандартних завдань (Воронюк, 2022: 6).

Основними формами, реалізованими в рамках діяльнісного підходу в ЗДО, використовуючи активні форми розвитку і виховання дошкільників, виступають: освітні, ігрові та навчальні ситуації, пізнавальні заняття, робота в куточку конструювання, вирішення проблемних ситуацій, пов'язаних зі знаходженням шляхів створення будівель з конструктора LEGO, ігрові вправи та ігрові проблемні ситуації, розвиваючі та здоров'язберігаючі ігри.

Перевагою активних форм роботи з дітьми, реалізуюючи діяльнісний підхід в ЗДО, постає те, що вони є також складовими розвивального навчання, оскільки саме на його основі здійснюється розвиток пізнавальних конструктивно-моделюючих навичок дітей, уміння самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в просторі; це підвищує якість освітнього процесу в групі; служить розвитку творчого мислення дітей дошкільного віку; сприяє розвитку взаємодії між вихованцями групи.

Таким чином, основні завдання педагога сучасного ЗДО пов'язані, перш за все, з організацією повноцінного проживання дитиною свого дитинства, з формуванням базових основ культури особистості, всебічним розвитком психічних і фізичних якостей з урахуванням індивідуальних особливостей дітей. Вихователь ЗДО покликаний підготувати дитину до успішного навчання в школі і повноцінного дорослого життя. Тобто принцип безперервності забезпечує спадкоємні зв'язки між ЗДО і початковою школою на рівні технологій, змісту і методик з позицій формування готовності дітей до подальшого успішного навчання, праці, життя у всіх її проявах, а також розвитку здатності до самореалізації і саморозвитку через різні види дитячої діяльності. Під час організації освітньої діяльності в рамках діяльнісного підходу в ЗДО необхідно пам'ятати, що дошкільник – це перш за все діяч, який прагне пізнати і перетворити світ і що в основі діяльнісного підходу лежить не пасивне споглядання навколишньої дійсності, а активна і безперервна взаємодія з нею.

Сучасні дослідники встановили, що структура освітньої діяльності за технологією діяльнісного підходу включає шість послідовних етапів (Самойлов, Ціперко, 2022: 9):

1. Введення в ситуацію. Для цього вихователь, як правило, включає дітей в бесіду, обов'язково особистісно значиму для них, пов'язану з їх особистим досвідом. Важливо розуміти, що «дитяча» мета не має нічого спільного з освітньою («дорослою») метою. Молодші дошкільнята переважно ставлять цілі, пов'язані зі своїми особистими інтересами і миттєвими бажаннями (наприклад, пограти, послухати казку та ін.). А старші можуть ставити цілі, важливі не тільки для них, але і для оточуючих (наприклад, допомогти мамі).

Емоційне включення дітей в бесіду дозволяє педагогу плавно перейти до сюжету, з яким будуть пов'язані всі наступні етапи. Грамотно підібрані теми для бесіди дозволяють

інтегрувати різні освітні галузі. Ключовими фразами завершення етапу є питання «Чи хочете ви?», «Чи зможете ви?»

2. Актуалізація. В ході дидактичної гри вихователь організовує предметну діяльність дітей, в якій цілеспрямовано актуалізуються розумові операції, а також знання і досвід дітей, необхідні для побудови нового знання. При цьому діти знаходяться в ігровому сюжеті, рухаються до своєї «дитячої» мети і навіть не здогадуються, що педагог, як грамотний організатор, веде їх до нових відкриттів.

3. Утруднення в ситуації. Даний етап є нетривалим за часом, але принципово новим і дуже важливим, так як містить в своєму витоці основні компоненти структури рефлексивної самоорганізації, що лежить в основі вміння вчитися.

В рамках обраного сюжету моделюється ситуація, в якій діти мають подолати певні утруднення в діяльності. Вихователь за допомогою системи питань «Ви змогли виконати завдання?», «Чому ви не змогли виконати завдання?» допомагає дітям набути досвіду фіксації утруднення і виявлення причини його виникнення. Так як утруднення є особистісно значущим для кожної дитини (воно перешкоджає досягненню своєї «дитячої» мети), у дитини виникає внутрішня потреба в його подоланні, тобто розвивається пізнавальна мотивація. Таким чином, створюються умови для розвитку у дітей пізнавального інтересу (Самойлов, Ціперко, 2022: 9).

4. Відкриття дітьми нового знання (способу дій). На даному етапі вихователь залучає дітей до процесу самостійного вирішення питань проблемного характеру, пошуку і відкриття нових знань. Педагог за допомогою навчального діалогу, системи навідних запитань на основі предметної діяльності дітей приводить їх до відкриття нового знання або вміння. Оформивши в мові нове, діти повертаються до ситуації, що викликала утруднення, і проходять її, використовуючи новий спосіб дії. Таким чином, діти отримують початковий досвід вибору методу вирішення проблемної ситуації, висунення і обґрунтування гіпотез, самостійного (під керівництвом дорослого) відкриття нового знання.

5. Включення нового знання (способу дії) в систему знань дитини. Вихователь пропонує дидактичні ігри, в яких нове знання (новий спосіб) використовується в змінених умовах на основі засвоєного раніше.

6. Осмислення (підсумок). Даний етап формує у дітей на доступному для них рівні початковий досвід виконання самооцінки – найважливішого структурного елемента навчальної діяльності. За допомогою системи запитань «Де ви були?», «Чим ви займалися?», «Кому ви допомогли?» вихователь допомагає дітям осмислити свої дії і зафіксувати досягнення «дитячої» мети. Таким чином, пізнавальна діяльність набуває для дитини особистісної значущості (Самойлов, Ціперко, 2022: 10).

Висновки. Отже, нові стратегічні орієнтири в розвитку системи освіти слід сприймати позитивно. Система дошкільної освіти повинна розвиватися відповідно до запитів суспільства і держави. Завдання сучасного закладу дошкільної освіти в рамках діяльнісного підходу – підготувати випускника, що володіє здатністю і бажанням отримувати знання, що дозволяють йому впевнено почувати себе в самостійному житті. Використання діяльнісного підходу в освітньому процесі дозволяє створити середовище, необхідне для формування сучасного випускника ЗДО. Але разом з тим не варто забувати про золоті правила діяльнісного підходу: подаруй дитині радість творчості, усвідомлення авторського голосу; веди дитину від власного досвіду до суспільного; будь не – «над дитиною», а – «поруч з дитиною»; радій питанням дошкільнят, але відповідати не поспішай; вчи аналізувати кожен етап роботи.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Воронюк Л. Діяльнісний підхід у навчанні як ресурс якісної освіти. *Майбуття. Серпень-Вересень*. 2022. № 16-17 (687-688) С. 5-6

Лозова В. Стратегічні питання сучасної дидактики. *Розвиток педагогічної і психологічної науки в Україні*. Харків: ОВС, 2002. Ч. 1. С. 96-97.

Нікітіна О. Модифікація діяльнісного підходу до формування навчальної діяльності молодших школярів у ХХ – на початку ХХІ ст. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2012. Вип. 36. С. 474-481

Пустовіт Г. Діяльнісний підхід у навчанні особистості в позашкільному закладі: психологічний аспект. *Рідна школа*. Випуск 12. 2007. С. 3-6.

Самойлов С., Ціперко Т. Діяльнісний підхід в організації освітнього процесу. *Розвиток професійної компетентності педагогічних працівників в умовах неперервної освіти: Науково-методичний вісник*. № 58. 2022. С. 7-10.

REFERENCES

Voronyuk L. (2022). Diyal'nisnyy pidkhd u navchanni yak resurs yakisnoyi osvity. *Maybuttya. Serpen'-Veresen'*. №16-17 (687-688) P. 5-6.

Lozova V. (2002). Stratehichni pytannya suchasnoyi dydaktyky. *Rozvytok pedahohichnoyi i psykholohichnoyi nauky v Ukrayini*. Ch. 1. Kharkiv: OVS. P. 96-97.

Nikitina O. (2012). Modyfikatsiya diyal'nisnoho pidkhdou do formuvannya navchal'noyi diyal'nosti molodshykh shkolyariv u KhKh – na pochatku KhKhI st. *Pedahohika vyshchoyi ta serechn'oyi shkoly*. Vyp. 36. P. 474-481.

Pustovit H. (2007). Diyal'nisnyy pidkhd u navchanni osobystosti v pozashkil'nomu zakladi: psykholohichnyy aspekt. *Ridna shkola*. Vypusk 12. P. 3-6

Samoylov S., Tsiperko T. (2022). Diyal'nisnyy pidkhd v orhanizatsiyi osvith'oho protsesu. *Rozvytok profesiynoyi kompetentnosti pedahohichnykh pratsivnykiv v umovakh nepererвної osvity: Naukovo-metodychnyy visnyk*. № 58. P. 7-10

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуті поняття діяльнісного підходу в освітньому процесі ЗДО на теоретичному рівні. Виділені основні умови ефективного впровадження діяльнісного підходу в освітньому процесі. Обґрунтовані поняття «діяльнісний підхід», «партнерська діяльність», «активні методи навчання». Виділені теоретичні та практичні особливості реалізації діяльнісного підходу в умовах закладів дошкільної освіти. Описані специфічні принципи діяльнісного підходу. Обґрунтовані форми та засоби реалізації діяльнісного підходу в сучасних ЗДО. Виділена ціль діяльнісного підходу у ЗДО, а саме – виховання особистості дитини як суб'єкта життєдіяльності. Охарактеризовані найважливіші напрямки роботи вихователя ЗДО в процесі реалізації діяльнісного підходу. Відображені види діяльності у реалізації діяльнісного підходу, які можна вважати прийнятними формами практики для дитини дошкільного віку. Пропонується структура безпосередньо освітньої діяльності в технології діяльнісного методу яка включає в себе шість послідовних етапів. Описана теорія (концепція) діяльності яка є провідною в педагогіці і психології. Обґрунтовані прийоми і методи, які формують вміння самостійно здобувати нові знання, збирати необхідну інформацію, висувати гіпотези, робити висновки і узагальнення, розвивати у дошкільнят уміння і навичок самостійності і саморозвитку. Визначено провідні види діяльності: ігрова, включаючи сюжетно-рольову гру, гру з правилами та інші види гри, комунікативна, пізнавально-дослідницька, а також сприйняття художньої літератури і фольклору, самообслуговування і елементарна побутова праця, музична і рухова форми активності дитини, які спрямовані на реалізацію діяльнісного підходу в освітньому процесі ЗДО. Визначені золоті правила діяльнісного підходу: подаруй дитині радість творчості, усвідомлення авторського голосу; веди дитину від власного досвіду до суспільного; будь не – «над дитиною», а – «поруч з дитиною»; радій питанням дошкільнят, але відповідати не поспішай; вчи аналізувати кожен етап роботи.

Ключові слова: діяльнісний підхід, освітній процес, заклад дошкільної освіти (ЗДО), суб'єкт освітньої діяльності, особистість, партнерська діяльність, теоретичний та практичний досвід, інтеграційні процеси в освіті.

**THE DIPLOMATIC COMPONENT OF THE PROFESSIONAL TRAINING OF
THE FUTURE SPECIALIST AS A PEDAGOGICAL PROBLEM**

**ДИПЛОМАТИЧНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО
ФАХІВЦЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА**

Надія Кічук

доктор педагогічних наук, професор
E-mail: tonya82kichuk@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5963-7802
Ізмаїльський державний гуманітарний
університет, Україна

Nadiia Kichuk

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
E-mail: tonya82kichuk@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5963-7802
Izmail State University of Humanities, Ukraine

ABSTRACT

One of the aspects of the problem of improving the professional competence of a future specialist who acquires a profession of the «human – human» type is violated; it is about the ability for diplomacy. As a result of the conducted pedagogical discourse, it was confirmed, on the one hand, the exceptional importance of mastering a foreign language as a student - a factor of personal and professional success due to the ability to embody one's linguistic intention and creative use of foreign information resources in multifaceted activities; on the other hand, the formation of a fairly extensive fund of scientific research devoted to the study of historical aspects of the issue of diplomacy as a personal and professional quality of a specialist. Pedagogical Ukrainian studies proves the legitimacy of considering the ability for diplomacy as a key competence of specialists in the educational sphere, the importance of forming the ability of future teachers, in particular, for social diplomacy already at the stage of their university training. In this plan, the constructiveness of the system-contextual scientific approach is established, as well as the self-worth of the orientation of the educational process to the solution of a two-fold task: ensuring the positive dynamics of the development of students' motivation related to successful self-realization in the profession; actualization of the need for higher education seekers to master the methods of self-regulation in such a unique professional activity as teaching. The results of scientific investigations of researchers of the problems of professional training of international specialists, for whom diplomacy is an end-to-end property and serves as the basis of success in the profession, are taken into account. The transformation of some aspects in the context of the originality of the professional training of future specialists, in particular, the educational sphere, made it possible to assert the fundamental role in this plan of the pedagogy of tolerance and the priorities of educational activity in a multicultural society. Using the example of the dominant importance of social planning in the conditions of the cross-border location of a higher education institution, the aggravation of the problem of the ability of a future specialist in the field of education to diplomacy, the importance of local knowledge of students and their motivated participation in regional and international projects is proven.

Key words: *future specialist in the field of education, professional competence, diplomatic skills, tolerance.*

Актуальність проблеми. Професійна підготовка фахівця становить предмет посиленої дослідницької уваги, насамперед, в контексті предметної специфіки гуманітаристики. З-поміж наукових галузей чільне місце посідають психологія та педагогіка. Щодо останньої, то особливою конструктивністю вирізняється дослідницький пошук учених, котрий базується на

творчому втіленні ідей класичної педагогіки. Так, трактуючи педагогіку за К. Д. Ушинським (тобто як мистецтво, до того ж – «найвище і найнеобхідніше із усіх видів мистецтв»), стає зрозумілою актуалізація саме педагогічного контексту дослідження процесу професійної підготовки фахівця.

Педагогічний дискурс, проведений у вище окресленій площині, засвідчує що з-поміж проблемних питань, які окреслюють сучасні дослідники (Гнезділова К. М., Гриньова М. В., Радул В. В., Сущенко Т. І. та ін.), на перший план віднесено не лише поглиблення наукових уявлень про конструкт «професійна підготовка» порівняно із найближчим (накшталт «професійна підготовленість», «професійна готовність»), а й новопосталі її педагогічні сенси. Якщо ж виходити із своєрідності професійної підготовки фахівців, які обрали тип професії «людина–людина» та зваживши на переважно поліетнічний склад українського соціуму, на часі соціально-професійна потреба ціліспрямованого розвивального впливу освітнього процесу, зокрема вищої школи, на формування у студентів здатності до дипломатії.

Довідкові джерела трактують поняття «дипломатія» у сенсі, який закладений у перекладі цього слова з грецької – «лист, складений навпіл». Отже, якщо говорити про домінуючу ознаку дипломатичності, як якості особистості, то у звернутому вигляді її можна схарактеризувати конструктом «ретельна зваженість».

Вивчення й узагальнення наукових джерел у цьому ракурсі доводить, що саме такий акцент у процесі професійної підготовки фахівця в основному робиться дослідниками у зв'язку із вивченням специфіки становлення професійних спеціалістів-міжнародників з огляду на вибудовування фахових відносин (Головченко В. І., Клепар М. В., Матвієнко В. М. та ін.), при цьому зважаючи на відповідне структурування таких відносин на політичні, економічні, правові, освітні тощо.

Аналіз останніх наукових досліджень. Здатність до дипломатії – полі структурне, міждисциплінарне явище й складна особистісна якість. Як зазначалось, наукові уявлення про феноменологію дипломатії здебільшого фокусуються на контекстності його дослідження дотично професійної діяльності «фахівця-міжнародника»; до того при цьому можна зауважити принаймні на двох моментах. По-перше, осмислення здатності такого фахівця до дипломатії в основному базується на виключній ролі іншомовної комунікативної культури (Милова М. І., Пилишек С. О., Покась М. С., Рембач О. О. та ін.). І це зрозуміло в умовах двосторонньої суб'єкт–суб'єктної взаємодії. Не викликає жодних заперечень і теза про те, що опанування студентством іноземної мови постає значним потенціалом успішності через уміння втілити свій мовний намір у фаховій діяльності та опору на іноземні інформаційні ресурси у збагаченні конкурентоздатності. Відтак, у багатоаспектній соціальній комунікації іншомовна компетентність особистості слугує сприяючим чинником її здатності до дипломатії, розширюючи і збагачуючи спектр особистісно-професійного впливу, чим і підвищуючи імідж фахівця. Деякі вчені (до прикладу, М. В. Рудіна), досліджуючи феномен іншомовної комунікації як поняття і дію, навіть звертають увагу на те, що тлумачення змісту «комунікації» нині пропонують 177 онлайн-словників; це засвідчує про активне вивчення соціальної комунікації в межах різних галузей наукового знання. Водночас, визначаючи виключне значення цього явища у здатності особистості до дипломатії, все ж варто розуміти їх не тотожність (Google: комунікація, 2020).

По-друге, у вітчизняній гуманітаристиці є більш дослідженим історичний аспект проблематики дипломатії як особистісно-професійної якості (Матвієнко, Головченко, 2008; Клепар, 2019).

Натомість контекст здатності до дипломатії, зокрема, фахівця освітньої сфери та роль вищої школи у цьому відношенні перебуває на периферії наукового пошуку дослідників, а

тому склало наше дослідницьке завдання. **Мета роботи**, що пропонується, полягала у висвітленні деяких підходів щодо розв'язання окресленого завдання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підкреслимо, що професійна підготовка майбутнього фахівця освітньої сфери останнім часом досліджується в межах компетентнісної освітньої парадигми. Це дозволяє набути нові наукові факти, навіть зважаючи на розлогий перелік функцій, котрі виконує такий фахівець (навчальна, комунікативна, організаційна, гностична, виховна, розвивальна, мобілізаційна та ін.). Враховуючи ж транскордонну специфіку життєдіяльності освітян, зокрема, українського Подунав'я пріоритетного значення набуває ще й функція соціально-педагогічного проектування, де вектор міжнародної співтворчості є важливим, а, відтак, здатність майбутнього фахівця до соціальної дипломатії – важлива передумова інтенсифікації євроінтеграційних процесів. Має сенс розцінювати компетентність дипломатії не просто як предметну, а як ключову. Учені (Бех І. Д., Зимня І. О., Марущак О. М., Равен Дж. та ін.) уже дійшли згоди відносно змістового наповнення поняття «ключова компетентність». Йдеться не стільки про «знання в дії», про навички «для життя і діяльності» та «схильності змінюватись впродовж життєвого шляху», скільки про зв'язок ключової компетентності особистості із її можливостями самовизначатися і в професії, і в соціумі. А саме така здатність і характеризує «життєву компетентність» (Життєва компетентність..., 2003).

Зважаючи на існуючу наукову позицію (зокрема, А. К. Маркової) щодо структурної своєрідності професійної компетентності особистості (де наявні спеціальний, соціальний, особистісний та індивідуальний її види), наскрізний характер здатності до дипломатії, нам видається цілковито вмотивований. Дійсно, така здатність сприяє майбутньому фахівцеві більш інтенсивно й зважено проектувати свій професійний шлях, брати на себе відповідальність за результати спільної («кооперативною або груповою») діяльності освітянської спільноти, розвивати власні засоби протистояння соціальній або професійній деформаціям, виробляти прийоми як реалізації творчої індивідуальності, так і індивідуального самозбереження. Отже, намагаючись окреслити об'єкт діяльності сучасного фахівця-освітняка не лише суто педагогічним процесом. До того ж, врахувавши новопосталі соціально-професійні його функції, пов'язані із життєдіяльністю у поліетнічному соціумі та пріоритетністю євроінтеграційних уподобань на тлі трансгранічного географічного поля соціально-професійної самореалізації, набуття здатності до дипломатії правомірно відносити до фундаментальних (Макаренко, Піпченко, 2010). Разом з тим при цьому не применшуючи вагу креативності як здатності бути відкритим до нового (Ф. Баронн), породжувати оригінальні ідеї (М. Уаллах), відходити від стереотипних способів мислення (Дж. Гилфорд). А це актуалізує креативні властивості освітнього процесу сучасного ЗВО, підвищуючи значення «емоційного занурення» (В. О. Моляко) у багатоаспектну, насамперед, проектувальну діяльність та стимулюючи до неї інтерес студентів.

Відтак, здатність до дипломатії доречно відносити до ключової компетентності майбутнього фахівця освітньої сфери, що вимагає більш прискіпливого ставлення до набуття позитивної динаміки щодо її формування вже в умовах університетського навчання студентства.

Підкреслимо, що в окресленому ракурсі підвищений і науковий, і практичний інтерес становить підхід, котрий складався в процесі професійної підготовки «професійних міжнародників». Відносно вітчизняного досвіду у цьому плані, то його осмислення досить широко висвітлено у наукових розвідках учених (Гондюл В. П., Губерський Л. В., Почепцов Г. Г. та ін.) Привертає увагу фундаментальне дослідження В. В. Третька, де узагальнено досвід зарубіжжя, зокрема, щодо діяльності у вищевказаній площині загальнонавчаних профільних вищих шкіл, котрі мають столітні традиції успішної підготовки

професійних фахівців як дипломатів (Третько, 2013). Практиками вищої школи вже оцінено не тільки змістове наповнення освітніх програм (на кшталт «Культурна дипломатія і глобальна економіка», «Дипломатичне право»). Тут зацентровано й на інноваційних методах і прийомах навчально-професійної роботи зі студентами – моделювання ситуацій, «ментальні карти», «презентація» тощо. Принагідно зазначимо, що визнано конструктивним створення «ситуацій успіху», кейс-стаді, а також вивчення й узагальнення досвіду дипломатичних академій в Відні, Лондоні, Сіднейському університеті та ін. Не менш цікавим учені вважають і досвід підготовки «професійних міжнародників», котрий склався у трансграничному факультеті міжнародних відносин Галацького університету «Нижній Дунай» (Румунія), де цілеспрямовано розвивається здатність студентів до дипломатії через освітні бакалаврські програми «Вступ до Європейських ситуацій», «Теорія міжнародних відносин», «Історія культури і цивілізацій Європи» та ін. Дійсно, такий підхід дозволяє повноцінно врахувати ще й євроінтеграційні уподобання сучасного студентства.

Зазначене може бути творчо використано в практиці розвитку здатності і майбутніх фахівців освітньої сфери до соціальної дипломатії вже на основному етапі професійної підготовки, тобто в умовах університетського навчання.

Вивчення й узагальнення наукового фонду, де безпосередньо або опосередковано висвітлюються переваги компетентнісного підходу у процесі дослідження проблематики професійної педагогіки, доводить правомірність такого узагальнення: учені єдині у розумінні компетентності особистості, як «нової одиниці виміру освітченості людини» (Початкова освіта..., 2021: 285). А це вбачається в потенціалі, реалізація якого дозволяє судити про сформованість унікальної якості особистості, котра виявляється у її діяльності в цілому.

Вчені, які досліджують проблематику професійної педагогіки (Бібік Н. М., Кузьміна Н. В., Луговий В. І., Фіцула М. М. та ін.) дійшли згоди відносно того, що компетентнісний підхід забезпечує орієнтир особистості на набуття ємного спектру компетентностей, який є не лише відкритий до збагачення через новопосталі завдання, пов'язані із якісним виконанням особистісно-професійного призначення фахівця. Справа в тому, що саме цей підхід дозволяє сучасному фахівцеві навіть у нестандартних професійних ситуаціях віднаходити зважений та обґрунтований вибір стратегій дій.

У зв'язку із зазначеним, нам видається слушною дослідницьку позицію відносно ваги ще й системно-контекстного підходу в освітньому процесі сучасного закладу вищої освіти – основного етапу особистісно-професійного становлення фахівця. Як відомо, такий підхід обумовлює доцільність виходити із поняття «єдина педагогічна дисципліна», котре запропоноване (зокрема, Дубасенюк О. А.), що саме системно «відображає фундамент усієї педагогічної науки». Дійсно, у такий спосіб уможлиблюється повноцінне врахування своєрідності компонентного складу професійної підготовки освітянина, котра утворює педагогічну систему; йдеться про мету, суб'єктів провідних процесів – навчання та виховання, предмет їх спільної діяльності й засоби педагогічної взаємодії. У ракурсі зазначеного дослідники проблематики професійної педагогіки (Бойко А. М., Дубасенюк О. А., Кан-Калік В. А., Підласий І. П. та ін.) і вбачають універсальність педагогічної діяльності, а, відтак, неперевершене значення в її успішності – здатності фахівця до дипломатії. Отож, принципово важливо щоб домінантною освітнього процесу вищої педагогічної школи стала організація смислотворчої діяльності. Як пояснюють її сенс сучасні дослідники, йдеться про розуміння наступного: інформація, яку отримує у вищій школі студент, «набуває рівень смислу» виключно за умови її здійснення «через внутрішню діяльність» та отримання емоційного забарвлення в результаті рефлексії. Зазначене й утворює передумову виникнення «особистісного смислу», адже відбувається органічне поєднання афективних і інтелектуальних процесів, котре характеризує функціонування «смислових систем в

індивідуальній свідомості» особистості студента (Дубасенюк, 2016: 243). Відтак, актуалізується, з одного боку, розвиток мотивації щодо успішного самовираження в професії, а, з іншого – підвищення потреби в опануванні способів саморегуляції у професійній діяльності.

Наголосимо на тому, що здатність особистості до дипломатії у нашому розумінні відноситься до універсальних якостей. Довідкові джерела тлумачать «здатність особистості» через призму того, яка «може», «вміє що-небудь здійснювати». У такому якісному новоутворенні суттєвим є значення й здібностей, тобто того, що від природи робить особистість придатною до дипломатії у повсякденному житті. Як зауважують у цьому зв'язку психологи (зокрема, Д. М. Теплов), дійсно, відповідні індивідуально-психологічні особливості визначають успішність будь-якої діяльності через легкість, швидкість опанування певними її притомами і способами; не є винятком дипломатична діяльність та здатність особистості до дипломатії.

Поза сумнівом є визнання необхідності системного і цілеспрямованого розвитку у студентів досліджуваної особистісно-професійної якості. У цій площині доцільним, уважаємо, конструктивний досвід профільних вищих шкіл щодо професійної підготовки кадрів міжнародників у процесі опанування відповідних спеціальностей («Міжнародний бізнес», «Країнознавство», «Міжнародне право» тощо) та складників професіограми. Щодо останнього, то йдеться про психофізіологічні (накшталт «здатність проявляти гнучкість при ухваленні рішень»), соціокультурні (до прикладу, «готовність брати ініціативу, виявляючи відповідальність»), фахові (накшталт «спроможність діяти за умов викликів сьогодення») характеристики. Вже оцінено фахівцями (Левченко Н. В., Кравченко О. О., Коляда Н. М., Сафін О. Д. та ін.) ресурси у цьому відношенні й неформальної громадянської освіти за параметром підвищення інтелектуального потенціалу держави, інтеграції у загальноєвропейський культурно-освітній простір.

Якщо ж брати до уваги своєрідність становлення фахівця, здатного до дипломатії, який у вищій школі набуває одну з професій, котрі уніфіковані типологією «людина–людина», то вважаємо незаперечними переваги й діяльнісного та інтегрованого наукових підходів. Так, у контексті доміант інтегрованого підходу важливою є і сутнісна, і особистісно орієнтовна інтеграції. До того ж, визначаючи механізми їх застосування, все ж варто виходити з багатофункціонального призначення освітянина, де суттєвою нині стає роль ініціатора і виконавця міжнародних соціально-педагогічних проєктів. Формуючи здатність до дипломатії у майбутніх фахівців освітньої сфери, варто спиратися, з одного боку, на вироблення у студентів цілісності науково-практичних знань через визначення педагогічних сенсів певного навчального курсу, змістового модуля, теми тощо. А це посилює вагу системного підходу, оскільки освітній процес вищої школи постає системою цілеспрямованих організаційно-методичних впливів. З іншого ж боку, результати теоретико-методологічних студій (Зязюн І. А., Отич О. М., Савченко О. Я., Сидорчук Л. А. та ін.) доводять безсумні переваги й діяльнісного наукового підходу, котрий орієнтує на розуміння, що особистісно-професійний розвиток уможлиблюється лише в діяльності; саме вона визначає і форму активності особистості в окресленій сфері, і здатність змінювати цю сферу.

Як зазначалось, у нашому розумінні здатність майбутнього фахівця до дипломатії постає не лише складною, а й його універсальною якістю. Попри цього така якість більш ефективно формується, якщо наявні певні передуми, з-поміж яких – відповідні індивідуально-психологічні особливості та усвідомлення особистістю на рівні переконань її значущості в досягненні успішності особистісно-професійної самореалізації впродовж життєвого шляху. Саморефлексія досвіду у цьому плані засвідчує, що розширенню наукових уявлень про

здатність саме майбутніх фахівців-освітян до дипломатії, сприяють деякі попередні зауваги. Зупинимося на цьому аспекті більш докладно.

В освітній сфері професійної діяльності фахівця закладені специфічні педагогічні сенси актуалізації вияву дипломатичності. Це і своєрідність суб'єктів взаємодії, і неординарність професійних ситуацій, і гарантованість у досягненні виключно позитивних педагогічних результатів та ін. Ось чому особливого загострення набуває проблематика розвитку здатності студентства до соціальної дипломатії через спроможність ініціювати, у тому числі й міжнародну академічну мобільність.

Вважаємо, що у зв'язку із зазначеним, відповідні характеристики мають бути притаманні передовсім суцільному освітньому процесу закладу вищої освіти. Деталізуємо це, зваживши на результати саморефлексії досвіду, котрий склався в Ізмаїльському державному гуманітарному університеті.

Принагідно зазначимо, що цей заклад вищої освіти є єдиним державним у специфічному регіоні українського Подунав'я, котрий має восьмидесятирічну історію трансграничного добросусідства та сформовані традиції лідерства у міжнародних заходах, сфокусованих на об'єднуючому тлі ріки Дунай. Вважаємо, що у науково-освітньому просторі важливо розцінювати саме як над-завдання – процес і результат розвитку у суб'єктів освітнього процесу толерантності, як важливої передумови здатності до дипломатії. В умовах полікультурності регіону принципового значення набуває такий контент соціально педагогічних зусиль наукової спільноти та студентського самоврядування якими постають, по-перше, етнотолерантність – особистісно-професійна якість майбутнього фахівця, а, по-друге – імператив добросусідських відносин з огляду на трансграничність географічного розташування ЗВО. Відтак, здатність до соціальної дипломатії правомірно розглядати у широкому смислі та з опорою саме на регіональну унікальність надання фахівцями освітніх послуг (Кічук, 2018). З-поміж останніх особливий інтерес і становить ініціювання, розробка та втілення проєктів.

Так вивчення й узагальнення зарубіжного досвіду у вищевказаній площині доводить конструктивність проєктів «Музика культур» (Словенія), «Святкування міжнародного тижня» (Норвегія) та ін. Водночас учені визнають засновничу роль «Кодекса етики міжкультурного комунікатора» (Ситарам К., Когделл Р.), а також тренінгової технології «Ступені навчання толерантності», розробленої американським Центром Симона Визениталя. Наголосимо й на тому, що вчені, послуговуючись Декларацією принципів толерантності, котра була прийнята ЮНЕСКО ще наприкінці минулого тисячоліття, довели доцільність нині виходити із таких параметрів толерантності, як-от: рівень, предмет, суб'єкт толерантності. А це дозволяє впритул підійти й до питання про базові характеристики дипломатичності як особистісно-професійної якості, розширити наукові уявлення про основи педагогіки толерантності, визначитися у впливовості імператива «діалога культур», а також досягти більш повноцінного розуміння чи ненай «невловимого» явища, котрим постає емпатія. Класична психологія (до прикладу, К. Роджерс) визначає емпатію як «делікатне перебування» особистості у житті іншого без осуду й оцінювання, розглядаючи емпатію своєрідним «імпульсом до прийняття» іншої людини.

Водночас зауважимо ще й на тому, що неправомірно зменшувати вагу «знаннєвої» складової, пов'язаною із готовністю особистості до вияву дипломатії. В цьому ракурсі, трансформуючи вищезазначене на регіональну своєрідність саме українського Подунав'я, зауважимо на унікальності, котру складають виключне значення для майбутніх фахівців, насамперед красзнавчі знання в логіці двох підсистем. Перша з них – «індивід–ландшафт–оточуюче природне середовище»; друга.– співдружність культур близько п'ятидесяти представників націй і народностей регіону. У цьому контексті має сенс розглядати

й обізнаність студентства у євроінтеграційному значенні річки Дунай. До прикладу, саме цей природний об'єкт географічно об'єднує понад 80 мільйонів мешканців, презентуючи 18 європейських країн.

Саморефлексія викладацької діяльності в Ізмаїльському державному гуманітарному університеті, котрий уособлює лідерство в регіоні щодо соціальних проєктів, дозволяє констатувати неперевершене значення не лише обізнаності студентської молоді у вищеокресленому аспекті, а й ваги фактичних її знань, зокрема відносно стратегічних напрямків, закладених у програмі «Зелений Дунай», затвердженого ООН Міжнародного Дня Дунаю, а також хронології подій (починаючи з кінця XVIII ст., коли у географічному статистично-топографічному словнику Байера віднаходимо перші згадки про Дунай; середини XX століття – щорічного гідрологічного видання щодо її басейну; наприкінці XX століття утворення державного заповіднику Дунайські плавні та ін.). Саме такий підхід, як засвідчує практика, дозволяє молодій людині визначитись як у соціально-професійній позиції, так і усвідомити важливість переконання відносно глобалізаційно-полікультурних реалій, проблематики духовності та екологічної безпеки (глобальне потепління, мовні ареали, мультикультуризм тощо). Зазначене досягається щонайменше ресурсністю як університетського освітнього процесу, так і пізнавально-розвивального дозвілля студентства. Якщо ж йдеться про магістерські освітні програми, то це відбувається здебільшого через повноцінне засвоєння навчальних модулів (зокрема, курсу «Організація соціально-відповідального бізнесу в сфері освіти»), а також дисциплін вільного вибору студентів магістратури (до прикладу, «Педагогіка толерантності», «Педагогічні засоби проєктної діяльності», «М'які навички (soft-skills) освітнього лідерства» та ін.). Системним же доповненням зазначеного слугує неформальна освіта, а також волонтерство серед студентської спільноти.

Водночас на часі систематизація чинників формальної, інформальної та неформальної освіти, котрі детермінують позитивну динаміку процесу розвитку здатності майбутніх фахівців до дипломатії як особистісно-професійної якості. Так, за отриманими результатами анкетування студентів магістратури (118 осіб, у тому числі 92 випускового курсу) та аналізу виконаного ними академічного есе з теми «Українське Подунав'я – нове обличчя Європи», встановлено, зокрема, таке: практично кожний майбутній магістрант відносить дипломатичність до «бажаної», але «поки не сформованої» у себе якості; переважна більшість респондентів (78%) усвідомлює на рівні переконань значущість дипломатичної складової у їхній успішній професійній самореалізації; кожний третій респондент констатує наявний низький ступінь здатності до дипломатичності, хоча й розуміє її «виключне значення особливо у повсякденному житті».

Висновки. Окреслення, навіть у постановочному плані, проблеми розвитку здатності до дипломатії майбутніх фахівців, які набувають у вищій школі спеціальності типу «людина–людина», засвідчує про її актуальність. Йдеться про важливу особистісну професійну якість майбутнього фахівця й далеко не другорядне завдання закладу вищої освіти. Результати проведеної аналітичної роботи, що базувалася як на науковому фонді з порушеної проблеми, так і на деяких емпіричних даних доводить ущільнений зв'язок означеної якості із толерантністю особистості, її здатністю повноцінно враховувати полікультурний склад соціуму та трансграничну ресурсність, зокрема, щодо ініціювання та участі у міжнародному соціальному проєктуванні. *Перспективи подальшого наукового пошуку* лежать у площині стимулювання участі майбутніх фахівців у інноваційній практично-орієнтовній освітній діяльності, що утворює своєрідне джерело актуалізації потреби у вияві дипломатії як інтегрованої і важливої особистісно-професійної якості.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Google. Комунікація. 2020. URL: <https://slovaronline.com//brouser/734928do-cadc-36b2-ab20-3dd67e945dea/>

Дубасенюк О. А. Професійно-педагогічна освіта: методологія, теорія, практика: монографія. Т. 2. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 376 с.

Життєва компетентність особистості / За ред. Л. В. Сохань та ін. Київ, 2003. 248 с.

Кічук Н. В. Збагачення міжкультурних традицій добросусідства країн Подунав'я – чинник європейської соціалізації молоді. *Історія і цивілізація Нижнього Дунаю: кол. монографія.* / Ред. К. Кройтору, Л. Циганенко. Браїла – Ізмаїл – Кагул – Галац: Вид-во Істріус Музею Браїли «Кароль І», 2018. С. 523-526.

Клепар М. В. Професійна підготовка фахівців з міжнародних відносин у системі вищої освіти України (друга пол. ХХ – поч. ХХІ ст.): монографія. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2019. 500 с.

Макаренко Є. А., Піпченко Н. О. Віртуальна дипломатія. Київ: Lat&K, 2010. 302 с.

Матвієнко В. М., Головченко В. І. Дипломатія України з найдавніших часів. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2008. 200 с.

Початкова освіта у контексті шкільних змін: теорія, методика, практика, досвід: монографія. / За ред. В. В. Ягоднікової, О. В. Кузнецової. Умань: Вид. «Сочинський М. М.», 2021. 422 с.

Трет'як В. В. Професійна підготовка магістрів міжнародних відносин у Британії: теорія і практика: монографія. Хмельницький: ХНУ, 2013. 414 с.

REFERENCES

Google. Komunikaciya. (2020). [in Ukrainian]. URL: <https://slovaronline.com//brouser/734928do-cadc-36b2-ab20-3dd67e945dea/>

Matviyenko V. M., Golovchenko V. I. (2008). *Dyplomatiya Ukrayinyz najdavnishyx chasiv.* Kyiv: VPCz «Kyivskiy universytet». 200 p. [in Ukrainian].

Klepar M. V. (2019). *Profesijna pidgotovka faxivciv z mizhnarodnyx vidnosyn u systemi vyshhoyi osvity Ukrayiny (druga pol. XX – poch. XXI st.): monografiya.* Ivano-Frankivs'k: DVNZ «Prykarpats'kyj nacz. un-t im. Vasylya Stefany'ka. 500 p. [in Ukrainian].

Zhyttyeva kompetentnist' osobystosti. (2003). Za red. L. V. Soxan' ta in. Kyiv. 248 p. [in Ukrainian].

Makarenko Ye. A., Pipchenko N. O. (2010). *Virtualna dyplomatiya.* Kyiv: Lat&K. 302 p. [in Ukrainian].

Tret'ko V. V. (2013). *Profesijna pidgotovka magistriv mizhnarodnyx vidnosyn u Brytaniyi: teoriya i praktyka: monografiya.* Xmelnyckyj: XNU. 414 p. [in Ukrainian].

Pochatkova osvita u konteksti shkilnyx zmin: teoriya, metodyka, praktyka, dosvid: monografiya. (2021). Za red. V. V. Yagodnikovoyi, O. V. Kuznyeczovoyi. Uman': Vyd. «Sochynskiy M. M.». 422 p. [in Ukrainian].

Dubasenyuk O. A. (2016). *Profesijno-pedagogichna osvita: metodologiya, teoriya, praktyka: monografiya.* T. 2. Zhtomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. 376 p. [in Ukrainian].

Kichuk N. V. (2018). *Zbagachennya mizhkulturnyx tradycij dobrosusidstva krayin Podunav'ya – chynnyk yevropejskoyi socializaciyi molodi. Istoriya i cyvilizaciya Nyzhnogo Dunayu: kol. monografiya.* / Red. K. Krojtoru, L. Cyganenko. Brayila – Izmayil – Kagul – Galacz: Vyd-vo Istrius Muzeyu Brayily «Karol I». P. 523-526. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Порушено один із аспектів проблеми вдосконалення професійної компетентності майбутнього фахівця, який набуває професію типу «людина–людина»; йдеться про здатність до дипломатії. В результаті проведеного педагогічного дискурсу підтверджено, з одного боку, виключну вагу опанування студентством іноземної мови – чинника особистісно-професійного успішності завдяки умілості втілити у різноаспектній діяльності свій мовний намір та творче використання іноземних інформаційних ресурсів; з іншого боку – сформованість досить розгалуженого фонду наукових досліджень, присвячених вивченню історичних аспектів проблематики дипломатичності як особистісно-професійної якості фахівця. Педагогічна україністика доводить правомірність осмислити здатність до дипломатії в якості ключової компетентності фахівців саме освітньої сфери, важливість формувати здатність майбутніх педагогів, зокрема, до соціальної дипломатії вже на етапі їхньої університетської підготовки. У цьому плані встановлено конструктивність системно-контекстного наукового підходу. а також самоцінність спрямованості освітнього процесу на розв'язання двоєдиного завдання: забезпечення позитивної динаміки розвитку у студентів мотивації, пов'язаної із успішною самореалізацією в професії; актуалізація потреби здобувачів вищої освіти в опануванні способів саморегуляції у такій унікальній професійній діяльності, якою є педагогічна. Враховано результати наукових розвідок дослідників проблематики професійної підготовки фахівців-міжнародників, для яких дипломатичність є наскрізною властивістю та слугує основою успішності в професії. Трансформація деяких аспектів такої підготовки фахівця у контекст своєрідності професійної підготовки майбутніх спеціалістів, зокрема, освітньої сфери, дозволила стверджувати про засадничу роль у цьому плані педагогіки толерантності та пріоритетів освітньої діяльності у полікультурному соціумі. На прикладі домінуючого значення соціального проектування в умовах трансграничного розташування закладу вищої освіти доведено загострення проблематики здатності майбутнього фахівця освітньої сфери до дипломатії, важливість краєзнавчих знань студентів та їх умотивованої участі у регіональних та міжнародних проектах.

Ключові слова: *майбутній фахівець освітньої сфери, професійна компетентність, здатність до дипломатії, толерантність.*

**AWAWARENESS OF THE LAW OF THE EUROPEAN UNION AS A PARAMETER
OF THE LEGAL MENTALITY OF UKRAINIAN STUDENTS**

**ОБІЗНАНІСТЬ У ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ
ЯК ПАРАМЕТР ПРАВОВОГО МЕНТАЛІТЕТУ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА**

Ярослав Кічук

доктор педагогічних наук, професор

E-mail: izmayil@ukr.net

ORCID: 0000-0003-0931-1211

Ізмаїльський державний гуманітарний
університет, Україна

Yaroslav Kichuk

doctor of pedagogical sciences, professor

E-mail: izmayil@ukr.net

ORCID: 0000-0003-0931-1211

Izmail State University of Humanities,
Ukraine

ABSTRACT

One of the aspects of the development of the legal mentality among students of the national higher school has been violated. Due to the fact of Ukraine gaining the status of a candidate member of the European Union, the aspect related to the awareness of the students of higher education in the legal issues of the European Union becomes especially acute. This determined the goal of our scientific exploration. As a result of the analytical work, an increased interest of students in acquiring a European-type legal culture was found against the background of awareness of the importance of increasing the signs of Ukraine's acquisition of the basic characteristics of the rule of law, and due to the realities of the state of war in the country, also actualization of their need for full-fledged ideas about the priority of humanitarian law. Based on the analysis of scientific sources, the content of the concept of «legal mentality of modern students» has been clarified, the construct of «political and legal values» has been characterized, scientific ideas about the uniqueness of the political and legal mentality of Ukrainian society have been detailed. It has been proven that the European vector of the legal mentality of Ukrainian student youth is reflected in the legal framework of the educational sphere and the practice of those institutions of higher education, where the legal mentality of students is developed in the system. Self-reflection of the experience that has developed at the Izmail State University of Humanities in the indicated plane, on the one hand, is the importance of creating a unified cultural and legal space in higher education, and, on the other hand, simulates the self-educational activity of students as a basis for acquiring European values and norms civilized countries. The constructiveness of student volunteering, the practice of organized activity in the institution of higher education of the legal clinic, the introduction of interactive forms of teaching the normative course were stated «human rights and civil society», and the introduction of an extensive network of disciplines of free choice, which have a purely socio-legal orientation, have been established. Prospects for improving the practice formed at Izmail State University of Humanities are seen in the development of a system aimed at achieving full awareness of students in the law of the European Union.

Keywords: legal mentality, EU law, humanitarian law, studentship.

Постановка та обґрунтування актуальної проблеми. Вивчення й узагальнення наукових джерел (В. Кремень, С. Курбатов, В. Луговий, О. Слюсаренко, Ж. Таланова та ін.), які містять осмислення усієї палітри вияву євроінтеграційних процесів, котрі відбуваються у вітчизняній освітній сфері, дозволяють стверджувати про те, що вже обґрунтовано базові принципи інтернаціоналізації як стратегічного напрямку розвитку усіх ланцюжків, які

утворюють систему освіти в Україні. У вчених не виникає жодних заперечень щодо чільного місця права у соціокультурній системі суспільства взагалі, й освітньої сфері, зокрема. Ціннісний його параметр віддзеркалює як універсальне, так і культурне у правосвідомості особистості впродовж її життєвого шляху. Ось чому правові явища не втрачають підвищений науковий інтерес; цілком умотивованою є значна увага дослідників до тих з них, котрі мають ключове значення в контексті цивілізованого розвитку України та набуття нею базових ознак правової держави. Водночас за нині наявних серед частки студентської молоді прагматичних орієнтацій та зниження правового імунітету, які констатують сучасні дослідники (А. Гусенко, М. Малинка, Т. Поснова та ін.), актуалізуються не лише питання суто правової освіти. З урахуванням євроінтеграційних уподобань студентства, особливого загострення набуває процес формування у них правової культури європейського типу. З-поміж неочікуваних дослідниками у цьому плані залишається важливий чинник пропедевтики правового нігілізму, який пов'язаний із акцентуванням на якісно новому параметрі їх правового імунітету – повноцінній обізнаності у праві Європейського Союзу.

Аналіз досліджень і публікацій. Проведений педагогічний дискурс дозволяє стверджувати, що враховуючи євроінтеграційні прагнення українців, і було заангажовано деякими дослідниками (О. Безрук, В. Бліхар, Л. Герасіна, М. Требін та ін.) конструкт «політико-правові цінності». Доведено сукупність соціальних ознак таких цінностей, а саме: витоками постають спільні духовні практики, що реалізовані лише в процесі загальних дій народу; взаємозв'язок із єдиним інтересом соціальної спільності; їм притаманні як активний характер впливу, так і механізм «публічної політики державної влади, правотворення та правозастосування» на всі сторони життя соціуму (Дахно, Алісева-Барановська, 2018: 11).

Оскільки в структурі правосвідомості чільне місце посідає юридичний світогляд, то одним із прикладів фахівці (І. Дахно, В. Алісева-Барановська, Г. Паластрова, Л. Постоляко), розглядають європейський юридичний світогляд, провідними маркерами якого розцінюються ідеї солідарності, верховенства права людини, суспільного договору, «глобального універсального» правопорядку і правосуддя. У згорнутому вигляді це простежується у такій науковій позиції фахівців: «правники, які розпочали формування єдиної Європи, мали континентальний правовий менталітет» (Дахно, Алісева-Барановська, 2018: 11).

Деякі дослідники трактують насамперед поняття «ментальність» і «менталітет» як близькі за своїм змістом. Натомість при цьому менталітет розглядають як сукупність стійких характеристик певного народу, а під ментальністю розуміють «конкретно-історичну якість менталітету, що характеризується змінами, рухливістю і залежністю від певних умов» (В. Алісева-Барановська, І. Дахно та ін). До того ж правники доводять доцільність розглядати таке явище як «політико-правова ментальність» як підґрунтя сприйняття складників національної державності, визначаючи своєрідність політико-правової поведінки індивіда, державних органів, посадових осіб тощо (Дахно, Алісева-Барановська, 2018: 8).

Мета та завдання дослідження. Метою нашої наукової розвідки є уточнення змістового наповнення поняття «правовий менталітет сучасного українського студентства», доведення своєрідності такого виміру досліджуваного правового явища, яким постає повноцінна обізнаність особистості у праві Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. Чим умотивовано звернення саме до правового менталітету сучасного студентства? Постаючи об'єктом пізнання сучасних учених, це явище визнано як «найбільш глибинне і стійке», а його «органічна єдність» із правосвідомістю правовим мисленням та правовим світоглядом особистості утворює основу і формування, і вияву найбільш «типового й усталеного» для певного соціуму – нації, етносу, народності. Отже, йдеться, як стверджують дослідники, про базові ознаки української національної правової ментальності (Т. Александрович, М. Малинка та і.). До прикладу, провідною в

юридично значущій поведінці пересічної людини в Швеції визнано таку ознаку шведського менталітету – «традиції поваги до Уповноваженого з прав людини», тобто у такий спосіб відбувається процес відтворення самоцінності права у «складі розуму», «психіки» (Малинка, Александрович, 2019: 143).

Методологія правового менталітету перебуває у фокусі як вітчизняних представників загальнотеоретичної юриспруденції (Л. Бойко, О. Чорнобай, А. Шульга та ін.), так і вчених зарубіжжя (С. Блюменталь (S. Blumenthal), Я. Хауса (J. Husa), Р. Черчія (R. Cerchia) та ін.), адже це складає основу повноцінного розуміння таких понять як правосвідомість, правова культура, національна правова ментальність.

До прикладу, розгортаючи ідею «відповідальної свободи» в контексті американського права, вважається доречним розглядати цей феномен в якості компонента «ментального рівня автономної особи». Вчені, які досліджують проблематику гуманітарних наук, феноменологію менталітету розглядають через інтерпретацію такого явища, яким є ментальність. Останню, зокрема філософ М. Бердяєв, трактує як «національний характер»; згідно ж позиції психологів (Е. Фромм), ментальність доцільно визначати через «соціальний характер» членів суспільства, яким «хочеться робити те, що вони повинні робити».

Формуючи сучасне наукове знання, дослідники зауважують на доречності розуміти поняття «менталітет» як те специфічне індивідуальної і суспільної свідомості й механізмів та змісту пізнавальних процесів, що не лише має постійний характер, а й відображає світосприйняття, поведінкові стереотипи (до прикладу українців) у світі культури (Бабіна, 2009). Вважається (Т. Александрович, М. Малинка, О. Терент'єва та ін), що менталітет, зокрема має здатність змінюватися під впливом змінюваності чинників, котрі його формують (Малинка, Александрович, 2019). А йдеться і про геополітичні з них, і культурні, і природно-кліматичні, і, навіть, релігійні. Всі вони врешті-решт визначають своєрідність «генетичного коду» в тому числі й українського народу.

У контексті порушеної проблеми суттєвою вважаємо заувагу дослідників, які стверджують, про те що, з одного боку, на складові національного менталітету (не лише певного регіону, а й держави в цілому) впливають країни, котрі географічно знаходяться поруч із українськими кордонами; з іншого ж – наявні певні відмінності у рисах ментальності відповідного з цих регіонів від загальнонаціонального (Малинка, Александрович, 2019: 227).

Конструкт «правовий менталітет» у науковій лексиці є поширений, хоча змістове його наповнення й донині складає площину дискусій. В юридичній літературі висвітлено чимало позицій дослідників, які намагаються дослідити структурно-компонентний склад цього явища (О. Волошенюк, С. Скуріхін, А. Юревич та ін.). Зокрема, Д. Меньяло вважає ознаками правового менталітету історично сформовані специфічні системи світоглядних уявлень, оцінювань та реагувань на об'єкти державно-правової дійсності. Зазвичай йдеться про такі складники, як-от: по-перше, стиль правового мислення, правові уявлення, стереотипи, установки, орієнтації, правові цінності, норми та ідеали; по-друге, колективну правову пам'ять, правокультурну ідентичність; по-третє, мову права, емоції і почуття, котрі закріплюють зразки правової поведінки, зокрема, молоді людини (Шульга, 2018).

В юриспруденції не склалося єдиної думки відносно класифікації правового менталітету, що слугує опосередкованим свідченням багатогранності цього явища. До прикладу, розрізняють цивілізаційний, національний, етнічний, історичний правовий менталітет; за іншим підґрунтям розглядають приватний і публічний, або сільський, регіональний та менталітет мешканців міста. У ракурсі предмету нашої дослідницької уваги, вочевидь, правомірно говорити про цивілізаційний правовий менталітет, котрий притаманний саме європейській спільноті.

Випробуваність українського соціуму на європейськість пов'язана із зменшенням впливовості тих явищ, котрі суперечать уподобанням і ціннісним орієнтаціям європейської спільноти. Такий аспект системно вивчається як синхронізація двох процесів – національного самоствердження та євроінтеграції, де запорукою визнано розбудову України як правової держави. У цьому відношенні цікавою, на наш погляд, є думка про такі особливості, зокрема, політико-правової ментальності українського соціуму, як-от: зосередженість здебільшого на особистісно-індивідуальному світі; сентиментальність та яскрава обрядовість; прихильність до морального буття у порівнянні з інтелектуальним; безпідставне домінування почуття меншовартості (Дахно, Алісева-Барановська, 2018).

Європейський вектор утілений у найсуттєвіших концепціях модернізації українського суспільства та домінуючих ознаках нормативно-правової бази освітньої сфери, де через підвищення рівня свідомої підтримки молодю людиною членства України в ЄС стимулюється її участь у процесах державотворення й актуалізується цінність європейської ідентичності, зберігаючи при цьому політико-правову ментальність українського соціуму. Дійсно, до нині не витрачає значущості заувага Клода Андріана Гельвеція про те, що «кожна нація має свій особистий спосіб бачити й почувати, який становить її характер; і в усіх народів цей характер або раптово змінюється, або поволі переінакшується залежно від раптових чи непомітних змін, які відбуваються у формі їх урядування, отже, в громадському вихованні» (Гельвецій, 1994: 143). Означена заувага, з одного боку, деталізує акцент класичної гуманітаристики відносно детермінант та природи менталітету певної нації, а, з іншого – пояснює впливовість змін на соціальну спільноту; у нашому контексті, зокрема, «еталонних» цінностей європейськості.

Вчені, які вивчають своєрідність видозмін менталітету українців, наголошують на доцільність враховувати принаймні такі аспекти: по-перше, Україна є багатонаціональною, а це впливає на формотворчі чинники ментальності, по-друге, країни, котрі географічно знаходяться поруч з українськими кордонами, додають відмінних ознак ментальності; по-третє, видозміни менталітету зумовлені ще й тим, що Україна впродовж тривалого часу своєї історії не мала власної державності (Малинка, Александрович, 2019).

За сучасних умов актуалізації проблем формування у студентства правової культури європейського типу, загострення набуває ще й такий прикладний аспект: якою є динаміка правових уявлень у структурі ментальності особистості у період зрілого юнацького віку. Тут опосередкованою ланкою доречно розцінювати впливовість освітньо-наукового середовища закладу вищої освіти на поведінку здобувачів освіти у правових відносинах і правовій діяльності; зазначене постає одним із параметрів їх ціннісно-правового орієнтування. Це пов'язано із спроможністю університетського простору впливати на процес моделювання майбутніми фахівцями правової професійної і повсякденної діяльності із відстоювання та використання суб'єктивних прав через включення в активну правопізнавальну і правозастосувальну роботу. В окресленій площині (як переконає досвід, котрий склався Ізмаїльському державному гуманітарному університеті щодо надання прихистку внутрішньо переміщеним особам, родинам із дітьми, які мешкали на тимчасово окупованих ворогом українських територіях) виявилось ефективним спрямування студентських ініціатив соціально-спрямованого змісту. Констатуємо, що через вияв волонтерської активності студентів природним чином розв'язується двоєдине завдання сучасної правової дійсності на всіх рівнях менталітету (емоційному, вербальному, поведінковому). Йдеться про врахування чинників, що вмотивовують і правову самоосвіту, і правову комунікацію, а, відтак, і процес формування неупередженого ставлення до пріоритетності свободи, демократії, верховенства права, європейських цінностей і норм цивілізованих країн, тобто забезпечуючи тим самим саме «свій рух» особистості у бік Європейського Союзу (Susanna, 2016).

Якщо дбати про повноцінну обізнаність студентів у праві Європейського Союзу, то важливо розуміти ущільнений зв'язок сучасної юридичної освіти із світоглядом особистості культурною, а також, економічною, політичною обізнаністю. Наша дослідницька увага сфокусована на етапі професійної підготовки не лише майбутніх юристів, а й студентів, які набувають у вищій школі й інші спеціальності. Тому важливими вважалися відповідні акценти у правовому вихованні в університетській громаді. Адже саме це складає, на наш погляд, найбільші педагогічні втрати через недосконалість системи популяризації правових знань (у тому числі доцільно використовуючи при цьому потенціал засобів масової інформації).

З метою систематизації роботи, спрямованої на розуміння студентом природи культурно-правового простору взагалі й права в країнах Європейського Союзу, зокрема, результативною є практика організованої діяльності у закладі вищої освіти юридичної клініки. Йдеться про інтерактивну форму стимулювання правової активності всіх здобувачів вищої освіти (отримання правових послуг у вигляді консультацій, підготовки відповідних звернень студента як суб'єкта права тощо). У контексті засвоєння нормативного курсу «Права людини та громадянського суспільства» (III семестр, 3 кредити ECTS) виокремлено змістовий модуль, засвоєння якого передбачає опанування теоретичних аспектів права Європейського Союзу (поняття та сутність права ЄС, система права, система норм права, методи права, суб'єкти права тощо), де зацентровано на галузях та інституціях права ЄС, видах норм відповідно до ступеня юридичної сили, а також з урахуванням змісту приписів та властивостей їх регулятивних функцій тощо.

У вітчизняних закладах вищої освіти контентом змістового наповнення нормативних курсів правового спрямування, здебільшого постає існуюча у сучасному міжнародному праві окрема галузь – міжнародне гуманітарне право (Габрилян, 2019). Йдеться про загальну систему міжнародно-правових норм та механізмів їх реалізації, котра націлена не лише на обмеження насильства під час війни, а й на захист жертв війни. На жаль, для українського соціуму нині ця площина набула виключного загострення у зв'язку із викликами національної ідентичності в умовах війни. Саморефлексія досвіду викладання правового навчального курсу у закладі вищої освіти засвідчує про важливість презентації уніфікованої навчальної інформації щодо загальних принципів права як джерела європейського права з інтерактивним застосуванням відповідних норм (тренінг, рольова гра; розробка структурно-логічних схем щодо вдосконалення змістового наповнення, до прикладу, базових правових понять). Конструктивністю вирізняється і практика заохочення студентів до вибору індивідуально-творчих завдань (типу: «Аргументуйте свою позицію відносно положення про те, що право є мистецтвом добра і справедливості»); «Доведіть унікальність міжнародного гуманітарного права»; «Розкрийте через приклади дієвості інструментів процес приєднання Європейського Союзу до договорів з гуманітарного права») та аналітичної діяльності, заснованої на фундаментальних наукових дослідженнях проблематики європейського права як соціокультурного феномену (приміром, фундаментального доробку В. Базова (Базов, 2020). Не менш ефективним шляхом досягнення повноцінної обізнаності студентів у праві Європейського Союзу виявилися розробка та реалізація правозахисних ініціатив, пітчінг правопросвітницьких проєктів, індивідуальна дослідницька та групова робота, організація дебатів та дискусій на правову тематику, котрі дозволяють, як переконує практика, розвивати у них здатності зосереджуватися на суті проблеми (наприклад, «основні риси права ЄС»; «структурна своєрідність первинного та вторинного права ЄС», «перегляд права ЄС», «Acquis» Європейського Союзу», «правові засади громадянства ЄС», «співвідношення прав громадян ЄС та громадян третіх країн» тощо) (Політико-правова ментальність..., 2019).

Висновки та перспективи подальших розвідок. Вищезазначені актуальні питання, від своєчасного розв'язання яких в умовах сучасної вітчизняної вищої школи в значній мірі

залежить позитивна динаміка та ефективність євроінтеграційних процесів, актуалізують проблематику практико-орієнтованого контексту навчально-професійної діяльності студентів. Окреслене коло питань доцільно розглядати в контексті важливості розвитку критичного мислення студентської молоді на основі досягнення повноцінної її обізнаності у соціально-правовій сфері життєдіяльності. Від своєчасного розв'язання в умовах сучасної вітчизняної вищої школи прикладних аспектів у цьому плані в значній мірі залежить і позитивна динаміка розвитку правового менталітету студентства та ефективність євроінтеграційних процесів.

Перспективи подальшого її дослідження лежать у площині вивчення і творчого запозичення ідей, які містять передовий досвід зарубіжних вищих шкіл щодо поглибленого вивчення процесу розвитку у студентів об'єднаної Європи правового менталітету.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Бабіна Т.Г. Менталітет у контексті української філософії. *Вісник Черкаського університету. Серія філософські науки.* 2009. Випуск 170. С. 134-142.

Базов В.П. Теорія та принципи міжнародного гуманітарного права: монографія. Київ: Фенікс, 2020. 512 с.

Габрилян Г.В. Взаємодія міжнародного права прав людини, міжнародного гуманітарного права та здоров'я під час збройних конфліктів. *Часопис Київського університету права.* 2019. №2. С. 232-237.

Гельвецій К.А. Про людину, її розумові здібності та її виховання / Пер. з фр. В. Підмогильного. Київ: Основи, 1994. 416 с.

Дахно І.І., Алієва-Барановська В.М. Право Європейського Союзу: навч. пос. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 416 с.

Малинка М.М., Александрович Т.З. Врахування специфіки українського менталітету в роботі викладачів вищої школи. *«Young Scientist».* 2019. № 10. С. 225-228.

Політико-правова ментальність українського соціуму в умовах Європейської інтеграції: монографія/ За ред. М.П. Требіна. Харків: «Право», 2019. 744 с.

Шульга А.М. Правовий менталітет як складова правосвідомості та об'єкт пізнання. *Forum Prava.* 2018. №4. С. 141-148.

Susanna L. Blumenthal. Law and the modern mind: Consciousness and responsibility in American Legal culture Cambridge, MA: Harvard University Press. 2016. 400 p.

REFERENCES

Babina T.G. (2009). Mentality in the context of Ukrainian philosophy. Herald of Cherkasy University. Series of philosophical sciences. Issue 170. P. 134-142.

Bazov V.P. (2020). Theory and principles of international humanitarian law: monograph. Kyiv: Phoenix. 512 p.

Dakhno I.I., Alieva-Baranovska V.M. (2018). Law of the European Union: education. Kyiv: Center for Educational Literature. 416 p.

Gabrielan G.V.(2019). Interaction of international human rights law, international humanitarian law and health during armed conflicts. *Journal of the Kyiv University of Law.* No. 2. P. 232-237.

Helvetius K.A. (1994). About a person, his mental abilities and his upbringing / Trans. from Fr. V. Podmohylnyi. Kyiv: Osnovy. 416 p.

Malinka M.M., Aleksandrovich T.Z. (2019). Taking into account the specifics of the Ukrainian mentality in the work of higher school teachers. *«Young Scientist».* No. 10. P. 225-228.

Political and legal mentality of Ukrainian society in the conditions of European integration: monograph. (2019). Ed. M.P. Trebin. Kharkiv: Pravo. 744 p.

Shulga A.M. (2018). Legal mentality as a component of legal awareness and an object of knowledge. Forum Prava. No. 4. P. 141-148.

Susanna L. (2016). Blumenthal. Law and the modern mind: Consciousness and responsibility in American legal culture Cambridge. MA: Harvard University Press. 400 p.

АНОТАЦІЯ

Порушено один із аспектів розвитку у студентів вітчизняної вищої школи правового менталітету. За реалій набуття Україною статусу кандидата у члени Європейського Союзу, особливої гостроти набуває аспект, пов'язаний із обізнаністю здобувачів вищої освіти у правових питаннях Європейського Союзу. Зазначене зумовило мету нашої наукової розвідки. У результаті проведеної аналітичної роботи встановлено підвищений інтерес студентства до набуття правової культури європейського типу на тлі усвідомлення важливості у збільшенні ознак щодо набуття Україною базових характеристик правової держави, а за реалій військового стану в країні ще й актуалізацій їх потреби у повноцінних уявленнях про пріоритетність гуманітарного права. На основі аналізу наукових джерел, внесено уточнення у зміст поняття «правовий менталітет сучасного студентства», охарактеризовано конструкт «політико-правові цінності», деталізовано наукові уявлення про своєрідність політико-правової ментальності українського соціуму. Доведено, що європейський вектор правового менталітету української студентської молоді віддзеркалений у нормативно-правовій базі освітньої сфері та практиці тих закладів вищої освіти, де саме в системі розвивають правовий менталітет здобувачів освіти. Саморефлексія досвіду, котрий склався в Ізмаїльському державному гуманітарному університеті (ІДГУ) у зазначеній площині доводить, з одного боку, важливість створення у вищій школі єдиного культурно-правового простору, а, з іншого – принципову базу симулювання самоосвітньої діяльності студентів як основи усвідомлення на рівні переконань європейських цінностей і норм цивілізованих країн. Констатовано конструктивність волонтерства студентів, практики організованої діяльності юридичної клініки, у закладі вищої освіти, запровадження інтерактивних форм викладання нормативного курсу «Права людини та громадянського суспільства», а такого запровадження розгалуженої мережі дисциплін вільного вибору, котрі мають суто соціально-правову спрямованість. Перспективи вдосконалення сформованої в ІДГУ практики вбачаються у розробці системи, спрямованої на досягнення повноцінної обізнаності студентів у праві Європейського Союзу.

Ключові слова: *правовий менталітет, право ЄС, гуманітарне право, студентство.*

DOI 10.31909/26168812.2022-(60)-11
УДК 378.011.3-051(477)

THE HIGHER EDUCATION SYSTEM OF UKRAINE AND TRAINING OF SECONDARY SCHOOL TEACHERS AT THE PRESENT STAGE: REFORMS AND FEATURES OF DEVELOPMENT

СИСТЕМА ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ТА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ: РЕФОРМУВАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ

Sabina Kotsur

кандидат педагогічних наук
Email: sabina.kotsur@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1112-2946
Випускниця Зальцбургського університету,
факультету культурних та соціальних
наук, кафедри англійських й
американських досліджень, Австрія

Sabina Kotsur

PhD of Pedagogical Sciences
Email: sabina.kotsur@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1112-2946
A graduate of the University of Salzburg,
Faculty of Cultural and Social Sciences,
Department of English and American Studies,
Austria

Oksana Kostenko

кандидат історичних наук, доцент
E-mail: oksana.kostenko.university@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0831-9158
Research ID: AAL-9707-2020
Університет Григорія Сковороди в
Переяславі, Україна

Oksana Kostenko

PhD. of Historical Science,
Assistant Professor
E-mail: oksana.kostenko.university@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0831-9158
Research ID: AAL-9707-2020
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav,
Ukraine

Volodymyr Siropol

кандидат історичних наук, доцент
E-mail: dpu.kaf.istorii@gmail.com
ORCID: 0000-0001-6069-2609
Research ID: U-8091-2018
Університет Григорія Сковороди в
Переяславі, Україна

Volodymyr Siropol

PhD. of Historical Science,
Assistant Professor
E-mail: dpu.kaf.istorii@gmail.com
ORCID: 0000-0001-6069-2609
Research ID: U-8091-2018
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav,
Ukraine

ABSTRACT

In the article, the authors, based on the analysis of a number of sources and publications, analyze the development of the higher education system, focusing on the training of professional teachers for secondary schools from 2015 till 2020 with its features and trends. In particular, it is shown that the modernization of the secondary school teacher training system in higher education institutions involves: ensuring the quality of specialist training in accordance with European standards; formation of professional competence and social responsibility in the process of training future specialists; improvement of the content of university education (educational-professional and educational-scientific training programs) in accordance with modern requirements; introduction of modern educational and technological support of the educational process; ensuring the appropriate level of knowledge of state and foreign languages; preparation for the life of an active personality capable of effective life activities in the 21st century. and personal self-development; establishment

of a system of employment of university graduates for work by profession; and increasing the importance of Ukrainian education. While researching the topic, the authors also identified the features of university education: universality and significant demand for university knowledge; mastering the values of the innovative university education system; freedom of teaching and learning; diversity of scientific activity; providing opportunities for the diligent students to obtain scientific degrees and become teachers. The authors considered the policies of Ukraine regarding the training of the specific subject teachers. In particular, in recent years this tendency led to the increase of the number of universities and financial support of the educational institutions. It is also worth mentioning that one of the problems of training specialists in higher education is the admission to higher educational institutions.

Key words: *Teacher, education, pedagogue, university, school, history.*

Актуальність теми та постановка проблеми. Необхідною умовою динамічного розвитку сучасного суспільства є модернізація системи вищої освіти, пов'язана з розбудовою конкретної держави, її національною політикою, економічними й культурними особливостями. Модернізація вищої освіти України передбачає конкретні зміни в її організації згідно із законодавчими й нормативно-правовими документами, тенденціями освітньої галузі, європейськими вимогами, особливостями університетської освіти.

Аналіз останніх досліджень. Вивченню розвитку й модернізації сучасної вищої освіти України присвячені праці таких дослідників як В. Андрущенко (Андрущенко, 2010), М. Головань (Головань, 2011), В. Єрмаченко й В. Дериховська (Єрмаченко & Дериховська, 2017), О. Живага (Живага, 2013), М. Жиленко, М. Свінціцька (Жиленко & Свінціцька, 2017), В. Кремень (Кремень, 2005), С. Сисоєва (Сисоєва, 2013), В. Сокаль (Сокаль, 2014), Н. Терентьєва (Терентьєва, 2016), Л. Шевченко (Шевченко, 2016) та ін. Ці та інші автори характеризують державну освітню політику України, розкривають проблеми вищої школи та визначають основні особливості та тенденції розвитку університетської освіти.

Виклад основного матеріалу. Сутність модернізації освіти, як зазначає В. Андрущенко, полягає у «...збереженні минулого, його очищенні від деформацій і осучасненні у відповідності зі світовим досвідом» (Андрущенко, 2010: 372). Отже, учений доводить необхідність не тільки змін в освіті, а й збереження національних традицій її побудови.

В. Сокаль вважає одним із ключових завдань модернізації вищої освіти забезпечення її якості, побудову ефективної освітньої системи закладів вищої освіти з дієвою економікою та управлінням, що відповідали б як запитам сучасного життя, потребам розвитку країни, суспільства, держави, так і потребам та інтересам особистості. При цьому, як зазначає автор, потрібно чітко враховувати ще одне фундаментальне завдання модернізації, яке продиктоване входженням вищої освіти у принципово нову стадію свого розвитку, упровадження ефективної економічної політики в галузі освіти. На сучасному етапі розвитку суспільства вища освіта стає не лише найважливішою соціальною сферою, а й у прямому значенні найважливішою економічною галуззю. Вона відіграє все важливішу роль у нагромадженні та розвитку людського капіталу, тому перспективи зростання добробуту нашої країни пов'язані зі збільшенням значущості української освіти (Сокаль, 2014: 89). Стратегічні завдання модернізації освіти і науки В. Кремень вбачає в тому, щоб утвердити в суспільстві розуміння абсолютної пріоритетності науки як сфери, що продукує нові знання, і освіти, що долучає до знань суспільство загалом і кожну людину зокрема; готувати людину, здатну до ефективної життєдіяльності у ХХІ ст.; спроможну сприймати змінність як суттєвий складник власного способу життя; готувати розвинену, самостійну, самодостатню особистість, яка б керувалася в житті власними поглядами й переконаннями і була здатна на самостійні свідомі дії; переводити матеріально-технічну базу навчального процесу на сучасний рівень; здійснювати мовний прорив в освіті шляхом забезпечення знання державної мови та вивчення іноземних мов, адже в сучасному глобалізованому світі людина не може діяти максимально ефективно й

на високому рівні підтримувати свою професійну компетентність без широкого спілкування зі світом (Кремень, 2005: 4-7).

Отже, модернізація університетської освіти передбачає:

- забезпечення якості підготовки фахівців згідно з європейськими стандартами;
- формування в процесі підготовки майбутніх фахівців професійної компетентності і соціальної відповідальності;
- удосконалення змісту університетської освіти (освітньо-професійних і освітньо-наукових програм підготовки) відповідно до сучасних вимог;
- запровадження сучасного навчально-технологічного забезпечення освітнього процесу;
- забезпечення належного рівня знань державної та іноземних мов;
- підготовка до життя активної особистості, здатної до ефективної життєдіяльності у XXI ст. та особистісного саморозвитку;
- налагодження системи працевлаштування випускників університетів для роботи за фахом;
- збільшення значущості української освіти в нагромадженні та розвитку людського капіталу.

Необхідною умовою модернізації університетської освіти є її реформування, викликане впливом певних чинників. О. Живага вважає, що зміни в системі освіти України викликані як зовнішніми, так і внутрішніми чинниками. Серед внутрішніх чинників автор називає усвідомлення наявних недоліків у змісті (його різноманітності та швидкості оновлення), технологіях (модернізації форм, методів, засобів навчання), управлінні освітою та доступі до неї (різноманітність форм і видів освіти, механізмів її фінансування, розуміння суті академічних свобод та автономії), змісті й характері наукових досліджень тощо. Зовнішні чинники О. Живага характеризує як інтеграційні та глобалізаційні тенденції, що зумовлюють нові завдання та проблеми, які покликана вирішувати система освіти (швидкий науково-технічний прогрес, міграційні процеси, взаємопроникнення культур, формування відкритого інформаційного середовища) (Жижко, 2008: 14). Отже, вплив внутрішніх та зовнішніх чинників безпосередньо визначають певні зміни в освітній галузі.

Реформування системи підготовки вчителів середньої школи у вишах України в XXI столітті обумовлюється, на думку С. Сисоевої, низкою таких причин: значними соціально-економічними трансформаціями в країні, зміною векторів у політичному, соціальному та економічному розвитку держави; поширенням глобалізаційних та інтеграційних процесів у світі, бурхливим розвитком інформаційно-комунікаційних технологій. Обравши європейський вектор розвитку, практично через невеликий історичний проміжок часу від проголошення незалежності Україна приєдналася до Болонського процесу, що також викликало не лише значні зміни у змісті й організації вищої освіти, а й вплинуло на усі інші ланки освіти (Сисоева, 2013: 38). Отже, зміна векторів у політичному, соціальному та економічному розвитку незалежної України, підтримання нею у 2005 р. Болонської угоди, необхідність змін у змісті, технологіях, управлінні освіти в поєднанні із швидким науково-технічним прогресом і міграційними процесами спричинили реформаторські дії у сфері вищої освіти.

Після Революції Гідності (2014) Україна взяла активний курс на євроінтеграцію. На державному рівні було прийнято низку законів, що передбачили реформи та зміни освітньої галузі. Стратегічні напрями розвитку вищої освіти та підготовки педагогічних кадрів визначено такими сучасними нормативними документами як Закон України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), «Концепція розвитку педагогічної освіти» (2018).

Імплементация цих нормативних документів передбачала такі зміни в системі вищої освіти:

Перехід на систему підготовки фахівців «бакалавр – магістр – доктор філософії (PhD)». Бакалавр – освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти в результаті

виконання освітньо-професійної програми в обсязі 180-240 кредитів ЄКТС; магістр – на другому рівні вищої освіти в результаті успішного виконання освітньо-професійної або освітньо-наукової програми в обсязі 90-120 кредитів ЄКТС; доктор філософії (PhD) – освітній і водночас перший науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра та передбачає опанування освітнього складника освітньо-наукової програми в обсязі 30-60 кредитів ЄКТС та публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді.

Академічна, фінансова та господарська автономія закладів вищої освіти, що надала їм право впроваджувати власні освітні та наукові програми, розробляти навчальні плани, розпоряджатися власними доходами та майном.

Конкурентна система держзамовлення й централізований вступ до закладів вищої освіти через ЗНО, що передбачає механізм електронного вступу до вищої школи та автоматичного розміщення держзамовлення. За підсумками ЗНО складається рейтинг абітурієнтів, котрі одержали право навчатися безкоштовно, а заклад вищої освіти отримує державне замовлення на їх професійну підготовку.

Боротьба з науковим плагіатом, що ґрунтується на внутрішньому контролі закладів вищої освіти за плагіатом серед викладачів (наукові статті, дисертаційні дослідження) та студентів (курсіві, дипломні і магістерські роботи, публікації).

Нова класифікація ЗВО, що ліквідувала існуючі рівні акредитації та запровадила такі типи закладів вищої освіти: університети (універсальні навчальні заклади); інститути й академії (галузеві навчальні заклади); коледжі (заклади підготовки бакалаврів).

Означені зміни відповідають основним принципам Болонської декларації та обумовлюють певні новації та свободи, що повинні задовольняти інтереси, потреби, запити людей у підготовці до професійного життя в суспільстві, отримання якісної освіти, формування професійної компетентності, розвитку активної життєвої позиції. Університети займають найвищий ранг серед закладів вищої освіти України, підтверджують свою вагомість і авторитет на державному, європейському та світовому рівні.

М. Жиленко, М. Свінціцька зазначають: «Університетська освіта пройшла довгий шлях розвитку й налічує майже тисячолітню історію, упродовж якої вона впевнено продемонструвала стабільність свого існування разом зі здатністю до змін, сприяння перетворенням і прогресу суспільства, а університети зарекомендували себе як провідні соціальні інститути суспільства, в якому вони функціонують» (Жиленко & Свінціцька, 2017: 29). Отже, науковці відмічають значну вагу університетів як соціальних інститутів суспільства у становленні та розвитку держави.

Згідно зі статтею 28 Закону України «Про вищу освіту» університет – багатогалузевий (класичний, технічний) або галузевий (профільний, технологічний, педагогічний, фізичного виховання і спорту, гуманітарний, богословський/теологічний, медичний, економічний, юридичний, фармацевтичний, аграрний, мистецький, культурологічний тощо) заклад вищої освіти, що веде інноваційну освітню діяльність за різними ступенями вищої освіти (у тому числі доктора філософії), проводить фундаментальні та/або прикладні наукові дослідження, є провідним науковим і методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, сприяє поширенню наукових знань та займається культурно-просвітницькою діяльністю. Отже, на законодавчому рівні встановлено різні види університетів (багатогалузеві та галузеві), що є провідними науковими й методичними центрами підготовки висококваліфікованих фахівців.

Н. Терентьева на основі аналізу сутнісних підходів до розвитку особистості згідно з парадигмою планетарного світосприймання так визначає мету сучасної університетської освіти: це створення можливостей освітнього середовища, які обумовлюють мотивацію до самовиховання, самопізнання, саморозвитку, самоорганізації, гармонізації стосунків із людьми, соціумом, природою, формування загальнолюдських цінностей, лідерських якостей, відповідальності за прийняті рішення та наслідки власних дій та ін., що безпосередньо

визначає ноосферний світогляд, інноваційне мислення тощо (Терентьєва, 2016: 25-26). Отже, формування загальнолюдських цінностей, лідерських якостей, ноосферного світогляду, інноваційного мислення є основою університетської освіти, що обумовлює такі її основні завдання:

- підготовка наукових кадрів вищої кваліфікації та використання отриманих результатів в освітньому процесі;
- упровадження наукової діяльності і забезпечення розкриття творчих здібностей учасників освітнього процесу;
- забезпечення органічного поєднання в освітньому процесі навчальної та інноваційної діяльності;
- збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства.

Для реалізації у практиці роботи окреслених завдань потрібна розвинена та потужна база закладів вищої освіти, що здійснюють на якісному рівні підготовку майбутніх учителів.

Проаналізуємо сучасні статистичні дані розвитку системи вищої освіти в Україні та підготовки педагогічних кадрів. В останні роки в Україні відбувається зниження частки видатків на вищу освіту (з 28,3 % у 2014 р. до 21,8 % у 2017 р.) (Освіта в Україні, 2018: 14). Особливо фінансування скоротилося в умовах війни після повномасштабного вторгнення росії до України 24 лютого 2022 р. На початку 2018/19 н.р., за даними РБК-Україна з посиланням на Державну службу статистики в Україні, діяло 652 вищі заклади освіти, що на дев'ять менше, ніж у 2017/2018 н.р. (661). Кількість студентів, які здобували вищу освіту в цих закладах, становила 1522 тисяч осіб, що на 17 тисяч менше, ніж на початку 2017/18 н.р. (1539 тисяч). Отже, кількість закладів вищої освіти в Україні зменшується, як і кількість студентів, що навчаються в них.

Кількість університетів, академій, інститутів, які здійснюють підготовку фахівців за спеціальностями галузі знань 01. «Освіта» (011. «Освітні, педагогічні науки», 012. «Дошкільна освіта», 013. «Початкова освіта», 014. «Середня освіта (за предметними спеціальностями)», 015. «Професійна освіта (за спеціалізаціями)», 016. «Спеціальна освіта», 017. «Фізична культура і спорт») на 2016/2017 н.р. складала 108, у 2017/2018 н.р. ця кількість зросла до 111 (Освіта в Україні, 2018: 171), що засвідчує увагу держави до підготовки шкільних учителів. Сьогодні в Україні близько 60 університетів готують фахівців галузі знань 014. «Середня освіта (за предметними спеціальностями)», яка передбачає і підготовку майбутніх вчителів з історії і правознавства. Мережу закладів післядипломної педагогічної освіти представляють близько 30 інститутів післядипломної педагогічної освіти (академії неперервного навчання) комунальної форми власності, що функціонують в кожному регіоні країни, а також структурні підрозділи післядипломної освіти закладів вищої освіти державної форми власності (Освіта в Україні, 2018: 173). Отже, на кожний регіон України в середньому припадає десь два університети, що здійснюють підготовку майбутніх учителів для середньої освіти, та один інститут післядипломної педагогічної освіти.

За останні 7 років простежується тенденція до збільшення державного замовлення за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти з 4410 місць у 2015 р. до 11175 місць у 2017 р., або у 2,5 рази. За другим (магістерським) рівнем вищої освіти спостерігалось зростання обсягів державного замовлення на 3905 місць у 2016 р. порівняно з 2015 р., та ще на 2090 місць у 2017 р. порівняно із 2016 р. Загальне зростання становило з 1410 до 7405 місць, або майже у 5,3 рази. У 2018 р. Постановою КМУ «Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, та підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2018 році» до спеціальностей, на які відведено найбільший обсяг держзамовлення на основі повної загальної середньої освіти, віднесено галузь знань «Середня освіта» (за всіма предметними спеціальностями). Так, державне замовлення за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти склало 11255 місць, магістерським – 8745 місць. Таке

збільшення обсягів прийому за першим (бакалаврським) та другим (магістерським) рівнями вищої освіти у 2017-2018 рр., у першу чергу, пов'язане з тим, що з 2017 р. не здійснюється набір на підготовку фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста в галузі знань 01. «Освіта», а також свідчить про зростання суспільної потреби у підготовці кваліфікованих педагогічних працівників та поступове виконання завдань державою щодо підвищення якості загальної середньої освіти в Україні [92, с. 175-176]. Варто зазначити, що загальний обсяг випуску фахівців усіх освітньо-кваліфікаційних рівнів упродовж 2015-2018 рр. мав загальну тенденцію до збільшення з 11623 у 2015 р. до 14078 у 2018 р. (Освіта в Україні, 2018: 179). Аналіз динаміки вступників на здобуття першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти за спеціальностями галузі знань 01. «Освіта» у 2016/2017 – 2017/2018 н.р. вказує на суттєве збільшення кількості вступників, які навчаються і за рахунок коштів фізичних та юридичних осіб. Це свідчить про ефективність реалізації низки заходів Урядом та МОН України стосовно заохочення абітурієнтів до здобуття вищої педагогічної освіти, підвищення престижності професії педагога на ринку праці, зростання заробітної плати педагогічних працівників (Освіта в Україні, 2018: 184).

Як засвідчують статистичні дані, наведені Ю. Голубчиковою і А. Підгорним, чисельність університетів із 2014 по 2016 р. збільшилася в 1,057 разу, або на 5,7% (із 175 до 185). Такі зміни автори пояснюють, у першу чергу, перетворенням переважної більшості інститутів в університети та академії, а також відкриттям нових закладів освіти, переважно університетів (Голубчикова & Підгорний, 2017).

До класичних університетів, що упродовж останніх років посідають одні з найвищих місць в консолідованому рейтингу закладів вищої освіти України, віднесено Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Національний університет «Києво-Могилянська академія», Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Сумський державний університет, Донецький національний університет імені Василя Стуса, Ужгородський національний університет. У класичних університетах також приділяється значна увага вивченню історії, правознавства та підготовці вчителів у царині цих наук.

Хоча статистичні дані доводять задовільний стан розвитку вищої освіти, однак Л. Шевченко вказує на низку проблем і ризиків, що стоять перед сучасною університетською освітою України. По-перше, рівень оплати за навчання у вищій школі України постійно зростає. Уже зараз дешевше, ніж в Україні, вищу освіту можна здобути в Німеччині, Швеції, а також у Франції та Чехії. Зіставним за вартістю з Україною є навчання в закладах вищої освіти Польщі, Чехії (приватних) і Швейцарії. По-друге, в Україні відсутні доступні фінансові компенсатори видатків домогосподарств на освіту, насамперед надання грантів та пільгових освітніх позик. По-третє, загрозу доступності вищої освіти становить поширення тіньових форм оплати освітніх послуг. По-четверте, система освіти в Україні на відміну від розвинених держав не виправдовує сподівання споживачів освітніх послуг вищої школи на соціальну мобільність – перехід до вищого рівня в соціальній структурі суспільства. Витрати на здобуття вищої освіти не гарантують ні працевлаштування, ні одержання високих трудових доходів у майбутньому. В Україні за спеціальністю працює лише 43,7 % осіб із повною або базовою вищою освітою. Максимальний відсоток зайнятих за спеціальністю спостерігається у галузях медицини (94,5 %), інженерної справи (84,0 %), освіти (81,0 %), економіки (79,9 %) і будівництва (77,4 %) (Шевченко, 2016: 25-28). Отже, українська університетська освіта наприкінці першої чверті XXI ст. переживає низку проблем, пов'язаних з оплатою контрактної форми навчання в університетах і відсутністю чіткої системи працевлаштування випускників. Окрім того, не сприяє зростанню кількості студентів у сучасних університетах і система вступу до закладів вищої освіти за результатами ЗНО, що постійно змінюється, а також зменшення кількості бюджетних місць на окремі спеціальності у вищій школі. Так, на підготовку вчителів Міністерством освіти і науки України у 2018 р. було розподілено 6853

бюджетних місць, із них 5303 – денної форми навчання та 1550 – вечірньої. Варто зауважити, що у розрізі спеціальностей підготовка вчителів історії і правознавства посіла не перші місця.

Однак широкий конкурс при вступі до університету не передбачає наявності чітко визначених обсягів державного замовлення в закладі вищої освіти на відміну від фіксованого («пороги» максимуму і мінімуму бюджетних місць на кожну спеціальність). У межах загального обсягу державного замовлення на кожній спеціальності формується єдиний рейтинговий список вступників, які подавали заяви до різних закладів вищої освіти. Рекомендації до зарахування отримують абітурієнти з високими балами та пріоритетами в межах єдиного рейтингового списку, а не в межах вишу. Широкий конкурс передбачає, що бюджетне місце надається не конкретному ЗВО, а спрямовується до закладу за вступником із найкращими балами. Тому максимальний обсяг відображає, найбільшу кількість вступників, котрих зможе прийняти виш на певну спеціальність, а кваліфікаційний мінімум показує, скільки вступників із найвищими балами мають обрати навчання за конкретною спеціальністю у виші, щоб на цю спеціальність взагалі став можливим набір за державним замовленням. Отже, сам заклад вищої освіти в рамках певних бюджетних місць чекає на свого абітурієнта, який принесе вишу державне місце. У межах системи широкого конкурсу виш може як отримати максимальний обсяг місць держзамовлення, так і не отримати жодного бюджетного місця. За таких умов виникає цілком реальна загроза невиконання державного замовлення на окремі спеціальності.

Сучасна система вищої освіти «виживає» за рахунок студентів контрактної форми навчання, кількість яких у ЗВО сьогодні значно перевищує чисельність бюджетних місць. Система вступу до університетів та інших навчальних закладів за кордоном переважно не вимагає складання певних іспитів, тому значна кількість молодих українців навчається в таких країнах Європи як Польща, Чехія, Болгарія, Румунія, Угорщина та ін. Вважаємо, що українська система вищої освіти потребує спрощення правил прийому для студентів контрактної форми навчання або ж вступу до ЗВО без результатів ЗНО як це було зроблено в умовах російсько-української війни у 2022 р. Ця пропозиція особливо актуальна з позиції академічної автономії університетів та свободи вибору студентами дисциплін варіативної частини навчального плану. Такі моделі отримання освіти сьогодні успішно існують у різних країнах світу. Так, М. Жиленко, М. Свінціцька аналізують системи вищої освіти різних країн світу та доводять, що модель освіти у США називається ліберальною. У ній учасники освітнього процесу виступають як незалежні, самостійні суб'єкти ринкових відносин. За умови оперативного реагування освітнього закладу на державний попит споживач одержує необхідну послугу й оплачує її. У європейській моделі освіти існує безліч варіацій. Однак, незважаючи на відмінність освітніх систем європейських держав, у них є одна схожа риса з американською освітою – прихильність до ліберальної моделі (Liberal Arts), використання якої формує в людини звичку робити вибір і відповідати за нього. Модель дає змогу студентам самостійно обирати курси із запропонованих програм, що набуває поширення у кредитно-модульному навчанні, основою якої є предметна система (Жиленко & Свінціцька, 2017: 30).

Н. Тарапатова також вказує на існування тенденції в університетах різних країн світу до комерціалізації, що дає автору право кваліфікувати українські університетські організації як такі, що перебувають на шляху поступового перетворення з адміністративних органів держави (з орієнтацією на держзамовлення) на соціальні організації особливого типу – освітні корпорації (з орієнтацією на освітній ринок і споживачів освітніх послуг) (Тарапатова, 2007: 8). Отже, розгляд університетів як освітніх корпорацій повинен змінювати й підходи до відбору та навчання абітурієнтів.

Тепер розглянемо особливості й тенденції сучасної української та європейської університетської освіти. Т. Туркот називає такі особливості сучасної університетської освіти: повноту й універсальність університетського знання; свободу викладання й учіння; можливість до утворення науково-педагогічних кадрів із числа власних студентів (Туркот,

2011: 62-64). Серед чинних парадигм університетської освіти (культурна-ціннісна, академічна, професійна, технократична, гуманістична) підґрунтям розбудови сучасної системи вищої освіти України вчений вважає гуманістичну парадигму (особистість людини з її здібностями та інтересами (Туркот, 2011: 67-68).

О. Мещанінов окреслює окремі риси університетської системи освіти XXI століття: освіта повинна бути вільною, надавати свободу всім своїм членам, бути позбавленою обмежень вияву спонтанної людської творчості, тобто відповідати адхократичному типу організаційної культури; внутрішні, глибинні цінності тих, хто навчається, мають збігатися з цінностями інноваційної університетської системи освіти; наукова діяльність характеризується єдністю в різноманітті, а розподіл дисциплін за факультетами замінюється гнучкою системою формування багатьох тимчасових взаємозв'язаних робочих груп; дискурсний вибір та проблемні ситуації є надто важливими для професійної практики з дослідження та викладання; усі підрозділи академічного персоналу підпорядковані безмежному формуванню робочих груп; університет є суспільною рамкою для багатьох проблемних галузей; університет має розширювати можливості для практик нерегульованої соціальної діяльності, що надає можливість студентам застосовувати засвоєне на заняттях та активніше підготуватися до адаптації в навколишньому середовищі (Мещанінов, 2002: 55-56). Отже, особливостями університетської освіти є: універсальність і значний попит на університетські знання; опанування цінностей інноваційної університетської системи освіти; свобода викладання й учіння; різноманіття форм наукової діяльності; надання можливостей кращим студентам отримати наукові ступені та поповнити склад науково-педагогічних кадрів.

У процесі модернізації університетської системи освіти необхідно враховувати сучасні тенденції її розвитку та світові тренди. Так, В. Андрущенко і В. Євтух визначають такі основні тенденції розвитку університетської освіти у XXI столітті: підвищення якості освіти в університетах; збільшення потенціалу університетів як центрів толерантності і взаєморозуміння націй і світу, демократії, гуманності і моральності; автономна незалежність і міжнародне співробітництво університетів (Андрущенко & Євтух, 2011: 191-192).

Н. Воевутко стверджує, що в сучасній українській університетській освіті простежуються такі тенденції: інформатизація, демократизація, інтеграція і координація, інтернаціоналізація і транснаціоналізація, інструменталізація, комерціалізація, стандартизація (Воевутко, 2012: 27). Тенденції та особливості розвитку вищої освіти, на думку М. Голованя, можна класифікувати за різними ознаками. Освіту можна розглядати як систему освітніх закладів; як процес навчання, виховання та розвитку особистості; як результат навчально-пізнавальної діяльності осіб, що здобувають освіту. Серед тенденцій та особливостей розвитку вищої професійної освіти на інституційному рівні можна виділити такі: абсолютне зростання кількості студентів; зростання вартості та видатків на вищу освіту, диверсифікація джерел її фінансування; збільшення та зростання ролі сектору недержавної вищої освіти; збільшення кількості працівників сфери вищої освіти; інформатизація (комп'ютеризація) освіти; розвиток дистанційної освіти; підвищення віку тих, хто здобуває вищу освіту; міграція професорсько-викладацького складу і витік інтелекту в розвинуті країни; демократизація та децентралізація системи управління освітою; підвищення рівня мобільності студентів; підсилення автономії закладів вищої освіти. Розглядаючи освіту як процес навчання, виховання та розвитку особистості, можна виділити такі її тенденції та особливості освіти: випереджувальний характер освіти; навчання впродовж життя; широке впровадження методів інноваційного й розвивального навчання; орієнтація освіти на саморозвиток учнів та студентів; особистісна орієнтація освіти; гуманізація, гуманітаризація вищої професійної освіти; фундаменталізація освіти; діяльнісна спрямованість, цілісність освіти. Розглядаючи освіту як результат навчально-пізнавальної діяльності осіб, що здобувають освіту, можна виділити такі тенденції: підвищення освітнього рівня населення і значущості освіти; освіта стає пріоритетною цінністю особистості (Головань, 2011: 209-210). Отже, цікавою, на нашу думку, є класифікація

тенденцій розвитку вищої освіти за різними ознаками та їх диференціація як системи освітніх закладів; як освітнього процесу; як результату освітньої діяльності.

В. Єрмаченко й В. Дериховська доводять, що система вищої освіти у XXI столітті буде перебувати під впливом таких світових трендів (напрямів, тенденцій розвитку):

Масовість та динамізм розвитку вищої школи. Освіта стала широкодоступною для всіх людей незалежно від їх віку, соціального статусу, нації. Якщо порівняти світову статистику здобуття вищої освіти, то можна констатувати, що на кінець XX століття в середньому лише 10% людей мали статус студентів, тоді як на початок XXI століття спостерігався приріст на 15%.

Орієнтація якості навчання на кінцевий результат. Сучасна вища освіта відходить від навчання, що спрямоване на кількісний (бальний) вимір. Світ цікавить, що конкретно вміє роботи випускник вишу, які практичні навички та компетентності отримав здобувач вищої освіти упродовж всього терміну навчання.

Упровадження безперервної освіти («life long learning» – освіта впродовж життя). Відбувається реформування чинних та/або створення нових освітніх установ, здатних враховувати особливості структури і змісту освітніх потреб людини на різних етапах її життя.

Дистанційне навчання. На початку XXI століття в розвинутих країнах світу набули поширення віртуальні (електронні) університети, що, маючи в основі веб-системи дистанційного навчання корпоративного зразка, призначені для виконання завдань дистанційної освіти будь-яких за рівнями та масштабами підприємств, організацій, компаній та навчальних закладів.

Диверсифікація та інтернаціоналізація вищої освіти. Освітні установи збільшують різноманітність програм підготовки, зокрема міждисциплінарних, створюють нові дисципліни та курси, пропонують нові спеціалізації та спеціальності. Інтернаціоналізація покликана максимально зблизити національні освітні системи, знайти та примножити їх спільні концепти та компоненти, підтримувати розмаїття національних особливостей культури та освітніх традицій, сприяючи їх взаємозбагаченню.

Індивідуалізація вищої освіти, що передбачає розроблення індивідуальних програм підготовки та відповідних термінів навчання з урахуванням вікових та інших особливостей, інтересів та персональних здібностей кожного студента, відмову від порівняння результатів навчання.

Спрямованість на науково-дослідницьку діяльність. На базі університетів функціонують передові дослідницькі центри, що активно співпрацюють зі світовою академічною спільнотою та державою.

Трансформація змісту вищої освіти, що максимально зближують шкільну та університетську підготовку, унеможлиблює дублювання навчального матеріалу, сприяє пом'якшенню переходу від середньої школи до університету (Єрмаченко & Дериховська, 2017: 519-521).

Висновки. Отже, визначені світові стратегічні орієнтири розвитку університетської освіти передбачають її широкодоступність для різних верств населення; навчання протягом життя, різноманітність програм підготовки, особливо на відстані (дистанційне навчання); формування професійно компетентного фахівця; реалізацію індивідуального кредо особистості у процесі підготовки студента до професійної діяльності, спрямованість на науково-дослідницьку діяльність; наближення програм середньої школи до університетських тощо. Тенденції університетської освіти можна диференціювати за різними ознаками. Тоді освіту можна інтерпретувати як систему освітніх закладів; як освітній процес; як результат освітньої діяльності. Можна виділити такі особливості університетської освіти: універсальність і значний попит на університетські знання; опанування цінностей інноваційної університетської системи освіти; свобода викладання й учіння; різноманіття

форм наукової діяльності; надання можливостей кращім студентам отримати наукові ступені та поповнити склад науково-педагогічних кадрів.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Андрущенко В., Євтух В. Університетська освіта в XXI столітті: спроба прогнозного аналізу. Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. 2011. Вип. 5. С. 189-192. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mnf_2011_5_23

Андрущенко В. П. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю. Київ: Знання України, 2010. 670 с.

Воєвутко Н.Ю. Сучасні тенденції університетської освіти в умовах соціально-економічних трансформацій в Україні. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2012. Вип. 11. С. 24-27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo_2012_11_6 (

Головань М.С. Аналіз тенденцій розвитку вищої освіти в умовах глобалізації, інтеграції та інформатизації суспільства. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія*. 2011. Вип. 31. Ч.1. С. 203-211.

Голубчикова Ю.В., Підгорний А.З. Статистичний аналіз динаміки та стану розвитку ВНЗ України. *Статистика – інструмент соціально-економічних досліджень* : зб. наук. студентських праць. Вип. 3. Частина I. Одеса, ОНЕУ. 2017. С. 7-14.

Єрмаченко В.Є., Дериховська В.І. Особливості трансформації світової системи вищої освіти у XXI столітті. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 10. С. 518-522.

Живага О.В. Вища освіта в процесах глобалізації (філософський аналіз). Вісник Національного авіаційного університету. Сер.: Філософія. Культурологія. 2013. № 1. С. 141-144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnau_f_2013_1_37

Жижко О.А. Професійна підготовка вчителів іноземних мов у вищих навчальних закладах Мексики: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / АПН України. Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. Київ, 2008. 21 с.

Жиленко М., Свінцицька М. Роль класичної університетської освіти у формуванні організаційної культури суспільства. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Сер: Педагогіка. 2017. Вип. 2. С. 28-33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkntshp_2017_2_9

Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. Київ: Грамота, 2005. 448 с.

Мещанинов О.П. Сталий розвиток університетської системи освіти. *Теорія і практика управління соціальними системами: щоквартальний науково-практичний журнал*. НТУ «ХП». 2002. № 3. С. 46-57.

Освіта в Україні: базові індикатори: Інформаційно-статистичний бюлетень результатів діяльності галузі освіти у 2017/2018 н. р. Київ: ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 2018. 210 с.

Сисоєва С. Освітні реформи: освітологічний контекст. *Освітологія*. 2013. Вип. 2. С. 36-45.

Сокаль В.А. Проблеми модернізації вищої освіти України *Актуальні питання модернізації національної економіки України в умовах інтеграції до європейського економічного простору: реформування державного сектору, бізнесу та освіти*: зб. наук. праць I всеукраїнської науково-практ. конф. Полтава, 2014. С. 85-89.

Тарапатова Н.М. Університетська організація в контексті трансформаційних процесів: автореф. дис. ... канд. соціол. наук: 22.00.04 / Київ. нац. ун-т ім. Т.Г. Шевченка. Київ, 2007. 17 с.

Терентьева Н.О. Розвиток університетської освіти в Україні: феномен та тенденції розвитку. *Вісник Черкаського університету*. 2016. № 17. С. 20-29.

Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб для студ. вищ. навч. закладів. Київ: Кондор, 2011. 628 с.

Шевченко Л.С. Університетська освіта: економічні пріоритети та управління розвитком: монографія. Харків: Право, 2016. 188 с.

REFERENCES

Andrushchenko V. & Yevtukh V. (2011). Universytets'ka osvita v XXI stolitti: sprobа prohnznoho analizu [University education in the 21 st century: an attempt at predictive analysis]. Mizhnarodnyy naukovyy forum: sotsiologhiya, psykhologhiya, pedahohika, menedzhment [International scientific forum: sociology, psychology, pedagogy, management]. Vyp. 5. P. 189-192. [in Ukrainian]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mnf_2011_5_23

Andrushchenko V.P. (2010). Rozdumy pro osvitu: Statti, narysy, interv'yuy [Reflections on education: Articles, essays, interviews]. Kyiv: Znannya Ukrayiny. [in Ukrainian].

Voyevutko N.Yu. (2012). Suchasni tendentsiyi universytets'koyi osvity v umovakh sotsial'no-ekonomichnykh transformatsiy v Ukrayini [Modern trends of university education in the conditions of socio-economic transformations in Ukraine]. *Pedahohichna osvita: teoriya i praktyka* [Pedagogical education: theory and practice]. Vyp. 11. P. 24-27. [in Ukrainian]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo_2012_11_6

Holovan' M.S. (2011). Analiz tendentsiy rozvytku vyshchoyi osvity v umovakh hlobalizatsiyi, intehtratsiyi ta informatyzatsiyi suspil'stva [Analysis of trends in the development of higher education in the conditions of globalization, integration and informatization of society]. *Problemy suchasnoyi pedahohichnoyi osvity. Ser.: Pedahohika i psykhologhiya* [Problems of modern pedagogical education. Ser.: Pedagogy and psychology]. Vyp. 31. Ch.1. P. 203-211. [in Ukrainian].

Holubchikova Yu.V. & Pidhornyy A.Z. (2017). Statystychnyy analiz dynamiky ta stanu rozvytku VNZ Ukrayiny [Statistical analysis of the dynamics and state of development of universities of Ukraine]. *Statystyka – instrument sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen'* [Statistics– a tool of socio-economic research]: zb. nauk. studenty'kykh prats'. Vyp. 3. Chastyna I. Odesa, ONEU. P. 7-14. [in Ukrainian].

Yermachenko V.Ye. & Derykhovs'ka V.I. (2017). Osoblyvosti transformatsiyi svitovoyi systemy vyshchoyi osvity u XXI stolitti [Features of the transformation of the world system of higher education in the 21st century]. *Ekonomika i suspil'stvo* [Economy and society]. Vyp. 10. P. 518-522 [in Ukraine].

Zhyvaha O.V. (2013). Vyshcha osvita v protsesakh hlobalizatsiyi (filosofs'kyy analiz) [Higher education in the processes of globalization (philosophical analysis)]. *Visnyk Natsional'noho aviatsiynoho universytetu* [Bulletin of the National Aviation University]. Ser.: Filosofiya. Kul'turolohiya. № 1. P. 141-144. [in Ukrainian]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnau_f_2013_1_37

Zhyzhko O.A. (2008). Profesiyna pidhotovka vchyteliv inozemnykh mov u vyshchyykh navchal'nykh zakladakh Meksyky [Professional training of foreign language teachers in higher educational institutions of Mexico]. (Extended abstract of candidate's thesis). Institute of Pedagogy education and adult education. Kyiv. [in Ukrainian].

Zhylenko M. & Svintsits'ka M. (2017). Rol' klasychnoyi universytets'koyi osvity u formuvanni orhanizatsiynoyi kul'tury suspil'stva [The role of classical university education in the formation of the organizational culture of society]. *Visnyk Kyivsk'oho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka* [Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University]. Ser: Pedahohika. Vyp. 2. P. 28-33. [in Ukrainian]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vknutshp_2017_2_9

Kremen' V.H. (2005). Osvita i nauka v Ukrayini – innovatsiyni aspekty. Stratehiya. Realizatsiya. Rezul'taty [Education and science in Ukraine – innovative aspects. Strategy. Realization. The results]. Kyiv: Hramota. [in Ukrainian].

Meshchaninov O.P. (2002). Stalyy rozvytok universytets'koyi systemy osvity [Sustainable development of the university education system]. *Teoriya i praktyka upravlinnya sotsial'nymy systemamy: shchokvartal'nyy naukovy-praktychnyy zhurnal* [Theory and practice of management of social systems: a quarterly scientific and practical journal]. NTU «KhPI». Vyp. 3. P. 46-57. [in Ukrainian].

Osvita v Ukraini: bazovi indykatory (2018). Informatsiyno-statystychnyy byuleten' rezul'tativ diyal'nosti haluzi osvity u 2017/2018 n.r. [Education in Ukraine: basic indicators: Information and statistical bulletin of the results of the education sector in 2017/2018]. Kyiv: DNU «Instytut osvity i analityky». [in Ukrainian].

Sysoyeva S. (2013). Osvitni reformy: osvitolohichnyy kontekst. Educational reforms: educational context]. *Osvitlohiya* [Education]. Vyp. 2. P. 36-45. [in Ukrainian].

Sokal' V.A. (2014). Problemy modernizatsiyi vyshchoyi osvity Ukrainy [Problems of modernization of higher education of Ukraine]. *Aktual'ni pytannya modernizatsiyi natsional'noyi ekonomiky Ukrainy v umovakh intehratsiyi do yevropeys'koho ekonomichnoho prostoru: reformuvannya derzhavnoho sektoru, biznesu ta osvity: zb. nauk. prats' I vseukrayins'koyi naukovoprakt. konf* [Current issues of modernization of the national economy of Ukraine in the conditions of integration into the European economic space: reforming the public sector, business and education]. Poltava. P. 85-89. [in Ukrainian].

Tarapatova N.M. (2007). Universytets'ka orhanizatsiya v konteksti transformatsiynykh protsesiv [University organization in the context of transformational processes]. (Extended abstract of candidate's thesis). Kyiv national University named after T.G. Shevchenko. Kyiv. [in Ukrainian].

Terent'yeva N.O. (2016). Rozvytok universytets'koyi osvity v Ukraini: fenomen ta tendentsiyi rozvytku [Development of university education in Ukraine: phenomenon and development trends]. *Visnyk Cherkas'koho universytetu* [Bulletin of Cherkasy University]. Vyp. 17. P. 20-29. [in Ukrainian].

Turkot T.I. (2011). Pedagogika vyshchoyi shkoly [Pedagogy of high school]. Kyiv: Kondor. [in Ukrainian].

Shevchenko L.S. (2016). Universytets'ka osvita: ekonomichni priority ta upravlinnya rozvytkom [University education: economic priorities and development management]. Kharkiv: Pravo. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Автори розглянули політику України щодо підготовки вказаних фахівців. Зокрема, у роботі показано, що останніми роками зі сторони держави простежується тенденція до збільшення уваги до підготовки вчителів-предметників, що у свою чергу у 2015-2020 рр. призвело до збільшення кількості вишів, які можуть навчати за освітніми спеціальностями та збільшення бюджетних місць за цими спеціальностями. У статті автори на основі аналізу низки джерел та публікацій аналізують розвиток системи вищої освіти акцентуючи увагу на підготовці професійних кадрів для середніх шкіл упродовж 2015-2020 рр. з її особливостями та тенденціями. Зокрема, показано, що модернізація системи підготовки вчителів середньої школи у закладах вищої освіти передбачає: забезпечення якості підготовки фахівців згідно з європейськими стандартами; формування професійної компетентності і соціальної відповідальності у процесі підготовки майбутніх фахівців; удосконалення змісту університетської освіти (освітньо-професійних та освітньо-наукових програм підготовки) відповідно до сучасних вимог; запровадження сучасного навчально-технологічного забезпечення освітнього процесу; забезпечення належного рівня знань державної та іноземних мов; підготовка до життя активної особистості, здатної до ефективної життєдіяльності у XXI ст. та особистісного саморозвитку; налагодження системи працевлаштування випускників університетів на роботу за фахом; збільшення значущості української освіти в нагромадженні та розвитку людського капіталу. Розкриваючи тему, дослідниками також були й визначені особливості університетської освіти: універсальність і значний попит на університетські знання; опанування цінностей інноваційної університетської системи освіти; свобода викладання й учіння; різноманіття наукової діяльності; надання можливостей кращим студентам отримати наукові ступені та поповнити склад науково-педагогічних кадрів. Окреме місце в статті відведено проблемі підготовки фахівців у вищій школі, одне з яких посідає питання вступу до вишу, який потребує удосконалення.

Ключові слова: *Вчитель, освіта, педагог, університет, школа, історія.*

DOI 10.31909/26168812.2022-(60)-12
УДК 378:373.2.011.3+37.018.43

**PREPARATION OF EDUCATORS FOR THE INTRODUCTION OF DISTANCE
EDUCATION IN PROFESSIONAL ACTIVITIES**

**ПІДГОТОВКА ВИХОВАТЕЛІВ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАСОБІВ
ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

Oleksii Listopad

доктор педагогічних наук, професор
E-mail: alex.listopad@gmail.com
ORCID: 0000-0002-3121-324X
Research ID: H-8210-2018
Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського», Україна

Oleksii Lystopad

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
E-mail: alex.listopad@gmail.com
ORCID: 0000-0002-3121-324X
Research ID: H-8210-2018
State institution «South Ukrainian National
Pedagogical University named after
K. D. Ushynsky», Ukraine

Iryna Mardarova

кандидат педагогічних наук, доцент
E-mail: irisska.ika17@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8899-2830
Research ID: H-8195-2018
Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського», Україна

Iryna Mardarova

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate
Professor
E-mail: irisska.ika17@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8899-2830
Research ID: H-8195-2018
State institution «South Ukrainian National
Pedagogical University named after
K. D. Ushynsky», Ukraine

ABSTRACT

Introduction. In the current world and Ukrainian realities related to the situation of social tension resulting from the pandemic, lockdown, severe quarantine and current hostilities on our territory, it is more important than ever to focus on training future educators of preschool institutions capable of organizing quality education for preschool children in distance learning. Society is in demand as an educator who in stressful situations is able to quickly adapt to new educational requirements and mobilize their capabilities to adapt and make constructive, organizational and planning decisions in solving specific educational problems. The educator is faced with the need to transform existing forms and methods of work and organize distance learning with preschool children who, for the above reasons, are unable to attend preschool and need special learning conditions. Purpos. The purpose of the article: to define the essence of the concept «readiness of educators to implement means of distance education in professional activities»; characterize the components of the readiness of educators to implement distance learning tools in professional activities; to develop and test the methodology of gradual formation of readiness of educators for the introduction of distance education in professional activities. Methods. observation of students, questionnaires, scaling, content analysis, testing, analysis of activity products, survey of students and educators of preschool institutions. Results. The essence of the concept "readiness of educators for the introduction of distance education in professional activities" is determined. It is established that the formation of the readiness of educators to implement the means of distance education in professional activities is influenced by methodological approaches: systemic, activity, personality-oriented and socio-cultural. The structure of the readiness of educators to implement the means of distance education in professional activities identified the following components: cognitive, motivational-

value, emotional-volitional and activity-technological . The methods of diagnosing the levels of readiness of educators to implement the means of distance education in professional activities is developed. The method of step-by-step formation of readiness of educators for introduction of means of distance education in professional activity which included a number of consecutive, interconnected stages is developed and tested: theoretical and informational, activity-creative, professional-motivational. Originality. For the first time the technique of step-by-step formation of readiness of educators for introduction of means of distance education in professional activity is developed. Conclusion. Comparative analysis of data obtained at the beginning and end of the experimental work proved the effectiveness and efficiency of the developed methodology for the gradual formation of the readiness of educators to implement distance education in professional activities.

Key words: *distance education, readiness of educators to implement means of distance education in professional activities, information and communication technologies.*

Постановка проблеми. В умовах сучасних світових та українських реалій пов'язаних із ситуацією соціальної напруги, що стала наслідком пандемії, локдауну, жорсткого карантину і наразі воєнних дій на нашій території, як ніколи важливим є акцентування уваги на підготовці майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, здатних організувати якісну освіту дітей дошкільного віку в умовах дистанційного навчання. Суспільством затребуваний вихователь, який в умовах стресових ситуацій здатний швидко пристосовуватись до нових освітніх вимог та мобілізувати свої можливості задля адаптування і прийняття конструктивних, організаційно-планувальних рішень при вирішенні конкретних виховних завдань. Вихователь стикається із необхідністю трансформувати вже існуючі форми і методи роботи та організувати дистанційне навчання з дітьми дошкільного віку які, по вище зазначеним причинам, не зможуть відвідувати заклад дошкільної освіти і потребують спеціальних умов навчання. Звертаємо також увагу щодо необхідності організації дистанційної роботи з дітьми дошкільного віку з особливими освітніми потребами та надання необхідної підтримки їх батькам. На державному рівні цей процес забезпечується законотворчими та нормативно-правовими документами Законами України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Концепцією розвитку дошкільної освіти (2020), Концепцією освіти дітей раннього та дошкільного віку (2020), Базовим компонентом дошкільної освіти (2021) тощо. У Законі України «Про освіту» розглянута можливість здобуття освіти дистанційно під час «індивідуалізованого навчання за опосередкованої взаємодії учасників освітнього процесу у спеціалізованому середовищі, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій» (Закон України «Про освіту»).

Отже, як ніколи, перед педагогічними закладами вищої освіти постає завдання забезпечити якісну підготовку майбутніх вихователів щодо ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій під час дистанційної освіти з дітьми дошкільного віку та організації партнерської взаємодії з батьками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На теоретичному рівні окремі аспекти проблеми організації дистанційної освіти є предметом міждисциплінарних досліджень українських і зарубіжних учених. Так, фундаментальні питання упровадження дистанційного навчання, електронних ресурсів і проєктування інформаційно-навчального, хмаро орієнтованого середовища у закладах освіти розглядають: Р. Абрамі, І. Адамова, О. Андрєєв, Н. Балюбаш, В. Биков, К. Бугайчук, Т. Вакалюк, Л. Васильченко, Л. Власенко, Дж. Вен, О. Глазунова, Т. Головачук, С. Граф, О. Гриценчук, В. Дем'яненко, С. Дерба, А. Дональдсон, К. Елшер, К. Ефілоглу, Ю. Жук, О. Зубченко, Н. Каліненко, Д. Кіган, О. Колгатін, Р.-М. Конрад, Дж. Коул, В. Кухаренко, Г. Лаврентьєва, П. Лейн, С. Литвинова, Б. Ліст, Ю. Лу, Н. Люлькун, Л. Ляхоцька, В. Мурадова, О. Пасічник, В. Райс, М. Роберт, Б. Робінсон, Н. Сиротенко, Н. Твердохлебова, І. Хмиров, В. Холмберг, Р. Фріз, В. Шевченко, Н. Шинкаренко, Г. Шиліна та інші. Аналіз наукових джерел засвідчив, що дистанційна освіта

упроваджувалась, як форма організації роботи із здобувачами заочного відділення і розпочиналася, як поштове листування, використання комунікативних технологій (освітні телевізійні і радіо передачі, телефонний зв'язок), наразі здійснюється із застосуванням засобів комп'ютерних технологій і використанням Інтернет ресурсів (освітні сайти і портали, електронне листування, відеоконференції, чати, інформаційні блоги, освітні платформи тощо) (Адамова, Голованчук, 2012; Віттенберг, 2010; Дистанційне навчання..., 2012; Foti, 2020).

Предметом наукових досліджень учених (Р. Бедрань, Ю. Біляй, І. Вакуленко, В. Вертугіна, К. Віттенберг, Т. Гарбуза, С. Дяченко, М. Жалдак, А. Кудін, Г. Лаврентьєва, Є. Ліпанова, Ю. Машбиць, В. Нестеренко, С. Нечай, П. Фоти, О. Полєвікова, А. Пугач С. Семчук, М. Смульсон, О. Стойко, І. Тимофєєва, О. Трофимов, Ю. Фальштинська та ін.) є підготовка майбутніх педагогів до впровадження засобів дистанційної освіти і використання інформаційно-комунікаційних технологій у роботі з дітьми.

Зазначимо, що організація дистанційної освіти з дітьми дошкільного віку нова тенденція, що спричинена глобальною світовою соціально-політичною проблемою в освіті зумовленою довготривалою пандемією і воєнними діями. Перед вихователями постають суспільні виклики щодо:

- надання необхідної допомоги та якісної світи дітям у період не відвідування закладів дошкільної освіти;
- розробка плану дій партнерської роботи з батьками, освітніми організаціями, представниками сільської або місцевої громади;
- здійснення психолого-педагогічної підтримки дітей з психо-фізичними відхиленнями або переселенців;
- прогнозування і моніторинг власної професійної діяльності з метою швидкого корегування дій і прийняття необхідних організаційних рішень.

Як зазначено у дослідженнях, використання інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє спростити професійну діяльність вихователя та дистанційно керувати процесом освітньої взаємодії з дітьми та батьками (Віттенберг, 2010; Дяченко, 2009; Закон України «Про освіту»; Листопад, Мардарова, 2019; Мардарова, 2012; Тимофєєва, 2017; Трофимов, 2001).

Формулювання мети статті. Мета статті: визначити сутність поняття «готовність вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності»; схарактеризувати компоненти готовності вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності; розробити та апробувати методику поетапного формування готовності вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив дійти висновку, що в підготовці вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності доцільно спиратися на системний, діяльнісний, особистісно-орієнтований та соціокультурний підходи.

Системний підхід дозволяє розглядати процес організації підготовки вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності як систему. Поняття «система» (від грецького *systema* – ціле, складене з частин; поєднання) у педагогіці досліджується у роботах видатних вчених (Р. Андертон, Л. фон Бергаланфі, І. Блауберг, О. Богданов, П. Друкер, Дж. Майлсон, М. Нейл, В. Садовський, Г. Саймон, Н. Сільверн, С. Фагел, А. Холл, А. Чандлер, В. Штофф, Е. Юдін та ін.).

У рамках системного підходу визначені системні принципи: цілісності; структурності; ієрархічності; множинності опису; взаємозалежності системи і середовища. Визначення системного підходу включає використання наступних восьми його аспектів: системно-історичного; системно-комунікаційного; системно-елементного; системно-структурного; системно-інтеграційного; системно-функціонального; системно-цільового; системно-ресурсного.

Майже всі дослідники (Р. Андертон, І. Блауберг, П. Друкер, Дж. Майлсон, М. Нейл, Н. Сільверн, С. Фагел, А. Холл, А. Чандлер, В. Штофф та ін.) вказують на наявність у педагогічній системі взаємопов'язаних елементів, взаємодія яких призводить до досягнення цілей освітньої діяльності. У контексті дослідження системний підхід дає змогу вивчати організацію підготовки вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності як систему педагогічних умов. У цьому процесі організації підготовки вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності є системоутворюючим чинником, навколо якого будується вся педагогічна діяльність, що веде до зміни характеристик особистості майбутнього вихователя.

Системний підхід – використовується як спосіб інтерпретації процесу підготовки вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності як цілісної системи, що містить детермінантний фактор – мета і результат, моделювання системи підготовки, визначення компонентів, простеження системного взаємозв'язку структурних компонентів, умов існування цієї системи.

Таким чином, системний підхід дозволяє цілісно сприймати зміст, методи та засоби організації підготовки вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності на основі інформаційно-комунікаційних технологій. Така освіта позитивно впливає на людину, її діяльність, спрямовану на посилення її особистісного зростання, на розвиток її здатності до самовизначення, самосвідомості, співпраці, самостійності у виборі засобів та шляхів пізнання світу та взаємодії з ним.

Діяльнісний підхід досліджено у роботах вчених (І. Бех, Н. Бібік, Т. Габай, П. Гальперін, Н. Гузій, Т. Гура, В. Давидов, Г. Іванюк, М. Каган, Г. Костюк, В. Лекторський, А. Леонт'єв, В. Лозова, О. Рома, С. Рубінштейн, Н. Тализіна, І. Фролов та ін.). Завдяки діяльнісному підходу в процесі підготовки вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності перед студентом відкривається весь спектр потенційних можливостей та створюється установка на вільний, але обґрунтований та відповідальний вибір тієї чи іншої можливості (або знаходження нових можливостей).

Діяльнісний підхід передбачає розуміння психологічної готовності до діяльності, способу та вирішення умов розвитку особистості; потребує спеціальних умов, спрямованих на підбір та організацію діяльності майбутніх вихователів. Активізацію та переміщення його на позицію суб'єкта пізнання, праці та спілкування, що передбачає формування умінь визначення мети, планування діяльності, (організувати, виконувати, контролювати її, аналізувати та оцінювати її результати).

Діяльнісний підхід при організації підготовки вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності є підставою, на якій будуються конкретні методи, технології, прийоми організації освіти в закладі вищої освіти. Тому процес підготовки вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності повинен бути побудований у логіці врахування всього основного компонентного складу діяльності – потреб, мотивів, цілей, дій, операцій, способів регулювання, контролю та аналізу досягнутих результатів.

Особистісний розвиток студентів при організації підготовки вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності визначається особистісно-орієнтованим підходом. Цей підхід базується на ідеях поваги до людини, діалогу, співпраці, партнерства, індивідуалізації освіти. Його основи закладені в роботах (Г. Балл, Д. Белухин, Є. Бондаревська, Г. Васянович, Е. Зеєр, Л. Качалова, С. Кульневич, С. Максименко, О. Савченко, В. Серіков, С. Яценко та ін.).

При особистісно-орієнтованому підході в центрі уваги виявляється не якийсь усереднений студент, а кожен майбутній вихователь як особистість у своїй самобутності, унікальності. Особистісно-орієнтований підхід розглядає механізми особистісного існування людини – рефлексію, смислотворчість, вибірковість, відповідальність, автономність – як

самоціль освіти, досягненню якої в кінцевому рахунку підпорядковані його змістовні та процесуальні компоненти.

Основою особистісно-орієнтованого підходу є індивідуалізація процесу підготовки вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності, опора на суб'єктивний досвід кожної особистості. На цей підхід доцільно спиратися у підготовці вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності оскільки він сприяє створенню умов реалізації особистісних можливостей майбутнього вихователя, розвитку його мислення, інтелектуальних здібностей. Особистісно-орієнтований підхід є основою для формування здатності студентів до самостійної освітньої діяльності, самоконтролю, самоврядування (Lystopad, Mardarova, 2017).

Соціокультурний підхід – методологічний підхід, сутність якого полягає у спробі розгляду суспільства як єдності культури та соціальності, які утворюються і перетворюються діяльністю людини. Ця єдність утворює ціле, властивості якого виведені з параметрів елементів системи соціуму і культури. Виділення соціокультурного підходу, як самостійного підходу у дослідженні обґрунтовуємо роллю соціокультурного оточення у підготовці вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності.

Соціокультурний підхід передбачає необхідність формування ціннісного та відповідального ставлення людини до навколишнього світу, організацію такого освітнього процесу та створення такого освітнього середовища, щоб формування особистості протікало у контексті загальнолюдської культури з урахуванням конкретних культурних умов життєдіяльності людини. Виходячи з цього положення, розглядаємо майбутнього вихователя, не тільки як суб'єкта системи освіти, але і як особистість, пов'язану з місцем його проживання, системою відносин та культурою, що є сукупністю норм та цінностей. Цей підхід дозволяє враховувати специфіку підготовки вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності під час планування, організації професійної підготовки в закладі вищої освіти (Raku, Lystopad, Mardarova, 2017).

У контексті виділених методологічних підходів підготовка вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності має спиратися на такі принципи: принцип системності – дистанційне навчання є механізм формування цілісної системи результатів освітньої діяльності в закладі дошкільної освіти; принцип опори на суб'єктивний досвід – суб'єктивний досвід майбутнього вихователя виступає опорою при формуванні нових компетенцій з проблеми впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності; принцип спільної діяльності – спільна діяльність педагога та студентів веде до досягнення результатів підготовки вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності; принцип індивідуалізації навчання – передбачає можливість адаптації освітньо-професійної програми підготовки майбутніх вихователів, у відповідності до індивідуальних потреб студентів; принцип самостійності навчання – передбачає, що з основних видів навчальної діяльності з підготовки вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти є їх самостійна діяльність.

Теоретичне обґрунтування методологічних підходів та принципів підготовки вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності дозволив визначити результатом окресленої підготовки – готовність вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності. Дану готовність розглядаємо як новоутворення у структурі особистості, що забезпечує установку на використання електронно-віртуальних (мобільних) ресурсів та засобів мультимедіа при вирішенні завдань професійної діяльності. У структурі готовності вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності виділяємо: когнітивний, мотиваційно-ціннісний, емоційно-вольовий та діяльнісно-технологічний компоненти, кожен з яких характеризується сукупністю необхідних професійно-педагогічних та спеціальних знань, умінь та навичок, а також професійно значущих особистісних якостей і установок, що забезпечують успіх

використання інформаційно-комунікаційних технологій в професійній діяльності вихователя закладу дошкільної освіти.

Когнітивний компонент готовності вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності забезпечує системність і міцність усвідомлення науково-педагогічних, професійно-технологічних знань щодо можливостей і способів використання засобів дистанційної освіти при створенні віртуально-інформаційного середовища закладу дошкільної освіти, сформованість базових наукових понять та ступінь поінформованості про особливості застосування інформаційно-комунікаційних технологій у мобільно-професійній діяльності. Ефективність прояву даного компоненту залежить від наявності інтересу до освітньої цифровізації, як тенденції загального розвитку суспільства та шляху надання широких можливостей при подоланні сучасних освітніх викликів (Биков, 2005).

Мотиваційний-ціннісний компонент сприяє реалізації показників інших структурних компонентів стимулюючи інтерес і забезпечуючи стійку установку на дистанційну (мобільну) організацію власної педагогічної роботи, наближаючи вихователя до креативного застосування інформаційно-комунікаційних технологій при забезпеченні якісної освіти дітям дошкільного віку та організації партнерської взаємодії з батьками, освітянами, іншими представниками громадянського суспільства. Мотиваційно-ціннісний компонент активізує позицію вихователя щодо збільшення продуктивності роботи при ефективному застосуванні інформаційно-комунікаційних технологій задля створення унікальних електронно-освітніх продуктів повністю адаптованих до пізнавальних уподобань дітей дошкільного віку з метою їхнього домашнього навчання. Даний компонент готовності вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності передбачає наявність усвідомлення і ціннісну орієнтацію на значущість професії вихователя, схильність до творчого саморозвитку та самовдосконалення власної професійної діяльності з використанням електронно-віртуальних ресурсів і хмарно орієнтованих освітніх сервісів, забезпечуючи цілісність та мотивованість особистості на планування, корегування та моніторинг освітніх ситуацій через обрання індивідуальної траєкторії професійної поведінки.

Важливим складником процесу підготовки вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності є емоційно-вольовий компонент, який демонструє вміння вихователя володіти власним емоційним фоном та керувати емоційним станом дітей з метою створення сприятливої атмосфери під час дистанційного навчання (при використанні у роботі з ними електронно-освітніх матеріалів), організації психолого-педагогічної підтримки батькам (онлайн консультування), накопичення та вдосконалення власного професійно-емоційного досвіду (онлайн тренінги, вебінари з різними спеціалістами). Він разом із проявом професійно-вольових рис (самостійність, стресостійкість, рішучість, цілеспрямованість, наполегливість, витримка й самовладання, самообілізація, дисциплінованість тощо) особистості вихователя забезпечує його творчу активність під час впровадження засобів дистанційної освіти. Емоційно-вольовий компонент потребує від вихователя здібностей контролювати свої емоції, почуття та дії під час забезпечення позитивного зворотного зв'язку з учасниками освітнього процесу, дозволяючи швидко адаптуватися до дистанційного навчання, моніторити і корегувати процес отримання знань.

Діяльнісно-технологічний компонент демонструє здатність до комплексного застосування науково-педагогічних знань та операційних умінь щодо ефективної організації дистанційної освіти; володіння навичками працювати з програмним забезпеченням (Microsoft Word, Microsoft Power Point, Microsoft Publisher, Microsoft Teams, Microsoft Whiteboard, Outlook, OneDrive, Paint/Paint 3D, Windows Movie Maker, Scratch, Windows Media Player, KMPlayer, Media Player Classic, Google Chrome, Gmail, Google Drive, Google Meet, Zoom, Skype, WebEx тощо); включає вміння інтегрувати інформаційно-комунікаційні технології в усі різні сфери професійної діяльності, трансформувати і оптимізувати освітній процес, з

метою підвищення його ефективності та продуктивності, скорочення часу та витрат на розробку освітніх електронних матеріалів; здатність до саморефлексії, вміння швидко мобілізуватися, охоплювати більшість людей, оперативно приймати рішення і креативно діяти.

Схарактеризовані структурні компоненти (когнітивний, мотиваційно-ціннісний, емоційно-вольовий та діяльнісно-технологічний) доповнюють один одного і дозволяють дійти висновку про ступінь сформованості готовності вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності та визначити рівні: високий, достатній, середній і низький. Високий рівень сформованості готовності вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності характеризується винятково оптимальним рівнем прояву всіх показників і структурних компонентів. Достатній рівень визначається повнотою прояву показників і компонентів з деякими, незначними відхиленнями. Середній рівень проявляється поодинокую сформованістю показників і компонентів даної готовності. Низький рівень представлений недостатньою, досить обмеженою сформованістю структурних компонентів і показників окресленої готовності.

Експериментальне дослідження з формування готовності вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності здійснювалось протягом 2020-2021, 2021-2022 навчальних років на базі факультету дошкільної педагогіки та психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» і включало констатувальний, формувальний і контрольний етапи експерименту. Мета констатувального експерименту полягала у виявленні наявного рівня сформованості структурних компонентів (когнітивний, мотиваційно-ціннісний, емоційно-вольовий та діяльнісно-технологічний) готовності вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності. Були використані такі методи діагностування: спостереження за студентами, анкетування, шкалювання, контент-аналіз, тестування, аналіз продуктів діяльності, опитування студентів та освітян закладів дошкільної освіти (Листопад, Мардарова, 2019).

Методики діагностування рівнів сформованості компонентів готовності вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності: «Анкета для студентів зацікавленістю ІКТ» (І. Тимофєєва), «Анкетування з дослідження рівня підготовки студентів до використання інформаційних технологій у навчальному процесі» (О. Трофимов), Опитування «Техніка безпеки під час роботи за комп'ютером» (Г. Дорошенко), Опитувальник «Список особистісних переваг» (А. Едвардс), Методика діагностування ціннісних орієнтацій (М. Рокич), «Методика діагностики особистості на мотивацію до успіху» (Т. Елерс), «Методика діагностики оперативної оцінки самопочуття, активності й настрою (САН)» (Б. Доскін), Методика «Здатність до емпатії» (І. Юсупов), Практичні завдання «Редактор текстів WORD», «Power Point. Internet» (Я. Глинський), «Програмування у середовищі Scratch» (А. Кузьменко), «Основні операції у графічному редакторі Paint» (Т. Вакалюк, С. Карплюк), «Створення любительського відеофільму» (О. Трофимов), Тестування «Основи відеомонтажу» (Г. Дорошенко), «Тестування з Microsoft Publisher» (О. Віговська), Практичні завдання з використання програмного забезпечення (Microsoft Power Point, Microsoft Publisher, Microsoft Teams, Microsoft Whiteboard, Outlook, OneDrive, Scratch, Windows Media Player, KMPlayer, Google Chrome, Gmail, Google Drive, Google Meet, Zoom, Skype, WebEx); Тестова методика «Самодіагностики студентами рівнів сформованості компонентів готовності вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти»; Анкета для освітніх експертів (із впровадження засобів дистанційної освіти).

Моніторинг процесу формування компонентів готовності вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності забезпечувався отриманням своєчасної інформації щодо динамічних особливостей проходження студентами діагностування і

дозволяв оперативно інтерпретувати отримані дані. У ході дослідження рівнів сформованості готовності вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності було виявлено їхню залежність від рівня їх загальної цифрової компетентності. Проведений констатувальний експеримент продемонстрував низький та середній рівень сформованості готовності вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності у більшості студентів, як експериментальної групи, так і контрольної груп, за рахунок недостатньої сформованості когнітивного, мотиваційно-ціннісного, емоційно-вольового та діяльнісно-технологічного компонентів. Таким чином, це доводило необхідність розробки спеціальної методики цілеспрямованого поетапного формування готовності вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності (Листопад, Мардарова, 2017).

Мета формувального експерименту полягала в апробації розробленої методики поетапного формування готовності вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності. Дану методику упроваджували під час лекційних і практичних занять, у процесі індивідуальної навчально-дослідної діяльності, у процесі педагогічної практики, що організовувалась дистанційно в закладах дошкільної освіти.

Змістове забезпечення процесу формування готовності вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності здійснювалося у рамках освітньо-професійної програми «Дошкільна освіта». (рівень вищої освіти – перший (бакалаврський); ступінь вищої освіти – бакалавр; галузь знань – 01 Освіта/Педагогіка; спеціальність – 012 Дошкільна освіта; освітні кваліфікації – Вихователь дітей раннього та дошкільного віку. Вчитель-логопед дошкільних, загально-освітніх, навчальних та реабілітаційних закладів. Вихователь дітей раннього та дошкільного віку. Практичний психолог та включало наступні навчальні дисципліни: - ЗП 04 «Нові інформаційні технології в дошкільній освіті» – 4 кредити (обов'язкова дисципліна); ПП «Комп'ютерні технології в роботі з дітьми» – 5 кредитів (вибіркова дисципліна). Практична підготовка (8 кредитів): «Виробнича педагогічна практика в ЗДО», «Виробнича: практика зі спеціальності».

Розроблена методика поетапного формування готовності вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності включає ряд послідовних етапів, що наскрізно пронизують один одного (теоретично-інформаційний, діяльнісно-творчий, професійно-мотиваційний). До кожного етапу визначена мета, схарактеризований зміст, підібрані форми та методи роботи зі студентами: теоретично-інформаційний етап передбачав формування науково-педагогічних, професійно-технологічних знань з питань застосування засобів дистанційної освіти в професійну діяльність вихователя, усвідомлення їх можливостей, необхідності й значущості; діяльнісно-творчий етап був спрямований на закріплення отриманих науково-педагогічних знань, операційних умінь під час аудиторної практичної навчальної діяльності, самостійної роботи та виробничої педагогічної практики у ЗДО з розв'язання нестандартних ситуацій, притаманних процесу дистанційного навчання з метою оптимізації та моніторингу освітнього процесу; професійно-мотиваційний стимулював і викликав бажання у студентів використовувати засоби дистанційної освіти у своїй майбутній професійній діяльності.

З метою формування готовності вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності організовували вивчення навчальних дисциплін «Нові інформаційні технології в дошкільній освіті», «Комп'ютерні технології в роботі з дітьми», що сприяло комплексній, поетапній роботі студентів за індивідуальною траєкторією навчання. Формування операційних умінь щодо використання програмових засобів (Microsoft Word, Microsoft Power Point, Microsoft Publisher, Microsoft Teams, Microsoft Whiteboard, Outlook, OneDrive, Paint/Paint 3D, Windows Movie Maker, Scratch, Windows Media Player, KMPlayer, Media Player Classic, Google Chrome, Gmail, Google Drive, Google Meet, Zoom, Skype, WebEx

тощо) відбувалося під час практичних занять та закріплювалось у процесі організації педагогічної практики (форма організації дистанційно).

У підготовці вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності спиралися на наступні форми організації дистанційної освітньої діяльності у ЗДО:

1) Дитячий онлайн-садок НУМО (розробка ЮНІСЕФ разом із Міністерством освіти й науки України на платформі MEGOGO) з відеозаняттями для дітей віком від 3 до 6 років;

2) Проведення онлайн занять за такими освітніми напрямками: особистість дитини; дитина в сенсорно-пізнавальному просторі; дитина в природному довкіллі; гра дитини; дитина в соціумі; мовлення дитини; дитина у світі мистецтва реальному часі (на платформах Zoom, Skype, WebEx тощо);

3) Підбірка відео та аудіо матеріалу з відкритих джерел інформації (відеохостинг: YouTube, TikTok тощо) для організації спільної діяльності дітей та батьків;

4) Запис відео матеріалів з майстер-класами з художньо-естетичного розвитку, експериментування, фізичного та музичного розвитку (з докладними та зрозумілими інструкціями виконання роботи) для самостійної та спільної діяльності дитини дошкільного віку;

5) Робота над проектною діяльністю та реалізація проектів з обраних тем: «Чим відрізняються наші домівки від домівок наших українських предків?», «Українські мистецькі традиції і фольклор», «Українське декоративно-прикладне мистецтво (петриківське, васильківське, київське, опішнянське, косівське, ужгородське)», «Українські пісенні жанри (колискові, колядки, щедрівки, заклички)», «Українські народні танці (гопак, гуцулка, полька, коломийка, хоровод)», «Чому ми дорослішаємо?», «Здоров'язбережувальна поведінка», «Сім'я і сімейні традиції», «Кого зустріли в лісі?» тощо;

6) Участь у дистанційних конкурсах, марафонах, флешмобах («Завдяки карантину: від ідей до досягнень», «Наша домівка – Україна!», «Війна очима дітей», «Складання історії роду, ведення родовідного дерева», «Батьки – найрідніші люди», «Цінність здоров'я», «Правила безпечного перебування вдома, у дошкільному закладі, на вулиці, на воді, льоду, ігровому, спортивному майданчиках», «Мій дитячий садок», «Яка професія найважливіша?» тощо);

7) Створення освітніх електронних продуктів для дошкільників (презентацій, комп'ютерних ігор, робочих зошитів, навчальних відеороликів) з використанням програмового забезпечення (Microsoft Word, Microsoft Power Point, Microsoft Publisher, Paint/Paint 3D, Windows Movie Maker, Scratch) та використання їх під час дистанційної роботи з дітьми (Microsoft Teams, Microsoft Whiteboard, Google Meet, Zoom, Skype, WebEx).

8) Форми партнерської дистанційної роботи з батьками: батьківські збори у форматі відеоконференції (Microsoft Teams, Google Meet, Zoom, Skype тощо), ведення інформативної групи у месенджерах та соціальних мережах (Telegram, Viber тощо), публікація тематичних консультацій у групах для батьків ЗДО в соціальних мережах, використання електронної пошти та хмарних сховищ (Outlook, OneDrive, Google Chrome: Gmail, Google Drive).

Виділяємо такі педагогічні умови, що сприяють формуванню готовності вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності, а саме: врахування особливостей реалізації системного, діяльнісного, особистісно-орієнтованого та соціокультурного підходів у формуванні готовності вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності; стимулювання позитивної мотивації на цифрофізацію освітнього процесу ЗДО; комплексне формування науково-педагогічних, професійно-технологічних знань та операційних умінь застосування засобів дистанційної освіти під час вивчення навчальних дисциплін «Нові інформаційні технології в дошкільній освіті», «Комп'ютерні технології в роботі з дітьми»; створення за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій віртуально-інформаційного середовища навчання під час педагогічної практики (Мардарова, 2021).

Проведений аналіз змін у рівнях сформованості готовності вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності на контрольному етапі експериментального дослідження засвідчив ефективність методики поетапного формування готовності вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності. Порівняльні дані рівнів сформованості готовності вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності на констатувальному і контрольному етапах подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Рівні сформованості готовності вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності на констатувальному і контрольному етапах

Група	Рівні сформованості готовності							
	Констатувальний етап				Контрольний етап			
	ВР	ДР	СР	НР	ВР	ДР	СР	НР
Експериментальна	6,4	13,6	23	57	28,4	40,5	18	13,1
Контрольна	7,4	15,6	18,1	58,9	10,2	23,5	19	47,3

Студенти експериментальної групи продемонстрували позитивні зміни у проявах показників сформованості готовності вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності: наявність усвідомлення і ціннісну орієнтацію на значущість професії вихователя, схильність до творчого саморозвитку та самовдосконалення власної професійної діяльності з використанням електронно-віртуальних ресурсів, бажання створювати освітні електронні продукти для роботи з дітьми; використання різноманітних засобів дистанційної освіти у роботі з дітьми, при організації партнерської взаємодії з батьками, освітянами, іншими представниками громадянського суспільства; володіння методикою проведення дистанційних занять, ігор (комп'ютерних) та керівництва діяльністю дітей; вміння працювати з Інтернет ресурсами; володіння емоціями, вольовими рисами при встановленні взаємовідносин із колегами, дітьми та їх батьками.

Студенти контрольної групи виявили слабе володіння науково-педагогічними, професійно-технологічними знаннями, операційними вміннями щодо можливостей і способів використання засобів дистанційної освіти, неадекватну самооцінку педагогічних дій. Вони не приділяли значущості професії вихователя, не виявляли схильність до творчого саморозвитку та самовдосконалення власної професійної діяльності з використанням електронно-віртуальних ресурсів і хмарно орієнтованих освітніх сервісів, були слабо мотивовані на організацію дистанційної освіти, погано володіли емоційно-вольовими проявами.

Отже, проведене дослідження дозволило зробити наступні **висновки**:

1. Визначено сутність поняття «готовність вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності» як новоутворення у структурі особистості, що забезпечує установку на використання електронно-віртуальних (мобільних) ресурсів та засобів мультимедіа при вирішенні завдань професійної діяльності.

2. Було встановлено, що на формування готовності вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності впливають методологічні підходи: системний, діяльнісний, особистісно-орієнтований та соціокультурний.

3. У структурі готовності вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності визначено наступні компоненти: когнітивний, мотиваційно-ціннісний, емоційно-вольовий та діяльнісно-технологічний.

4. Розроблена та апробована методика поетапного формування готовності вихователів

до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності включала ряд послідовних, взаємопов'язаних етапів: теоретично-інформаційний; діяльнісно-творчий; професійно-мотиваційний.

Перспективу подальших наукових розвідок убачаємо в описі моделі формування готовності вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Адамова І., Головачук Т. Дистанційне навчання: сучасний погляд на проблеми. *Витоки педагогічної майстерності*. 2012. Випуск 10. С.3-6.

Биков В. Ю. Дистанційне навчання в країнах Європи та США і перспективи для України. *Інформаційне забезпечення навчально-виховного процесу: інноваційні засоби технології*: [монографія] / [авт. кол. В. Ю. Биков, О. О. Гриценчук, Ю. О. Жук та ін.]. Київ: Атіка, 2005. С. 77-140.

Віттенберг К. Ю. Підготовка майбутніх вихователів засобами інформаційно-комунікаційних технологій донавчання дітей іноземних мов : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2010. 23 с.

Дистанційне навчання: психологічні засади: [монографія] / [авт. кол.: М. Л. Смульсон, Ю. І. Машбиць, М. І. Жалдак та ін.]; за ред. М. Л. Смульсон. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2012. 240 с.

Дяченко С. В. Підготовка майбутніх вихователів до формування основ комп'ютерної грамотності старших дошкільників : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Луганськ, 2009. 20 с.

Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

Листопад О. А., Мардарова І. К. Модульний курс «Комп'ютерні технології в роботі з дітьми»: навчальний посібник для студентів зі спеціальності 012 «Дошкільна освіта». Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2019. 192 с.

Листопад О. А., Мардарова І. К. Теоретико-методичні засади формування готовності майбутніх вихователів до використання інформаційно-комунікаційних технологій в організації пізнавальної діяльності дошкільників : монографія Одеса : Букаєв Вадим Вікторович, 2021. 206 с.

Мардарова І. К. Підготовка майбутніх вихователів до використання комп'ютерних технологій в організації пізнавальної діяльності старших дошкільників: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 Одеса., 2012. 21 с.

Тимофєєва І. Б. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Київ, 2017. 267 с.

Трофимов О. Є. Підготовка майбутніх учителів до використання аудіовізуальних і комп'ютерних технологій навчання: дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Харків, 2001. 225 с.

Lystopad O. A., Mardarova I. K., Tomash Kuk Forming Students' Motivation For Creativity By Means of Edward De Bono's «Six Thinking Hats» Technique. *Наука і освіта : науково-практичний журнал*. 2017. № 8/CLXI. С. 93-96.

Raku I. I., Lystopad O. A., Mardarova I. K. The Formation of Future Preschool Teachers Competence Required for Using Computer Technology. *Наука і освіта : науково-практичний журнал*. 2017. № 5/CLVIII. С. 23-26.

Foti P. Research in distance learning in greek kindergarten schools during the pandemic of Covid-19: possibilities, dilemmas, limitations. *European Journal of Open Education and E-learning Studies*. 2020. Volume 5. Issue 1. P. 19-40.

REFERENCES

Adamova I., & Golovachuk T. (2012). Dystantsiynе navchannya: suchasnyy pohlyad na problem. [Distance learning: a modern view of the problem]. *Vytoky pedahohichnoyi maysternosti – The origins of pedagogical skills*. № 10. P. 3-6 [in Ukrainian].

Bykov V. Y., Hrytsenchuk O. O., & Zhuk Yu. O. (2005). *Dystantsiynе navchannya v krayinakh Yevropy ta SSHA i perspektyvy dlya Ukrainy*. [Distance learning in Europe and the United States and prospects for Ukraine]. Kyiv: Atika. P. 77-140. [in Ukrainian].

Diachenko S. V. (2009). *Pidhotovka maibutnikh vykhovateliv do formuvannya osnov kompiuternoi hramotnosti starshykh doshkilnykiv*. [Training of future educators for the formation of the basics of computer literacy of senior preschoolers]. (Candidate's thesis). Luhansk. 23 p. [in Ukrainian].

Foti P. (2020). Research in distance learning in greek kindergarten schools during the pandemic of Covid-19: possibilities, dilemmas, limitations. *Yevropeys'kyy zhurnal vidkrytoyi osvity ta doslidzhen' elektronnoho navchannya. European Journal of Open Education and E-learning Studies*. Volume 5. Issue 1. P. 19-40. [in Romania].

Lystopad O. A., & Mardarova I. K. (2021). *Teoretyko-metodychni zasady formuvannya hotovnosti maybutnikh vykhovateliv do vykorystannya informatsiyno-komunikatsiynykh tekhnolohiy v orhanizatsiyi piznaval'noyi diyal'nosti doshkil'nykiv*. [Theoretical and methodological principles of forming the readiness of future educators to use information and communication technologies in the organization of cognitive activity of preschoolers. Odessa: Publisher Bukaev Vadim Viktorovich. 206 p. [in Ukrainian].

Lystopad O. A., & Mardarova I. K. (2019). *Modul'nyy kurs «Komp'yuterni tekhnolohiyi v roboti z dit'my»*. [Modular course «Computer technology in working with children»]. Odessa: Publisher Bukaev Vadim Viktorovich. 192 p. [in Ukrainian].

Lystopad O. A., Mardarova I. K., & Kuk T. (2017). *Formuvannya motyvatsiyi uchniv do tvorchosti za dopomohoyu tekhniky «Shist' kapelyukhiv myslennya» Edvarda De Bono*. [Forming Students' Motivation For Creativity By Means of Edward De Bono's «Six Thinking Hats» Technique]. *Nauka i osvita: naukovo-praktychnyy zhurnal*. № 8/CLXI. P. 93-96. [in Ukrainian].

Mardarova I. K. (2012). *Pidhotovka maibutnikh vykhovateliv do vykorystannya kompiuternykh tekhnolohii v orhanizatsiyi piznavalnoi diialnosti starshykh doshkilnykiv*. [Training future educators in using computer technologies in the organization of senior preschool children's cognitive activity]. Extended abstract of candidate's thesis. Odesa: SUNPU. 21 p. [in Ukrainian].

Raku I. I., Lystopad O. A., & Mardarova I. K. (2017). *Formuvannya kompetentnosti maybutnikh doshkil'nykiv, neobkhdnykh dlya vykorystannya kompy'uternykh tekhnolohiy*. [The Formation of Future Preschool Teachers Competence Required for Using Computer Technology]. *Nauka i osvita: naukovo-praktychnyy zhurnal*. № 5/CLVIII. P. 23-26. [in Ukrainian].

Smulson M. L., Mashbits, Y. I., & Zhaldak, M. I. (2012). *Dystantsiynе navchannya: psykhologichni zasady [Distance learning: psychological principles]*. Kirovograd: Imex-LTD [in Ukrainian].

Timofeieva I. B. (2017). *Formuvannya informatsiyno-komunikatsiynoyi kompetentnosti maybutnikh vykhovateliv doshkil'nykh navchal'nykh zakladiv*. [Formation of information and communication competence of future specialists in preschool education]. (Candidate's thesis). Kyiv. 267 p. [in Ukrainian].

Trofimov O.E. (2001). *Pidhotovka maybutnikh uchyteliv do vykorystannya audiovizual'nykh i komp'yuternykh tekhnolohiy*. [Training would-be teachers in using audio, visual and computer technologies of learning]. (Candidate's thesis). Kharkiv. 225 p. [in Ukrainian].

Vittenberh K. Yu. (2010). *Pidhotovka maibutnikh vykhovateliv zasobamy informatsiino-komunikatsiynykh tekhnolohii do navchannya ditei inozemnykh mov*. [Training of future educators

by means of information and communication technologies for teaching children foreign languages]. (Candidate's thesis). Vinnytsia. 23 p. [in Ukrainian].

Zakon Ukrainy «Pro osvitu». [Law of Ukraine «On Education»]. (n.d.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

В умовах сучасних світових та українських реалій пов'язаних з ситуацією соціальної напруги, що стала наслідком пандемії, локдауну, жорсткого карантину і наразі воєнних дій на нашій території, як ніколи важливим є акцентування уваги на підготовці майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, здатних організувати якісну освіту дітей дошкільного віку в умовах дистанційного навчання. Суспільством затребуваний вихователь, який в умовах стресових ситуацій здатний швидко пристосовуватись до нових освітніх вимог та мобілізувати свої можливості задля адаптування і прийняття конструктивних, організаційно-планувальних рішень при вирішенні конкретних виховних завдань. Вихователь стикається із необхідністю трансформувати вже існуючі форми і методи роботи та організувати дистанційне навчання з дітьми дошкільного віку які, по вище зазначеним причинам, не зможуть відвідувати заклад дошкільної освіти і потребують спеціальних умов навчання. Мета статті: визначити сутність поняття «готовність вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності»; схарактеризувати компоненти готовності вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності; розробити та апробувати методичку поетапного формування готовності вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності. Методи: спостереження за студентами, анкетування, шкалювання, контент-аналіз, тестування, аналіз продуктів діяльності, опитування студентів та освітян закладів дошкільної освіти. Визначено сутність поняття «готовність вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності». Встановлено, що на формування готовності вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності впливають методологічні підходи: системний, діяльнісний, особистісно-орієнтований та соціокультурний. У структурі готовності вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності визначено наступні компоненти: когнітивний, мотиваційно-ціннісний, емоційно-вольовий та діяльнісно-технологічний. Розроблено методичку діагностики рівнів сформованості готовності вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності. Розроблено та апробовано методичку поетапного формування готовності вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності, що включала ряд послідовних, взаємопов'язаних етапів: теоретично-інформаційний, діяльнісно-творчий, професійно-мотиваційний. Оригінальність: вперше розроблена методика поетапного формування готовності вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності. Порівняльний аналіз даних, отриманих на початку та в кінці експериментальної роботи довів дієвість та ефективність розробленої методички поетапного формування готовності вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності.

Key words: дистанційна освіта, готовність вихователів до впровадження засобів дистанційної освіти в професійній діяльності, інформаційно-комунікаційні технології.

CREATION OF INNOVATIVE EDUCATIONAL SPACE IN PRE-SCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS: CONSTRUCTIVE EXPERIENCE EUROPEAN COUNTRIES

СТВОРЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: КОНСТРУКТИВНИЙ ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Vita Мельник

аспірантка

E-mail: vita140984@ukr.net

Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

Vita Melnyk

postgraduate student

E-mail: vita140984@ukr.net

Izmail State University of Humanities, Ukraine

ABSTRACT

The article reveals the role of innovative educational environment as an important space for the formation of the personal preschool ring, improvement of its socialization. The comprehensive development of personality in pre-school childhood promotes creation of innovative educational environment of pre-school education. In the article the urgency of creation of innovative educational space in institutions of preschool education is justified, the peculiarities of creation of innovative space are highlighted, because at the present stage of development of society the problem of formation of developed personality, capable to receive, analyze various information, make optimal decisions and adapt to new conditions of life deserves special attention. Creating an innovative educational environment will ensure the comprehensive development, preparation and learning of children in the context of all educational lines of development of the basic component. The experience of foreign countries in creating an innovative environment of education and difficulties arising during its implementation has been reviewed and analyzed. The article gives examples of innovative online kindergarten, which are important centers of education for children and stimulate them to further comprehensive development in the conditions of military condition. In this study the expediency of creation of innovative educational environment is theoretically justified, main advantages and disadvantages of use of this space are determined. Prospects of further scientific search.

Key words: innovative educational space, innovations, environment, education, pre-school education, child of preschool age.

Постановка проблеми. Дошкільна освіта є первинною ланкою, обов'язковою складовою системи неперервної освіти в Україні. В Законі України «Про дошкільну освіту» наголошено на важливості ролі дошкільної освіти й необхідності створення належних умов для її здобуття. Одним із завдань дошкільної освіти є пошук шляхів розвитку і вдосконалення освітньої системи, зорієнтованої на всебічний розвиток дитини, забезпечення її позитивної соціалізації, особливо, у складних умовах сьогодення. На виконання цього завдання орієнтують Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, Базовий компонент дошкільної освіти в Україні, Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді, чинні програми для закладів дошкільної освіти.

Актуальність теми. Сьогодні перед закладами дошкільної освіти постає надзвичайно важливе завдання – розвинути у вихованців такі якості, які дозволять їм орієнтуватися у плінні інформації, свідомо приймати рішення, сприяти формуванню у дітей креативності, гнучкості, здатності конструктивно взаємодіяти у колективі, комунікувати на засадах толерантності і гідності. Саме тому сучасні заклади дошкільної освіти зорієнтовані на залучення інноваційного потенціалу в освітню сферу, створення інноваційного освітнього простору з

метою забезпечення необхідних умов для позитивної соціалізації дітей. У багатьох законодавчих актах та нормативних документах, які регламентують здійснення інноваційної діяльності в Україні окреслено пріоритет формування інноваційного освітнього простору, а саме: Закони України «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», накази Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності» (від 07.11.00 р. № 522). У Законі України «Про інноваційну діяльність» (від 04.07.02. №40-IV), у «Стратегії інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів») та в інших документах актуалізовано пріоритетність формування інноваційного освітнього середовища. Актуальність модернізації та реформування системи освіти представлено у Законі України «Про освіту» (від 05.09.2017 № 2145-VIII) та Законі України «Про дошкільну освіту» (2001, №49 зі змінами, внесеними згідно Законів). Вихідні концептуальні положення щодо змісту й організації освіти ґрунтуються на основних засадах Конституції України, Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття»), а також інших державних нормативних документах щодо освітньої сфери (Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст., Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки, Національній програмі «Діти України», Законі «Про охорону дитинства», Базовому компоненті дошкільної освіти та ін.) Отже, створення навколо дитини такого середовища, що спонукатиме її до постійного розвитку набуває значущості ще з раннього дитинства. Тому, саме інноваційно-освітній простір за своєю сутністю може сприяти повноцінному забезпеченню умов для розв'язання окресленого завдання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням сутності і змісту поняття «освітнє середовище» займаються такі сучасні науковці, як А. Богуш, Л. Буєва, Ю. Мануйлов, Л. Новикова, Н. Селиванова, В. Петровський, І. Якиманська, та ін. Питання готовності педагогів до інноваційної діяльності досліджували К. Бондарева, В. Бочелюк, Л. Карамушка, Н. Хмель та ін. (Дичківська, 2004)

Мета дослідження – висвітлити психолого-педагогічні аспекти проблеми розвитку інноваційного освітнього простору в сучасних закладах дошкільної освіти, проаналізувати провідний європейський досвід створення інноваційного освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз наукової літератури та досліджень із означеної проблеми підтверджує, що інноваційне освітнє середовище закладу дошкільної освіти як сукупність цінностей і зразків успішного розв'язання життєвих цілей слугує джерелом для розвитку особистості. Звернімося до аналізу ключових для започаткованого дослідження понять. Так, Н. Разіна розглядає «інноваційне освітнє середовище» як комплекс спеціальних взаємопов'язаних умов (Разіна, 2009). Дослідник В. Ясвін, зазначає, що тип освітнього середовища визначається умовами і можливостями середовища, які сприяють розвитку активності особистості (Ясвін, 2008). Науковець А. Кух наголошує, що освітнє середовище структурно складається з трьох взаємопов'язаних компонентів: суб'єктно-ресурсного, матеріально-технічного та ідейно-технологічного (Кух, 2008).

Отже, можемо узагальнити та позиціонувати власне бачення поняття «освітнє середовище» – сукупність зовнішніх умов, факторів, впливів, способів навчання і виховання, необхідних для успішного функціонування освіти. Освітнє середовище є одним із важливих чинників вдосконалення освітнього процесу для формування та розвитку особистості, що характеризується такими ознаками, як-от: мобільність, цілісність, різносторонність, варіативність, координованість, емоційна насиченість.

Інновацію І.Осадчий розглядає як процес здійснення цілеспрямованих змін, скерованих на перетворення будь-яких компонентів у структурі або функціонуванні організацій (Осадчий, 2000).

Сучасний заклад дошкільної освіти повинен мати такий інноваційний освітній простір, який буде реалізовано відповідно до адекватних змін в освіті, сучасних тенденцій розвитку,

конкурентоспроможності в умовах, що відповідають соціальним запитам суспільства. Створення сучасного інноваційного освітнього середовища передбачає ретельну організацію та забезпечення оптимальних умов для розвитку та саморозвитку дитини.

Освітній простір закладів дошкільної освіти належить до складних педагогічних явищ, які характеризуються якісними показниками, що залежать від змін в середині системи. Тому й поняття «інновація» означає зміни, нововведення в системі дошкільної освіти, що поліпшують розвиток і результати освітнього процесу. Слід додати, що освітні інновації передбачають оновлення змісту освіти, методів, форм навчання і виховання, розроблення й впровадження нових і поширення наявних педагогічних систем.

Принагідно зауважимо, що інноваційне середовище має бути спрямоване на всебічний розвиток особистості: фізичний, пізнавальний, моральний, інтелектуальний, мовленнєвий, комунікативний тощо. Тому, необхідно забезпечити відповідним сучасним обладнанням заклад дошкільної освіти, раціонально використовувати його, застосовувати велику кількість різноманітних засобів для повноцінного розвитку особистості, що надасть змогу дитині розвиватися відповідно до вимог Державного стандарту дошкільної освіти.

Розвиток інноваційного освітнього середовища є складним процесом, у ході проектування якого необхідно пам'ятати про структуру, мобільність, можливість трансформування інновації.

Створюючи різні варіанти пізнавально-розвивального середовища, необхідно враховувати потреби дітей відповідно до вікових особливостей та сучасних інтересів.

Аналіз провідної літератури з проблеми, що досліджується, дозволив зацентрувати на тому, що інноваційний середовищний підхід передбачає, перш за все, функціональність розвивального середовища. Йдеться про обґрунтування та прогнозування реальної потреби закладу в обладнанні, а потім вже проектування й облаштування освітнього простору.

Проаналізувавши досвід європейських країн щодо організації інноваційного освітнього середовища закладів дошкільної освіти, можемо узагальнити, що вони мають свої особливості та власний перспективний досвід. Особлива увага приділяється створенню розвивального середовища та організації різних видів діяльності, що сприяють загальному розвитку дитини і наступності, тобто підготовці її до навчання в школі (Зубрій, Капустянська, 2017).

Звернімося до досвіду деяких країн, у яких особливу увагу сконцентровано на розвитку пізнавально-розвивального середовища в сфері дошкільної освіти. Так, заклади дошкільної освіти Німеччини велику увагу приділяють саме розвитку логічного мислення. Діти передшкільного віку виконують завдання на розвиток логіки, «веселі тести», під час яких виявляється вміння правильно висловлювати свою думку та розвивається образність мислення; формуються навички в образотворчому мистецтві і прикладній творчості, фізичній підготовці, початковий рівень в музичній освіті. Заклади дошкільної освіти добре облаштовані. Зробимо невеличкий екскурс щодо облаштування пізнавально-розвивальних осередків в Німеччині. В кожному садку є велика кімната, в якій безліч різного будівельного матеріалу, конструктори «LEGO», іграшкові машини в яких діти перевозять конструктор та будівельний іграшковий матеріал. Поширеними є лялькові кімнати, з великим столом для малювання в центрі кімнати. Обов'язковою умовою розвивального простору є наявність кімнати для відпочинку, в якій відсутня велика кількість меблів, а на підлозі лежать багато матраців і подушок. У таких осередках діти за бажанням відпочивають або грають в спокійні ігри, а протягом дня лунає спокійна музика. В спортивній залі проходять активні ігри, там стоять дитячі тренажери, знаряддя, м'ячі. На подвір'ї кожного дошкільного закладу є великий і облаштований двір, в якому діти під час прогулянки катаються на велосипедах, машинках, також є пісочниці, влітку використовуються маленькі басейни. Важливим аспектом є те, що у дітей в дитячому садку цілковита свобода. Якщо дитина втомилася від спільних ігор, вона займається своєю справою, або ж просто грається іграшками які їй до вподоби у куточку для відпочинку. Слід зауважити, що вихователька безпосередньо приймає участь у діяльності дітей, налаштовує їх на дружню

взаємодію та будує з дітьми довірливі відносини, таким чином спрямовуючи дітей до радісного щоденного відвідування дитячого садка кожною дитиною.

В італійських закладах дошкільної освіти діти розвиваються в атмосфері, яка на перший погляд складає враження свавілля та безсистемності, водночас обов'язковою умовою є тотальний контроль. На думку італійців, для дитини, необхідне спеціальне розвиваюче середовище, де сконцентровані всі знання про навколишнє середовище, які представлені в закладах дошкільної освіти, через еталони основних досягнень людської думки, і вона має пройти шлях людини в цивілізацію саме в дошкільному віці. В Італії до дитини ставляться із повним прийняттям її природи, тобто, якщо вона активна, нестримна, робить все що хоче, то це сприймається природньо, адже бажання дитини є закон.

У дитячих садках Швеції увага акцентується саме на фізичному розвитку дітей. Особливістю дитячих садків цієї країни є те, що малеча весь свій вільний час проводить на вулиці. Цікавим є те, що у кожної дитини є свій спеціальний одяг, в якому можна бруднитися (сидіти на землі, валятися в піску, в калюжах). Дорослі вважають, що брудна дитина – це щаслива дитина. В теплу пору року діти сплять на вулиці, інколи навіть взимку, але обов'язково, у спальних мішках. У закладах дошкільної освіти Швеції головною умовою є «не забирати у малюків дитинство», тому актуально більше грати ніж вчитися. Але певні межі суворості існують, оскільки вважається, що свавілля і розпещеність призводять до негативних наслідків у майбутньому.

У Фінляндії підхід до дошкільної освіти дещо інший. Перш ніж дитина почне відвідувати садочок, до неї додому приходять вихователь, щоб познайомитися з дитиною, її режимом, звичками, особливостями харчування, скласти індивідуальний план розвитку. У садочку ж, день проходить переважно без занять, немає також обмежень, і головне, щоб дитина не нашкодила собі та оточуючим (Хаврикіна, Пристінська, 2017).

Основні типи закладів дошкільної освіти Великобританії муніципальні та приватні. Денні ясла є типами закладів, що забезпечують належний догляд за дітьми. Звертаємо увагу на те, що існують ясельні школи та ясельні класи – заклади інтелектуального розвитку і підготовки до школи. У дошкільній сфері поширеними є також ігрові групи, клуби матері й дитини, «групи можливостей», що організуються батьками і вважаються закладами, які максимально забезпечують необхідні умови для всебічного розвитку дитини. Робота дошкільних закладів Великої Британії побудована виключно з орієнтацією на інтереси дитини. Відзначимо, що велику увагу тут приділяють внутрішньому комфорту дитини. З дітьми, постійно домовляються, радяться з різних питань, що істотно підвищує самооцінку малюка і сприяє розвитку впевненості в собі. Отже, освітньо-виховний процес у таких закладах будується на домінуючій ідеї про те, що освітнє середовище повинно надавати дітям можливість самостійно обирати і здійснювати будь-яку цікаву для дітей діяльність.

Потреби польського суспільства призвели до введення спеціальної ланки, як його ще називають «передшкільного щабелю» як спеціальної сполучної ланки між дошкільною та шкільною освітою, орієнтованою не лише на наступність, а й на інтеграцію. Перед передшкільною освітою ключовими постають такі завдання: підготувати дітей до засвоєння початкових базових знань, умінь і навичок для їхнього подальшого поглиблення в початковій школі; допомогти дітям адаптуватися до нових умов у їх переході з сім'ї в більш регламентоване середовище проживання і попередити можливі стресові ситуації; уникати можливих конфліктів і встановлювати толерантні стосунки у дитячому колективі, створювати умови для доброзичливого спілкування дітей різного віку, включно дітей з вадами здоров'я та представників інших культур.

Отже, аналіз провідного досвіду розвитку інноваційного освітнього простору закладів дошкільної освіти європейських країн дозволяє узагальнити, що в кожній освітній системі існують свої особливості та специфіка реалізації інноваційного потенціалу в педагогічній сфері. Однак всі елементи інновацій об'єднані спільною метою – підтримати дитину та її

всебічний розвиток. Саме тому в освітньому процесі ЗДО активно використовують потенціал інтерактивних, творчих занять, ігор, різноманітних досліджень тощо, щоб максимально стимулювати розвиток дітей дошкільного віку. Відтак у кожній системі освіти є своє інноваційне освітнє середовище.

У період воєнного стану, а також за карантинних умов, обумовлених пандемією, дошкільна освіта в Україні спрямована переважно на впровадження дистанційної форми навчання із застосуванням цифрових технологій, відкритих онлайн платформ. В освітній процес залучаються такі інтернет-платформи як Zoom, GoogleMeet, GoogleClassroom, Moodle, телеграм канали тощо. Активне впровадження в освітній процес дистанційного навчання, викликане сьогоднішнім, переконує в доцільності дослідження проблеми інноваційних підходів до здійснення освітньої діяльності у закладах дошкільної освіти.

Міністерством освіти й науки України разом з партнерами розроблено спеціальну платформу «онлайн-садочок». Програму онлайн-садочка було підготовлено С. Бойкович, експерткою, з дошкільної освіти, разом із командою вихователів та психологів, для того щоб контент був безпечним для тих дітей, які зараз перебувають у стресі. Важливішим завданням цього проєкту є збереження зв'язку дитини з освітнім і розвивальним процесом. Даний проєкт покликаний допомогти батькам організувати для дітей максимальну пізнавальну активність у різних напрямках і тим самим відволікти їх від воєнної дійсності, адже зараз діти перебувають у стресових ситуаціях і, намагаються адаптуватися до нових реалій життя. Проєкт НУМО допомагає на відстані, в онлайн-форматі продовжувати опановувати дошкільнятами важливі навички для подальшого розвитку.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Впровадження інноваційних процесів на всіх рівнях розвитку дітей дошкільного віку повинно мати системний та комплексний характер і вибудовуватися з урахуванням реалій сьогодення. Таким чином, створення інноваційного освітнього середовища є важливим завданням, яке постає сьогодні перед системою дошкільної освіти. Застосування в закладах дошкільної освіти інноваційного освітнього простору сприятиме не тільки формуванню соціальних умінь і навичок, необхідних для повноцінної соціалізації дітей дошкільного віку, а й оптимізації процесу формування у майбутніх першокласників ключових компетенцій. В контексті нашого дослідження є важливим визначення критеріїв готовності закладів дошкільної освіти до створення інноваційного освітнього середовища, що і є перспективою наших подальших наукових досліджень.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник. К.: Академ видав, 2004.

Дошкільна освіта у світі. Німеччина. URL: <http://pedpresa.ua/115677-doshkilna-osvita-u-sviti-nimechchyna.html>.

Зубрій І., Капустянська С. І чужого навчаємось, і свого не цураємось... *Дошкільне виховання*. 2017. №6.

Кух А.М. Освітнє середовище в структурі інноваційної системи фахової підготовки майбутніх учителів фізики. Предметні дидактики в контексті формування компетентнісно-світоглядних професійних якостей майбутнього фахівця. 2008.

Осадчий І.Г. Проектно модульна організація системи загально середньої освіти сільського адміністративного району. Освітня система сільського регіону: проблеми та перспективи. К.:КПВД «Педагогіка», 2000.

Освіта для сучасності: європейські стандарти Д.В. 2015. №11.

Разіна Н.О. Акмеологічний підхід до розвитку професіоналізму сучасного педагога в інноваційному освітньому середовищі середньої школи. *Вісник наукової школи педагогів «АКМЕ»*. 2009. Випуск 3.

Хаврикіна К., Пристінська М. Фінські секрети якісної освіти. *Дошкільне виховання*. 2017. № 5.

Ясвін В. Векторна модель шкільного середовища. *Директор школи*. 2008. № 6. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/yunisef-ta-mon-zapustili-dityachij-onlajn-sadok-numo>

REFERENCES

Dychkivska I. Innovative pedagogical technologies: Educational manual. K.: Akahem published. 2004. [in Ukrainian].

Education for the present: The European standards of D.V. 2015. № 11.

Havrykina K., Prastin M. Finnish secrets of quality education. *Preschool education*. 2017. № 5.

Kuch A. Educational environment in the structure of innovative system of professional training of future teachers of physics. Subject didactics in the context of formation of competent-world-outlook professional qualities of the future specialist. 2008. [in Ukrainian].

Osadchii I. Project-based modular organization of the system of general secondary education of rural administrative district. Education system of rural region: Problems and prospects. K.: KPVD «Pedagogika», 2000.

Preschool education in the world. Germany. [in Ukrainian]. URL: <http://pedpresa.ua/115677-doshkilna-osvita-u-sviti-nimechchyna.html>.

АНОТАЦІЯ

У статті розкривається роль інноваційного освітнього середовища як важливого простору для формування особистості дошкільника, покращення його соціалізації. Усебічному розвитку особистості в дошкільному дитинстві сприяє створення інноваційного освітнього середовища закладу дошкільної освіти. У статті обґрунтовано актуальність створення інноваційного освітнього простору в закладах дошкільної освіти, висвітлено особливості створення інноваційного простору, адже на сучасному етапі розвитку суспільства на особливу увагу заслуговує проблема формування розвиненої особистості, спроможної отримувати, аналізувати різнобічну інформацію, приймати оптимальні рішення та адаптуватись до нових умов життя. Створення інноваційного освітнього середовища забезпечить всебічний розвиток, підготовку та отримання дітьми знань у контексті всіх освітніх ліній розвитку Базового компоненту. Розглянуто та проаналізовано досвід зарубіжних країн у створенні інноваційного середовища освіти і труднощів, які виникають під час його впровадження. У статті наведено приклади інноваційних онлайн-садочків, які є важливими осередками освіти дітей та стимулюють їх до подальшого всебічного розвитку в умовах воєнного стану. У даному дослідженні теоретично обґрунтовано доцільність створення інноваційного освітнього середовища, визначено основні переваги і недоліки використання даного простору. Визначеної перспективи подальшого наукового пошуку.

Ключові слова: *інноваційний освітній простір, інновації, середовище, освіта, заклад дошкільної освіти, дитина дошкільного віку.*

DOI 10.31909/26168812.2022-(60)-14

УДК 378.1

**INCREASING THE MOTIVATION OF STUDENTS IN CONDITIONS OF DISTANCE
LEARNING DURING MILITARY ACTIONS**

**ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО
НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ**

Микола Москалюк

доктор історичних наук, професор
E-mail: moskalyuk.mykola@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4122-5834
Тернопільський національний
педагогічний університет ім. В. Гнатюка,
Україна

Mykola Moskalyuk

PhD hab. (History)
E-mail: moskalyuk.mykola@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4122-5834
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National
Pedagogical University, Ukraine

Наталія Москалюк

кандидат педагогічних наук, доцент
E-mail: natalen29@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6150-6123
Тернопільський національний
педагогічний університет ім. В. Гнатюка,
Україна

Natalia Moskalyuk

PhD of Pedagogical Science, Associate
Professor
E-mail: natalen29@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6150-6123
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National
Pedagogical University, Ukraine

ABSTRACT

The article is devoted to determining the main ways of increasing students' motivation in distance learning in the conditions of war. The war has completely changed the established way of life in our society, and education is one of the spheres that has undergone global changes and the main task of which is the introduction of innovative technologies that will help to improve the educational process. The concept of «distance learning involves the integration of information and pedagogical technologies that ensure the interactivity of the interaction between the teacher and the student, as well as the productivity of the educational process. The question of the development of students' motivation is one of the most relevant today, it is determined that internal and external motivation are key. Psychological and pedagogical literary sources and studies of modern Ukrainian and foreign scientists regarding the problem of students' motivation in distance learning are analyzed. It has been established that the decisive prerequisite for ensuring successful learning is the conscious consideration of the motivational factor and its management throughout the entire educational process. The special importance of improving the goals, content, means and methods of education in order to increase the motivation of students is emphasized. It was established that the implementation of conceptual ideas of education is carried out with the help of information technologies. Modern information technologies such as programmes and applications used in the educational process to increase the level of students' motivation in education are analyzed. The importance of the teacher's role in this process, his ability to organize the educational process, to create a positive and friendly atmosphere of communication in the primary environment with the aim of activating the students' activity during distance learning, is noted. Recommendations have been developed to increase the motivation of students who work remotely during military operations.

Key words: motivation, distance learning, internal motivation, teacher, training,

information technologies.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день політичні, економічні і соціальні зміни в державі суттєво впливають на освітній процес. Упродовж останніх місяців, інтенсивно відбувається процес переходу від традиційних форм навчання – до навчання на базі комп'ютерних технологій. У першу чергу, більш актуальними стають питання безпечного простору та навчального середовища для перебування студентів і викладачів освітніх установ. Даний процес пришвидшився з введенням бойових дій на території України, що зумовлене необхідністю навчати і навчатися на відстані, пересилати інформацію з одного кінця світу в інший, вільно спілкуватися в online режимі і поширювати інформацію на сайтах тощо. Саме тому, у закладах вищої освіти прогресивно розробляється концепція використання дистанційної освіти, що передбачає розробку і використання різноманітних технологій. На сьогодні, опираючись на Державний стандарт вищої освіти, Національну доктрину розвитку освіти, Закон «Про вищу освіту» (Закон «Про вищу освіту», 2014), Положення про дистанційне навчання (Про затвердження Положення..., 2013), «Концепцією розвитку дистанційної освіти в Україні» (Концепція розвитку..., 2000), Міністерство освіти і науки України і Державна служба якості освіти надають роз'яснення щодо навчання в умовах воєнного стану, а саме: облаштування безпечного простору у навчальних закладах (укриття, запасні виходи), проведення превентивних заходів щодо мінної безпеки, евакуації учасників освітнього процесу, алгоритмів дій працівників та студентів закладу освіти під час евакуації, поведіння під час повітряних тривог, перебування в укриттях і роботу ЗВО у дистанційній чи змішаній формах навчання. (Про оптимізацію виконання заходів..., 2022). Педагоги України тримають свій освітній фронт, продовжуючи працювати у важких умовах війни, формують унікальний педагогічний досвід, переоцінюючи роль освіти, її ціннісні складники та беруть на себе новий рівень відповідальності.

Актуальність теми. Однією із перспективних сучасних форм отримання знань і надання освітніх послуг, стала дистанційна освіта. У контексті реформування системи освіти ця форма організації навчального процесу здатна ефективно забезпечувати професійну та освітню підготовку громадян. Використання цифрових засобів у навчанні набуло неабиякого значення. Однак, не завжди добра фахова та технічна підготовка викладачів до здійснення навчальної діяльності в дистанційному форматі, а також їх уміння і здатність мотивувати студентів до вивчення свого предмета, є гарантією забезпечення якісної освіти здобувачів.

Насправді, іноді мотивація студентів до навчання кульгає, а у воєнний час, ситуація лише ускладнилася. Частина студентів взагалі не розуміє, навіщо вчитися та виконувати завдання, коли тривають обстріли міст, школи зруйновані, а майбутнє невизначене. Тому зараз педагоги нерідко стикаються з глибокою апатією та байдужістю до навчального процесу. Як боротися з такими настроями та повернути і утримувати мотивацію до навчання, запитання, яке турбує багатьох батьків, освітян і науковців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітлення основних проблем, переваг та перспектив дистанційної освіти стало об'єктом вивчення багатьох учених, серед яких Н. Бороденко, О. Данильчук, З. Курлянд, І. Ляшенко, Ю. Мельник, Н. Богданова, О. Старжинська, Д. Мельник, Ю. Мальований, К. Спітковська, І. Шоробура та ін. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що понятійний апарат, практичні рекомендації щодо стимулювання мотивації у навчанні вивчали Н. Арістова, П. Козик, В. Клачко, Т. Левченко, Є. Панасенко. Науковці досліджували особливості викладання окремих освітніх компонентів, засоби формування мотиваційної сфери, досліджували мотиваційний потенціал навчальної діяльності студентів та засобів його формування. Провідні дослідження з цього напрямку оприлюднили автори: С. Бобровицька, Л. Божович,

В. Кикоть, М. Матюхіна, В. Полянська, О. Тарнопольський. Також вивченню мотивації студентів присвячені праці зарубіжних учених: Р. Гарднер, Г. Крукса, Р. Шмідта, К. Клеппін (концепція значення мотивації в онлайн навчанні), Т. Андерсон, Р. Гаррісон, В. Архер, Т. Беллон (фактори впливу дистанційного навчання на мотивацію) та ін.

Можна стверджувати, що освітня спільнота вже підготовлена до вирішення проблеми мотивації навчання і використання технологій, але практичного досвіду у широкому масштабі ще не було напрацьовано, зокрема, в Україні. Проблема підвищення мотивації студентів в умовах дистанційного навчання є актуальною, складною і невирішеною. Упродовж останніх місяців не лише діти, а й дорослі отримали шок від новин, що неабияк перешкоджає корисній навчальній діяльності. Багато студентів не робили нічого, лише гортали стрічку новин в телефоні. Зазвичай, подібна бездіяльність виправдовується високим психологічним напруженням та нездатністю працювати через психологічне навантаження, зокрема, тривожність і неспокій.

Мета публікації полягає у визначенні та практичній перевірці основних шляхів підвищення мотивації студентів до навчання за допомогою дистанційних технологій у військовий час.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні питання позитивного розвитку дистанційної освіти потребує більш глибокого та всебічного розуміння труднощів процесу віддаленої взаємодії, що передбачає висвітлення й обґрунтування вказаної проблематики. Огляд проблемних питань і перспектив дистанційної освіти потребує значно більшої уваги науковців, адже це є пріоритетом сучасної освітньої політики. Питання підвищення мотивації в умовах дистанційного навчання потребує насамперед розуміння поняття «дистанційне навчання».

Потрібно також визнати, що три-чотири роки тому, в Україні дистанційна форма освіти так широко та повсюдно не використовувалася в освітньому процесі. На сьогодні існує багато підходів до визначення поняття «дистанційне навчання». Саме поняття «distance learning» було сформульоване такими вченими, як М. Томпсон, М. Мур, А. Кларк, Д. Кіган. Кожен із цих авторів підкреслював окремий вагомий аспект дистанційної форми навчання (Хассон, 2004).

У словнику іншомовних слів термін «дистанційний» тлумачиться, як «той, що виробляється на відстані; той, що діє на певній відстані» (Шевченко, 2008: 198). Саме тому, дистанційне навчання часто називають «навчання на відстані», адже його можна здійснювати за допомогою електронної пошти, телефону, телебачення, комп'ютерних мереж та ін. Згідно С. Гончаренка, дистанційне навчання – це «форма навчання, коли спілкування між викладачем і студентом, або вчителем і учнем, відбувається за допомогою листування, комп'ютерних мереж, кабельного та супутникового телебачення, телефону чи телефаксу» (Гончаренко, 1997: 92).

У свою чергу, О. Старжинська стверджує, що перехід на дистанційне навчання вимагає відходу від традиційних освітніх технологій та застосування нового підходу, за якого основна функція викладача – організація самоосвіти студента, контроль та оцінювання його пізнавальної діяльності (Старжинська, 2000: 237). На думку В. Кухаренко, дистанційне навчання – форма навчання, яка для здобуття освіти стоїть поряд з очною та заочною, при якій в освітньому процесі використовуються кращі традиційні та інноваційні засоби, а також форми (Кухаренко, 2002).

Значення самостійності у навчанні підкреслює Н. Думанський, який репрезентує дистанційне навчання як «сукупність методів, форм і засобів взаємодії з людиною у процесі самостійного, але контрольованого засвоєння нею певного масиву знань» (Думанський, 2008). К. Спітковська виділяє сім складників успішного впровадження дистанційного навчання, такі як: зрозумілий план дій, спільна стратегія, чіткі правила, тайм-менеджмент, професійна гнучкість, наставництво, комунікація (Спітковська, 2020: 53).

Позитивною стороною дистанційного навчання є те, що отримати освіту може широке коло людей, які не лише знаходяться на віддалі, але і ті, які мають певні обмеження: працюючі, військові, інваліди, в'язні, старші за віком та ін. Іншими словами, дистанційне навчання передбачає таку організацію навчального процесу, коли студент навчається самостійно за розробленою викладачем програмою і віддалений від нього у просторі чи в часі, однак, може вести діалог з ним за допомогою засобів телекомунікації (Прибилова, 2013).

В Україні дистанційна освіта, на даний час, надзвичайно актуальна. З метою вивчення думки студентів щодо форми навчання, виявлення рівня актуальності, переваг, недоліків дистанційного навчання, встановлення психологічних проблем здобувачів, нами проведено опитування студентів хіміко-біологічного та історичного факультетів Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. До анкетування, яке проводилося за допомогою Google-форми, були залучені студенти II–IV курсів і магістранти в кількості 426 студентів.

Серед учасників опитування майже 60% студентів виявили бажання повернутися до звичного навчання. Позитивним є те, що стільки ж вважають, що навчання під час війни потрібне. Проте 46% зіштовхнулися із труднощами: найскладніше зосередитися на заняттях, 23,5% – складно навіть почати навчання, ще 8% бояться повертатися до звичного життя, щоб не звикнути до війни. Окрім того, 84% стверджують, що їм найчастіше складно зосередитися на навчанні; 8% борються з «провиною вцілілого», оскільки виїхали з країни; 23% переживають відчуття недоречності навчання – хоч і визнають його важливість загалом та в майбутньому; 17% не мають можливості навчатися через поганій, або нестабільний зв'язок. 74% опитаних, вважають, що в тій ситуації, яка склалася, найбільш оптимальною є дистанційна форма навчання.

На нашу думку, важливим чинником під час дистанційного навчання в даних обставинах є мотивація. Поняття мотивації трактується по-різному. Так, деякі дослідники визначають мотивацію і як один конкретний мотив, і як єдину систему мотивів, і як особливу сферу, що включає в себе потреби, цілі, мотиви, інтереси в їх складному сплетінні. Структура мотиву, виступає як основа дії або вчинку, – багатокomпонентна, в ній найчастіше знаходять відображення кілька причин і цілей (Міхненко, 2010).

В науковій літературі термін «мотивація» розглядають ряд вчених, зокрема, на думку К. Клеппін: «Мотивація розглядається більшістю дослідників як динамічна конструкція. Час, відмінності умов і контекстів навчання та умов життя, особистий досвід, важливі особи – такі як батьки, друзі, вчителі тощо, постійно впливають на мотивацію і можуть повністю змінити її. Варто дотримуватися точки зору, що в центрі усіх концепцій мотивації є окрема особистість. Мотивацію в будь-яких її проявах можна пояснити лише для певного відрізка часу і тільки для конкретного індивідуума...» (Kleppin, 2004: 4–5). Т. Беллон і Р. Оатес вказують на надзвичайну роль мотивації для викладача в онлайн-навчанні, за її допомогою він досягає єдності групи (Ломакович, 2021).

Згідно С. Гончаренко, мотивація – це «система мотивів, або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності, або поведінки» (Гончаренко, 1997: 217).

Вчені розрізняють мотивацію зовнішню та внутрішню, остання у свою чергу ділиться на перспективну та процесуальну (Міхненко, 2010). Зовнішня мотивація розвивається, наприклад, через спонукання людини вчитися і не сприяє досягненню високих результатів навчання. Тим більше не варто на неї розраховувати в навчанні вже фактично дорослих людей, а саме, студентів ЗВО. У нашому випадку, важливою є внутрішня мотивація, в якій стимули до навчання породжуються саме тим, хто навчається і діяльність починає виконуватися заради її власного змісту.

Робота лише в онлайн форматі змушує студентів працювати багато часу самостійно і

відповідальніше ставитися до результатів навчання. Серед відмінностей очної і дистанційної освіти вчені перераховують ряд негативних чинників, які впливають на мотивацію:

- ✓ неособовий характер онлайн-навчання;
- ✓ домінування в онлайн-навчанні технічного дизайну;
- ✓ виконання великої кількості завдань самостійно;
- ✓ обмеження форм взаємодії на занятті;
- ✓ невчасне вміння визначення типу особистостей і надання їм методичної допомоги

(Ломакович, 2021).

Через це, викладачеві не завжди вдається мотивувати окремих учасників до активної роботи у такій групі. З метою підвищення мотивації, варто вже на початку вивчення навчального курсу пояснити його мету, завдання, особливості та труднощі формату навчання і зацікавити студента.

У межах даного дослідження, ми намагалися знайти засоби, які зможуть мотивувати студентів навчатися, розробити рекомендації для викладачів, як саме підвищити рівень мотивації навчання засобами дистанційних технологій. Зарубіжні дослідники Деннен і Бонк визначили десять мотиваційних елементів, необхідних для розвитку і підтримки мотивації дистанційного навчання. До них належать: мікроклімат у групі, оточення; зворотній зв'язок з викладачем; участь, залучення до різних форм діяльності; важливість діяльності для самого студента; можливість вибору; різноманітність завдань навчальної діяльності; зацікавленість; інтенсивність навчання; взаємодія з іншими студентами; орієнтація на мету (V. Dennen, C. Bonk, 2006: 64). Вони є актуальними як для дистанційного навчання, так і для очного навчання.

На нашу думку, якісна дистанційна освіта буде лише тоді, коли будуть враховані усі показники і складові, а саме: організаційний аспект, методичний, технічний і психологічний.

✓ Організаційний аспект: формат навчання, гнучкість навчання і зручність навчання.

✓ Методичний аспект: цікавість, доступність, системність, результативність, проблемно-орієнтованість, міждисциплінарність, гейміфікація.

✓ Технічний аспект: **доступність інтерфейсу, адаптація під різні платформи і час, зручна і практична аналітика.**

✓ Психологічний аспект: **особистість викладача, соціалізація, супровід психолога (особливо в даний час).**

Викладачам слід звертати увагу на ці ключові моменти, плануючи заняття чи цілі курси, окрім того, необхідно враховувати технології в освіті, які вже стали невід'ємною частиною навчального процесу. Використання різноманітних застосунків допомагає не тільки вчити теоретичний матеріал, але й сприяє розвитку творчих здібностей, чим підвищує інтерес до навчання. На даний час розроблено величезну кількість сервісів, програм, додатків для забезпечення дистанційного навчання, для створення інформативного, цікавого, пізнавального, творчого середовища навчання. Кожна програма використовується з конкретною метою, для розвитку тих чи інших навичок та вмінь.

Вирішальною передумовою забезпечення успішного навчання є свідоме врахування мотиваційного фактора і керування ним упродовж усього навчального процесу, вплив на нього завдяки вдало підбраному матеріалу, методів і прийомів презентації і закріплення, організації різних форм роботи. Саме тому, ми намагалися взяти це до уваги, завдання викладача полягає у тому, щоб підібрати найоптимальніші засоби, які б забезпечували досягнення цілей курсу і кожен із видів діяльності був сформований в умовах навчання.

Найголовніше у виборі контактів – вибрати ті канали комунікації, які найкраще

функціонують і сприяють спільній роботі і спілкуванню. Варто використовувати технічні засоби, які для студентів є доступними і зрозумілими у користуванні, що полегшить навчання під час заняття і за його межами. Для ефективного дистанційного навчання ми використовуємо наступні інформаційні технології: Zoom, Moodle, Google Classroom, Viber, Telegram, навчальні платформи Kahoot, Quizlet, Comix, Classroomscreen, Edkimo, Flinga, GoConr, Kahoot, Lernpad.ch, Mentimeter, електронні дошки Padlet, Miro, Milanote тощо. Найбільшою популярністю користуються нові, цікаві, актуальні дистанційні курси Prometheus, TeachHub, EdEra, Всеосвіта, які орієнтовані на отримання теоретичних знань і практичних навичок у стислі терміни.

Zoom – додаток для відеоконференцій, один з найбільш відомих та популярних, який відмінно підходить як викладачам, так і студентам. Має багато переваг і особливостей: кількість учасників до 100 осіб безкоштовно; необмежена тривалість конференції; можливість демонструвати екран, давати доступ до свого екрана для презентацій студентам в Power Point, підключати будь-який файл, не тільки презентацію, а й у Word, pdf, mp3, відео з будь-якого сайту чи платформи; можливість вести запис; можливість спілкування в чаті, за допомогою функції Breakout Rooms застосовувати усі форми взаємодії студентів на заняттях: самостійне опрацювання завдання, робота в парах чи у групах тощо.

Moodle – система, яка відмінно справляється із завданнями, які стоять перед дистанційним навчанням. Позитивні сторони: безкоштовна платформа, яку можна вільно завантажувати, встановлювати і змінювати; дозволяє створювати курси і керувати ними; створювати різного рівня тести; включає різні навчальні елементи (наприклад, журнал); дозволяє реалізувати диференційоване навчання; можливість спілкування; дозволяє публікації навчального контенту різного формату: аудіо, відео, текст та інші.

Padlet – платформа, створена для поширення завдань, дає можливість написати інструкцію, додати посилання, фото, відео, будь-який інший файл, малюнок, знімок екрану, голосове повідомлення, або навіть геолокацію. Програми *Prezzi* і *Canva* дають можливість створити гарні та цікаві презентації. *Kahoot* і *Quizlet* – платформи для гейміфікації навчання, які дозволяють створювати інтерактивні тести, опитування, завдання для практики та перевірки вивченого матеріалу.

Багато є освітніх платформ для вивчення окремих дисциплін з готовим для використання навчальним матеріалом: *24 Easy Steps* (вивчення англійської мови), *Matific* (вивчення математики), *Vchy.com.ua History*, *Osvita.ua* (вивчення історії України), *Subject* (вивчення біології), *Vcim.pptx* (вивчення інформатики), а *Mozaik* – платформа, на якій містяться 3-D презентації та світлини, відео, аудіо та фотоматеріали, презентації, готові цифрові уроки, ігри та багато іншого.

Explain Everything та *Lino* – онлайн-дошки, які допоможуть залучити до захопливої освітньої подорожі, *GoLab/Graasp* – онлайн-лабораторія для онлайн-симуляції, *Liveworksheets*, *Wizer.me* – інтерактивні робочі аркуші які допоможуть вирішити навчальні проблеми.

Використанням інформаційних технологій впливають на успішність, темп, мотивацію студентів до оволодіння та навчання, зумовлює в них велику зацікавленість та активізує їх до навчальної діяльності. Важливим фактором для успішного навчання, упродовж дистанційної роботи, є підтримка мотивації студентів. Саме тому необхідно створити мотиваційний простір і постійно дотримуватися певних рекомендацій:

- ✓ постійний і регулярний зв'язок із студентами (спілкування, обмін інформацією, визначення термінів, використання календаря, електронного журналу та ін.);
- ✓ забезпечення навчальною інформацією (пояснення, аналіз, відповідь на питання, оцінювання виконання завдань, захист проєктів, рольові ігри);
- ✓ використання різноманітних технологій на занятті.

Окрім того, спробуйте адаптувати навчальний процес, йдучи назустріч студентам:

- ✓ послабте дедлайни чи перенесіть здачу певних матеріалів на день, зручніший для більшості студентів;
- ✓ будьте більш лояльними до студентів, дозвольте змінювати час занять, якщо є можливість, дозвольте переглядати деяку інформацію у записі;
- ✓ додайте терапевтичні вебінари, або чати до вашої комунікації, вони допоможуть зблизитися з групою, разом пережити важкі події, а ще поділитися новими рекомендаціями одне з одним;
- ✓ пропонуйте альтернативні можливості для студентів з ускладненим доступом до інтернету: зберіть ролики, які можна завантажити з YouTube, Pinterest підшукайте книжки й статті для мобільних застосунків;
- ✓ запрошуйте на заняття психолога, чи проводьте вебінари для того, щоб впоратися з психологічними труднощами;
- ✓ намагайтеся оцінювати студентів не за загальним результатом, а за прогресом людини. Враховуйте, який рівень мав студент до початку повномасштабної війни та яких змін вдалося досягти зараз. Обов'язково поясніть групі: зараз ми оцінюємо старання, а не кількісні результати.

У ході нашого дослідження встановлено, що під час дистанційного навчання саме на викладача покладається більша відповідальність за процес навчання студентів та їх мотивацію, ніж під час очного навчання. До його компетенцій входить розкриття змісту нового матеріалу, вирішення технічних питань і проблем. Він виступає у ролі порадики, консультанта, реагує на письмові роботи студентів і дає детальні відповіді на виконані завдання, мотивує їх та спонукає до дискусії. Його завданнями є чітке і точне встановлення часових норм та правил роботи на занятті, уміння організувати роботу студентів дистанційно, знання і використання каналів та засобів для здійснення комунікації, вибір найефективніших форм і методів роботи, підбір навчальних матеріалів і їх супровід тощо.

Викладач створює умови щоби студенти могли самі вирішувати, приймати рішення, що є вірно, а що потребує корекції. Він уміло організовує дискусію в групі, пов'язує особистісне із навчальним матеріалом. Одночасно, викладач проявляє завжди свою присутність на занятті завдяки поставленим питанням до усієї групи, залученням до розв'язання проблем. Під час дистанційного навчання ми намагалися знайти креативні шляхи стимулювання студентів до спілкування і навчання. Наприклад, використовуючи метод мозкового штурму, запропонуйте студентам спробувати спрогнозувати низку сценаріїв, адже ніщо не підштовхує до діяльності краще, ніж образ позитивного майбутнього: «Що буде після війни? Уявіть, що війна раптово закінчилася. Що далі?». Нехай студенти спробують спрогнозувати, що робитимуть люди, переселенці, армія, керівництво країни, західні держави: «Які спеціальності знадобляться країні після війни?»; «Що зміниться у державі після перемоги? До чого ми станемо менш терпеливими?».

Війна змінила чимало речей, тож ракурс подачі деяких тем теж варто змінити, щоб зорієнтуватися та краще відчувати настрої студентів, запропонуйте їм внести власні пропозиції. Наприклад, запитайте студентів: «Що б ви змінили у програмі курсу? Про що хотіли б почути? Яке дослідження хочете зробити (про героїв війни, про видатні події чи бої, українських музикантів, містичну Чернобаївку, використання байрактарів тощо)». Можете подискутувати щодо того, як усе зміниться після війни, порадики блоги українських чи закордонних експертів і разом їх розібрати. Якщо ви викладаєте історію, подискутуйте з студентами щодо різних періодів розвитку нашої держави. Наприклад, на платформі EdEra є короткий онлайн-курс про історію України в історіях, курс «Історія: зародження української нації», а також англomовний курс «Ukraine: History, Culture and Identities».

Водночас, не забувайте: часто студенти повертаються до навчання, щоб відірватися від новин і рухатися далі. Спробуйте балансувати завдання про нові реалії зі звичайними домашніми завданнями з певного предмету.

Привітність, уважність викладача до кожного студента за допомогою відповідних вербальних засобів при спілкуванні підвищує мотивацію і зацікавлює їх. Привітання на початку і наприкінці заняття, коментування виконаних завдань, відзначення позитивного у відповідях, уникнення негативного, а натомість, пропозиції своїх варіантів вирішення проблем, ознайомлення з подальшим ходом заняття, подяка за співпрацю, спільні плани на майбутнє – все це сприяє активізації студентів. Викладач відбирає найважливіші корисні для роботи технічні інструменти, щоразу запитує про труднощі та проблеми, з якими студенти зіштовхуються під час навчання, забезпечує виконання поставлених завдань усіма, адже навчання може стати одним із занять, яке допоможе студентам перенести увагу від новин до інших тем. Також пам'ятайте, що чим більше різноманітних занять ви та студенти можете додати до свого заняття, тим краще будете почуватися.

Висновки. Отже, мотивація є важливим чинником успішності навчального процесу. Студент повинен, насамперед, усвідомити важливість навчання для себе, свого майбутнього, вибору професії, незважаючи на те, на якій формі навчання навчався. Завдання викладача полягає в тому, щоб організувати навчальний процес таким чином, щоб студенти мали бажання відвідувати заняття, розуміли необхідність освіти у сучасному світі. Під час дистанційного навчання важливе використання сучасних інформаційних технологій, платформ, програм, додатків, які здатні змінити ставлення студентів до навчання, перетворити його з одноманітної діяльності у захоплюючий процес постійного розвитку і вдосконалення себе і своїх знань.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

- Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
- Думанський Н. О. Класи сучасних технологій дистанційної освіти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2008. № 26 (610). С. 119-125.
- Закон «Про вищу освіту»: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
- Кухаренко В. М., Рибалко О. В., Сиротенко Н. Г. Дистанційне навчання та умови застосування. Харків, 2002. 320 с.
- Ломакович В. Підвищення мотивації студентів під час вивчення практичного курсу німецької мови в умовах дистанційного навчання. *Наукові записки. Серія: Педагогіка*. 2021. №2. С. 113-120.
- Міхненко Г. Е. Мотивація як рушійна сила процесу оволодіння іноземною мовою студентами немовних вузів. *«Край наукового розвитку – 2010»*: Збірник матеріалів конференції. Софія: «БялГРАД-БГ» ООД, 2010. 96 с. URL: [http://www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/01_pub\(11\).pdf](http://www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/01_pub(11).pdf)
- Прибилова В. М. Проблеми та переваги дистанційного навчання у вищих навчальних закладах України. *Проблеми сучасної освіти*. 2013. № 4. URL: <https://periodicals.karazin.ua/issuededu/article/view/8791>
- Спітковська К. В. Підготовка закладу освіти до організації дистанційного навчання. *Дистанційне навчання: виклики, результати та перспективи: Порадник*. З досвіду роботи освітян міста Києва: навчально-методичний. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. С. 52-57.
- Старжинська О. Л. Дистанційне навчання у медичній освіті із використанням технологій навчання у співробітництві. *Integration of scientific bases into practice: abstracts of IV International Scientific and Practical Conference, Stockholm*. 2020. Stockholm, Sweden: International Science Group. 2020. P. 237-241. URL: [https:// don.kyivcity.gov.ua/files/2020/8/](https://don.kyivcity.gov.ua/files/2020/8/)

19/90.pdf

Хассон В. Дж. Критерії якості дистанційної освіти. *Вища освіта*. 2004. № 1. С. 92-99.

Шевченко Л. І. Новий словник іншомовних слів. Київ: АРІЙ, 2008. 672 с.

Kleppin K. Bei dem Lehrer kann man ja nichts lernen. *Zur Unterstützung von Motivation durch Sprachlernberatung*. Zeitschrift für Interkulturellen Fremdsprachenunterricht. 2004. № 9 (2). P. 16. URL: http://www.spz.tu-darmstadt.de/projekt_ejournal/jg-09-2/beitrag/Kleppin2.htm.

Vanessa Paz Dennen, Curtis J. Bonk. We'll Leave the Light on for You: Keeping Learners Motivated in Online Courses. *Flexible Learning in an Information Society*. 2006. Chap. 6. P. 64-76.

REFERENCES

Honcharenko S. U. (1997). *Ukrayinskyy pedahohichnyy slovnyk*. [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv: Lybid'. 376 p. [in Ukrainian].

Dumansky N. O. (2008). Klasy suchasnykh tekhnolohiy dystantsiynoyi osvity. [Classes of modern distance education technologies. Bulletin of the National University «Lviv Polytechnic»] *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*. № 26 (610). P. 119-125. [in Ukrainian].

Zakon «Pro vyshchu osvitu». [Law «On higher education»]. (2014). [in Ukrainian]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

Kukharenko V. M., Rybalko O. V., Syrotenko N. H. (2002). *Dystantsiynе navchannya ta umovy zastosuvannya*. [Distance learning and conditions of use]. Kharkiv. 320 p. [in Ukrainian].

Lomakovych V. (2021). Pidvyshchennya motyvatsiyi studentiv pid chas vyvchennya praktychnoho kursu nimetskoyi movy v umovakh dystantsiynoho navchannya. Motivation as a driving force in the process of mastering a foreign language by non-native university students. A collection of materials of the conference «Krai na nauchnoto razvitie – 2010». *Proceedings. Series: Pedagogy*. № 2. P. 113-120. [in Ukrainian].

Mikhnenko H. E. (2010). Motyvatsiya yak rushiyna syla protsesu ovolodinnya inozemnoyu movoyu studentamy nemovnykh vuziv. Zbirnyk materialiv konferentsiyi «Kray na nauchnoto razvytye – 2010». [Motyvatsiya yak rushiyna syla protsesu ovolodinnya inozemnoyu movoyu studentamy nemovnykh vuziv. Zbirnyk materialiv konferentsiyi «Kray na nauchnoto razvytye – 2010»]. Sofyya: «ByalHRAD-BH» OOD, 2010. 96 p. [in Ukrainian]. URL: [http://www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/01_pub\(11\).pd](http://www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/01_pub(11).pd).

Prybylova V. M. (2013). Problemy ta perevahy dystantsiynoho navchannya u vyshchykh navchalnykh zakladakh Ukrayiny. [Problems and advantages of distance education in higher educational institutions of Ukraine. Problems of modern education] *Problemy suchasnoyi osvity*. 2013. № 4. [in Ukrainian]. URL: <https://periodicals.karazin.ua/issuesedu/article/view/8791>

Spitkovs'ka K. V. (2020). Pidhotovka zakladu osvity do orhanizatsiyi dystantsiynoho navchannya. *Dystantsiynе navchannya: vyklyky, rezul'taty ta perspektyvy: Poradnyk*. Z dosvidu roboty osvityan mista Kyyeva: navchal'no-metodychnyy posibnyk / uporyad.: I. P. Vorotnykova, N. V. Chaykovska. [Preparation of the educational institution for the organization of distance learning. Distance learning: challenges, results and prospects: Guide. From the work experience of educators in the city of Kyiv: educational and methodological guide]. Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka. P. 52-57. [in Ukrainian].

Starzhynska O. L. (2020). Dystantsiynе navchannya u medychniy osviti iz vykorystanniam tekhnolohiy navchannya u spivrobotnytstvi. Integration of scientific bases into practice: abstracts of IV International Scientific and Practical Conference, Stockholm. Stockholm, Sweden: International Science Group. P. 237-241. [in Ukrainian]. URL: <https://don.kyivcity.gov.ua/files/2020/8/19/90.pdf>

Khasson V. (2004). Dzh. Kryteriyi yakosti dystantsiynoyi osvity [Distance education quality

criteria. *Higher education.*]. *Vyshcha osvita.* 2004. № 1. P. 92-99. [in Ukrainian].

Shevchenko L. I. (2008). *Novyy slovnyk inshomovnykh sliv.* [New dictionary of foreign words] Kyiv: ARIY. 672 p. [in Ukrainian].

Kleppin, K. (2004). Bei dem Lehrer kann man ja nichts lernen. Zur Unterstützung von Motivation durch Sprachlernberatung. [Bei dem Lehrer kann man ja nichts lernen. Zur Unterstützung von Motivation durch Sprachlernberatung. Zeitschrift für Interkulturellen Fremdsprachenunterricht.] *Zeitschrift für Interkulturellen Fremdsprachenunterricht.* № 9 (2). P. 16. URL: http://www.spz.tu-darmstadt.de/projekt_ejournal/jg-09-2/beitrag/Kleppin2.htm.

Vanessa Paz Dennen, Curtis J. Bonk. (2006). Well Leave the Light on for You: Keeping Learners Motivated in Online Courses. [Well Leave the Light on for You: Keeping Learners Motivated in Online Courses. Flexible Learning in an Information Society]. *Flexible Learning in an Information Society.* Chap. 6. P. 64-76.

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено визначенню основних шляхів підвищення мотивації студентів до дистанційного навчання в умовах війни. Війна повністю змінила усталений спосіб життя суспільства, а освіта це одна зі сфер, яка зазнала глобальних змін і основним завданням якої є впровадження інноваційних технологій, які допоможуть налагодити освітній процес. Визначено поняття «дистанційне навчання», що передбачає інтеграцію інформаційних і педагогічних технологій, що забезпечують інтерактивність взаємодії педагога і студента, а також продуктивність навчального процесу. Питання розвитку мотивації студентів належить сьогодні до найбільш актуальних, визначено, що ключовими є внутрішня і зовнішня мотивації. Проаналізовані психолого-педагогічні літературні джерела і дослідження сучасних українських і зарубіжних вчених щодо проблеми мотивації студентів до дистанційного навчання. Встановлено, що вирішальною передумовою забезпечення успішного навчання є свідоме врахування мотиваційного фактору і керування ним впродовж усього навчального процесу. Підкреслено особливе значення вдосконалення цілей, змісту, засобів та методів навчання з метою підвищення мотивації студентів. Доведено, що реалізація концептуальних ідей освіти здійснюється за допомогою інформаційних технологій. Проаналізовано сучасні інформаційні технології: програми, додатки, застосунки, які використовуються у навчальному процесі для підвищення рівня мотивації студентів у навчанні. Зазначено важливість ролі викладача в цьому процесі, в його вмінні організувати навчальний процес, створити позитивну доброзичливу атмосферу спілкування навчального середовища з метою активізації діяльності студентів під час дистанційного навчання. Розроблено рекомендації для підвищення мотивації студентів, які працюють в дистанційному форматі в час військових дій.

Ключові слова: мотивація, дистанційне навчання, внутрішня мотивація, викладач, навчання, інформаційні технології.

DOI 10.31909/26168812.2022-(60)-15

УДК 355.23;339.19

INTRODUCTION OF THE DISCIPLINE «FUNDAMENTALS OF MILITARY MANAGEMENT» IN THE SYSTEM OF FUTURE COMMUNICATIONS OFFICERS TRAINING

ВПРОВАДЖЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ» В СИСТЕМУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФЦЕРІВ ПІДРОЗДІЛІВ ЗВ'ЯЗКУ

Олег Павленко

кандидат педагогічних наук

E-mail: Oleg_pavlenko2003@ukr.net

ORCID: 0000-0001-8752-1949

Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, Україна

Oleh Pavlenko

PhD of Pedagogical Science

E-mail: Oleg_pavlenko2003@ukr.net

ORCID: 0000-0001-8752-1949

Military Institute of telecommunications and informatization named after the Heroes of Kruty, Ukraine

ABSTRACT

The article describes the program of the academic discipline «Fundamentals of military management (including NATO staff procedures)» to ensure formation of managerial competence of future officers of communications units during training at the higher educational institution of Ukraine. It is determined that the modern needs of units of the Armed Forces of Ukraine, theoretical and practical aspects of training communication specialists to perform their functions in professional situations require improving the effectiveness of professional training of cadets for managerial activities during training in higher military educational institutions. Therefore, the objective necessity is the need to create an integral pedagogical system for the formation of managerial skills of future officers of communication units during organization of the educational process at the Military Institute of telecommunications and informatization named after Heroes of Kruty in the disciplines of professional and combined-arms training, one that would combine traditional and innovative approaches to professional training. To complete this goal, a special academic discipline «Fundamentals of military management (including NATO staff procedures)» was developed and implemented. The discipline includes the following blocks of content modules: «Management and leadership of military units» «Fundamentals of management and decision-making»; and module «NATO staff procedures».

Key words: military management, professional training, future officers of communications units, Armed Forces of Ukraine.

Introduction. Now, the managerial activities of the leadership of the units of the Armed Forces of Ukraine (hereinafter – the AFU) are becoming more complex and multifaceted. Its content follows from the requirements and features of the service and combat activities of the AFU units. Features of managing units of the Armed Forces of Ukraine are determined by the content of tasks that an officer must perform. Performing such tasks requires responsibility for personnel, weapons, and technical means, which, in general, requires the formation of managerial competence of future officers in the process of their professional training in higher military educational institutions (hereinafter – HMEI) (Balendr, 2021: 339).

At the same time, the development of an integral system to enhance management skills of future communications officers and especially the features of the managerial competence

formation have not been covered yet. Accordingly, there is a need to create an integral pedagogical system for the formation of managerial skills of future officers of communications units during training in higher military educational institutions of Ukraine (Masliy, 2017: 144; Shumovetska, 2021: 101).

The article **aims** to characterize the discipline "Fundamentals of military management (including NATO staff procedures)" to ensure formation of managerial competence of future officers of communications units during training at the higher military educational institution of Ukraine.

Analysis of recent research and publications. In general, the purpose, tasks, content, requirements and specifics of professional activity of military personnel are revealed in the works of well-known Ukrainian and foreign scientists. Features of military pedagogy and psychology were studied by G. Artyushyn, M. Neshchadym, V. Yagupov. Professional training of future communications officers was researched by L. Oliynyk, I. Romanyuk O. Shcherbiy and others. Issues of managerial competence of military specialists were revealed by O. Boiko, P. Honcharov, T. Matsevko, V. Pechenizhskyi. However, despite a fairly large number of studies, the methods of forming the managerial competence of communications officers have not been fully studied.

Results and discussion. Military education is currently a component of the national education system in Ukraine and covers more than 150 specializations and 70 specialties. Training of military specialists is conducted in the field of knowledge «Military Sciences, National Security, State Border Security» and within 21 «civilian» fields of knowledge in licensed specialties and specializations. These are more than 70 specialties and almost 150 specializations (Yagupov, 2013: 293; Soroka, 2019: 229).

According to V. Shemchuk, the main task of the military education system is «the professionally-oriented training of officers of the operational and tactical level by forming, deepening, expanding, updating and developing their general scientific, military-professional and managerial knowledge, skills, abilities necessary for further career advancement, as well as providing an opportunity to obtain another specialty based on the previously obtained educational-qualification level and acquired practical military-professional and managerial experience» (Shemchuk, 2016: 262).

Features of the management of the main units of the Armed Forces of Ukraine, including communications units, are determined by the content of tasks that an officer must perform, taking into account the basic principles of managing troops, taking into account the specific situation in a modern combined-arms combat, such as: unity of command; personal responsibility of commanders for decisions taken and the results of performing tasks; centralization of management in combination with the initiative of subordinates; constant knowledge and analysis of the situation, predicting the development of events; firmness and perseverance in implementing decisions and plans; high organization in the work of management bodies; knowledge of subordinate personnel, support from subordinate commanders (Balendr, 2019: 22; Spacey, 2000: 31; Townsend, 1997: 121).

Therefore, the objective necessity is the need to create an integral pedagogical system for the formation of managerial skills of future officers of communication units during organization of the educational process at the Military Institute of telecommunications and informatization named after Heroes of Kruty in the disciplines of professional and combined-arms training – one that would combine traditional and innovative approaches to professional training.

For this purpose, the Military Institute of telecommunications and informatization developed and implemented a program for studying the discipline «Fundamentals of military management (including NATO staff procedures)», which is included in the disciplines of military professional training cycle and is compiled in accordance with the educational-professional program «Cybersecurity in information and telecommunications systems» of the first (Bachelor's) level of training, under the Specialty «Cybersecurity».

The subject of study of the discipline is the theory and practice of the basics of military management and practical work of commanders on the organization of unit management, content, technology of justification and decision-making, international standards and Euro-Atlantic procedures for the work of headquarters and unit management, as well as their implementation taking into account the current factors in the leadership of military units.

The sequence of studying the discipline is based on links with the academic disciplines «General Tactics», «Military Topography», «Small Arms and Fire Training», «Radiation, Chemical, Biological Protection of Units (Including Ecology)», «Field Manuals of the Armed Forces of Ukraine» and «Management of Daily Activities of Units».

In turn, the discipline provides for the study of the disciplines «Military practice», «Military internship (according to the specialty)», as well as the academic discipline «Fundamentals of management and decision-making in military sphere» of the cycle of general training of the professional training program «Computer Science» of the second (Master's) level of training of applicants for the Master's degree.

The methodological basis for studying the discipline is the teaching of educational material in logical completed parts with the formation of a clear understanding of the main issues among cadets. To achieve the ultimate goal of achieving the required level of formation of skills and knowledge of cadets, a contextual approach to learning and problem-based learning are used during the study of the discipline. For visual representation and demonstration of the main concepts and objects of the discipline, basic laws, connection of theoretical provisions with practice, teaching aids and distance learning technologies are used to deliver the discipline.

The purpose of teaching the discipline «Fundamentals of military management (including NATO staff procedures)» is to provide cadets with knowledge of the theoretical foundations of military management, components of military management systems, theoretical decision-making bases, basic provisions of combat charters, guiding documents, collections and instructions, forms of basic combat documents, orders and instructions, international standards and procedures for the work of NATO headquarters to manage units while performing combat tasks and when participating in international peacekeeping operations; acquisition by cadets of the skills to organize and directly conduct combat and individual training activities, monitor its implementation, plan and implement measures for maintaining constant combat readiness, conduct planning documents on combat readiness and mobilization work, prepare various types of service documents using the ability to process information on a computer, apply communication and information technologies in the process of preparing, making and implementing managerial decisions.

Competencies that are acquired during studying the academic discipline:

Ability to plan, organize and conduct the main types of combat (combat operations), make optimal decisions based on the analysis of the information received, clearly define combat tasks for subordinate units (firepower), navigate in difficult combat conditions, organize work on the management of the unit taking into account international standards and Euro-Atlantic procedures for the work of headquarters.

The ability to organize and directly conduct combat training of personnel, control its progress, and coordinate subordinate units.

According to the requirements of the educational and professional program, the following learning outcomes were defined and formulated:

- apply the acquired knowledge and understanding of the processes of planning, preparing, conducting and providing combat by a combined-arms unit (tactical group) to make informed decisions in combat conditions, solve atypical tasks, maintain constant combat readiness, give orders and bear responsibility for their implementation;

- develop and maintain service and combat documents, conduct tactical calculations, and make optimal decisions based on the analysis of the information received and the situation.

Content of the academic discipline «Fundamentals of military management (including NATO staff procedures)».

In general, 120 hours / 4 ECTS credits were allocated for mastering the discipline. The first block of content modules «Management and leadership of military units» contains the module «Theoretical foundations of military management», which considers the following issues:

Army management system. Subject and object of management. Military management. Managers and military managers. One-dimensional theories (schools) of management. Multidimensional theories (schools) of management and military management. General approaches to managing a military organization. Definition, essence, types and stages of planning. Regulation of organizational processes in military units. Event management of military events. The essence of delegation, responsibility, and authority. Elements, stages, and diagram of the communication process. Military organizational and managerial communication culture. Definition and classification of management decisions. Methodology for making individual and collective managerial decisions in a military organization. Planning and control as functions of managing a military unit. Communication as a linking function of the management process of a military unit. Management decision as a binding function of the management process of a military unit. Empirical understanding of leadership and the essence of the leadership process. Commander's power, form of power, and balance of power. Commander's authority and the content of the commander's authority. Commander's leadership, content, and characteristics. Definition and classification of influence styles. Comparative evaluation of the three main management styles. Management style «Management grid system».

The second block of content modules «Fundamentals of management and decision-making» contains the module «Fundamentals of organization of division management», which studies the following issues:

Subject and content of the academic discipline. Definition, purpose, tasks, and functions of troop management. The command and control system and its elements. Laws of command and control of troops and their essence. Principles of command and control of troops and their content. Requirements for the management of troops. Emergence and development of combined-arms headquarters. Classification of headquarters. Purpose and tasks of headquarters. Battalion headquarters and its functions. Duties of battalion headquarters officials. Control points and their requirements. Brigade and battalion control points. Location and movement of control points is a method of sequential operation. Parallel operation method. Types of combat documents and their requirements. Purpose, content and rules of registration of combat documents in the battalion management level.

The content module «Information and analytical work in military administration bodies» deals with the following issues:

Information and analytical activity and its role in the training of information analysts. Scientific processing of documents as a component of information activities. Main types of Information documents, general characteristics. General methodology for creating an information product. Main types of information documents. Finding out the task/solution for developing an information document. Search and collection of information. Primary processing, study and clarification of information. Procedure for writing informational and informational-analytical documents. Basic forms of Information documents. BLUF format. Recommendations for presenting information documents. Report of IAP results. Conducting intelligence analysis using SWOT, PEST, and SNW methods. Selection and primary processing of information material for writing an information document. Writing a BLUF-format of information document. Formulation of the conclusion of the information document. Development of presentation material. Development of the IAP results report.

The content module «NATO staff procedures» provides for the study of:

Fundamentals of peacekeeping operations. Fundamentals of staff procedures. Planning process according to NATO standards. Basics of determining a point on a map using the military rectangular coordinate system (MGRS). Practical map reading using the military rectangular coordinate system (MGRS). Mission Command and Detailed Command. The procedure for a commander to receive a combat order (TLP). Main reports in the course of conducting tactical actions. The order of work of the unit commander on the organization of tactical actions, section in attack (using the program of simulation of tactical actions «FollowMe»), section in defense (using the program «FollowMe»), the platoon in attack (using the program «FollowMe»), platoon in defense (using the program «FollowMe»). Functions and responsibilities of officials of the tactical and operational center (TOC). Intelligence preparation of the battlefield. Military decision-making process (MDMP).

Types and forms of training performance monitoring

An integral part of the training process is the system of monitoring and reporting on the quality of educational material learning by cadets. The main purpose of the control measures is to ensure the scientific level of knowledge acquired by cadets, their skills and abilities.

Monitoring the quality of cadet training includes:

- input control;
- current monitoring;
- self-control;
- intermediate control;
- modular control;
- final control.

The number of control events, the forms of their implementation, and the frequency are communicated to cadets at the beginning of the study of the discipline and the academic semester.

Input control is conducted before studying the academic discipline in order to determine the level of training of cadets in the academic disciplines. It is held at one of the first classes on tasks that correspond to the educational material of previous disciplines. Based on the results of entrance control, measures are developed to provide individual assistance to cadets, adjust the educational process.

Current monitoring — assessment of theoretical knowledge and practical skills of the cadet in a specific content module. It is conducted by teachers at all types of training sessions. The main forms of current control: oral survey, written control, testing using ICT, preparing the laboratory works, research papers, etc. provided for in the module program.

The main purpose of the current control is for the teacher to constantly receive information about the quality of students' learning of the discipline material, check the readiness of cadets to perform subsequent training tasks, and manage their learning motivation.

Self-control is intended for self-assessment by cadets of the quality of assimilation of educational material in a specific section of the academic discipline. For this purpose, textbooks for each topic, as well as tactical tasks for group exercises on maps and tactical exercises on the ground, provide questions for self-control.

Intermediate control from the credit module is conducted by the teacher according to the current rating of the cadet.

Modular control means evaluating the results of training cadets to study the educational material based on the results of current controls and control measures. Modular control is mandatory. Based on the results of current control, a cadet cannot be exempt from modular control.

Final control is carried out in the form of a differentiated test within the time period established by the schedule of the educational process and in the amount of educational material determined by the program of the discipline.

Tools for diagnosing learning performance

Means of diagnosing the success of training cadets in the discipline «Fundamentals of military management (including NATO staff procedures)» are control tasks in the discipline.

Conclusions. Nowadays the modern needs of units of the Armed Forces of Ukraine, theoretical and practical aspects of training communication specialists to perform their functions in professional situations require improving the effectiveness of professional training of cadets for managerial activities during training in higher military educational institutions. Therefore, the objective necessity is the need to create an integral pedagogical system for the formation of managerial skills of future officers of communication units during organization of the educational process at the Military institute of telecommunications and informatization named after Heroes of Kruty in the disciplines of professional and combined-arms training that would combine traditional and innovative approaches to professional training. To complete this goal, a special academic discipline «Fundamentals of military management (including NATO staff procedures)» was developed and implemented.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Маслій О. Концептуальні засади професійної підготовки майбутніх офіцерів ракетно-артилерійського озброєння. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології*. 2017. № 5. С. 142-154.

Балендр А. Система професійної підготовки фахівців з охорони кордону в країнах Європейського Союзу. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки*. Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2019. № 3 (18). 406 с.

Шемчук В. Зміст управлінської підготовки офіцерів оперативного- тактичного рівня в системі освіти. *Військова освіта*. 2016. № 2. С. 260-267. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vios_2016_2_34

Ягупов В. В., Свистун В. І., Кришталь М. А., & Король В. М. Управлінська культура і компетентність керівників як системна психолого-педагогічна проблема. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні та психологічні науки*. 2013. № (4). С. 291-301.

Spacey K. The Centre of the Model – Leadership. *2nd International Workshop and Symposium on The Human in Command: Peace Support Operations 2000 (HIC2000)*. Royal Netherlands Military Academy, Breda, Netherlands, 2000.

Townsend P. L., & Gebhardt J. E. Five-star leadership. New York: John Wiley & Sons, 1997.

Balendr A., Komarnytska O., Islamova O., Khamaziuk O., Lusan P., & Biliavets A. (). Online learning facilitation in foreign language training for border guards. *Laplage Em Revista*. 2021. № 7(2). P. 336-345. URL: <https://doi.org/10.24115/S2446-6220202172743>

Soroka O., Kalaur S. & Balendr A. Monitoring of Corporate Culture Formation of Specialists of Social Institutions. *Postmodern Openings*. 2019. № 11. URL: <https://lumenpublishing.com/journals/index.php/rrem/article/view/1470/pdf>

Shumovetska, S., Didenko O., Boreichuk D., Balendr A., & Snitsa T. Pedagogical Conditions of Organizational Culture Formation of Future Border Guard Officers. *Postmodern Openings*. 2021. № 12 (1Sup1). P. 90-112.

REFERENCES

Masliy O. (2017). Conceptual foundations of professional training of future officers of rocket and artillery weapons. *Professional education: methodology, theory and technologies*. № 5. P. 142-154. [in Ukrainian]

Balendr A. (2019). Systema profesiynoyi pidhotovky fakhivtsiv z okhorony kordonu v krayinakh Yevropeys'koho Soyuzu. [The system of professional training of specialists in border

protection in the countries of the European Union]. Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Service of Ukraine. Series: pedagogical sciences. Khmelnytskyi: NADPSU Publishing House. No. 3(18). 406 p. [in Ukrainian]

Shemchuk V. (2016). Zmist upravlins'koyi pidhotovky ofitseriv operatno taktychnoho rivnya v systemi osvity. [Content of managerial training of operational-tactical level officers in the education system]. *Viys'kova osvita*. № 2. P. 260-267. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vios_2016_2_34 [in Ukrainian].

Yagupov V. V., Svistun V. I., Kryshthal M. A., & Korol V. M. (2013). Managerial culture and competence of managers as a systemic psychological and pedagogical problem. [Upravlins'ka kul'tura i kompetentnist' kerivnykiv yak systemna psykholoho-pedahohichna problema]. *Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Service of Ukraine. Ser.: Pedagogical and psychological sciences*. № (4). P. 291-30. [in Ukrainian]

Spacey K. (2000). The Centre of the Model – Leadership. *2nd International Workshop and Symposium on The Human in Command: Peace Support Operations 2000 (HIC2000)*. Royal Netherlands Military Academy, Breda, Netherlands. [in English]

Townsend P. L., & Gebhardt J. E. (1997). Five-star leadership. New York: John Wiley & Sons. [in English]

Balendr A., Komarnytska O., Islamova O., Khamaziuk O., Lusan P., & Biliavets A. (2021). Online learning facilitation in foreign language training for border guards. *Laplage Em Revista*Ю. № 7(2). P. 336-345. [in English]. URL: <https://doi.org/10.24115/S2446-6220202172743>

Soroka O., Kalaur S. & Balendr A. (2019). Monitoring of Corporate Culture Formation of Specialists of Social Institutions. *Postmodern Openings/Deschideri Postmoderne*. № 11. [in English]. URL: <https://lumenpublishing.com/journals/index.php/rrem/article/view/1470/pdf>

Shumovetska S., Didenko O., Boreichuk D., Balendr A., & Snitsa T. (2021). Pedagogical Conditions of Organizational Culture Formation of Future Border Guard Officers. *Postmodern Openings*. № 12 (1Sup1). P. 90-112. [in English]

АНОТАЦІЯ

У статті схарактеризовано програму навчальної дисципліни «Основи військового управління (в тому числі штабні процедури НАТО)» для забезпечення формування управлінської компетентності майбутніх офіцерів підрозділів зв'язку під час навчання у вищих військових навчальних закладах України. Визначено, що сучасні потреби підрозділів Збройних Сил України, теоретичні та практичні аспекти підготовки фахівців зв'язку до виконання їхніх функцій у ситуаціях службово-бойового характеру потребують підвищення ефективності професійної підготовки курсантів до управлінської діяльності під час навчання у вищих військових навчальних закладах. Відтак, об'єктивною необхідністю є потреба у створенні цілісної педагогічної системи формування управлінських умінь майбутніх офіцерів підрозділів зв'язку під час організації освітнього процесу у Військовому інституті телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут з дисциплін професійної та загальновійськової підготовки, в якій би поєднувалися традиційні та інноваційні підходи до професійної підготовки майбутніх офіцерів Збройних Сил України. З цією метою було розроблено і впроваджено програму вивчення навчальної дисципліни «Основи військового управління (в тому числі штабні процедури НАТО)», яка включає наступні блоки змістових модулів: «Управління та керівництво військовими частинами», «Основи управління та прийняття рішень» та модуль «Штабні процедури НАТО».

Ключові слова: військове управління, професійна підготовка, майбутні офіцери-зв'язківці, Збройні Сили України.

PRESCHOOL UPRINGING DEVELOPMENT TENDENCIES IN MODERN WORLD

**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ
В СУЧАСНОМУ СВІТІ**

Ольга Радул

доктор педагогічних наук, професор

E-mail: olga.s.radul@gmail.com

ORCID: 0000-0003-0627-1541

Центральноукраїнський державний

педагогічний університет імені

Володимира Винниченка, Україна

Olga Radul

Doctor of Pedagogical Science, professor

E-mail: olga.s.radul@gmail.com

ORCID: 0000-0003-0627-1541

Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian

State Pedagogical University, Ukraine

ABSTRACT

The article deals with the main preschool upbringing development tendencies in modern world. As a result of the conducted analytical work, which was based mostly on the scientific investigations of scientists devoted to the problems of comparative studies, it seemed impossible to specify, on the one hand, statistical data, and on the other hand, factual material regarding the development of preschool education in the modern world. For example, the addition of scientific ideas about the discovery of planning as a stimulating factor in the activity of a preschool child in a choice situation, the pedagogical meaning of social education in a preschool education institution, forms of connection between preschool education and school education. This made it possible to outline the basis for determining the leading trends in the development of preschool education in the modern world. The most prominent one is the increase of interest in many modern countries in preschool upbringing within the education system and the issues of preschool pedagogy. Other tendencies of preschool upbringing development include: 1) the rise of the number of children in preschool institutions in the last decades, especially in the developed countries; 2) prevalence of private preschool institutions; 3) preschool institutions diversity in their types depending on the form of property, duration of children being there, the number of children, traditional or alternative approach, the content of education etc.; 4) absence of a single approach to the size of groups depending on the institution type; 5) different ideas as for the issues of inclusive upbringing of preschoolers; 6) importance of the environment organization in the preschool institutions (zoning, distinguished spaces for activity, workshops on the one hand or free planning on the other); 7) gradual unification of the content of upbringing in different countries, which implies versatile development of a child and is based on humanistic principles, democratic approach and universal human moral values; 8) formation of different preschool institutions as a specific linking element of the preschool and school education.

Key words: *preschool education, development tendencies, child, preschool educational institutions, education democratization.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Для більшості країн світу кінець ХХ початок ХХІ століття позначився суттєвими змінами у поглядах на дошкільну освіту, на ставлення до дошкільного періоду життя і на навчання дітей раннього віку. Важливим є той факт, що дошкільне виховання у все більшій кількості країн світу,

насамперед розвинених, починає розглядатися як перша ланка у неперервній освіті людини. Відповідно, все більше уваги педагогів, науковців, освітніх діячів, державних структур зосереджується на проблемах дошкільного дитинства, дошкільної педагогіки, організації виховання і навчання дітей. Процеси глобалізації та постійної інтеграції в сучасному світі роблять знайомство з зарубіжним досвідом цікавим і актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначимо, що у порівнянні з іншими ланками освіти, дошкілля (у компаративному відношенні) стало об'єктом дослідження відносно недавно, в останні десятиліття. Більше вивчалися теорії і концепції дошкільного виховання, які зародилися у XIX–XX століттях та ті з них (або їх елементи), які використовуються й нині у традиційних закладах дошкільної освіти та альтернативних. З-поміж найвагоміших досліджень сучасного стану дошкільного виховання й освіти вітчизняних і зарубіжних учених зазначимо праці Л. Парамонової і О. Протасової (2001), Зебзеєвої В. (2007), дисертаційні дослідження та монографії з підготовки педагогічних кадрів для дошкільних установ, в яких окремі розділи присвячені й характеристичі дошкільного виховання в різних країнах В. Лащихіної (2009), О. Мкртічян (2020), В. Іванової (2021), публікації Н. Голоти, Л. Козак та ін.

Мета статті. Визначити й охарактеризувати основні тенденції розвитку дошкільного виховання, дошкільної освіти у сучасному світі.

Виклад основного матеріалу. Провідною (можна навіть сказати визначальною) тенденцією розвитку дошкільного виховання у сучасному світі є збільшення інтересу до дошкілля в системі освіти в різних країнах – розвинених і тих, що розвиваються. На цьому акцентують усі дослідники у галузі дошкільного виховання та визначають такі основні причини цього явища:

- безперечні переваги педагогічно доцільної організації виховання і освіти дошкільнят;

- значна кількість неповних родин (за світовою статистикою це кожна третя сім'я);

- позитивна тенденція задіяності жінок у виробничій сфері;

- краща підготовка дітей до навчання у школі.

Дослідження Європейської комісії «Ключові дані щодо дошкільної освіти і догляду у Європі» (Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe, 2014) (European, 2014) доводить існування безпосереднього зв'язку між залученням дітей до дошкільної освіти та економічними й соціальними успіхами країни. Згідно міжнародних порівняльних досліджень якості знань учнів початкової школи виявлено, що діти, які відвідували заклади дошкільної освіти, під час навчання у школі демонструють кращі результати у порівнянні з тими дітьми, які такі заклади не відвідували (EURYDICE, 2009: 17).

Якісна дошкільна освіта покращує формування у молодших школярів мовних і мовленнєвих умінь, природничо-математичної і соціальної компетентностей, уміння вчитися. У розвинених країнах світу активно впроваджується ідея інтенсифікації охоплення дітей дошкільною освітою у практику. Процес залучення дошкільного виховання до систем обов'язкової освіти впливає на формування загальної тенденції поступового збільшення тривалості обов'язкової освіти (Ярова, 2018: 248).

Однією з тенденцій розвитку дошкільного виховання є те, що заклади дошкільної освіти у переважній більшості країн світу є приватними і охоплюють дітей віком від 3 до 6 років. У Японії близько 60 % закладів дошкільної освіти складає приватний сектор, лише 0,3 % – державні, решта – муніципального підпорядкування. У ФРН – 20 % закладів дошкільної освіти є державними, 80 % – належить різним організаціям, зокрема церковним общинам, профспілкам, німецькому Червоному Хресту, іншим благодійним організаціям (Чепіль, 2010: 53).

Зазначимо, що фінансування дошкільної освіти в різних країнах відбувається також по-різному. Державні заклади дошкільної освіти можуть бути безоплатними. Зазвичай, вони призначаються насамперед для найменш забезпечених верств населення (наприклад, у Великій Британії, Німеччині). Однак у більшості країн повністю безкоштовних дошкільних установ майже не існує. Наприклад, у Японії всі дошкільні заклади платні, крім муніципальних. У ФРН батьки сплачують 50 %, іншу половину витрат покриває власник закладу дошкільної освіти, при цьому державні установи є безкоштовними.

Сума платні за догляд, виховання та навчання дітей у різних країнах знову ж таки різна. Існують різні підходи до оплати:

- 1) плата за перебування у дошкільному закладі визначається доходами сім'ї;
- 2) сума платні визначається кількістю годин перебування дитини у дошкільному закладі (наприклад, у ФРН, Великій Британії, Турції та ін.);
- 3) чітко фіксована плата, відносно невелика, для всіх батьків.

Приватні заклади дошкільної освіти платні. Розмір оплати різний, наприклад, у штаті Алабама (США) – 600 доларів на місяць за одну дитину.

Приватні дошкільні установи може контролювати держава, як, наприклад, в Ізраїлі через Міністерство освіти.

Водночас, як зокрема у Китаї, приватні заклади дошкільної освіти не отримують фінансування з боку держави, а тому їм не зобов'язані брати участь у програмах оцінки якості, що запроваджуються відповідними державними установами.

Відвідування дітьми закладів дошкільної освіти в сучасному світі є не обов'язковим (наприклад, у ФРН організація освіти дітей до 6 років є винятково справою сім'ї). Наголосимо, що це стосується малих дітей. Обов'язковим у багатьох країнах є відвідування дітьми старшої групи (передшкільний вік), про що йтиметься нижче.

Водночас спостерігається тенденція збільшення кількості дітей у закладах дошкільної освіти за останні півстоліття. Загалом дошкільні заклади відвідують біля 40 % дітей 3–4 років у розвинених і 12–15% – у країнах, що розвиваються. Швидкого розвитку дошкільне виховання у розвинених країнах світу набуває з 80-х років ХХ століття. Наприклад, у США у 1965 р. заклади дошкільної освіти відвідували 10 % 3–4-річних дітей, а через 20 років, у 1985 р. уже 40 % (Радул, 2022).

У країнах Європейського Союзу дошкільні заклади відвідують біля 80 % дітей від 3 до 6 років. Водночас у Бельгії, Данії, Іспанії та Франції цей показник становить понад 90 % (Ярова, 2018: 248). У Фінляндії близько 30 % дітей віком до 3-х років і 60 % дітей від трьох років до вступу в школу відвідують дошкільні заклади. У Великій Британії на початку 90-х років ХХ століття 76 % дітей були охоплені однією з форм підготовки до школи

В Україні за даними статистики (2016 р.) 74 % дітей віком 3–5 років охоплено дошкільним вихованням, 5-річних дітей – 70,6 %. Наголосимо, що попит на дошкільне виховання на початку ХХІ століття перевищував кількість місць: в середньому на 100 місць у закладах дошкільної освіти припадало 117 дітей. Існувала черга на влаштування дітей у дошкільні установи (Козак, 2017: 236). В останні п'ять років ситуація покращилася. Однак, зважаючи на військові дії на території України, як буде розвиватися ситуація надалі поки невідомо.

У порівнянні з іншими країнами світу краще організоване дошкільне виховання у колишніх соціалістичних країнах, у яких дошкільне виховання було складовою частиною системи освіти. Заклади дошкільної освіти в них відвідує більшість дітей. Громадському дошкільному вихованню притаманні такі ознаки:

- державний характер;

- широка мережа дошкільних закладів, наявність спеціальних норм їх проєктування і будівництва;

- визнання дошкільного виховання частиною системи освіти, її першою ланкою;

- наявність державної програми виховання дітей у закладах дошкільної освіти, що розробляється відповідними науковими установами різними фахівцями у цій галузі;

- невеликий розмір платні з боку батьків за перебування дитини в дошкільних установах;

- державний підхід до підготовки педагогічних кадрів для закладів дошкільної освіти (Чепіль, 2010: 50).

В умовах сучасної комерціалізації соціально-побутових сфер життя все помітнішою тенденцією є об'єднання зусиль з боку держави, приватного сектору та бізнесу в оптимізації мережі дошкільних закладів.

У сучасному світі існує багато типів дошкільних установ, що є однією з тенденцій розвитку дошкільного виховання. Вони різняться за формою власності, тривалістю перебування дитини в них, кількістю дітей, традиційністю чи альтернативністю та іншими рисами. Виокремимо такі:

- державні та приватні (створені релігійними, жіночими організаціями, благодійними товариствами, Червоним Хрестом), корпоративні – при підприємствах, установах (наприклад, у США приватні центри для дітей та службовців безпосередньо на території (або поруч) установи, які діють упродовж дня);

- ясла, ясла-садки, дитячі садки повного дня (до 12 годин) і неповного (2–4 години на день), цілорічні і сезонні (наприклад, у Фінляндії – пересувні), цілодобові інтернати;

- дитячі школи (Швейцарія) або «передшколи» (preschools) (США);

- школи-ясла (для дітей раннього віку – з 3-х років);

- ігрові майданчики (варіант – відкриті дитячі садки), ігрові групи (батьки приводять дітей для спільних ігор, прогулянок на 2–3 години на день);

- школи або інститути нянь (США, Велика Британія);

- материнські школи (Франція);

- спеціальні заклади, призначені для виховання й лікування дітей з вадами психічного та фізичного розвитку, зокрема і й інтернати (наприклад, у ФРН);

- материнські центри і клуби, центри по догляду за дітьми (В. Британія, ФРН), центри денного догляду (Японія);

- сімейні дитячі садки, тимчасові дитячі садочки типу сімейних мікросадків (можуть організовуватися у квартирах багатоквартирних будинків (наприклад, у Польщі));

- підготовчі групи, однорічні заклади для дітей віком 5–6 років для повноцінної підготовки їх до школи (Японія);

- міжнародні школи (наприклад, у розвинених районах Китаю приватні заклади);

- альтернативні – незалежні, авторські (наприклад, у ФРН – штайнерівські (Вальдорфські)), садки-Монтессорі, вільного, відкритого типу (з кінця ХХ століття), пересувні дитячі садки (сезонні). Такі заклади можуть підтримуватися державою (як, наприклад, у Німеччині), а можуть і не підтримуватися (Радул, 2022).

До основних рис діяльності відкритих закладів дошкільної освіти дослідники відносять такі:

- відкрите планування з участю дітей;

- різновікова організація життя та діяльності;

- навчання на базі реальних життєвих зв'язків;

- єдність гри і навчання;

- зв'язок із громадськістю, різними установами;

- тісна співпраця з батьками (Чепіль, 2010: 54; Козак, 2017: 238).

Однією з тенденцій розвитку дошкільного виховання є те, що в сучасному світі немає єдиної думки щодо кількості дітей у групах закладів дошкільної освіти. Наповнюваність груп у закладах дошкільної освіти залежить від типу закладу, від того, хто є його організатором. У приватних установах кількість дітей зазвичай менше: від 3–5 до 10–15. Наприклад, у Фінляндії у закладах дошкільної освіти повного дня у групах різного віку різна кількість дітей і різна кількість вихователів та помічників. Так, у групах до 1 року – не більше 6, від року до 2 – не більше 12, після 3-х років – від 12 до 21. Вважається, що дитина до трьох років займає нібито два місця, оскільки вимагає подвійної уваги. В кожній групі повинен бути мінімум один вихователь і два помічника. Якщо хто-небудь із них хворіє, його замінює няня або спеціально запрошений вихователь (позаштатний). Якщо в групі всі діти не мають ще трьох років, то працюють три няні. Якщо ж усі діти старші 4-х років, то повинно бути два вихователя і один помічник. У закладах неповного дня (менше 5 годин на день) у групі може бути до 25 дітей і в ній повинен бути один вихователь і одна няня.

У різних дошкільних закладах Великої Британії різна кількість дітей у групах. Так, у яслах при школах (так звані ясельні класи) на одного дорослого припадає 13 дітей. У яслах для дітей віком від 2 до 5 років, які існують самостійно, незалежно від школи, на одного дорослого припадає не більше трьох малюків і не більше 5 трох старших дітей. Однак у деякі моменти в групі може перебувати одночасно більше 40 дітей під наглядом двох дорослих. Загалом, діти об'єднані у невеликі групи. Так, дворічні – до 6 дітей, віком 3–5 років – до 10 дітей.

У Японії велика кількість дітей у дитячих садках – від 20 до 40, у центрах денного догляду – по 10 дітей на одного дорослого.

У китайських дитячих садках, які є досить великими (наприклад, 270 дітей і 60 дорослих), в одній групі, зазвичай, 25–26 осіб. У групі працює 2 вихователя і помічник вихователя, при цьому вони різного віку (Парамонова, 2001).

Однією з рис розвитку дошкільної освіти є проблема інклюзії. У сучасному світі не існує єдиної думки щодо спільного чи роздільного виховання дітей здорових та з вадами розвитку. Кожна країна вирішує це питання самостійно. Зокрема, у США переважно всі діти виховуються разом: у звичайних групах є 1–2 дитини із проблемами розвитку. З такими дітьми перебуває окремий педагог-спеціаліст, який спрямовує діяльність дитини під час спільного заняття на ті цілі й завдання, які потрібно досягти саме їй. З усіма іншими дітьми працює інший, звичайний вихователь. Усі діти беруть участь у спільному житті групи. Зазвичай, така спільна діяльність забезпечує позитивні результати для всіх дітей – вони вчаться жити в інтегрованому суспільстві, з дитячих років одні здобувають соціально-комунікативний досвід, а в інших формуються такі якості, як гуманність та милосердя (Чепіль, 2010: 55).

Подібним є виховання й у Фінляндії: у дитячих дошкільних закладах все частіше виховуються разом здорові та хворі діти. Водночас, у Фінляндії існують і спеціальні дошкільні заклади для дітей з вадами фізичного, психічного, розумового та соціального розвитку, де на двох дітей припадає один вихователь, а група може складатися із двох дітей.

Подібні заклади функціонують у багатьох країнах світу: інтернати (наприклад, у Німеччині), цілодобові дошкільні заклади для дітей із проблемами фізичного й психічного розвитку (зокрема, у Данії, Японії тощо). Тут дітям надається психолого-педагогічна допомога та відбувається корекція вад.

Важливою тенденцією розвитку дошкільного виховання в сучасному світі є те, що велика увага приділяється організації розвивального середовища у закладах дошкільної

освіти. Насамперед вона залежить від того, хто є організатором установи, від місця розташування, її розмірів і можливостей. У тих країнах, де дошкільня є елементом освітньої системи, дошкільні заклади мають окремі спеціально побудовані будівлі з прилеглими територіями для всебічного розвитку і занять дітей.

Поширеним явищем в організації середовища у дошкільних закладах із кінця ХХ століття стало виокремлення зон, куточків, центрів, «майстерень» і под. із спеціальним обладнанням, де відбуваються ігри та заняття дітей за певним видом діяльності. При цьому вони можуть організовуватися за встановленим зранку графіком, а бо ж дитина може вільно обирати, чим їй зайнятися у певний час. Наприклад, у дошкільних закладах Сполучених Штатів Америки є такі центри діяльності дітей: соціодрами або сюжетно-рольові гри; ляльковий театр; мистецтво; кулінарія; ігри з піском і водою; науково-математичний центр; куточок будівництва й конструювання (із різноманітних матеріалів) (Парамонова, 2001).

Інший приклад – так зване відкрите планування. Зокрема, в окремих закладах Великої Британії освітнє середовище закладу забезпечує можливість дітям самостійно, на власний розсуд обирати вид та предмети діяльності. Усі кімнати відокремлюються одна від одної перегородками. Діти мають можливість вільно пересуватися по всьому дитячому садку. У закладі є різноманітне обладнання і матеріали. Виділено і тихий куточок, де діти можуть відпочити і розслабитися (Іванова, 2019: 110; Радул, 2022: 25).

Ще одна важлива тенденція розвитку дошкільної освіти полягає в поступовій уніфікації змісту виховання у закладах дошкільної освіти в різних країнах світу. Згідно доповіді ЮНЕСКО про міжнародну освіту (1972) зміст дошкільної освіти спрямовано на науковий гуманізм, творчий розвиток особи дошкільного віку до дорослості, збагачення розвитку дитини шляхом організації предметного педагогічного середовища. У переважній більшості країн сучасного світу провідними загальнолюдськими принципами, на яких будується процес виховання у закладах дошкільної освіти є демократизація, гуманітаризація, гуманізація.

Загальна мета дошкільного виховання полягає у забезпеченні всебічного розвитку дитини. Основними його завданнями є залучення дитини до життя колективу, групи, розвиток різних видів діяльності, формування прагнення до знань тощо.

У країнах, де дошкільна освіта підпорядкована Міністерству освіти, зазвичай зміст виховання дітей, формування основних компетентностей міститься у Програмах виховання дітей дошкільного віку, які розробляються провідними вченими, дослідниками у цій галузі. Так є у більшості колишніх соціалістичних країнах Європи та Азії. Також цей підхід існує в Китаї, Швеції, Франції, Японії (стосовно центрів денного догляду) та інших країнах.

Наприклад, у Швеції з 1998 р. у закладах дошкільної освіти діє національна навчальна програма, яка включає такі предметні галузі, як математика, технологія, природничі науки і мовний розвиток, пісні й музика, драма, ритміка, танець і рух. У Китайській Народній Республіці Міністерством освіти у 2012 р. розроблено «Керівництво по вихованню у дитячих садках». У ньому визначено цілі і зміст дошкільної освіти у 5 предметних галузях – здоров'я, наука, суспільні науки, мова, мистецтво (Мкртічян, 2020).

Водночас є чимало країн, у яких немає обов'язкових програм виховання дітей дошкільного віку, кожний регіон (штат, федерація) або й окремих заклад розробляє власні програми виховання та розвитку дітей. Так, у Фінляндії Національні програми замінені на програми закладів чи їхніх педагогічних колективів з урахуванням думки батьків. У Німеччині кожний дошкільний заклад розробляє власні програми. У Швейцарії різні програми виховання дітей для німецькомовних і романомовних груп населення. У німецькій частині країни концепція виховання заснована на ідеях Ф. Фребеля, а в

романській частині – на ідеях вільного виховання М. Монтесорі, Е. Клапареда, А. Фер'єра, Ж. Піаже.

Однак, не зважаючи на різні підходи до існування програм спільним для більшості країн світу є виховання дітей дошкільного віку на засадах гуманізму, демократизму, загальнолюдських моральних цінностях. Основними завданнями виховання є різнобічний розвиток особистості, набуття елементарних навичок, соціалізація. Зміст виховання враховує сезонні природні явища та здійснюється переважно через ігрову діяльність.

Проблема підготовки дітей до школи є однією з основних у дошкільній педагогіці в сучасному світі. У зв'язку з цим, якщо відвідування закладів дошкільної освіти малими дітьми є не обов'язковим навіть у розвинених країнах світу, то стосовно дітей старшого дошкільного віку ситуація є іншою. А тому у багатьох країнах сучасного світу обов'язковим є відвідування дітьми старшої групи дошкільних закладів (Ізраїль, Україна, Фінляндія та ін.).

Педагогічна проблема зв'язку (або наступності) між дошкільним вихованням і шкільним навчанням у розвинених країнах світу виникла у 70-і роки ХХ століття. Поступово з розвитком потреб суспільства виокремлюється так званий передшкільний щабель (або ж передшкільна освіта) як спеціальна сполучна ланка дошкільної та шкільної освіти, що можна виокремити як одну із провідних тенденцій розвитку дошкільної освіти в сучасному світі.

Мета передшкільної освіти полягає у вирівнюванні стартових можливостей майбутніх школярів, у формуванні психологічної готовності до школи, щоб у дітей не виникало стресів, комплексів, почуття приниження, які можуть відбити бажання вчитися на всі наступні роки.

Відповідно у сучасному світі виникають різні форми зв'язку між дошкільним вихованням і шкільним навчанням. На підставі різних джерел зазначимо такі основні його форми:

1. Створення навчально-виховних комплексів «дитячий садок – школа» (наприклад, у Китаї, Угорщині, Швейцарії).

2. Наявність підготовчих груп або класів при дитячих садках або початкових школах (вони мають різні назви в різних країнах – ясельні школи, ясельні класи, дитячі класи початкової школи, дитячі школи (infant schools), зокрема:

- в Англії створено клас для малят (діти 5–7 років);
- у Франції всі 5–6-річні діти навчаються у материнських класах школи (або класах для малят);
- у Німеччині, Австрії, Швейцарії діють пришкільні групи для 5-річних дітей, підготовчі класи основної школи (5-річні діти та ті, що досягли шкільного віку – 6-річні);
- у США – групи дітей 4–5 років, що функціонують при школах;
- у Фінляндії існують передшкільні групи для дітей 6 років;
- в Італії – «підготовчий до школи рік» у дитячому садку (дитяча школа);
- у Польщі – нульовий клас при школі (для дітей 6-річного віку) або підготовчі групи у закладах дошкільної освіти;

- в Ірландії, Нідерландах майже 99 % дітей ідуть до школи у віці чотирьох років, хоча законодавством це не є обов'язковим до 5 років. У цих країнах початкова школа охоплює дітей віком від 4 до 12 років, тобто поєднує дошкільне виховання і початкову освіту (Радул, 2022).

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Провідною (визначальною) тенденцією розвитку дошкільної освіти в сучасному світі є збільшення інтересу в різних країнах сучасного світу до дошкільного виховання в системі освіти. До основних

тенденцій розвитку відносимо такі: збільшення кількості дітей у закладах дошкільної освіти; переважання приватних дошкільних установ; різноманітність типів закладів дошкільної освіти; відсутність єдиного підходу щодо кількості дітей у групах; проблема інклюзії; різні підходи до організації середовища у закладах дошкільної освіти; поступова уніфікація змісту виховання у різних країнах світу; виникнення передшкільної освіти.

У зв'язку з тим, що дошкільна освіта в останні тридцять років розвивається досить швидкими темпами та зазнає змін і трансформацій, оскільки людське суспільство не стоїть на місці, то проблема вивчення досвіду різних країн буде завжди актуальною.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Голота Н. Підготовка дітей до школи. Практика зарубіжної дошкільної освіти. *Початкова освіта*, 2011. № 18. С. 7-9.

Зебзеєва В. А. Дошкольное воспитание за рубежом: история и современность. М., 2007.

Іванова В. В. Теоретичні і методичні засади підготовки фахівців дошкільної освіти в університетах Сполученого королівства Великої Британії та Північної Ірландії: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2021.

Іванова В. В. Структура систем дошкільної освіти у Великій Британії та країнах ЄС (на прикладі Франції, Німеччини, Фінляндії, Польщі, Швейцарії). *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2019. Вип. СXLIV (144). С. 107-114.

Кічук Н. В. Освіта в сучасному світі (порівняльний контекст): Навчальний посібник. Ізмаїл, 2001.

Козак Л. Сучасна дошкільна освіта: європейський досвід. *Освітологічний дискурс*, 2017. № 3-4. С. 235-249.

Лащихіна В. П. Розвиток системи підготовки педагогічних кадрів у Франції (друга половина ХХ – початок ХХ ст.): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Київ, 2009.

Мкртічян О. Дослідження проблеми підготовки майбутніх вихователів у зарубіжній теорії та практиці. *Підготовка вихователів закладів дошкільної освіти до розвитку музичних здібностей дітей 4–7 років: теоретичний та методичний аспекти*: монографія. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2020. С. 161-205.

Парамонова Л. А., Протасова Е. Ю. Дошкольное и начальное образование за рубежом: история и современность: монографія. М.: Просвещение, 2001.

Радул О. Дошкільне виховання в сучасному світі. *Актуальні проблеми сучасного дитинства*: монографія / авт. кол.: О. Радул, Т. Довга, О. Ткаченко, Т. Прибора, Н. Цуканова, І. Баранюк, С. Мельничук, Н. Андросова, Т. Шарапова, С. Куркіна; [за ред. О. Радул]. Харків: Мачулін, 2022. С. 10-50.

Чепіль М., Возняк А. Порівняльна педагогіка: навч.-метод. посібник. Дрогобич, 2010.

Ярова О. Тенденції розвитку початкової освіти в країнах Європейського Союзу (кінець ХХ – початок ХХІ ст.): монографія. К.: Педагогічна думка, 2018.

European Commission, EACEA, Eurydice / Eurostat. Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe. 2014 Edition. Eurydice and Eurostat Report. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2014.

EURYDICE (Network of Education Systems and Policies in Europe). Tackling Social and Cultural Inequalities through Early Childhood Education and Care in Europe. Brussels: Eurydice, EACEA, 2009.

REFERECES

- Chepil' M., Voznyak A. (2010). Porivnyal'na pedahohika: navch.-metod. Posibnyk. [Comparative Pedagogy: a Teaching Methodical Guide]. Drohobych. [in Ukrainian].
- European Commission, EACEA, Eurydice. (2014). Eurostat. Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe. 2014 Edition. Eurydice and Eurostat Report. Luxembourg : Publications Office of the European Union. [in English].
- EURYDICE (Network of Education Systems and Policies in Europe). (2009). Tackling Social and Cultural Inequalities through Early Childhood Education and Care in Europe. Brussels: Eurydice, EACEA. [in English].
- Holota N. (2011). Pidhotovka ditej do shkoly. Praktyka zarubizhnoyi doshkil'noyi osvity. [Children Preparation for School. Practices of Foreign Pre-School Education.] *Pochatkova osvita*. № 18. P. 7-9. [in Ukrainian].
- Ivanova V. V. (2019). Struktura system doshkil'noyi osvity u Velykij Brytaniyi ta krayinakh YeS (na prykladi Frantsiyi, Nimechchyny, Finlyanidy, Pol'shi, Shvejtsariyi). [The Structure of Preschool Education Systems in Great Britain and EU Countries (France, Germany, Finland, Poland, Switzerland)]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pedahohichni nauky*. Kyiv: Vyd-vo NPU im. M. P. Drahomanova. Vyp. CXLIV (144). P. 107-114. [in Ukrainian].
- Ivanova V. V. (2021). Teoretychni i metodychni zasady pidhotovky fakhivtsiv doshkil'noyi osvity v universytetakh Spoluchenoho korolivstva Velykoyi Brytaniyi ta Pivnichnoyi Irlandiyi: dys. ... dokt. ped. nauk: 13.00.04. [Theoretical and Methodical Framework of Preschool Education Professionals' Training at Universities of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland: dissertation for a Doctor of Pedagogical Sciences]. Kyiv. [in Ukrainian].
- Kichuk N. V. (2001). Osvita u suchasnomu sviti (porivnialnyi kontekst): navch. posibnyk. [Education in Modern World (a Comparative Context); a Teaching Guide]. Izmail. [in Ukrainian].
- Kozak L. (2017). Suchasna doshkil'na osvita: yevropejs'kyj dosvid. [Modern Preschool Education: European Experience]. *Osvitolohichnyj dyskurs*. № 3-4. P. 235-249. [in Ukrainian].
- Lashhykhina V. P. (2009). Rozvytok systemy pidhotovky pedahohichnykh kadriv u Frantsiyi (druha polovyna XX – pochatok XX st.): dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.01. [Development of Pedagogical Staff training System in France (the second half of XX – the beginning of the XXI century): dissertation for a Candidate of Pedagogical Sciences]. Kyiv. [in Ukrainian].
- Mkrtychyan O. (2020). Doslidzhennya problemy pidhotovky majbutnikh vykhovateliv u zarubizhnij teorii ta praktyci. Pidhotovka vykhovateliv zakladiv doshkil'noyi osvity do rozvytku muzychnykh zdbnostej ditej 4–7 rokiv: teoretychnyj ta metodychnyj aspekty: monohrafiya [Research of the Future Educators Preparation Issues in Foreign Theory and Practice. Preschool Teachers Training for the Development of 4–7 y. o. Children' Music Talents: Theoretical and Methodical Aspects. Monograph]. Kharkiv: SH NTM «Novyj kurs». P. 161-205. [in Ukrainian].
- Paramonova L. A., Protasova E. Yu. (2001). Doshkol'noye i nachal'noye obrazovaniye za rubezhom: istoriya i sovremennost': monohrafiya. [Preschool and Elementary Education Abroad: History and the Present Day. Monograph]. M.: Prosveshheniye. [in Russian].
- Radul O. (2022). Doshkil'ne vykhovannya v suchasnomu sviti. Aktual'ni problemy suchasnoho dytynstva: monohrafiya. [Preschool Education in Modern World. Topical Issues of Modern Childhood. Monograph] / avt. kol.: O. Radul, T. Dovha, O. Tkachenko, T. Prybora, N. Cukanova, I. Baranyuk, S. Mel'nychuk, N. Androsova, T. Sharapova, S. Kurkina; [za red. O. Radul]. Xarkiv: Machulyn. P. 10-50. [in Ukrainian].
- Yarova O. B. (2018). Tendentsii rozvytku pochatkovoi osvity v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu (kinets XX – pochattok XXI st.). [Primary School Development Trends in the European Union Countries (end of the 20th – beginning of the 21st century)]. K., Pedahohichna dumka. [in Ukrainian].

Zebzeeva V. A. (2007). Doshkol'noye vospitaniye za rubezhom: istoriya i sovremennost'. [Pre-School Upbringing Abroad: History and the Present Time]. M. [in Russian].

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто основні тенденції розвитку дошкільної освіти в сучасному світі. В результаті проведеної аналітичної роботи, що базувалася здебільшого на наукових розвідках учених, присвячених проблематиці компаративістики вдалось за неможливе конкретизувати, з одного боку, статистичні дані, а з іншого – фактологічний матеріал щодо розвитку дошкільного виховання в сучасному світі. До прикладу, доповнення наукових уявлень про відкриття планування як стимуляційний чинник діяльності дитини дошкільного віку у ситуації вибору, педагогічний сенс громадського виховання у закладі дошкільної освіти, форм зв'язку дошкільного виховання і шкільного виховання. Це дозволило окреслити підґрунтя щодо визначення провідних тенденцій розвитку дошкільного виховання в сучасному світі. Провідною (визначальною) тенденцією розвитку дошкільної освіти в сучасному світі є збільшення інтересу в різних країнах сучасного світу до дошкільного виховання в системі освіти, до проблем дошкільної педагогіки. До основних тенденцій розвитку дошкільного виховання відносимо такі: 1) збільшення кількості дітей у закладах дошкільної освіти в останні кілька десятиліть, насамперед у розвинених країнах світу; 2) переважання приватних дошкільних установ; 3) різноманітність типів закладів дошкільної освіти в залежності від форми власності, тривалості перебування дитини в них, кількістю дітей у групах, традиційністю чи альтернативністю, змістом виховання тощо; 4) відсутність єдиного підходу щодо наповненості дітей у групах, що залежить від типу закладу; 5) наявність різних думок стосовно проблеми інклюзивного виховання дітей дошкільного віку; 6. важливість організації середовища у закладах дошкільної освіти (виокремлення зон, куточків, центрів діяльності, майстерень або ж відкрите планування); 7) поступова уніфікація змісту виховання у різних країнах світу, що передбачає різнобічний розвиток дитини та ґрунтується на засадах гуманізму, демократизму, загальнолюдських моральних цінностях; 8.) виникнення передшкільної освіти (різноманітних установ) як спеціальної сполучної ланки дошкільної та шкільної освіти.

Ключові слова: дошкільна освіта, тенденції розвитку, дитина, заклади дошкільної освіти, демократизація освіти.

**PHYSICAL CULTURE AND SPORT AS A MEANS OF SOCIALIZATION OF YOUTH
AND INTEGRATION INTO THE SOCIO-CULTURAL SPACE**

**ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ ТА
ІНТЕГРАЦІЇ У СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР**

Ася Рубан

кандидат педагогічних наук

E-mail: ruban_ak@ukr.net

ORCID: 0000-0003-0427-3551

Ізмаїльський державний гуманітарний
університет, Україна

Asia Ruban

PhD of Pedagogical Sciences

E-mail: ruban_ak@ukr.net

ORCID: 0000-0003-0427-3551

Izmail State University of Humanities,
Ukraine

ABSTRACT

The problem of socialization of the modern student's personality by means of physical education and sports, the formation of a value attitude to a healthy lifestyle is relevant today, since physical culture and sports are one of the most important social phenomena that permeate all levels of modern society, having a wide impact on all spheres of life of Ukrainian youth. The article is devoted to the study of physical culture as an effective factor in the socialization of the student's personality. The aspects of awareness of physical culture as a social and individual value, one of the means of socialization, as it can be an important impetus for the identification and mobilization of reserves for the development of physical culture, the emergence of new trends in the formation of public consciousness and personal motivations that contribute to the active development of the values of physical culture by society and the individual are revealed. The experience of teachers in the purposeful use of physical culture and sports for the improvement and correction of relationships between people that are intensively transforming and leading to the modification of the life world of the individual is summarized. The role of physical culture and sports in the socialization of young people in modern Ukrainian society is analyzed; the attitude of young people to physical culture and sports, the level of their involvement as a special socio-demographic group is considered. The results of empirical research on establishing the level of promotion of physical culture and sports on the development of interpersonal relations in the student environment are presented. It is established that the physical and sports components of human culture play a decisive role in the formation of students' values, their socialization in society, which, according to the author of the article, should be considered as: one of the decisive factors in the socialization of the modern student.

Key words: *socialization, physical culture, physical education, health, socialization process, personality, value orientations.*

Постановка проблеми. Сучасне українське суспільство характеризується динамічними змінами у, політичному, соціально-економічному, суспільному і культурному житті. Перехід до ринкової економіки, а також переважання абсолютно нових соціально-моральних суспільних пріоритетів вимагають на сьогоднішній день адекватних змін у змісті роботи закладів вищої освіти нашої країни.

Новоявлені студенти (колишні школярі), вступивши до закладу вищої освіти (далі – ЗВО), потрапляють у зовсім нове для себе середовище, яке характеризується інтенсифікацією навчально-виховного процесу та наукової діяльності. Останні роки (з

певних причин) у студентів спостерігається погіршення стану здоров'я (Б. Іваськів, Н. Крайнян, О. Сабіров, Ю. Степанюк). Зростання захворюваності студентів відбувається на тлі зниження загального рівня їх фізичного розвитку та фізичної активності на фоні освітніх, навчальних та технічних обмежень. Тому важливим постає питання раціональної організації навчально-виховного процесу, що дозволяє активізувати резервні можливості студента, а також підвищити їх психологічну стійкість до проблем, котрі виникають у новому соціальному середовищі, сприяючи різнобічному вдосконаленню особистості студента та адаптації до нового способу життя.

Актуальність дослідження. Фізична культура і спортивна діяльність, як суб'єкт педагогічної діяльності в рамках навчально-виховного процесу в ЗВО, реалізує необхідні функції соціалізації провідних якостей особистості, що сприяють прагненню до досконалості, вмінню діяти в команді, до змагальної діяльності, вмінню зберігати власну індивідуальність у групі, орієнтації на високі етичні та естетичні стандарти у діяльності та спілкуванні, оцінці подій, що відбуваються.

Фізична культура представлена в закладах вищої освіти як сукупність фахових навчальних дисциплін, що сприяють всебічному гармонійному розвитку особистості. Основні завдання: зміцнення здоров'я студентів, удосконалення функціонального стану та фізичної підготовленості організму студента, а також розвиток, корекція та вдосконалення морально-вольової сфери особистості майбутнього фахівця. У змісті дисциплін фахової підготовки студентів Ізмаїльського державного гуманітарного університету спеціальностей 014 Середня освіта: фізична культура та 017 Фізична культура і спорт особлива увага приділяється забезпеченню індивідуальної траєкторії фахової підготовки фахівця з фізичної культури; впровадженню майбутнім фахівцем практичного аспекту компетентісного, діяльнісного, проблемного й індивідуального підходів до навчання з використанням засобів фізичної культури.

Фізичне виховання і спортивна діяльність спрямовані на гармонійний розвиток організму, зміцнення здоров'я та виховання фізичних якостей. Це унікальний «вид виховання», який здійснює свій вплив на організм. Зазначимо, що фізичний розвиток особистості спрямований на біологічну сторону людини, яка стосується всіх людей, відповідаючи на подвійну потребу: індивідуальну; суспільну, тобто, стан здоров'я людського організму, його нормальний розвиток, продовження людського життя.

До того ж, у системі цінностей суспільства біологічне здоров'я є однією з життєвих цінностей, яка перетинається з природним здоров'ям та психічним здоров'ям людини. Через цю подвійну необхідність фізичне і спортивне виховання є спадково і екологічно обумовленим. Система фізичного і спортивного виховання включає: шкільне фізичне і спортивне виховання; військове фізичне і спортивне виховання; профілактичне або лікувальне фізичне і спортивне виховання; медичне фізичне і спортивне виховання тощо. Цей вимір освіти спрямований на зміцненні здоров'я і фізичної підготовленості організму; тренуванні і розвитку основних рухових навичок і фізичних якостей руху: сили, витривалості, швидкості, вправності; тренуванні і розвитку рис волі і характеру: почуття справедливості, сміливості, самоконтролю, чесності і т.д.; тренуванні і розвитку навичок здоров'я і гігієни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових дослідженнях з питань філософії спорту часто йдеться про гуманістичних витоків спортивної діяльності, автори пов'язують людину та її можливості з етичною, естетичною та інтелектуальною культурою в процесі соціалізації сучасного суспільства (Л. Апціаурі, Д. Жуков, М. Мінц, А. Твеліна).

Розуміння соціалізації як процесу активного становлення особистості набуває в епоху науково-технічного прогресу своєрідних рис: зміна й ускладнення критеріїв соціальної

зрілості та інститутів соціалізації, відносини всіх видів і форм виховання, зміна характеру відносин між поколіннями тощо.

Серед педагогічних та філософсько-соціологічних напрацювань, можна виокремити як ті, що безпосередньо присвячені проблемі розвитку особистості (Б. Ананьєв, Л. Буєва, В. Гончаров, І. Котова, А. Корольков, Ф. Мінюшев, В. Столяров, Т. Тугарінова, І. Шиян та інші), так і ті, котрі з аспектів педагогічного, культурологічного та соціологічного розкривають специфіку становлення фізичної культури як соціального явища, як чинника виховання особистості (І. Биховська, М. Видрін, І. Лубишева, В. Лук'яненко, Л. Матвеев, А. Мільштейн, Г. Соловйов, В. Столяров та ін.).

Фізична культура – ціннісна категорія особистості в останні і є однією з основних ієрархій потреб людини. При цьому доцільно враховувати ставлення людини до фізичної культури як до потреби і як до засобу задоволення інших культурних потреб, завдяки чому в ній формуються різні духовні та матеріальні групи цінностей, узгоджуються з її основними напрямками і є відображенням духовної та фізичної сутності особистості.

Отже, **мета** статті полягає у розгляді процесу соціалізації молоді через призму засобів фізичної культури і спорту як одних з провідних компонентів соціалізації студентської молоді у сучасному освітньому середовищі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальна зрілість, як показала багаторічна практика підготовки фахівців, формується та розвивається у студентів завдяки цілеспрямованому впливу комплексу теоретичних та практичних занять (у тому числі й занять фізичною культурою та спортом) у процесі освоєння обраної професії (Остапчук, Котловий, 2017).

Нагадаємо, що соціалізація – це процес, з якого індивідом засвоюються основні елементи культури: символи, смисли, цінності, норми. У ході цього процесу зароджується процес формування соціальних якостей, умінь та навичок, внаслідок чого людина стає дієздатним учасником соціальної взаємодії. Соціалізація не зупиняється на якомусь певному етапі, вона триває протягом усього життя і відбувається в умовах як стихійної, так і цілеспрямованої взаємодії людини з середовищем (Фурдуй, Ніфака, 2018).

Студентська група – це складний соціальний організм, у якому соціально-психологічні явища, що виникають у результаті безпосереднього спілкування, перебувають у взаємозв'язку та постійному русі. Ефективне функціонування студентської спільноти залежить від таких соціально-психологічних явищ: взаємні вимоги та оцінки, самоствердження, суперництво та змагання, взаєморозуміння, співпереживання та співчуття, навіювання та наслідування, колективний настрій, колективні традиції (Боднар, Хома, 2018).

Саме фізична культура та спортивна діяльність у ЗВО виступають не лише як сфера прояву творчості та соціальної активності сучасної молоді, а й одним із суттєвих факторів, що сприяють формуванню активного початку особи (особливо у новому вузівському середовищі). По відношенню до особистості студента соціалізація – це процес, що дозволяє студенту знайти своє місце у суспільстві.

Особливу роль системі соціалізації молоді відіграє спорт, як унікальний соціальний інститут розвитку, освоєння і поширення культури рухової активності людини. Спорт зазвичай пов'язують із суперництвом, змагальністю: саме змагальна діяльність, і навіть підготовка до неї зазвичай розглядаються дослідниками як основних ознак, які відрізняють спорт з інших соціальних феноменів (Власова, 2016).

Сьогодні спорт функціонує як особливий соціальний інститут, що має власну національну та міжнародну структуру, специфічну матеріальну базу, професійні кадри, особливу систему та принципи навчання та тренування. Основними показниками спорту та спортивної діяльності є результати та їх порівняння у змаганнях, однак зводити до того, що

спорт має на меті, виключно, досягнення високих результатів все ж таки не зовсім коректно. Оскільки для спорту як соціального інституту характерна не тільки функція змагання, але також і оздоровчо-рекреативні, евристичні, економічні, естетичні, видовищні функції, властиві спорту як соціокультурному явищу, що надає широкий і різнобічний вплив на різні сфери суспільного життя.

Поряд із тим, що під час спортивної соціалізації (соціалізації через спорт) людина, яка займається спортом, пристосовується до виконання соціальних ролей поза спортом і вироблення не тільки спортивних, а й ширших ціннісних орієнтацій до дійсності. Проведені дослідження способу життя різних груп учнів середніх шкіл свідчать, що для групи осіб, які систематично займаються спортом, характерні успішніша адаптація до умов навколишнього соціального середовища, формування самосвідомості, підвищення їхнього престижу серед однолітків (Асаулюк, 2021).

Зазначимо, що спорт як соціальний інститут відіграє досить важливу роль у процесі соціалізації сучасної студентської молоді. У суспільній свідомості загалом і свідомості представників молоді як особливої соціально-демографічної групи дедалі міцніше вкорінюються цінності фізичної культури і спорту.

Не викликає сумнівів той факт, що характер функціонування спорту як засобу соціалізації молоді перебуває у прямій залежності від державної політики у сфері фізичної культури і спорту, наявності відповідної інфраструктури та умов для систематичних занять спортом. На відміну від періоду 1990-х рр., позначеного розпадом спортивної інфраструктури та різким зниженням частки населення, що займається спортом, сучасний етап розвитку нашої країни характеризується збільшенням кількості спортивних споруд різних видів, а також кількості громадян, які постійно займаються фізичною культурою і спортом.

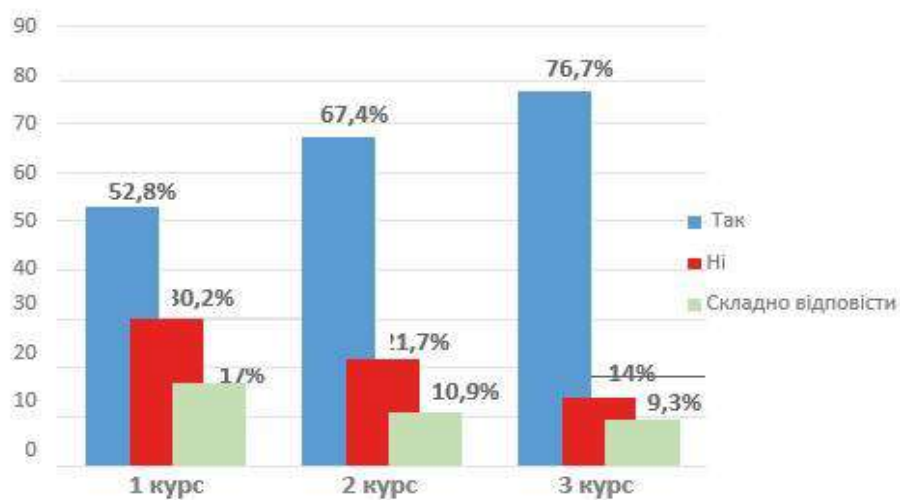
Практична реалізація державних програм, які покликані залучати до занять фізкультурою і спортом представників різних груп населення, зокрема молоді, передбачає здійснення відповідного виховного впливу на цих індивідів і, насамперед, фізичне і спортивне виховання молоді та підлітків. Ефективна система фізичного і спортивного виховання становить цілеспрямовану державну підтримку інститутів сім'ї, фізичної культури і спорту, модернізацію фізкультурно-спортивної освіти населення, яку в ідеалі має бути організовано в такий спосіб, щоб систематичні заняття фізкультурою та спортом молоді та представникам інших вікових груп здійснювали впродовж усього життя, а не завершували на підлітковій чи юнацькій стадії (як зазначалося вище, нині кількість молодих людей, які активно займаються спортом, знижується вже в старших класах середньої школи) (Мінц, Твеліна, 2017).

Соціалізуючий та виховний вплив фізичної культури та спорту на міжособистісні стосунки сучасних студентів є багатограним: по-перше, це цілеспрямований, свідомий, систематичний процес впливу зовнішнього впливу на розвиток особистості студента з метою зміни його психологічної, динамічної, функціональної структури особистості та вироблення у неї стійких механізмів свідомості, відносин та поведінки; по-друге, це систематичний процес впливу на особистість студента та послідовне наближення до оптимального ступеня розвитку всієї системи її якостей, що виявляються на практиці та характеризують сформовану особистість (Сіренко, Куречко, Павлишин, 2019).

Проблема соціалізації студентів особливо гостро проявляється на першому курсі їх навчання. Абсолютно нові умови режиму життєдіяльності та новий колектив ускладнюють процес адаптації до навчання у виші. Тому, на наш погляд, саме заняття фізичною культурою та спортом у ВНЗ допомагають та сприяють не тільки розвитку правильних міжособистісних відносин та соціалізації серед першокурсників, а й зміцненню здоров'я, підвищенню розумової та фізичної працездатності.

З метою встановлення рівня сприяння фізичної культури та спорту на розвиток міжособистісних відносин у студентському середовищі ми провели анкетування серед студентів I-III курсу педагогічного факультету (спеціальності 014 Середня освіта: фізична культура та 017 Фізична культура і спорт) Ізмаїльського державного гуманітарного університету (діаграма 1).

Зазначимо, що більшість студентів дали позитивну відповідь, адже, на їх думку, заняття спортом сприяють розвитку міжособистісних відносин у колективі та студентському середовищі в цілому. Також спостерігається позитивна динаміка відповідей «Так, сприяють» від I до III курсу навчання. Отже, саме через заняття спортом відбувається співпраця, налагодження контакту у більш невимушеній обстановці (підсилюється рівень соціалізації). Більшість студентів сприймають важливість фізичної культури та спорту для власного здоров'я, дотримання здорового способу життя.

Діаграма 1. Чи сприяють заняття з фізичної культури розвитку міжособистісних відносин у студентському середовищі?

У результаті теоретико-методичного аналізу літератури з даної проблематики нами були виділені наступні змістовні компоненти соціалізації студентів за допомогою фізичної культури і спорту в ЗВО:

- соціальна адаптація студентів першого та другого курсів до складнощів та протиріч навчально-виховного процесу в ЗВО за умови комплексної співпраці та взаємодії специфіки методів та організаційних форм фізичного та індивідуально-ціннісного виховання особистості студента (спілкування та співробітництво, як оптимізації міжіндивідуальних зв'язків студентів у колективі). У ВНЗ основною формою фізкультурної діяльності, яка більшою мірою впливає на ступінь соціалізації, звичайно ж, є навчальні заняття та заняття у спортивних секціях;

- цілеспрямоване включення студентів до різних видів професійної та соціокультурної роботи (фізкультурна, здоров'язберігаюча, спільна фізкультурно-спортивна діяльність). Тут найбільш оптимально підходять командні види діяльності із застосуванням ігрового методу: естафети, рухливі ігри (волейбол, баскетбол, настільний теніс, бадмінтон), спільне виконання комплексів вправ, терренкур пересіченою місцевістю тощо). Гра супроводжується підвищеним емоційним тлом, сприятливою психологічною атмосферою, що сприяє різнобічному розвитку як міжособистісних, а й міжгрупових відносин. Колектив починає функціонувати як єдиний «організм» (Яворська, 2020).

Вкрай важливою частиною педагогічної роботи з соціалізації студентів засобами фізичної культури і спорту є спеціальна мотивація морально-вольового особистісного комплексу кожного студента на навчальних та позанавчальних заняттях: мотив фізичного вдосконалення, групова, командна солідарність, дружня взаємодопомога та взаємодія, спортивно-змагальний мотив. Навчально-тренувальний процес та індивідуальна робота зі студентами засобами фізичного виховання сприяли зміні якості соціалізації, що виражається у:

- позитивну динаміку показників фізичної підготовленості та функціонального стану організму студентів; покращення оцінок з предметів спеціальності;
- підвищення самооцінки у студентів, правильному та осмисленому характері спілкування з однокурсниками з навчальної групи та педагогами;
- рідкісних перепустках практичних занять з фізичної культури, позитивних змін ставлення до громадської та фізкультурно-масової роботи у вузі;
- розвитку почуття відповідальності та усвідомлення необхідності обов'язковості відвідування навчальних занять, появу впевненості у своїх силах та перспективах на майбутнє.

Очевидним є те, що фізична культура особистості, як результат виховання та професійної підготовки, проявляється у відношенні людини до свого здоров'я, фізичних можливостей та здібностей, у способі життя та професійної діяльності. Вона постає у єдності знань, переконань, ціннісних орієнтацій та їх практичному втіленні (Баштовенко, Голуб, Замашкіна, 2019).

Висновок. Безперечно, фізична культура і спорт сприяють соціалізації людей, а соціалізації в спортивній взаємодії можна сприяти лише тоді, коли на перший план висуваються моральні якості. Засвоєні установки, навички та правила можуть бути перенесені в будь-яку іншу соціальну сферу і бути адаптовані до специфіки будь-якого іншого виміру соціальних інститутів.

Спорт вважається важливим у формуванні особистості, оцінюється як соціалізуючий фактор, що набуває все більшого значення в сучасному суспільстві. Як біологічний розвиток, так і психологічні риси, сформовані в процесі соціалізації, продовжуються протягом усього життя в міру того, як додаються і виконуються нові соціальні ролі та засвоюється новий досвід. Якщо засвоєння того чи іншого з цих завдань розвитку не вдається, виникає низка негативних наслідків, включаючи соціальну дезадаптацію, підвищену тривожність, соціальне несхвалення та нездатність виконувати інші завдання. Ефекти соціалізації через спорт та фізичну активність Соціалізація через спорт однаково спрямована як на окрему особу, так і на групу. Індивідуальна соціалізація досягається тоді, коли людина засвоює установки, цінності, концепції або моделі поведінки, характерні для спортивної групи або спільноти, з метою адаптації та інтеграції. Групова соціалізація, розширюючи кількість осіб, які займаються спортом, сприяє розвитку видів спорту, а отже, і системи в цілому. Соціалізація через спорт означає ступінь, до якого ставлення, цінності, навички та правила, засвоєні в спорті, переносяться та проявляються в інших соціальних сферах. Діти та молодь є основними бенефіціарами фізичного виховання та спорту. Раннє дитинство – це період, коли фізична активність має життєво важливе значення для соціалізації. На ранньому етапі життя дитина чутлива до пізнавального і морального розвитку, вона бере на себе різні ролі, дізнається, що вона відрізняється від інших і, перш за все, вчиться будувати відносини з оточуючими.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зазначити наступне:

- заняття з фізичної культури та спорту відрізняються високим рівнем міжособистісної взаємодії, створюють більш сприятливі умови для набуття студентами необхідного рівня соціалізації (психолого-педагогічного досвіду, колективної взаємодії);

- ігрові форми фізкультурної діяльності, а також види спорту сприяють формуванню соціально значущих якостей особистості, що визначають вияв студентами предметно-практичної та комунікативної включеності до розв'язання загальноколективних завдань;
- спільна фізкультурно-спортивна діяльність не тільки сприяє соціалізації студентської молоді, але й ефективніше вирішує завдання щодо підвищення індивідуального рівня фізичної підготовленості студентів, удосконалення їхнього професійного становлення.

Продуктивність соціалізації через заняття фізичною культурою здебільшого залежить від того, наскільки цінності спорту збігаються з цінностями суспільства та особистості. Це дозволяє особистості знаходити щось спільне з різними людьми, які надалі полегшують їхнє спілкування та мають одне до одного. Загальновідомо, що спорт акумулює основні цінності суспільства. Визначаючи рівень соціалізації студентів, хочемо відзначити безперечну істину: фізична культура, спорт та ЗОЖ впливають на мислення, свідомість, вчинки та поведінку людей. У зв'язку з цим їх можна розглядати як національну ідею, що об'єднує суспільство в ім'я його процвітання та розвитку.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Асаулюк І. Взаємодія закладів загальної середньої освіти та сім'ї в аспекті організації фізичного виховання. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації. Збірник наукових праць*. 2021. Випуск 11 (30). С. 6-15.

Баштовенко О. А., Голуб Л. О., Замашкіна О. Д. та ін. Соціалізація студентської молоді засобами фізичної культури. Полтава. ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2019. 222 с.

Боднар Я.Б., Хома О. Формування мотивації студентів до рухової активності. *Інноваційні підходи до фізичного виховання і спорту студентської молоді*. Матеріали четвертого регіонального науково-методичний семінару. Тернопіль: В-во СМТ «ТАЙП», 2018. С. 8-13.

Власова Н.Ф. Сфера фізичної культури та спорту як соціальна система. *Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право*. 2016. Випуск 3/4. (31-32). С. 49-57.

Мінц М.О., Твеліна А.О. Філософія спорту. *Наукові праці. Педагогіка*. 2017. Випуск 291. Том 303. С. 49-51

Остапчук О.Л., Котловий С.А. Методичні рекомендації до курсу «Соціалізація особистості». Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 48 с.

Сіренко Р.Р., Куречко Г.П., Павлишин О.Ф. Соціалізація молоді України в сфері масового спорту. *«Молодий вчений»* № 4.1 (68.1). 2019. С. 32-35.

Фурдуй С.Б., Ніфака Я.М. Роль фізичної культури в процесі соціалізації студентської молоді. *Молодий вчений*. 2018. № 1 (53). С. 395-399.

Яворська Т. Методика формування здорового способу життя студентської молоді. *Біологічні дослідження. Збірник наукових праць*. Житомир, 2020. С. 474-476.

REFERENCES

Asauliuk I. (2021). Vzaiemodiia zakladiv zahalnoi serednoi osvity ta simi v aspekti orhanizatsii fizychnoho vykhovannia. *Fizychna kultura, sport ta zdorovia natsii. Zbirnyk naukovykh prats*. Vypusk 11 (30). P. 6-15. [in Ukrainian].

Bashtovenko O. A., Holub L. O, Zamashkina O. D. ta in. (2019). Sotsializatsiia studentskoi molodi zasobamy fizychnoi kultury. Poltava. PNPU imeni V. H. Korolenka. 222 p. [in Ukrainian].

Bodnar Ya.B., Khoma O. (2018). Formuvannia motyvatsii studentiv do rukhovoï aktyvnosti. *Innovatsiini pidkhody do fizychnoho vykhovannia i sportu studentskoi molodi*. Materialy chetvertoho rehionalnogo naukovо-metodychnyi seminaru. Ternopil: V-vo SMT «TAIP». P. 8-13.

Furdui S.B., Nifaka Ya.M. (2018). Rol fizychnoi kultury v protsesi sotsializatsii studentskoi molodi. *Molodyi vchenyi*. № 1 (53). Sichen. P. 395-399. [in Ukrainian].

Mints M.O., Tvielina A.O. (2017). Filosofiia sportu. *Naukovi pratsi. Pedahohika*. Vypusk 291. Tom 303. P. 49-51. [in Ukrainian].

Ostapchuk O.L., Kotlovyi S.A. (2017). Metodychni rekomendatsii do kursu «Sotsializatsiia osobystosti». Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. 48 p. [in Ukrainian].

Sirenko R.R., Kurechko H.P., Pavlyshyn O.F. (2019). Sotsializatsiia molodi Ukrainy v sferi masovoho sportu. *Molodyi vchenyi*. № 4.1 (68.1). P. 32-35. [in Ukrainian].

Vlasova N.F. (2016). Sfera fizychnoi kulutry ta sportu yak sotsialna systema. *Visnyk NTUU «KPI» Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo*. Vypusk 3/4. (31-32). P. 49-57. [in Ukrainian].

Yavorska T. (2020). Metodyka formuvannia zdorovoho sposobu zhyttia studentskoi molodi. *Biologichni doslidzhennia. Zbirnyk naukovykh prats*. Zhytomyr. P. 474-476. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Актуальною сьогодні є проблема соціалізації особистості сучасного студента засобами фізичного виховання і спорту, формування ціннісного ставлення до здорового способу життя, оскільки фізична культура і спорт є одними із найважливіших соціальних феноменів, котрі пронизують всі рівні сучасного соціуму, здійснюючи широкий вплив на всі сфери життєдіяльності української молоді. Стаття присвячена дослідженню фізичної культури, як дієвого чинника соціалізації особистості студента. Розкрито аспекти усвідомлення фізичної культури, як суспільної та індивідуальної цінності, одного із за-собів соціалізації, так як саме по собі може стати важливим імпульсом для виявлення і мобілізації резервів розвитку фізичної культури, появи нових тенденцій у формуванні суспільної свідомості і особистісних мотивацій, які сприяють активному освоєнню цінностей фізичної культури суспільством і особистістю. Узагальнено досвід роботи викладачів у цілеспрямованому використанні засобів фізичної культури і спорту для вдосконалення і корекції взаємозв'язків між людьми, що інтенсивно трансформуються і ведуть до модифікації життєвого світу особистості. Проаналізовано роль фізичної культури і спорту в соціалізації молоді в сучасному українському суспільстві; розглянуто ставлення молоді до фізичної культури і спорту, рівень їхньої залученості як особливої соціально-демографічної групи. Представлено результати емпіричного дослідження зі встановлення рівня сприяння фізичної культури та спорту на розвиток міжособистісних відносин у студентському середовищі. Встановлено, що фізична і спортивна складові загальнолюдської культури, відіграють визначальну роль у формуванні ціннісних орієнтирів студентів, соціалізації їх в суспільстві, що, на думку автора статті, необхідно розглядати в якості: одного з вирішальних факторів соціалізації особистості сучасного студента.

Ключові слова: соціалізація, фізична культура, фізичне виховання, здоров'я, процес соціалізації, особистість, ціннісні орієнтації.

**UPDATE OF THE PROBLEM OF ACADEMIC MOBILITY OF MODERN STUDENTS
IN THE CONDITIONS OF ACTIVITY OF AN INNOVATIVE INSTITUTION OF
HIGHER EDUCATION**

**АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО
СТУДЕНТСТВА В УМОВАХ ДІЯЛЬНОСТІ ІННОВАЦІЙНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ
ОСВІТИ**

Vitaliy Silayev

викладач

E-mail: vitaliy.silayev.94@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5064-3122

Research ID: 0006256

Ізмаїльський державний гуманітарний
університет, Україна

Vitaly Silayev

teacher

E-mail: vitaliy.silayev.94@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5064-3122

Research ID: 0006256

Izmail State University of Humanities,
Ukraine

Anastasiya Radovenchik

аспірантка

E-mail: radovencikanastasia@gmail.com

Ізмаїльський державний гуманітарний
університет, Україна

Anastasiia Radovenchik

postgraduate student

E-mail: radovencikanastasia@gmail.com

Izmail State University of Humanities,
Ukraine

ABSTRACT

The article considers the concept of academic mobility of modern students as an actual aspect of the activity of an innovative institution of Higher Education. The main subjects of academic mobility in the «Bologna» interpretation are highlighted. The concept of «academic mobility of students» and the main approaches to its implementation are substantiated. Theoretical and practical features of the implementation of academic mobility of students in the conditions of higher educational institutions are highlighted. The procedures and documents required for organizing students' training and processing the results of academic mobility are described. Substantiated forms of academic mobility in modern Western military districts. The goals of developing student academic mobility programs as an actual aspect of the activity of an innovative higher education institution are highlighted. The article describes the most important areas of work of the Western Military District in the process of developing academic mobility of students. Conditions and approaches for implementing a successful process of academic mobility of students are reflected. A classification of typical local acts of higher education institutions regulating various aspects of academic mobility is proposed. One of the most important areas of work of the Western Military District in the process of developing academic mobility of students should be the creation of infrastructure to support the adaptation of foreign students, the development of a system of consulting services, social and cultural support for students. The difficulties that students participating in academic mobility often face were identified: organizational issues; financial issues; lack of sufficient information about the possibility of studying in another Western Military District; psychological difficulties (adaptation in the conditions of another Western Military District); transfer of subjects studied in other higher education institutions to your higher education institution; obtaining permission from the administration of an educational institution to complete part of your studies in another higher education institution. The main components of academic mobility of students in the conditions of higher education as an actual aspect of the

activity of an innovative institution of higher education are considered: reflexive, effective and diagnostic.

Key words: quality of education, institutions of higher education, educational space, future specialist in physical culture and health education, academic mobility, forms of academic mobility.

Постановка проблеми. Академічна мобільність є невід'ємною рисою сучасного світу, одним із проявів його глобалізації, своєрідним фактором розвитку науки і освіти та актуальний аспект діяльності інноваційного закладу вищої освіти. Нині жоден ЗВО в Україні не в змозі ізолювати готувати фахівців, які будуть відповідати вимогам сучасного інформаційного суспільства. Розвитку освітніх та наукових зв'язків між ЗВО в Україні та в міжнародному напрямку, активізації їх співпраці сприяє участь студентів, викладачів та науковців у програмах національної та міжнародної академічної мобільності. Саме таким чином вітчизняна освіта і наука можуть збагачуватися академічним і культурним досвідом.

Економічно розвинені країни не просто стимулюють розвиток академічної мобільності студентства, а й вміло та на необхідному науковому рівні, використовують її для нарощування власного культурного і політичного капіталу, підвищення конкурентоспроможності своєї національної економіки. Створюються умови для збагачення міжнародним досвідом молоді України. Крім того, і вченими і практиками сьогодення констатується позитивна тенденція щодо актуалізації спільних науково-освітніх заходів, створення міжнародних наукових колективів.

Для України академічна мобільність студентства – явище порівняно нове. Відсутні надійні дані про характер, структуру, мотиви і фактори цієї мобільності, а, отже, ще й досі не створено наукової бази для прогнозування динаміки та наслідків даного процесу в українських реаліях. У наукових колах існують суперечливі думки щодо користі (або шкоди) академічної мобільності української молоді для вітчизняної науки і освіти. Це, безумовно, ускладнює процес розробки і прийняття важливих управлінських рішень з питань внутрішніх та зовнішніх зв'язків у сфері освіти, провокує непослідовність проведених в країні науково-освітніх реформ. Виходячи з вищезазначеного, можна стверджувати, що на часі розробка, концептуально незаангажованих наукових підходів до аналізу розвитку академічної мобільності українського студентства як актуальний аспект діяльності інноваційного закладу вищої освіти. Отримані в результаті таких досліджень дані сприятимуть зміцненню наукових засад не тільки контролю, а й ефективного управління процесами академічної мобільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика академічної мобільності стали предметом вивчення широкого кола зарубіжних, насамперед західних учених. Так, Ф. Альтбах, Х. де Віт, Г. Лаурейс, Х. Ріддер-Сімоенс у своїх наукових працях досліджують питання сутності, типологізації та періодизації академічної мобільності; М. Грін, Дж. Дуглас, Г. Еделштейн, К. Кох, К. Лем, розглядають своєрідність національної політики у сфері міжнародної академічної мобільності; Кол. Фарругія, Д. Чамберс, Б. Чепел аналізують динаміку глобального ринку іноземних студентів; М. Ван дер Венде, Л. Вербик, Б. Вехтер, М. Кнобель, В. Ласановські, С. Маргінсон, Дж. Найт, Б. Рівза, Я. Садлак, В. Тайхлер вивчають тенденції і перспективи розвитку академічної мобільності в різних регіонах світу; Ф. Альтбах і Ванхуа Ма дискутують щодо такої диллеми: «витік мізків» або «обмін інтелектом»; Б. Вехтер, С. Вінсент-Ланкрін, Ф. Мюхе, Ф. Майнворм визначають мотивацію суб'єктів організації академічної мобільності і вивчають стратегії рекрутування іноземних студентів в заклади освіти.

Серед вітчизняних науковців ці проблемні питання академічної мобільності поють предметом дослідження В. Кременя, М. Степка, Я. Болюбаша, О. Співаковського, В. Гришак. Однак вони питання потребують проведення подальших наукових пошуків.

Мета статті: проаналізувати напрямки академічної мобільності сучасного студентства які апробовані в діяльності інноваційного закладу вищої освіти.

Результати дослідження. Визначення і аналіз наукового огляду з пролемами, довідникових джерел довів, що в даний час надається велике значення академічної мобільності студентів, яка є, по-перше, суттєвою складовою вищої освіти, по-друге, одним виявів інноваційної діяльності ЗВО.

Існує кілька визначень, згідно з якими під академічною мобільністю студентів розуміють:

1) форму організації навчання студентів, пов'язану з переміщенням їх в інший ЗВО на певний період часу і поверненням в базовий ЗВО для завершення навчання (Суліма, 2012: 7);

2) невід'ємну форму існування інтелектуального потенціалу, що відображає реалізацію внутрішніх потреб даного потенціалу в русі в просторі соціальних, економічних, культурних, політичних взаємин і взаємозв'язок;

3) можливість студентам самим формувати свою освітню траєкторію, вибирати дисципліни, навчальні заклади відповідно до своїх схильностей і прагнень.

До того ж академічну мобільність студентів – визнано найважливішим напрямком міжнародної діяльності, що сприяє поліпшенню якості вищої освіти, підвищенню ефективності наукових досліджень, встановленню зовнішніх і внутрішніх інтеграційних зв'язків. Незважаючи на те, що академічна мобільність в даний час є обов'язковою складовою освітнього процесу, можна виділити ряд проблем в її розвитку в сучасних ЗВО. Так, наприклад, С. Дячук справедливо виділяє такі проблем розвитку мобільності, як: неплановий характер фінансування академічної мобільності в нашій країні; недостатність матеріально-фінансового забезпечення; брак фахівців в даній галузі; не розробленість спеціальних методів і механізмів академічного обміну; відсутність інфраструктури; забезпечування ефективного обмін (Дячук, 2014: 187).

Зауважено, що на тлі термінологічного різноманіття академічної мобільності нами вона буде розглядатися у широкому сенсі – з урахуванням основних суб'єктів, видів і форм.

У Болонському процесі розрізняють два види академічної мобільності: «вертикальну» і «горизонтальну». Під вертикальною мобільністю розуміється повне навчання студента на ступінь в зарубіжному вузі, під горизонтальною – навчання там же протягом обмеженого періоду (семестру, навчального року). Поряд з вертикальним і горизонтальним видами деякі дослідники виділяють також зворотний і прямий види академічної мобільності. Під зворотною академічною мобільністю розуміється переміщення іноземних громадян з освітніми та дослідницькими цілями в свою країну. Під прямою академічною мобільністю – переміщення студентів, аспірантів, викладачів і дослідників своєї країни за кордон. Як вертикальна, так і горизонтальна академічна мобільність можуть мати як прямий, так і зворотний характер – саме так зазначено у чинних нормативних документах (Наказ № 635).

В академічній мобільності можна виділити наступних учасників: ініціатор академічної мобільності, суб'єкт академічної мобільності, приймаюча сторона. При цьому ініціаторами академічної мобільності є: рідний заклад вищої освіти або його підрозділи, іноземний заклад вищої освіти або його підрозділи, іноземний заклад вищої освіти або його підрозділи, рідна країна, іноземна держава, українські та зарубіжні організації, міжнародні організації. Суб'єктами академічної мобільності виступають: студенти, магістранти, аспіранти, наукові співробітники, докторанти, професорсько-викладацький склад, адміністрація закладу вищої освіти. Роль приймаючої сторони виконують іноземні або будь-які, відмінні від постійного місця навчання або проведення досліджень, заклади вищої освіти. За формою організації академічної мобільності можна виокремити наступні з них: індивідуальні ініціативи, спільні освітні або дослідницькі програми, програми подвійних ступенів.

Дослідними проблематики академічної мобільності, зокрема здобувачів освіти, здебільшого розглядають її роль з огляду на таке:

- йдеться про гарантію якості навчання; високоефективна мобільність сприяє не тільки вдосконаленню компетенцій всіх учасників академічної мобільності, задоволенню освітніх потреб шляхом організації індивідуальної траєкторії навчання, але й обміну та поширення нових технологій та інновацій, а також вдосконалення систем освіти.

- в академічній мобільності закладені соціокультурні стандарти; розвиток академічної мобільності сприяє зміцненню культурної ідентичності країн – учасниць Болонського процесу, її учасники набувають здатного жити і працювати в крос-культурному просторі, завдяки високому рівню міжкультурної компетенції.

- академічне явище віддзеркалює реалії економічної сфери; розвиток інтернаціоналізації систем та закладів вищої освіти підвищує можливості працевлаштування мобільних операторів. До зазначеного, що здебільшого набуло схвалення з-поміж дослідників (Трошкіна, 2014: 25), додамо ще таке: наявність власних стратегій щодо розширення академічної мобільності та динаміка їх реалізації в окремому виші та глобально в національній системі закладу вищої освіти демонструють рівень інтеграції в європейський простір закладу вищої освіти, ступінь розвитку соціального виміру у сфері закладу вищої освіти. Рівень розвитку академічної мобільності є одним з ключових показників якості освіти.

Однією з особливостей мобільності є безпосереднє фізичне переміщення суб'єктів мобільності, фізична мобільність не може бути замінена віртуальною. Як відомо, таке зауваження міститься в болонських документах починаючи з Звернення європейських ректорів в Саламанці в 2001 році.

До основних суб'єктів академічної мобільності в «Болонській» трактуванні відносяться:

- 1) студенти всіх циклів вищої освіти (Бакалаврат, Магістратура, Аспірантура);
- 2) випускники першого та другого циклів вищої освіти;
- 3) професорсько-викладацький склад;
- 4) адміністратори і співробітники вузів;
- 5) дослідники.

Як правило, в нормативних документах закладів вищої освіти суб'єкти академічної мобільності здебільшого поділяються на дві групи: студенти і молоді вчені, викладачі, дослідники і співробітники вузів (Постанова № 579).

Відповідно до цього поділу ведеться робота з розвитку академічної мобільності та здійснюється аналітична робота за результатами реалізації програм академічної мобільності.

Академічна мобільність – один з пріоритетних напрямків діяльності інноваційних закладів вищої освіти, адже вона дозволяє студентам, аспірантам, молодим ученим і викладачам продовжити освіту або набути наукового досвіду за кордоном шляхом участі в короткостроковій освітній або науково-дослідній програмі (Вовканич, Свеженцева, 2018: 77).

Цілями розвитку програм академічної мобільності студентства, як актуальний аспект діяльності інноваційного закладу вищої освіти визнані наступні:

- підвищення якості вищої освіти;
- досягнення ефективності наукових досліджень;
- підвищення конкурентоздатності випускників на українському та міжнародному ринках послуг і праці;
- вдосконалення переліку професійних компетенцій за рахунок вивчення та освоєння досвіду провідних зарубіжних вузів;
- досягнення міжнародної порівнянності освітніх стандартів;

- встановлення зовнішніх інтеграційних зв'язків;
- розвитку ЗВО за пріоритетними напрямками;
- виконання місії та програми стратегічного розвитку ЗВО.

Відповідно до форм учасниками прямої та зворотної академічної мобільності студентів можуть бути:

- студенти з обміну на період від 1 до 2 семестрів (Exchange students);
- студенти, які виїжджають на повний термін навчання (Degree students);
- студенти, які навчаються на умовах самофінансування (Free-movers);
- учасники семінарів, конференцій, проєктів, практик (Вовканич, Свеженцева, 2018:

78).

Підкреслюємо, що процедури і документи, необхідні для організації навчання студентів та оформлення результатів академічної мобільності студентів сторонніх ЗВО регламентуються в договорах з вузами-партнерами. Відбір студентів для участі в програмах академічної мобільності проводиться координаторами в рамках відкритої процедури-конкурсу відповідно до принципів рівності можливостей та встановлених критеріїв: академічна успішність, наукова результативність, знання мови приймаючої сторони.

В результаті проведення академічної роботи нами були встановлені низку труднощів, з якими за часту зістиковуються студенти-учасники академічної мобільності:

З-поміж них найчастіше дослідниками називаються такі:

- труднощі організаційного характеру (оформлення документів та ін.);
- фінансові питання;
- відсутність достатньої інформації про можливості пройти навчання в іншому ЗВО;
- психологічні труднощі (адаптація в умовах іншого ЗВО);
- перерахування у своєму ЗВО дисциплін, вивчених в інших ЗВО;
- отримання дозволу адміністрації закладу на проходження частини навчання в іншому ЗВО (Суліма, 2012: 8).

Основна складність завдання переходу до масової практики академічної мобільності пов'язана з тим, що заклади вищої освіти не виявляють для вирішення проблем академічної мобільності студентів необхідної ініціативи. Отже, розвиток академічної мобільності студентів вимагає серйозних змін в роботах ЗВО: від нових організаційних вимог (наприклад, реалізація спільних освітніх програм або надання допомоги в пошуку фінансових ресурсів для здійснення індивідуальної академічної мобільності) до зміни нормативно-методичної бази (наприклад, практики перезаліку періодів навчання, пройдених в іншому закладі вищої освіти).

На сьогоднішній день значна увага в системі освіти приділяється реалізації спільних програм, що сприяють модернізації навчальних планів і методів навчання, підвищенню конкурентоспроможності та якості освітніх програм, а також служать формуванню, апробації та впровадженню сучасних моделей вищої освіти.

До найбільш популярних форм реалізації спільних освітніх програм дослідними здебільшого відносять:

- акредитовані та валідовані програми (визнання одним ЗВО еквівалентності програм іншого ЗВО власної освітньої програми);
- франчайзингові програми (передача університетом іншому права реалізації своєї освітньої програми при збереженні за собою права контролю якості підготовки);
- програми подвійних і спільних дипломів (узгодження навчальних планів і програм, методів навчання і оцінки знань студентів, взаємне визнання результатів навчання у вузах-партнерах, видача спільного диплома) (Болотська, 2013: 17).

Нам здається, що одним з очевидних пріоритетів у напрямку розвитку академічної мобільності студентства як обов'язкового параметра Болонського процесу має стати розробка внутрішньо-університетського нормативно-правового забезпечення академічної

мобільності, яке враховуватиме особливості як самого ЗВО, так і механізмів реалізації різних форм академічної мобільності з урахуванням положень національного законодавства та міжнародного права.

Відомою є дослідницька позиція відносно класифікації типових локальних актів ЗВО, що регулюють різні аспекти академічної мобільності, а саме:

- нормативні акти, що встановлюють загальні умови реалізації програм академічної мобільності і чітко визначають поняття мобільності для даного конкретного вузу (Статут ЗВО);

- нормативні акти, які визначають організацію конкретних форм академічної мобільності;

- нормативні акти, прийняті відповідно до державних законів;

- окремі локальні акти ЗВО, що забезпечують академічну мобільність.

Вважається доцільним розрізняти два підходи до розробки нормативних актів:

- уніфікація кожного окремого документа, що передбачає його використання як для прямої, так і для зворотної академічної мобільності;

- створення окремих комплектів документів для регулювання кожного з вищезначених процесів (Болотська, 2013: 17).

Враховуючи те, що Статут є основним внутрішнім документом закладу вищої освіти, доцільно вважати необхідним більш повне відображення в концентрованому вигляді головних принципів участі вузу в програмах академічної мобільності; до прикладу, наявність норм, що характеризують правовий статус суб'єктів програм академічної мобільності (учнів, науково-педагогічних працівників) і формуюча система гарантій реалізації їх прав.

Одним із найважливіших напрямків роботи ЗВО в процесі розвитку академічної мобільності студентства має стати створення інфраструктури для підтримки в адаптації перебуваючих іноземних студентів, розвитку системи консультаційних послуг, соціальної та культурної підтримки для студентів. З цією метою дослідниками рекомендується в структурі ЗВО створити відділ (центр) соціокультурної адаптації, який реалізовуватиме різні адаптаційні програми, проводитиме культурні заходи для іноземних студентів, сприятиме їх залученню до іншого культурного середовища. Основними завданнями такого підрозділу можуть бути:

- створення умов для виникнення / побудови соціокультурного простору з метою вирішення завдань адаптації іноземних студентів;

- забезпечення комфортного психологічного стану студентів для оптимального виконання навчальних завдань;

- виховання навичок міжкультурного спілкування, активізація міжкультурних зв'язків, розвиток, взаємодія, взаємопроникнення культур;

- задоволення потреби до вивчення мови та постійного мовного тренінгу у спільній культурній діяльності;

- придбання і поповнення знань і навичок в галузі української культури через спільне проведення зустрічей, бесід, занять, дискусій, майстер-класів, ділових ігор, культурних заходів; перегляди фільмів, відвідування театрів, кіно; відвідування музеїв, виставок, концертів, драматичних театрів (Вовканич, Свеженцева, 2018: 80).

Нами розуміються ще й таке: щоб процес академічної мобільності у студентів проходив успішно, необхідні умови, котрі забезпечують стійки позитивні результати діяльності.

Під умовами будемо розуміти істотні обставини, від яких залежать інші, обумовлюванні об'єкти, явища або процеси, що впливають на формування освітнього результату.

Щодо організації, то вона розуміється як процес досягнення в зовнішніх і внутрішніх відносинах визначеності, необхідної для забезпечення стійкості систем в мінливому середовищі проживання.

Відтак, під організаційними умовами будемо розуміти істотні компоненти процесу, від яких залежать обумовлюванні об'єкти, явища, процеси, а також які впливають на спрямоване і впорядковане здійснення самого процесу.

А.А. Володін виділяє три підходи при аналізі поняття «педагогічні умови» організації академічної мобільності у студентів у ЗВО (Володін, 2018).

Перший підхід відображає точку зору, згідно з якою педагогічні умови – це сукупність будь-яких заходів педагогічного впливу і можливостей матеріально-просторового середовища. У контексті першого підходу автори під педагогічними умовами розуміють: В. Андрєєв – «комплекс заходів, зміст, методи, прийоми і організаційні форми навчання і виховання»; В. Беліков – «сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів і матеріально просторового середовища, спрямованих на вирішення поставлених в педагогіці завдань»; А. Найн – «сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів, засобів і матеріально-просторового середовища, спрямованих на вирішення поставлених завдань» (Вовканич, Свеженцева, 2018: 80).

Другий підхід пов'язує педагогічні умови з проектуванням і конструюванням педагогічної системи, в якій умови виступають компонентом. Так, Н. Іпполітова в своєму дослідженні стверджує, що педагогічні умови – це компонент педагогічної системи, що відображає сукупність внутрішніх (забезпечують розвиток особистісного аспекту суб'єктів освітнього процесу) і зовнішніх (сприяють реалізації процесуального аспекту системи) елементів, що забезпечують її ефективне функціонування і подальший розвиток. Близьку за змістом позицію займає М. Зверєва. Відповідно до її точки зору, педагогічні умови є змістовна характеристика одного з компонентів педагогічної системи, в якості якого виступають зміст, організаційні форми, засоби навчання і характер взаємин між педагогом і студентом.

Відповідно до третього підходу, педагогічні умови – це планомірна робота з уточнення закономірностей як стійких зв'язків освітнього процесу, що забезпечує можливість перевірки результатів науково-педагогічного дослідження.

В даному дослідженні ми виходимо з розуміння педагогічних умов як зовнішніх обставин, які забезпечують функціонування і розвиток процесу, що вимагає певного впорядкування – організації.

Під організаційно-педагогічними умовами ми розуміємо такі умови організації освітнього процесу, за яких забезпечується максимально можлива суб'єктно-активна позиція студента за рахунок надання можливості вибору предметів, побудови індивідуального маршруту. Йдеться про умови, пов'язані з особливостями навчального плану, зі зміною функцій педагогів, що підтримують і супроводжують учня в процесі навчання, зі зміною організації управління освітнім процесом.

Зважаючи на те, що процес академічної мобільності як освітній результат забезпечується в умовах освітнього процесу, то внесемо уточнення у розуміння цього контексту. Освітній процес ми розуміємо, як спеціально організована, цілеспрямована взаємодія педагогів і учнів, виражена через інтеграцію навчально-виховного і самопідготовки процесу спрямована на вирішення завдань освіти, виховання і розвитку особистості.

Доведемо правомірність розглядати методологічною основою організації процесу академічної мобільності серед сучасного студентства в освітньому процесі ЗВО аксіологічний та особистісно-діяльнісний підходи (Вовканич, Свеженцева, 2018: 82).

У зв'язку з тим, що одним із структурних компонентів академічної мобільності, як комплексного освітнього результату постають ціннісні відносини; аксіологічний підхід

базується на розумінні сутності цінностей, впливі вибору цінностей на формування ціннісних орієнтацій особистості. Схарактеризуємо цей аспект більш докладно.

Ціннісна орієнтація – це спрямованість особистості на ті чи інші цінності. Деякі вчені (зокрема, В. Сластенін) трактує ціннісні орієнтації як систему стійких відносин особистості до навколишнього світу і самому собі у формі фіксованих установок на ті чи інші цінності матеріальної і духовної культури суспільства. У людини крім інстинктивних потреб, на яких часто акцентують свою увагу психоаналітики, існують вищі духовні потреби в істині, красі, досконалості, всебічності. Завдання психологів і педагогів – дати людині можливість усвідомити і активізувати ці потреби.

Педагоги здебільшого єдині у розумінні процесу засвоєння цінностей особистістю як складний процес. При цьому процес прийняття особистістю соціальних цінностей розглядається як процес багаторівневий, де на рівні міжособистісних відносин цінності об'єктивуються, відбувається їх відбір, оцінювання, діяльнісна інтеріоризація; на внутрішньо-особистісному рівні визнані особистістю цінності перетворюються в ціннісні орієнтації (відносини). Більш того, вважається, що освітній процес вибудовується на основі ставлення до особистості як до відповідального суб'єкта власного розвитку.

Аксіологічний підхід пов'язаний з визначенням ціннісних орієнтацій особистості (В. Андрющенко, М. Боришивський, І. Зязюк, В. Ямницький та ін.). Педагогічний аспект даного підходу полягає в тому, що цінності повинні стати життєвими орієнтирами шляхом перекладу їх в усвідомлювані ціннісні орієнтації (О.Семенов, А. Струк, С. Якименко та ін.).

Іншим методологічним підходом в організації освітнього в умовах ЗВО, спрямованого на розвиток академічної мобільності студентів, згідно з яким «... жодне психічне явище (будь то процес, стан або властивість особистості), що виявляється в діяльності (а, отже, і сама ця діяльність, і її елементи, дії і вчинки) не можуть бути правильно зрозумілі без урахування цієї особистісної заломленості» (Трошкіна, 2014: 26).

Основні ідеї особистісно-діяльнісного підходу в освітньому процесі можуть бути зведені до наступних положень:

- забезпечення розвитку освітніх результатів через організацію діяльності;
- побудова освітнього процесу з урахуванням інтересів і здібностей студентів;
- формування освітнього результату як особистісно значущого.

Особистісно-діяльнісний підхід має на меті врахувати, що процеси освіти не самі по собі безпосередньо розвивають людину, а лише тоді, коли вони мають активні форми і володіють відповідним змістом, згідно провідним типам діяльності студента, організація матеріалу, що надає учневі можливість вибору змісту, методів пошуку і переробки навчальних знань, стимулює розвиток дослідницької спрямованості в діяльності студента.

Даний підхід характеризує діяльність як процес, що містить в собі протиріччя, є необхідною складовою розвитку (теорія діяльності С. Рубінштейна, Г. Костюка, А. Леонтєва, ін.). Особистісно-діяльнісний підхід визначає механізми розвитку діяльності як умови формування сфер особистості. У зв'язку з цим, ми розглядаємо педагогічну діяльність по створенню умов для організації процесу академічної мобільності як у суб'єктів освіти (Вовканич, Свєженцева, 2018: 83).

Загальним в аксіологічному і особистісно-діяльнісному підходах є визнання значущості педагогічної діяльності, спрямованої на успішну організацію академічної мобільності студентів, адже дозволяють комплексно зреалізувати наступну сукупність принципів:

- індивідуальності, облік індивідуальних особливостей студентів, який забезпечує умови для формування індивідуальності особистості студента.
- суб'єктності як основи індивідуальності. Індивідуальність властива тій людині, яка реально володіє суб'єктними повноваженнями і вміло використовує їх в побудові

діяльності, спілкуванні і відносин. Слід сприяти формуванню і збагаченню його суб'єктивного досвіду.

- рівності суб'єктів освітнього процесу. Побудова освітнього процесу на основі діалогу, заперечення авторитарності у відносинах педагогів і учнів (Трошкіна, 2014: 26).

З урахуванням перерахованих вище принципів аксіологічного та особистісно-діяльнісного підходів були визначені наступні організаційно-педагогічні умови, що забезпечують проведення процесу академічної мобільності сучасного студентства як актуальний аспект діяльності інноваційного закладу вищої освіти.

Важливою організаційно-педагогічною умовою є варіативність освітнього процесу, спрямованого на розвиток академічної мобільності у студентів ЗВО. Сутність поняття «варіативність» можна представити сукупністю таких понять, як «варіант» – видозміна, різновид, різночитання, «варіативний» – представлений декількома варіантами, що складається з варіантів. Основні характеристики змісту поняття «варіативність» можна визначити як множинність, різноманітність, а також динамічність, змінність. Варіативність змісту освіти являє собою елементи середовища, що забезпечують формування і розвиток освітніх результатів у студентів в ході вирішення ситуацій. Варіативним елементом змісту освіти виступають способи створення ситуацій, що враховують суб'єктний досвід учасників і способи вирішення ситуації (знання, вміння, відносини).

Варіативність забезпечується різною спрямованістю програм навчання, предметних курсів, різноманітністю принципів і дидактичних методів, можливістю вибору навчальних дисциплін студентами. Варіативність сучасного змісту освіти проявляється в таких явищах, як вибір студентами різних варіантів навчальних курсів і видів діяльності, оцінка індивідуальних досягнень кожного учня, впровадження гнучких організаційних форм диференційованого навчання.

Не менш суттєвою організаційно-педагогічною умовою розглядаємо, педагогічна підтримка вибору індивідуального освітнього маршруту за допомогою нових професійних функцій педагогів. Вибір – це внутрішня діяльність з конструювання підстав і смислових критеріїв для зіставлення наявних альтернатив і здійснення цього зіставлення у внутрішньому плані. В основі діяльності вибору лежить процес побудови альтернатив (їх сенсу для суб'єкта), тобто побудова уявної картини взаємозв'язку життєвих подій і екстраполяції цієї картини в майбутнє.

Таким чином, вибір – це складна внутрішня діяльність визначення найбільш переважного з альтернативних варіантів. Вибір базується на виробленні людиною ціннісних відносин до різних сторін життя. Вибір індивідуального освітнього маршруту залежить від навчальних можливостей, інтересів, потреб студентів (Вовканич, Свеженцева, 2018: 82).

Формалізація, нормативний опис мети і способу освітнього просування розуміється як індивідуальний освітній проект. Індивідуальний освітній проект включає в себе самоаналіз (рефлексія власних здібностей, можливостей, зміст обраної професійної діяльності);

- мета і завдання (аналіз вже досягнутих освітніх результатів, порівняння бажаних з існуючими, визначення мети як характеристики бажаних результатів, визначення цільових орієнтирів у вигляді результатів освіти з предметів, фізичного розвитку, визначення основної та альтернативної професії);

- планування (індивідуальний навчальний план, план участі в конкурсних заходах, план підготовки до конкурсних заходів, план проектної (дослідницької діяльності), план участі в соціальних практиках, професійних пробах);

- портфолію та лист самооцінки досягнення мети (перелік документів за результатами участі в конкурсних заходах, досягнутих результатів з предметів).

Здійснення моніторингу результатів процесу академічної мобільності студентів в умовах ЗВО може бути розцінено як, необхідна організаційно-педагогічна умова успішної мобільності студентів.

Оцінка навчальних досягнень може бути дійсно об'єктивною лише за умови відстеження динаміки освітнього результату в ході моніторингу. Під моніторингом розуміють систему постійного збору даних про найбільш значущі характеристики якості освіти, обробку, аналіз та інтерпретацію з метою отримання достатньо повної інформації про відповідність процесів і результатів освіти поставленим цілям (Болотська, 2013: 17). Моніторинг має на меті не тільки контроль і оцінку, а й аналіз, корекцію, прогноз досягнення освітніх результатів учнями. Відповідно ж до системного підходу, моніторинг, що забезпечує педагогічний процес регулярною інформацією про всі зміни складається з декількох етапів.

1. По-перше, нормативно-установчий (визначаються мета і завдання моніторингу);
2. По-друге, аналітико-діагностичний (розробляються критерії показники, рівні досягнення освітнього результату, визначаються методики вимірювання, способи обробки, зберігання і поширення інформації);
3. По-третє, діяльнісно-технологічний (здійснюється збір інформації відповідно до процедури моніторингу за допомогою підібраних методик; проводиться кількісна і якісна обробка отриманих результатів);
4. По-четверте – рефлексивно-оцінний етап (аналізуються результати, уточняється рівень реальних досягнень учнів, розробляються визначаються корекційні заходи).

Таким чином, для досягнення більш високої результативності в процесі академічної мобільності у студентів ЗВО повинні бути забезпечені варіативність в освітньому процесі, забезпечена педагогічна підтримка вибору, за допомогою нових професійних функцій педагогів, здійснення моніторингу результатів розвитку академічної мобільності у студентів.

Ось чому деякі вчені розглядають рефлексивний, результативний і діагностичний основні компоненти академічної мобільності студентів в умовах ЗВО як актуальний аспект діяльності інноваційного закладу вищої освіти (Болотська, 2013: 17).

Схарактеризуємо вище означене більш докладно.

Рефлексивний компонент. Рефлексію як компонент академічної мобільності пропонуємо деталізувати через призму умінь і навичок студента в аналізі та осмисленні фактичного оцінювання дій і вчинків, здатність рефлексії втіленню в життя поставлених індивідом завдань, розвиток навичок здійснення рефлексії у своїй діяльності та мобільності. Динамічність і активність рефлексивності учня в пропонованій моделі виражається в тому, що мотивований студент складає свої власні критерії виконання діяльності, внаслідок чого його рішення спрямовані або на перетворення якихось процедур власної діяльності в ході реалізації мобільності, або на зміну критеріїв виконання. Що міститься в ньому принцип усвідомлених видів на майбутнє базується на формуванні у студентів усвідомленого розуміння можливості перспектив самореалізації внаслідок здійснення академічної мобільності, при якій саме види на майбутнє виступлять рушійною силою, що дає імпульс мотивації досягнення певних цілей

Результативний компонент розробленої (зокрема (Болотська, 2013: 18)) моделі організації академічної мобільності включає в себе:

- 1) об'єктивну можливість проектування орієнтованості діяльності індивіда на розвиток власної траєкторії освіти;
- 2) високий ступінь активності і гнучкості особистості в цілепокладанні та вирішенні освітніх проблем;
- 3) креативні навички в зміну манери спілкування, виходячи зі сформованої ситуації;

- 4) твердість і наполегливість у ціледосягненні;
- 5) взяття на себе відповідальності;
- 6) усвідомлення значення академічної мобільності і сполучення її з досягненням власних цілей;
- 7) готовність до здійснення міжнародних і культурних зв'язків;
- 8) прагнення студентів до набуття нових знань у взаємодії в навчальній діяльності з індивідуумами інших країн;
- 9) розширення власного освітнього поля;
- 10) готовність до підвищення якості результатів своєї освітньої діяльності;
- 11) виконання рефлексії своєї освітньої діяльності, учнівської молоді (Болотська, 2013: 18).

Діагностичний компонент через три рівні академічної мобільності (високий, середній, низький). Високий рівень визначається: найвищим ступенем розвитку персональної академічної мобільності; можливістю безпосереднього конструювання вектора дій спрямованого на прогрес в освіченості індивіда; високим ступенем адаптивності у вирішенні освітніх цілей і завдань; можливістю варіювання мовленнєвої стратегії, виходячи з ситуації; наполегливим бажанням у досягненні цілей; умінням усвідомлювати наслідки своїх дій; прагненням пізнати себе і навколишній світ, пізнавати нове в знайомстві з іншими культурами; встановленням нових зв'язків з різними етнічними та цивілізаційними групами (Болотська, 2013: 19).

Висновки. Отже, студенти, котрі представляють цей щабель розвитку, характеризуються й креативністю в подоланні труднощів, що стоять на їхньому шляху, бажанням вивчати і сприймати свіжу інформаційну канву з розширенням інтерактивності своїх дій, пов'язаних з іншими суб'єктами, нарощуванням свого освітнього потенціалу, завзяттям, адже ще веде до підвищення результативності дій. Також даному рівню характерна висока ступінь рефлексії своїх звершень.

Дослідження проблем академічної мобільності дозволяє зробити узагальнена відповідно головних переваг такої системи; воно полягає в тому, що учасники програми академічної мобільності отримують доступ до знань і просунутим технологіям, недоступним в їх власному ЗВО. Ця програма дозволяє також відкривати нові освітньо-професійні горизонти для студентів, оскільки вони опановують інноваційними технологіями.

Перспективи подальшого наукового пошуку ми пов'язуємо із поглибленням наукових уявлень про своєрідність змісту академічної мобільності здобувача з огляду на його професійні уподобання.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Академическая мобильность – важный фактор образовательной евроинтеграции Украины : матер. *Межд. научнопракт. конф.* Харьков : Изд-во НУА, 2015. 368 с.

Академічна мобільність по-новому. 2022. URL: <https://www.skeptic.in.ua/new-mobility/>

Болотська О. А. Стан розвитку академічної мобільності студентів в європейських країнах: проблеми та перспективи. *Збірник наукових праць Національної академії Державної 67 прикордонної служби України. Серія: педагогічні та психологічні науки.* 2013. № 1 (66). С. 17-24.

Вовканич І. І., Свеженцева О. І. Академічна мобільність як фактор інтеграції України у світовий науково-освітній простір: аналітична записка. *Міжнародний науковий вісник.* 2018. № 1 (17). С. 77-87.

Володін А.А. Аналіз змісту поняття «організаційно-педагогічні умови». 2014. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/analiz-soderzhaniya-ponyatiya-organizatsionno-pedagogicheskie-usloviya>

Дячук С. Ф. Академічна мобільність студентів як фактор підвищення конкурентоспроможності вищої освіти України. *Матеріали міжнародної науково-методичної конференції «Актуальні питання організації навчання іноземних студентів у європейському освітньому просторі»*. Т.: ТНТУ, 2014. С. 187-190.

Круглій О. Академічна мобільність студентів України та Польщі в умовах інтернаціоналізації вищої освіти. 2020. URL: <https://ukrpolnauka.wordpress.com/2020/11/13/%D0%B0%>

Наказ 29.05.2013 № 635 Щодо затвердження Примірною положення про академічну мобільність студентів вищих навчальних закладів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0635729-13#Text>

Постанова від 12 серпня 2015 р. № 579. Про затвердження Порядку реалізації права на академічну мобільність. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-%D0%BF#Text>

Суліма Є. Вища освіта в контексті національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. *Вища школа*. 2012. № 3. С. 7-15.

Трошкіна І. А. Академічна мобільність: генеза поняття. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія : Педагогіка. 2014. Т. 245. Вип. 233. С. 25-28.

REFERENCES

Akademicheskaya mobil'nost' (2015) vazhnyj faktor obrazovatel'noj evrointegracii Ukrainy : mater. *Mezhd. nauchnoprakt. konf.* Har'kov: Izd-vo NUA. 368 p. [in Russian].

Akademichna mobilnist po-novomu. (2022). URL: <https://www.skeptic.in.ua/new-mobility/>

Bolots'ka O. A. (2013) Stan rozvitku akademichnoї mobil'nosti studentiv v evropejs'kih kraїnah: problemi ta perspektivi. *Zbirnik naukovih prac' Nacional'noї akademii Derzhavnoї 67 prikordonnoї sluzhbi Ukraїni. Seriya: pedagogichni ta psihologichni nauki*. № 1 (66). P. 17-24. [in Ukrainian].

Dyachuk S. F. (2014) Akademichna mobil'nist' studentiv yak faktor pidvishchennya konkurentospromozhnosti vishchoї osviti Ukraїni. *Materiali mizhnarodnoї naukovo-metodichnoї konferencii «Aktual'ni pitannya organizacii navchannya inozemnih studentiv u evropejs'komu osvith'omu prostori»*. Т.: TNTU. P. 187-190. [in Ukrainian].

Kruhlii O. (2020). Akademichna mobilnist studentiv Ukrainy ta Polshchi v umovakh internatsionalizatsii vyshchoї osvity. [in Ukrainian]. URL: <https://ukrpolnauka.wordpress.com/2020/11/13/%D0%B0%>

Nakaz 29.05.2013 № 635 SHCHodo zatverdzhennya Primirnogo polozhennya pro akademichnu mobil'nist' studentiv vishchih navchal'nih zakladiv Ukraїni. [in Ukrainian]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0635729-13#Text>

Postanova vid 12 serpnya 2015 r. № 579. Pro zatverdzhennya Poryadku realizacii prava na akademichnu mobil'nist'. [in Ukrainian]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-%D0%BF#Text>

Sulima E. (2012) Vishcha osvita v konteksti nacional'noї strategii rozvitku osviti v Ukraїni na 2012–2021 roki. *Vishcha shkola*. № 3. P. 7-15. [in Ukrainian].

Troshkina I. A. (2014) Akademichna mobil'nist': geneza ponyattya. *Naukovi praci Chornomors'kogo derzhavnogo universitetu imeni Petra Mogili kompleksu «Kievo-Mogilyans'ka akademiya»*. Seriya : Pedagogika. Т. 245. Vip. 233. P. 25-28. [in Ukrainian].

Volodin A.A. (2014) Analiz zmistu poniattia «orhanizatsiino-pedahohichni umovy». [in Ukrainian]. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/analiz-soderzhaniya-ponyatiya-organizatsiionno-pedagogicheskie-usloviya>

Vovkanich I. I., Svezhenceva O. I. (2018) Akademichna mobil'nist' yak faktor integracii Ukraïni u svitovij naukovo-osvitnij prostir: analitichna zapiska. *Mizhnarozhnij naukovij visnik*. № 1 (17). P. 77-87. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуті поняття академічної мобільності сучасного студентства як актуальний аспект діяльності інноваційного закладу вищої освіти. Виділені основні суб'єкти академічної мобільності в «Болонському» трактуванні. Обґрунтовано поняття «академічна мобільність студентів», основні підходи до її реалізації. Виділені теоретичні та практичні особливості реалізації академічної мобільності студентів в умовах закладів вищої освіти. Описані процедури і документи, необхідні для організації навчання студентів та оформлення результатів академічної мобільності. Обґрунтовані форми академічної мобільності в сучасних ЗВО. Виділені цілі розвитку програм академічної мобільності студентства як актуальний аспект діяльності інноваційного закладу вищої освіти. Охарактеризовані найважливіші напрямки роботи ЗВО в процесі розвитку академічної мобільності студентства. Відображені умови та підходи реалізації успішного процесу академічної мобільності студентства. Пропонується класифікація типових локальних актів ЗВО, що регулюють різні аспекти академічної мобільності. Одним з найважливіших напрямків роботи ЗВО в процесі розвитку академічної мобільності студентства має стати створення інфраструктури для підтримки в адаптації перебуваючих іноземних студентів, розвитку системи консультаційних послуг, соціальної та культурної підтримки для студентів. Були встановлені труднощі, з якими за часту зістиковуються студенти-учасники академічної мобільності: організаційні питання; фінансові питання; відсутність достатньої інформації про можливості пройти навчання в іншому ЗВО; психологічні труднощі (адаптація в умовах іншого ЗВО); перезалік у своєму ЗВО дисциплін, вивчених в інших ЗВО; отримання дозволу адміністрації навчального закладу на проходження частини навчання в іншому ЗВО. Розглянуті основні компоненти академічної мобільності студентів в умовах ЗВО як актуальний аспект діяльності інноваційного закладу вищої освіти: рефлексивний, результативний і діагностичний.

Ключові слова: *якість освіти, заклади вищої освіти, освітній простір, майбутній фахівець фізкультурно-оздоровчої освітньої галузі, академічна мобільність, форми академічної мобільності.*

DOI 10.31909/26168812.2022-(60)-19

УДК 376-057.87:796.011.3

PHYSICAL CULTURE AND SPORTS AS FACTORS OF POSITIVE SOCIALIZATION OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ ЯК ЧИННИКИ ПОЗИТИВНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Світлана Станева

аспірантка

E-mail: stanevasvetlana675@gmail.com

Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

Svitlana Staneva

postgraduate student

E-mail: stanevasvetlana675@gmail.com

Izmail State University of Humanities, Ukraine

ABSTRACT

The article identifies the specifics of familiarity with scientific and scientific-methodological works on inclusive education, as well as own pedagogical experience, which allow us to state with confidence the fact of an annual increase in the number of students with special educational needs (hereinafter referred to as special educational needs) and disabled people who study in inclusive conditions. The article also highlighted that due to the constant increase in the number of students with special needs included in the educational process, it was noted that «teachers are faced with the difficult task of meeting the specialized needs of such students, thereby enriching inclusive students in the classroom». It is also determined that domestic scientists are paying attention to the specified problem of «broad introduction of ideas of integration and inclusion to secondary schools, which requires changes to the process of training future teachers». Due to the fact that the problem of inclusion and the field of physical education did not pass by, we also state in our research that «the effectiveness of the introduction of inclusion in the field of physical education depends not least on the training of qualified pedagogical personnel». It was highlighted that despite the fact that there is a large number of works dedicated to the study of adaptation of children with special educational needs to the conditions of the general educational environment, we did not find a comprehensive analysis of the features of physical culture and sports as factors of positive socialization of children with special educational problems. Investigating the teacher's readiness to interact with students of various nosologies, we analyze psychological-pedagogical and defectological knowledge, and the goal of pedagogical activity is the development of the teacher's technical capabilities. Values, motives, orientation are the main characteristics of personal readiness to establish interaction, an important condition for the formation of subject-subject relations. The teacher is responsible for organizing conditions for successful learning, where the relevance of the problem of successful learning of students correlates with success in professional activities. The problem of training teachers to interact with students of various nosologies is implemented in the system of additional education, which is based on a systemic and holistic approach to interaction, effective pedagogical communication.

Key words: *physical culture and sports, factors, positive socialization, socialization of children, children with special educational needs, inclusive Soviet, adaptive physical culture, content of education.*

Постановка проблеми. Інтегроване навчання набуває все більшого поширення, одночасно держава намагається забезпечити кожній дитині з обмеженими можливостями здоров'я вже з раннього віку доступну та корисну для її розвитку форму інклюзії. У основу інклюзивної освіти покладено філософія, що ліквідує різну дискримінацію учнів, що

гарантує рівність всіх у праві на здобуття освіти і створює індивідуальні умови для навчання будь-яких дітей. У багатьох нормативно-правових актах йдеться про рівні права абсолютно всіх людей землі. Одним із таких прав, і, мабуть, настільки ж важливим, як і право на життя та свободу совісті є право кожного на здобуття освіти нарівні з усіма. Саме для вирішення цієї етичної та соціальної проблеми у багатьох країнах запроваджується інклюзивна освіта. Слід дати наукове визначення цього поняття. Інклюзивну освіту можна віднести до такого процесу розвитку загальної освіти, у якому передбачається доступність освіти всім, у межах адаптованості до різних потреб всіх учнів, що забезпечує доступом до освіти учнів з особливими освітніми потребами. Саламанська декларація виділила вісім принципів інклюзії:

1. Людина цінна просто тому, що вона людина незалежно від її здібностей та досягнень.
2. Всі люди на землі здатні відчувати і думати, навіть якщо вони не схожі на нас.
3. Усі люди мають право бути почутими іншими.
4. Кожна людина потребує інших людей. Всі ми потребуємо один одного.
5. Справжня освіта може здійснюватися лише у реальних взаєминах.
6. Кожна людина потребує дружби та підтримки своїх однолітків.
7. Для всіх учнів головним досягненням прогресу є їх досягнення, а не невдачі.
8. Сила людини у її різнобічному розвитку.

Але приймаючи «особливих» дітей у суспільство ми рідко замислюємося про їхній психічний комфорт. Адже їх виймають із звичного для них середовища «неповноцінних» людей, де їх самооцінки ніщо не зачіпало і занурюють у середу «не таких» дітей. Їх світ і уявлення про свої можливості докорінно змінюється і їм доводиться не лише вчитися нарівні з усіма, а й починати боротися зі своїми комплексами та страхами. Суспільство дійшло до прийняття нестандартних дітей, але вони дійшли самі до прийняття себе з усіма своїми недоліками та обмеженнями. Питанням адаптації дитини з обмеженими можливостями здоров'я займаються не тільки шкільні психологи, але також і багато інших фахівців. Однак головну позицію в інклюзивній освіті серед фахівців, які займаються з дітьми з ООП, займають практичні психологи. Саме вони займаються організацією інших фахівців та надають необхідні допомогу та підтримку протягом етапів початкової діагностики, необхідної корекції та подальшого розвитку особистості дитини. Психологічне сприяння можна розглядати як процес детального планування всієї подальшої роботи, спрямованої на успішну адаптацію дітей з обмеженими можливостями із соціальним середовищем здорових дітей. Ця робота спрямована на освоєння дітьми необхідних спеціальних навичок, які зможуть забезпечити послідовну появу у них навичок поведінки у суспільстві, діючих форм комунікації, як зі своїми однолітками, так і з дорослими, ґрунтуючись на такому виді партнерських відносин як суб'єкт-суб'єктне спілкування. Сам сенс психологічного сприяння дітей з ООП у створенні необхідних умов психологічного та педагогічного комфорту та у розвитку необхідних навичок спілкування з оточуючими їх дорослими та дітьми. Слід виділити перелік необхідних для створення психологічного комфорту умов:

1. Наявність спеціального обладнання для фізичного комфорту, який є обов'язковим компонентом для емоційної рівноваги та, отже, психологічного благополуччя.
2. Наявність професіоналів у галузі медицини, педагогіки, соціології, дефектології для забезпечення безпеки дітей та для належного за ними догляду.
3. Психологічна підготовленість школярів, у чюю середу розміщуватимуться діти з ООП. А саме руйнування стереотипів щодо осіб з ООП, налагодження дитячого колективу на спільну роботу, формування розуміння, поваги та толерантності щодо дітей з ООП, прийняття дітей-інвалідів як рівних собі.
4. Проведення педагогами та психологами спеціальних тренінгів на адаптацію дітей з

ООП у середовищі здорових однолітків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Максакова Л. В., Айрумян Г. С., Кочина Л. П., Баширова Р. Р. наводять ряд вправ для успішної адаптації дітей з ООП у новому для них середовищі, а також для підготовки здорових дітей працювати з новими учнями, дітьми з ООП. Аналізуючи взаємодію з учнями різних нозологій, успіх якого залежить від здатності педагога організувати свою роботу з урахуванням міжособистісного спілкування з суб'єктом, ми дотримуємося думки І. Левченко та О. Приходько, що педагогічна діяльність як така будується відповідно до системи психологічних законів спілкування, взаємодії (Левченко, 2011: 19). Є. Гордієвська та Б. Овчинніков розглядають спілкування як системний, багатоплановий процес організації та розвитку комунікації взаєморозуміння та взаємодії між педагогом та учням з урахуванням буттєвості, знань та умінь вибудовувати його (Гордієвська, Овчинніков, 2008: 339). Л. Максакова та Г. Айрумян, розглядаючи основні рівні ураження зорової системи, виділяють певні функціональні відхилення, а, аналізуючи особливості зорової дисфункції, виділяють такі її характеристики, як міопія, гіперметропія, астигматизм, катаракта, глаукома (Максакова, Айрумян, Кочина, Баширова, 2019: 260). Вивчаючи можливості сліпих і слабозорих осіб, І. Волкова у своїх дослідженнях зазначає, що слухове та дотикальне сприйняття є основними компенсуючими механізмами сліпих при розумінні навколишнього світу. Значення слуху в житті слабозорих незмірно більше, ніж у людей із нормальним зором (Волкова, 2005: 238). О. Морозова виділяє основні групи людей з порушенням аутистичного спектру, які диференційовані з урахуванням тяжкості прояву хвороби, що дозволяє з урахуванням специфіки взаємодії в процесі навчання проводити психологічну корекцію, спираючись на реальні можливості людини (Морозова, 2015: 269). Т. Шаліна, Л. Петрова розрізняють такі види патології опорно-рухового апарату: захворювання нервової системи, вроджену патологію опорно-рухового апарату, дитячий церебральний параліч, набуті захворювання та спінальні порушення (Шаліна, Петрова, 2011). І. Левченко, О. Приходько, розглядаючи клініко-психолого-педагогічну характеристику учнів із порушенням опорно-рухового апарату, виділяють специфічні особливості дітей цієї категорії (Левченко, Приходько, 2011).

Мета статті: теоретично розглянути та розкрити особливості фізичної культури і спорту – як чинників позитивної соціалізації дітей з особливими освітніми потребами.

Результати дослідження. Інклюзивна освіта сьогодні – альтернатива спеціальній. І готовність до інклюзії у освітян необхідно формувати вже на етапі професійної підготовки. Готовність педагога підтримувати сприятливий психологічний клімат в інтегрованому колективі та здійснювати управління діяльністю дітей належить до комунікативно-організаційного компонента інклюзивного освітнього середовища як простору соціалізації дітей з різними можливостями та особливостями (Андрєєва, 2015). Ідея необхідності посилення професійної підготовки педагогів у напрямі інклюзивної освіти піднімається у різних країнах (Бадалян, Журба, Тімоніна, 2018). Дослідники наголошують на необхідності формування соціально-професійних компетенцій, включаючи толерантність, саме на її основі можна формувати реалізацію інклюзивної освіти.

Актуальність формування у вчителя фізичної культури реалізації інклюзивної освіти обумовлена змістом самого предмета, він позбавлений «теоритизованості». Успіх учня на такому уроці, залежить від фізичної активності, яку не завжди може продемонструвати учень з особливими потребами. Реалізація уроків фізичної культури, на яких присутні і «типові» діти, і учні з особливими потребами – непросте завдання. Не слід забувати, що соціалізації дітей з ООП сприяє як особистісне, інтелектуальне, а й фізичний розвиток та виховання. Велика відповідальність лежить саме на вчителі фізичної культури (Агошкова, Ахлібінська, 2018).

Тому важливим є виявлення рівня готовності до інклюзії у школі у студентів (напряму підготовки «Педагогічна освіта»), які навчаються за профілем «Фізична культура».

Вибірку дослідження склали студенти 2-5-го курсів ІДГУ педагогічного факультету з напрямом підготовки «Фізична культура», які були поділені на 2 групи: першу склали студенти 2-3-го курсів (42 особи), які ще не вивчали дисципліну «Психолого-педагогічне супроводження інклюзивної освіти», другу – студенти 4- 5-го курсів, у яких зазначена дисципліна вже пройдено (31 особу). Як методи дослідження була використана анкета, що діагностує ставлення до інклюзії, та «Методика оцінки здатності педагогів вирішувати професійні завдання», запропонована Одеським інститутом післядипломної освіти для виявлення рівня вирішення професійних завдань з організації інклюзивної освіти. Обробка результатів передбачала їх якісний аналіз.

Якісний аналіз результатів анкетування дозволив порівняти ставлення до інклюзивної освіти у студентів молодших та старших курсів. У питанні «Як Ви розумієте інклюзивну освіту?» студенти молодших та старших курсів продемонстрували однаково високий рівень розуміння цього явища (87,1% студентів 4-5-го курсів та 71,43% студентів 2-3-го курсів). Це вказує на позитивну тенденцію в усвідомленні майбутніми педагогами важливості та необхідності цієї форми освіти.

Призначення інклюзивної освіти студенти побачили у можливості дітям з ООП здобути освіту в масовій школі (51,61 % старшокурсників та 47,62 % студентів 2-3-го курсів), у підвищенні якості соціалізації дітей з ООП (38,7 % студентів 4- 5-го курсів і 14,29% молодших курсів, що навчаються). Цікавим є той факт, що всі відповіді мають якісний характер, вказують на всебічне розуміння мети та завдань інклюзивної освіти, і лише 9,68 % старшокурсників не змогли розкрити призначення інклюзивної освіти. А от серед студентів молодших курсів таких виявилось 38,09%.

На запитання «Як Ви ставитеся до учнів з особливими освітніми потребами?» позитивне та нейтральне ставлення висловили 80,65% студентів 4-5-го курсів та 90,48% студентів 2-3-го курсів. Негативне ставлення позначили лише 3,23% студентів 4-5-го курсів та 0% – 2-3-го курсів. 16,13% старшокурсників і 9,52% молодших курсів, що навчаються, не змогли відповісти на це питання. Результати свідчать про високу гуманність майбутніх педагогів, здатних вибудовувати доброзичливі взаємини з усіма учнями.

Проблему організації інклюзивної освіти студенти вважають актуальною з таких причин:

- збільшення кількості дітей з особливими освітніми потребами (45,16% респондентів із вибірки старшокурсників та 19,05% респондентів із групи студентів молодших курсів);
- школа не може забезпечити умови для повноцінного навчання та супроводу дітей з ООП – відсутність тьюторів, компетентних педагогів у цій галузі (9,52 % молодших курсів, що навчаються, і 19,35 % студентів-старшокурсників);
- необхідність розвитку почуття власної значущості в суспільстві у дітей з особливими потребами, прийняття дітьми один одного (19,05% учнів 2-3-го курсів та 16,13% старшокурсників);
- підвищення гуманного ставлення до дітей з особливими потребами як тенденція у всьому світі, необхідність зміни менталітету (14,29% студентів 2-3 курсів);
- зміна соціальних установок і усунення страху батьків здорових дітей у разі їх спільного навчання з особливими дітьми (6,45% старшокурсників і 23,81% молодших курсів, що навчаються).

Не змогли визначити актуальність інклюзивної освіти 12,9% опитаних старшокурсників та 28,57% респондентів із вибірки 2-3-го курсів; 6,45% студентів 4-5-го курсів вважали, що вона неактуальна. Так студенти глибоко та повно аналізують проблему організації інклюзивної освіти на сьогоднішній день, усвідомлюють проблемні зони

реалізації інклюзії у загальноосвітній школі.

«Чи готові Ви працювати в установі, де навчаються діти з особливими освітніми потребами?» – відповіді це питання розподілилися так: «так» відповіло 45,16 % студентів старших курсів і 85,71% студентів молодших курсів; 54,84% старшокурсників і 14,29% учнів 2-3-го курсів дали відповідь «ні» чи важко відповісти, тобто морально не готові. Оскільки студенти старших курсів вивчали дисципліну «Психолого-педагогічні засади інклюзивної освіти» і тому добре знають особливості дітей з ООП, то, можливо, у них сформувалися страх та почуття високої відповідальності перед їх навчанням. Студенти ж молодших курсів поки що не усвідомлюють ступінь труднощів, з якими можуть зіткнутися під час навчання особливих дітей, тому їх відсоток готовності статистично вище.

На запитання «Чи готові Ви надати допомогу учню з особливими освітніми потребами, навіть якщо це не входить у ваш функціонал? позитивну відповідь дали 67,74% студентів старших курсів і 85,71% молодших курсів, що навчаються. Педагог – професія «допомагаюча», тому студенти потенційно готові надавати допомогу і дітям з особливими потребами. Про це вказують такі відповіді, як: «вони такі самі діти», «допоможу, ніж зможу», «допомагати людям – це норма життя».

Таким чином, нагальним завданням вищої школи є підготовка майбутніх учителів фізичної культури до розробки та реалізації навчальних програм для кожної дитини, яка має особливі освітні потреби. Підвищити рівень психологічної готовності до роботи з особливими дітьми дозволить також організація педагогічних практик на базі інклюзивних освітніх закладів та включення студентів до соціальних проєктів, спрямованих на надання адресної допомоги дітям з особливими освітніми потребами.

Варто сказати, що фізичне виховання відрізняється від інших дисциплін дошкільного, шкільного та інших рівнів освіти вже тим, що той, хто навчається, виховується не тільки розумово, а й тілесно (Пустовалова, 2018). Як зазначають у своїй роботі О. Морозова та співавтори, «ця специфіка фізкультури призводить до більшого сприйняття фізичних відмінностей між учнями, і, таким чином, певні психічні фактори, будова тіла учнів та фізичні кондиції стають актуальнішими» (Морозова, 2015: 270).

Більше того, складність фізичного виховання полягає ще й у тому, що в умовах окремо взятого заняття одночасно можуть займатися такі категорії дітей:

1. учні, віднесені за станом здоров'я до основної, підготовчої та спеціальної медичної групи (СМР);
2. учні з обмеженими можливостями здоров'я (ООП);
3. учні з ООП, віднесені станом здоров'я до СМГ;
4. учні-інваліди (Тер-Григор'янц, 2018:74).

Дослідження проблеми підготовки вчителів до організації фізичного виховання у інклюзивних умовах ґрунтується на теоретичному аналізі наукової літератури в рамках предметної галузі, а також синтезі даних, отриманих у результаті проведеного аналізу (Пустовалова, 2018: 71). Узагальнення отриманих знань та наявного досвіду, дозволило структурувати виявлені авторами труднощі педагогів при здійсненні ними фізичної виховання в інклюзивних умовах та на основі наявної інформації запропонувати корективи програми підготовки майбутніх вчителів фізичної культури (або адаптивної її форми, тобто адаптивної фізичної культури, далі – АФК) (Лубишева, 2019: 95).

Так, І. Волкова наводить дані, які «характеризують рівень готовності молодих вчителів до інклюзії і свідчать про те, що більшість із них вважають себе недостатньо підготовленими» (Волкова, 2005: 238). Подібні результати виявлено в дослідженнях, проведених Є. Гордієвською (Гордієвська, Овчинніков, 2008: 239) та співавторами з педагогами дошкільної освіти Австралії, Канади, Гонконгу, Сінгапуру, Індії, а також В. Краєвським (Краєвський, 2011: 24) – з учителями загальної освіти у країнах Сходу (Корея,

Японія). У цих дослідженнях наголошується на відсутність належного ефекту у формуванні готовності педагогів до інклюзії в умовах курсів підвищення кваліфікації. Незважаючи на те, що в результаті підвищення кваліфікації фахівці починають позитивно ставитися до інклюзивних класів, у них все ж таки спостерігається відсутність ефективності в реалізації освітнього процесу.

Особливу увагу серед робіт з проблем організації фізичного виховання учнів в умовах інклюзії, варто приділити монографії Л. Максакова «Підвищення психологічного благополуччя школярів в умовах інклюзії». Так, у монографії зазначається, що основна маса педагогів «зазнає гострої потреби в психолого-педагогічних знаннях основ корекційного навчання, індивідуальних особливостей учнів з ООП, психології спілкування та міжособистісних відносин» (Максакова, Айрумян, Кочина, Баширова, 2019: 260).

Як зауважують Є. Гордієвська та Б. Овчинніков (2008), «інклюзивна освіта пред'являє особливі вимоги до професійної та особистісної підготовки педагогів, які мають ясно розуміти сутність інклюзивного підходу, знати вікові та психологічні особливості вихованців з різними патологіями розвитку, реалізувати конструктивна педагогічна взаємодія між усіма суб'єктами освітнього середовища» (Гордієвська, Овчинніков, 2008: 339).

У своїй роботі О. Морозова звертає увагу на проблему, яка «визначає компетентність вчителя адаптивної фізичної культури» (Морозова, 2015: 269) Так, серед труднощів в організації занять фізичним вихованням учнів в інклюзивних умовах, О. Морозова вказує на недостатність знань медико-педагогічного характеру вмісту матеріалу та інвентарю для занять адаптивною фізичною культурою.

Вирішення проблеми недостатності знань медико-педагогічного характеру, вбачається у внесенні відповідних коректив у підготовку вчителя фізичної культури. Так, необхідно проводити підготовку майбутніх спеціалістів з опорою на медико-педагогічні засади, що створить успішну та якісну значну базу при організації занять з адаптивної фізичної культури та спортом особами з обмеженими можливостями здоров'я.

Для фізичного виховання, що реалізується в інклюзивних умовах, характерні труднощі в організації педагогічного процесу, в ході якого можуть виникати складнощі в встановленні у дітей з інвалідністю дружніх відносин з однолітками.

Неоднорідність результатів опитування у двох дослідженнях ми можемо пояснити не високим рівнем знань та досвіду в організації фізичного виховання в інклюзивних умовах (Блауберг, Юдін, 2017: 44)), а й рекомендуються конкретні дії щодо організації системи підготовки за умов вищої школи майбутніх фахівців, здатних до здійснення інклюзивної практики. Так, автори пропонують «введення спеціальних модулів у підготовку педагогів на рівні бакалаврату та магістратури, а також проходження педагогами з фізичної культури перепідготовки у системі підвищення кваліфікації» (Блауберг, Юдін, 2017: 45). Водночас варто віддати належне І. Блаубергу та співавторам, які досить докладно розкрили цільові установки та структуру спеціального освітнього модуля, спрямованого на формування професійних компетенцій інклюзивного характеру (Блауберг, Юдін, 2017).

Характеризуючи кожен зі складових готовності майбутнього фахівця, здатного потім здійснювати свою діяльність в інклюзивних умовах, автори, на нашу думку, не виходять далі за рамки традиційного портрета випускника. Ймовірно, це пов'язано з тим, що в роботі даних авторів та роботах інших дослідників майбутні фахівці не наділяються важливими для їхньої професійної діяльності здібностями – вмінні організовувати та включати у фізкультурну діяльність усі категорії учнів одночасно: і здорових учнів, і учнів з ООП, і дітей-інвалідів.

Якщо керуватися даними про проблемні ситуації, що виникають у сфері фізичного виховання, що реалізується в інклюзивних умовах стає очевидним, наскільки важливим є

внесення коректив до:

- освітній процес щодо підготовки студентів спеціальності «Фізична культура» (або адаптивна її форма);
- програми перепідготовки вчителів фізичної культури;
- зміст курсів підвищення кваліфікації з підготовки фахівців для здійснення ними фізичного виховання у інклюзивних умовах.

Варто зазначити, що було запропоновано, на відміну від попередніх дослідників, не передбачуваний, а реальний перелік інклюзивних компетенцій, пов'язаних із формуванням у майбутніх фахівців умінь та навичок:

- програмування процесу фізичного виховання у умовах інклюзивного середовища;
- організації та проведення занять з дисципліни «Фізична культура» з учнями незалежно від їх освітніх потреб, у тому числі і в інклюзивних умовах;
- моніторингу результатів фізичного виховання у інклюзивних умовах;
- адаптації процесу фізичного виховання з урахуванням потенціалу учнів, їх здібностей, інтересів та соціокультурної власності (Лубишева, 2019: 95).

Всі проблеми та труднощі, з якими стикаються педагогічні працівники у фізичному вихованні у інклюзивних умовах, можна поділити на дві групи: труднощі педагогів при здійсненні фізичного виховання в інклюзивних умовах та проблеми підготовки педагогів до реалізації фізичного виховання в інклюзивних умовах. Друга група, у свою чергу, представлена двома підгрупами проблем: проблеми в умовах підвищення кваліфікації та курсів перепідготовки вчителів фізичної культури, а також проблеми під час навчання студентів – майбутніх вчителів фізичної культури.

З урахуванням виявлених проблем та труднощів обґрунтовано необхідність внесення коректив до програм перепідготовки вчителів та зміст курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників, а також доповнення з підготовки майбутніх вчителів фізичної культури інклюзивними компетенціями, дисциплінами та модулями, що формують уміння та навички інклюзивної діяльності з учнями.

Висновки. Була розглянута фізична культура і спорт – як чинники позитивної соціалізації дітей з особливими освітніми проблемами.

Проаналізували готовність педагога до взаємодії з учнями з різними нозологіями. Структура готовності педагогів до взаємодії з учнями з різними нозологіями представлена різними напрямками: особистісна готовність – Спрямованість на взаємодію – Цінності взаємодії – Мотиви взаємодії – Підтримка успішної взаємодії через співпрацю, довіра учнів різних нозологій – Установка на розвиток індивідуально-особистісного потенціалу учнів – Конфіденційність взаємодії з учнями – Чуйність, співпереживання у взаємодії – Відсутність до взаємодії; гностична готовність – Знання природи та сутності взаємодії – Знання індивідуальних особливостей учнів різних нозологій – Знання особливостей взаємодії з учнями різних нозологій – Причини порушень учнів – Закономірності взаємодії учнів різних нозологій – Психологічна готовність педагогів (емпатійна готовність, стійкість у стресових); процесуальна готовність – Специфіка взаємодії з учнями з порушенням слуху – Специфіка взаємодії з учнями з порушенням зору. – специфіка взаємодії з учнями з ментальними порушеннями – специфіка взаємодії з учнями з порушенням опорно-рухового апарату – володіння методиками моделювання взаємодії з учнями – володіння технологіями взаємодії – організація безбар'єрного середовища взаємодії. Відсутність знань медичного та дефектологічного характеру у педагогів створює бар'єри до взаємодії з учнями різних нозологій.

Описали проблеми інклюзивного навчання дітей із проблемами у розвитку. Адаптація дітей з обмеженими можливостями в суспільстві, підтримка їхнього психологічного комфорту та їх соціалізація – є найважливішими проблемами в педагогіці на сьогоднішній

день. Вирішити їх можна лише спільними зусиллями професіоналів усіх галузей освіти, а також не слід забувати про психологічну та педагогічну підготовку вчителів та педагогічного колективу. Адже прийняття до класу дитини з обмеженими можливостями здоров'я зобов'язує вчителя не тільки брати активну участь у соціалізації та стежити за тим, щоб успішно пройшла адаптація нездорової дитини в новому та здоровому колективі, а й самому бути педагогічно та психологічно готовим до прийняття у своєму середовищі нестандартної людини. Педагогу необхідно оволодіти наведеними у додатку вправами для того, щоб розташувати здоровий клас до дитини з ООП, і простежити за цією дитиною, її психологічним станом, успішністю і при необхідності надати їй медичну допомогу.

Розкрили особливості реалізації інклюзивної практики у закладах середньої освіти вчителями фізичної культури. Нагальним завданням вищої школи є підготовка майбутніх учителів фізичної культури до розробки та реалізації навчальних програм для кожної дитини, яка має особливі освітні потреби. Підвищити рівень психологічної готовності до роботи з особливими дітьми дозволить також організація педагогічних практик на базі інклюзивних освітніх закладів та включення студентів до соціальних проєктів, спрямованих на надання адресної допомоги дітям з особливими освітніми потребами.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Агошкова Є.Б., Ахлібінська Б.В. Еволюція поняття системи. Питання філософії. 2018. № 7. С. 170-179.

Андреева Л.В. Сурдопедагогіка. Київ, 2015. 576 с.

Бадалян Л.О., Журба Л.Т., Тімоніна О.В. Дитячий церебральний параліч. Київ: Здоров'я, 2018. 328 с.

Блауберг І.В., Юдін Б.Г. Проблеми цілісності та системний підхід. Харків, 2017. 448 с.

Волкова І.П. Облік індивідуально-типологічних особливостей у процесі навчання та виховання школярів з глибокими порушеннями зору: теоретичні та прикладні аспекти. Сім'я та здоров'я дитини: Дитина в сучасному світі. Сім'я та діти: матеріали XII Міжнародної конференції. суми, 2005. С. 238-242.

Гордієвська Є.О., Овчинніков Б.В. Індивідуально психологічні особливості інвалідів з ампутаціями кінцівок як значущий чинник їхньої реабілітації. *Вісн. ун-ту. Серія 12: Психологія. Соціологія. Педагогіка.* 2008. №2. С. 339-344.

Давидов В.В. Проблеми навчання. Харків, 2006. 133 с.

Краєвський В.В. Методологія педагогіки: посібник педагогів-дослідників. Чернігів, 2011. 244 с.

Левченко І.Ю., Приходько О.Г. Технології навчання та виховання дітей з порушеннями опорно-рухового апарату: навч. посібник для студ. середовищ. пед. навч. закладів. Моршин, 2011. 192 с.

Лубишева Л.І. Спорт та соціалізація: соціологічний контекст. *Теорія та практика фіз. культури.* 2019. № 9. С. 95.

Максакова Л. В., Айрумян Г. С., Кочина Л. П., Баширова Р. Р. Підвищення психологічного благополуччя у школярів з ООП в умовах інклюзивної освіти. *Молодий вчений.* 2019. № 27. С. 260-261.

Морозова О.П. Готовність студентів напряму підготовки «Педагогічна освіта» до роботи у системі інклюзивної освіти. Збірник статей науково-практичної конференції (з міжнародною участю): *Інноваційні процеси розвитку освіти: досвід та перспективи.* Житомир, 2015. С. 269-273.

Навчальний посібник з організації навчання інвалідів зі слуху у дошкільних освітніх організаціях / під кер. Р.Г. Тер-Григор'янц: авт. кільк.: О.А. Антонова, Н.Ю. Борякова,

Ю.В. Богинська, Б.А. Коростелев, Г.Л. Котова, О.Ю. Піскун, В.Е. Ромашкіна, Л.І. Рұл'онкова, І.Л. Соловійова, В.Р. Майєр, Є.А. Швець. Миколаїв, 2017. 249 с.

Пустовалова Н.І. Формування педагогічної готовності студентів вишу до роботи в умовах інклюзивної освіти. *Актуальні питання освіти*. Рівне, 2018. № 1. С. 171-175.

Шаліна Т.І., Петрова Л.А. Навчальний посібник (опорно-руховий апарат) Ч.1. Ірпінь, 2011. 96 с.

REFERENCES

Ahoshkova YE.B., Akhlibins'ka B.V. (2018). Evolyutsiya ponyattya systemy. *Pytannya filosofiyi*. № 7. P. 170-179. [in Ukrainian].

Andryeyeva L.V. (2015). *Surdopedahohika*. Kyiv. 576 p. [in Ukrainian].

Badalyan L.O., Zhurba L.T., Timonina O.V. (2018). *Dytyachyy tserebral'nyy paralich*. Kyiv: Zdorov'ya. 328 p. [in Ukrainian].

Blauberh I.V., Yudin B.H. (2017). *Problemy tsil'nosti ta systemnyy pidkhid*. Kharkiv. 448 p. [in Ukrainian].

Davydov V.V. (2006). *Problemy navchannya*. Kharkiv. 133 p. [in Ukrainian].

Hordiyevs'ka YE.O., Ovchynnykov B.V. (2008). Individual'no psykholohichni osoblyvosti invalidiv z amputatsiyamy kintsivok yak znachushchyy chynnyk yikhn'oyi reabilitatsiyi. *Visn. un-tu. Seriya 12: Psykholohiya. Sotsiolohiya. Pedahohika*. № 2. P. 339-344. [in Ukrainian].

Krayevs'kyy V.V. (2011). *Metodolohiya pedahohiky: posibnyk pedahohiv-doslidnykiv*. Chernihiv. 244 p. [in Ukrainian].

Levchenko I.YU., Prykhod'ko O.H. (2011). *Tekhnolohiyi navchannya ta vykhovannya ditey z porushennyamy oporno-rukhoveroho aparatu: navch. posibnyk dlya stud. seredovyshch. ped. navch. zakladiv*. Morshyn. 192 p. [in Ukrainian].

Lubysheva L.I. *Sport ta sotsializatsiya: sotsiolohichnyy kontekst. Teoriya ta praktyka fiz. kul'tury*. 2019. № 9. P. 95. [in Ukrainian].

Maksakova L. V., Ayrumyan H. S., Kochyna L. P., Bashyrova R. R. (2019). Pidvyshchennya psykholohichnoho blahopoluchchya u shkolyariv z OOP v umovakh inklyuzyvnoyi osvity. *Molodyy vchenyy*. № 27. P. 260-261. [in Ukrainian].

Morozova O.P. (2015). Hotovnist' studentiv napryamu pidhotovky «Pedahohichna osvita» do roboty v systemi inklyuzyvnoyi osvity. *Zbirnyk statey naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (z mizhnarodnoyu uchastyu): Innovatsiyini protsesy rozvytku osvity: dosvid ta perspektyvy*. Zhytomyr. P. 269-273. [in Ukrainian].

Navchal'nyy posibnyk z orhanizatsiyi navchannya invalidiv zi slukhu u doskil'nykh osvityakh orhanizatsiyakh (2017). *Pid ker. R.H. Ter-Hryhor'yants: avt. kilk.: O.A. Antonova, N.YU. Boryakova, YU.V. Bohyns'ka, B.A. Korostelev, H.L. Kotova, O.YU. Piskun, V.E. Romashkina, L.I. Rul'onkova, I.L. Solovyova, V.R. Mayyer, YE.A. Shvets'*. Mykolayiv. 249 p. [in Ukrainian].

Pustovalova N.I. (2018). Formuvannya pedahohichnoyi hotovnosti studentiv vyshu do roboty v umovakh inklyuzyvnoyi osvity. *Aktual'ni pytannya osvity*. Rivne. № 1. P. 171-175.

Shalina T.I., Petrova L.A. (2011). *Navchal'nyy posibnyk (oporno-rukhovery apparat) CH.1*. Irpin'. 96 p. [in Ukrainian].

Volkova I.P. (2005). Oblik individual'no-typolohichnykh osoblyvostey u protsesi navchannya ta vykhovannya shkolyariv z hlybokymy porushennyamy zoru: teoretychni ta prykladni aspekty. *Sim'ya ta zdorov'ya dytyny: Dytyna v suchasnomu sviti. Sim'ya ta dity: materialy XII Mizhnarodnoyi konferentsiyi*. Sumy. P. 238-242. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті визначено особливості ознайомлення з науковими та науково-методичними напрацюваннями з питань інклюзивної освіти, а також власний педагогічний досвід, які дозволяють з упевненістю констатувати факт щорічного збільшення кількості учнів з особливими освітніми потребами (далі – як особи з особливими освітніми потребами) та інваліди, які навчаються в інклюзивних умовах. У статті також наголошувалося, що у зв'язку з постійним збільшенням кількості студентів з особливими потребами, включеними до навчального процесу, було зазначено, що «перед вчителями стоїть складне завдання задовольнити спеціалізовані потреби таких студентів, тим самим збагачуючи інклюзивних учнів класна кімната. «Також визначено, що вітчизняні науковці приділяють увагу вказаній проблемі «широкого впровадження ідей інтеграції та інклюзії до загальноосвітніх навчальних закладів, що потребує змін у процесі підготовки майбутніх учителів». У зв'язку з тим, що проблема інклюзії не оминула й сферу фізичного виховання, ми також у своєму дослідженні констатуємо, що «ефективність впровадження інклюзії у сферу фізичного виховання не в останню чергу залежить від підготовки кваліфікованих педагогічних кадрів. персонал». Було наголошено, що незважаючи на те, що існує велика кількість робіт, присвячених вивченню адаптації дітей з особливими освітніми потребами до умов загальноосвітнього середовища, ми не знайшли комплексного аналізу особливостей фізичної культури та спорт як чинник позитивної соціалізації дітей з особливими освітніми проблемами. Досліджуючи готовність викладача до взаємодії зі студентами різних нозологій, ми аналізуємо психолого-педагогічні та дефектологічні знання, а метою педагогічної діяльності є розвиток технічних можливостей викладача. Цінності, мотиви, спрямованість є основними характеристиками готовності особистості до встановлення взаємодії, важливою умовою формування суб'єкт-суб'єктних відносин. Викладач відповідає за організацію умов для успішного навчання, де актуальність проблеми успішного навчання студентів співвідноситься з успішністю у професійній діяльності. Проблема підготовки педагогів до взаємодії зі студентами різних нозологій реалізується в системі додаткової освіти, в основі якої лежить системний і цілісний підхід до взаємодії, ефективне педагогічне спілкування.

Ключові слова: *фізична культура і спорт, фактори, позитивна соціалізація, соціалізація дітей, діти з особливими освітніми потребами, інклюзивна освіта, адаптивна фізична культура, зміст освіти.*

DOI 10.31909/26168812.2022-(60)-20

УДК 37.02-042.4:004

ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS OF THE EFFICIENCY OF MIXED TRAINING OF IT DISCIPLINES OF VOCATIONAL EDUCATION SPECIALISTS

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ ІНФОРМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН ФАХІВЦІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Ларуса Шевчук

доктор педагогічних наук, доцент

E-mail: sheld651@gmail.com

ORCID:0000-0002-8405-1168

Scopus ID: 57202217000

Університет Григорія Сковороди в

Переяславі, Україна

Larysa Shevchuk

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor

E-mail: sheld651@gmail.com

ORCID:0000-0002-8405-1168

Scopus ID: 57202217000

Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, Ukraine

Сергій Яшанов

доктор педагогічних наук, професор

E-mail: yashanovs@gmail.com

ORCID: 0000-0001-8958-9007

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Україна

Serhii Ashanov

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

E-mail: yashanovs@gmail.com

ORCID: 0000-0001-8958-9007

National Pedagogical Dragomanov University, Ukraine

ABSTRACT

The article describes modern approaches to mixed learning of informatics disciplines in institutions of higher education. The concept of mixed learning of informatics disciplines is singled out. The interpretation of the main approaches to integration, combining the training of informatics disciplines of professional education specialists with the use of the advantages of various technologies in the educational process is presented. The concept of combined learning is revealed, which assumes that in modern conditions, a student should optimally and in various combinations use all the opportunities provided by both classical learning and the use of distance technologies. The main directions of the development of mixed learning of informatics disciplines are characterized. The main principles of maintaining dynamic balance and unity of the pedagogical and organizational foundations of the IT training system for professional education specialists in mixed education are revealed. The organizational and pedagogical requirements for the mixed learning of informatics disciplines on the basis of electronic educational and methodological complexes were analyzed and determined. Instrumental means with the help of which mixed learning is implemented in institutions of higher education have been determined. The main organizational-pedagogical and educational-methodical aspects of the use of electronic educational-methodical complexes for the training of vocational education specialists of various forms of education are distinguished. of a specific IT discipline and ensures the implementation of a methodical system of learning in the learning environment. The organizational and pedagogical conditions for the implementation of mixed training of informatics disciplines of professional education specialists have been determined.

Key words: *organizational and pedagogical conditions for the effectiveness of blended learning, traditional and distance learning, blended learning of informatics disciplines, formation*

of informatics competence, professional education specialists, electronic educational and methodical complexes.

Постановка проблеми. Перехід від принципу «знання на все життя» до принципу «знання через все життя» передбачає розвиток і вдосконалення особистості кожної людини впродовж усього життя. В діючій системі очного навчання інформатичних дисциплін фахівців професійної освіти, студенти часто відчують дискомфорт і брак досвіду при самостійному навчанні, потреба в якому все зростає (Столяренко, 2015). Це пов'язано з тим, що існуюче очне навчання інформатичних дисциплін не персоналізоване, тому часто у студента відсутня навчальна мотивація і в залежності від ступеня його обдарованості, здатний одні види діяльності засвоювати і виконувати, досягаючи творчого рівня, виявляючи високий рівень мотивації, інші - тільки на репродуктивному, виконавському рівні і більше під тиском ззовні.

Зважаючи на те, що технологічні знання в інформаційній галузі «старіють» кожні 2-3 роки, при збереженні традиційних освітніх технологій до кінця навчання у вищі знання випускника будуть значною мірою застарілими (Вольневич, 2013; Frankle, 2017; Staker, Horn 2021). Як наслідок, конкурентоспроможність фахівців професійної освіти на ринку праці буде невисокою.

Одним з варіантів вирішення проблеми, що склалася є використання змішаного (комбінованого) навчання. Концепція комбінованого навчання передбачає, що в сучасних умовах студент повинен оптимально і в різних поєднаннях використовувати всі можливості, що надаються як класичним навчанням, так і застосуванням дистанційних технологій (Гуревич, Кадемія, 2017; Рашевська, 2010). При цьому створюються умови для вирішення основної проблеми традиційного навчання, що полягає в обмеженості можливостей для реалізації і розвитку потенційних здібностей кожного студента. змішана модель навчання - це модель використання розподілених інформаційно-освітніх ресурсів в очному навчанні із застосуванням елементів асинхронного і синхронного дистанційного навчання.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз сучасного стану досліджень і практики вищої освіти свідчить про зростаючу увагу до проблеми змішаного навчання і розвитку особистості студента, до проблеми підготовки викладачів для дистанційного навчання у вишах.

В галузі теорії і практики інформаційних технологій і дистанційного навчання працюють багато вітчизняних вчених і фахівців, кожен з яких вніс свій внесок в розвиток і організацію наукових досліджень, впроваджуючи у педагогічну практику ідеї дистанційного навчання (В. П. Беспалько, В. Ю. Биков, О. П. Губаш, М. І. Жалдак, Ю. О. Жук, Н. Д. Карр, О. Е. Коваленко, В. Ю. Ковальчук, К. Ланг, Л. Ю. Ляшко, А. Ф. Манько, К. М. Синиця, О. В. Овчарук, В. І. Петрова, П. Ю. Саух, О.М. Спирін, Л.Д. Шевчук, М.С. Яшанов і ін.)

Аналіз досліджень І.С. Войтовича, А. М. Гедзика, І. В. Гевка, М. І. Жалдака, М. С. Корця, С. О. Семерікова, А. М. Стрюка, М. А. Умрик, В. М. Франчука, М. С. Яшанова і інших показує, що проблема підготовки фахівців професійної освіти, які володіють методикою застосування сучасних методів пошуку, обробки та систематизації знань для підвищення кваліфікації протягом усього свого життя набуває все більшої актуальності.

Безумовно, ці роботи багато в чому створили наукові і методичні основи реалізації дистанційного навчання в країні, проте модернізація всіх ступенів української освіти, що передбачає розвиток тих особистісних якостей, які стануть основою соціальної і професійної адаптації людей, їх майстерності і культури неможлива без гармонійного поєднання переваг традиційного очного навчання і застосування дистанційних технологій.

Таким чином, сучасний етап розвитку педагогічних досліджень висуває у якості першочергового завдання розробку і обґрунтування теоретичних і організаційно-педагогічних основ змішаного навчання студентів вищів педагогічного профілю, виявлення

і систематизацію змісту, структури і умов організації навчального процесу в руслі даної парадигми навчання.

Однак наявні дослідження в галузі вищої освіти не дозволяють достатньою мірою визначити організаційно-педагогічні умови ефективного поєднання традиційного навчання і застосування технології дистанційної освіти для фахівців професійної освіти.

Метою статті є визначення організаційно-педагогічних умов підвищення ефективності змішаного навчання інформатичних дисциплін фахівців професійної освіти на основі гармонізації методологічних і теоретичних положень традиційного і дистанційного навчання, які сприяють ефективному формуванню та розвитку у них інформатичної компетентності.

Виклад основного матеріалу. Поняття «дистанційне навчання» означає, по-перше, «віддалене навчання», тобто таке навчання, коли виключений безпосередній контакт викладача з студентом, з іншого боку, має на увазі наявність деяких сучасних засобів, що дозволяють здійснювати віддалене (дистанційне) навчання. Існує безліч теорій дистанційного навчання: теорія автономії і незалежності навчання (Р. Деллінг, А. Ведмеєр, М. Мур), теорія індустріалізації (О. Петерсон), теорія взаємодії та комунікації (Дж. Боат, Б. Холмберг, Дж. Даніель) та ін (Кухаренко, 2016).

У той же час при визначенні поняття дистанційного навчання в зарубіжній літературі враховується, що в основі сучасних форм дистанційного навчання лежать два різних джерела: а) кореспондентне (заочне) навчання і б) очне навчання з використанням інформаційних технологій (Banados, 2010). Відповідно, існує дві різних базових моделі дистанційної освіти, що сформувалися на основі цих джерел: британська (або асинхронна, індивідуальна) та американська (або синхронна, групова).

В результаті аналізу напрямків розвитку української освіти можна стверджувати, що суть нинішнього етапу оновлення її змісту в значній мірі складається в переході від ідеології розвитку до технологій розвитку, в розробці більш ефективних механізмів і способів реалізації ідей і принципів освіти, перш за все, із застосуванням дистанційних технологій.

Комбіноване навчання – саме по собі самоцінне тому, що дозволяє використовувати сильні сторони очної форми навчання та переваги дистанційних технологій, перш за все колективно-розподілені форми організації діяльності (Бугайчук, 2016). В межах змішаної системи навчання інформатичних дисциплін є реальна можливість використовувати ті форми і прийоми, які вже довели свою ефективність і доцільність. Так модульно-рейтингова система оцінювання якості навчання студентів, що використовується в практиці дистанційного навчання, використовується і для очного навчання.

Аналіз форм професійної освіти показує, що комбіноване навчання є освітньою траєкторією, при якій в сучасних умовах фахівець професійної освіти повинен оптимально і в сукупності використовувати всі можливості, що надаються як класичним навчанням інформатичних дисциплін, так і новими освітніми технологіями (Муращенко, 2017). Основу освітнього процесу при змішаному навчанні інформатичних дисциплін становить цілеспрямована, інтенсивна і контрольована самостійна робота студента, який може вчитися в зручному для себе місці, за індивідуальним узгодженим розкладом, комплексно використовуючи спеціальні засоби навчання і погоджену можливість контакту з викладачем (Шевчук, 2020).

Грунтуючись на комплексному аналізі структури та змісту поняття «традиційного навчання» А. М. Алексюка, В. І. Бондаря, Н. О. Брюханової, М. І. Сметанського, В. І. Шахова, у цих дослідженнях показана і самоцінність комбінованого навчання. Загалом, змішане навчання слід розуміти як цілеспрямований, організований, інтерактивний процес взаємодії студентів і викладачів між собою і з засобами навчання, причому процес навчання, інваріантний до їх розташування в просторі і часі (Грушина, 2016).

Аналіз стану особистісно-орієнтованого дистанційного навчання студентів вищих навчальних закладів педагогічного профілю показав, що на сьогоднішній день розроблені різні аспекти методики дистанційного навчання студентів вищих навчальних закладів, які можуть бути систематизовані і виступити в якості джерела для розробки теоретичних основ змішаного навчання інформатичних дисциплін студентів вищих педагогічного профілю.

За результатами аналізу стану проблеми побудови та функціонування системи інформатичної підготовки фахівців професійної освіти виявлено, що динаміка соціально-політичних, економічних і технологічних змін у світі, глобалізація всіх сфер соціальної практики, стирання предметних кордонів і інтеграція сфер діяльності, розвиток інформаційних технологій призвели до якісної зміни характеру праці та в зв'язку з цим - до зростання освітніх потреб населення, ідеям безперервної освіти і до принципу «освіти через все життя».

Загалом, існуюча сьогодні система інформатичної підготовки фахівців професійної освіти відповідає новим потребам, але поліпшення її за допомогою використання різноманітних новітніх інформаційних технологій без докорінної реконструкції самої системи не призводить до істотного успіху (Перша Всеукраїнська конференція з проблем змішаної освіти, 2017). Ці обставини спонукають до пошуку відповідності між зміною освітніх потреб працюючих фахівців професійної освіти і можливостями, які створюються новими освітніми підходами.

Результати аналізу робіт дослідників В. Ю. Бикова, О. Г. Глазунової, Р. М. Горбатюка, Р. С. Гуревича, Ю. О. Жука, Л. А. Карташової, Н. В. Морзе, Л. Ф. Панченко, С. О. Семерікова, З. С. Сейдаметової, М. П. Шишкіної і ін., виявили, що зазначений вище підхід повинен відповідати наступним запитам: сприяти самоідентифікації та самореалізації особистості; створювати умови для розвитку універсальних здібностей особистості до різних видів діяльності (мислення, творчість, комунікація, рефлексія); створювати підтримуюче професійно-комунікативне середовище; сприяти розвитку кар'єри та професійної мобільності фахівців професійної освіти; сприяти швидкій інформатичній перепідготовці кадрів, в освоєнні ними необхідних знань, умінь, навичок і необхідного рівня інформатичної компетентності.

Єдність педагогічних і організаційних основ системи інформатичної підготовки фахівців професійної освіти досягається за допомогою керованої взаємодії педагогічних і організаційних підсистем за програмними цілями, змістом, структурою і методами за допомогою єдиного інструментарію управління (Рашевська, 2010).

Основні принципи підтримки динамічної рівноваги і єдності педагогічних і організаційних основ системи інформатичної підготовки фахівців професійної освіти включають:

- принцип подібності цілей діяльностей в підсистемах;
- принцип взаємного уподібнення змін в підсистемах за допомогою взаємоузгодження;
- принцип формування єдиної організаційної культури;
- принципи програмного гнучкого інтерактивного управління;
- принцип створення умов для поєднання персоналом педагогічних і організаційних функцій;
- принцип єдиних комунікативних середовищ.

Єдність педагогічних і організаційних основ системи інформатичної підготовки фахівців професійної освіти набуває взаємозбагачувального характеру при об'єднанні сил, здатних аналізувати зміни в сфері освітніх потреб інформаційного суспільства і впливати на систему освіти і її ключові положення.

Отже, спираючись на наведене вище, узагальнена трирівнева модель змішаного навчання інформатичних дисциплін фахівців професійної освіти може бути побудована на:

- сукупності принципів традиційного і дистанційного навчання інформатичних дисциплін, що складають ядро моделі і утворюють її перший структурний рівень (принцип єдності освітнього, професійного та соціального середовищ; принцип синтезу андрагогічного, контекстного та особистісно орієнтованого підходів до навчання інформатичних дисциплін; принцип синтезу педагогічних, управлінських і інформаційно-комунікаційних технологій);

- сукупності підсистем, що утворюють другий рівень моделі (адміністративна, навчальна, кадрова, науково-методична, фінансова та ін.);

- системних механізмах розвитку змішаного навчання інформатичних дисциплін, що утворюють третій рівень моделі (інноваційні механізми і механізми саморозвитку).

На наш погляд таку узагальнену модель можна розглядати як конструктивний розвиток змішаного навчання інформатичних дисциплін, оскільки ній є можливість поступального розвитку інформатичної компетентності фахівців професійної освіти, що реалізується при повсюдному втіленні діяльнісного підходу до навчання інформатичних дисциплін і організації освітньої системи, а також за рахунок безперервної освітньої підтримки діяльності студентів на різних етапах їх професійного розвитку та за рахунок створення спеціальної системи мотивації до навчання інформатичних дисциплін.

Зважаючи на те, що ідеї традиційного і дистанційного навчання найбільш повно відповідають парадигмі розвиваючої освіти, організаційно-педагогічна модель змішаного навчання інформатичних дисциплін повинна синтезувати переваги трьох підходів до організації процесу інформатичної підготовки:

- андрагогічного – орієнтованого на потреби та особливості студентів дорослих: навчання на основі досвіду і за допомогою дії;

- особистісно орієнтованого – націленого на розвиток здібностей студентів (розумових, творчих, комунікативних, рефлексивних та ін.), а також на розвиток смислової мотиваційно-ціннісної складової особистості;

- контекстно-орієнтованого на залучення в освітній процес особливостей професійної діяльності фахівців (предметної і соціальної), їх досвід і реальні проблеми; прозорість кордонів між навчальною та професійною діяльністю і їх трансформація один в одного через ефективну професійну діяльність, реалізовану за допомогою кейс-технологій і ділових ігор.

Основою освітньої моделі змішаного навчання інформатичних дисциплін, що дозволяє об'єднати ідеї зазначених трьох підходів і забезпечити нову якість освіти, є орієнтація при побудові освітнього процесу на компетентнісний підхід (Ткачук, Малезик, 2018). Поєднання цих підходів і ідей дозволяє будувати освітній процес на основі потреб роботодавців, особливостей студентів і забезпечити його орієнтацію на розвиток інформатичної компетентності працюючих фахівців за допомогою вирішення ними як навчальних, так і професійних проблем.

При цьому умовами ефективності освітнього процесу при змішаному навчанні інформатичних дисциплін фахівців професійної освіти є: багаторівневність і гнучкість освітніх програм, діяльнісна спрямованість змісту і організації освітнього процесу, формування підтримуючого дружнього середовища у взаємодії всіх суб'єктів і об'єктів освітнього процесу, при якому знижуються психологічні бар'єри всіх учасників освітнього процесу, підвищується мотивація діяльності, оптимальне поєднання «м'яких» і «жорстких» форм управління освітньою діяльністю студентів, поєднання дистанційних і безпосередніх форм взаємодії студентів і викладачів.

Модульний принцип побудови змісту інформатичної підготовки фахівців професійної освіти передбачає побудову програм навчання з модулів, встановлення відповідно до кожного модуля певних освітніх кредитів, з яких складається освітній стандарт, створення

можливості для визначення студентами індивідуальної освітньої траєкторії (Elaine, Going, 2011).

Сукупність методів навчання, що використовуються при змішаному навчанні інформатичних дисциплін повинна забезпечувати:

1) інтерактивний характер взаємодії (між студентами та навчальним матеріалом, студентами і викладачем, студентами і віртуальним середовищем, студентами і професійно-соціальною сферою діяльності);

2) інтенсивність освоєння навчального змісту;

3) безперервність руху студентів від знання до розуміння, дії, і від нього – до творчості, забезпечуючи зростання інформатичної компетентності фахівців (Staker, Horn, 2021).

Тому змішане навчання інформатичних дисциплін здійснюється за провідної ролі таких методів активізації навчального процесу, як діалог, дискусія, мозковий штурм, метод конкретних ситуацій, дослідницькі методи, міні лекції та інші в поєднанні з традиційними методами.

Добір засобів навчання при змішаному навчанні інформатичних дисциплін повинен бути заснований на використанні багатоканального принципу засвоєння навчального матеріалу (Graham, 2006). Для кожного навчального модуля формується спеціальний електронний навчально-методичний комплекс (ЕНМК) матеріалів, що включає навчальні посібники; хрестоматії, робочі зошити, буклети завдань, методичні матеріали, посібники із самонавчання, аудіо-, відеоматеріали і ін. ЕНМК являє собою інтегровану і взаємодоповнюючу систему навчально-методичних матеріалів, достатніх для навчання студентів відповідно до вимог стандарту з системою оцінювання якості змішаного навчання інформатичних дисциплін фахівців професійної освіти на основі комп'ютерного адаптивного тестування (Шевчук, Вересоцька, Солопко, 2022).

Основними організаційно-педагогічними і навчально-методичними аспектами використання ЕНМК для підготовки фахівців професійної освіти різних форм навчання є:

- аналіз функціональної достатності інформаційно-освітніх, навчально-дослідних та інформаційно-методичних ресурсів (інформаційне наповнення, різноманітність методів і типів автоматизованого навчання і контролю знань, простота і зручність використання ресурсів комплексу в режимі самопідготовки, консультацій) для реалізації цілей інформатичної підготовки фахівців професійної освіти;

- достатність форм і режимів взаємодії викладачів і студентів з використанням інтернет-ресурсів ЕНМК і засобів віддаленого доступу (Шевчук, 2020).

У підсумку, на основі аналізу структурної схеми процесу навчання, визначено такі організаційно-педагогічні умови реалізації змішаного навчання інформатичних дисциплін фахівців професійної освіти:

- структурний підхід до змісту навчального матеріалу;
- технологічна і змістовна гнучкість освітнього процесу, тобто здатність швидко реагувати і адаптуватися до науково-технічних і соціально-економічних змін;

- створення моделей логічної семантики;

- комплексне застосування глобальних мереж телекомунікації, експертних систем;

- структурування етапів інформатичної підготовки фахівця за принципом «закінчених частин», кожна з яких має самостійне значення;

- єдина для очного і дистанційного навчання система відносних показників, що відображають досягнення в навчанні інформатичних дисциплін – застосування рейтингової системи управління якістю навчання фахівців професійної освіти;

- поєднання індивідуального і колективного підходів при побудові траєкторії розвитку інформатичної компетентності студента в освітньому просторі ЗВО.

Насамкінець зауважимо, що в межах змішаного навчання інформатичних дисциплін фахівців професійної освіти можливе створення будь-якого освітнього середовища, в якому студент відчуває себе найбільш комфортно, перетворюється в активного учасника освітнього процесу. При цьому стимулюється звичка до самонавчання і пошуку інформації, з'являється бажання продовжити своє навчання після закінчення вишу (безперервна освіта), викладачі діють як експерти та консультанти, допомагаючи студентам аналізувати і вирішувати навчальні проблеми. У цих умовах, багаторазово збільшуються можливості ефективного формування сучасного компетентного фахівця професійної освіти.

Висновки. Інтеграція, комбінування навчання інформатичних дисциплін фахівців професійної освіти з використанням в освітньому процесі переваг різних технологій є одним з важливих шляхів підвищення якості їх інформатичної підготовки, що може бути реалізована за умови:

- оптимального поєднання найбільш ефективних технологій традиційного і дистанційного навчання інформатичних дисциплін;

- навчання інформатичних дисциплін буде зорієнтоване не тільки на засвоєння знань, а й на розвиток особистісних якостей студента, його пізнавальної, емоційно-вольової та професійної сфери;

- готовності учасників освітнього процесу до використання ІКТ і принципів відкритої освіти в навчальному процесі ЗВО;

- створення відповідної інфраструктури для дистанційного навчання з електронними навчально-методичними матеріалами, придатними для повноцінного самостійного вивчення інформатичних дисциплін;

- правильно вибраного співвідношення і характеру подачі матеріалу, винесеного на аудиторне і самостійне вивчення, в оптимальному поєднанні форм і методів навчання інформатичних дисциплін;

- реалізації автоматизованої системи діагностики процесу навчання інформатичних дисциплін.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Бугайчук К.Л. Змішане навчання: теоретичний аналіз та стратегія впровадження в освітній процес вищих навчальних закладів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2016. Т. 54. №4. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1434/1070>

Вольневич О.І. Технологія flipped classroom в дистанційному й очному навчанні. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2013. Т. 36. Вип. 4. С. 121-131.

Грушина І.В. Теоретичні та методологічні основи використання дистанційних технологій в контексті змішаного навчання. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Кропивницький, 2016. Вип. 10. Ч. 1. С. 28-34.

Гуревич Р., Кадемія М. Змішане навчання й інноваційні технології підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах. *Порівняльна професійна педагогіка*. Київ; Хмельницький, 2017. Т. 7. Вип. 1. С. 106-112.

Муращенко Т.В. Змішане та дистанційне навчання як спосіб доступу до якісної освіти. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2017. № 3. URL: <http://openedu.kubg.edu.ua/journal/index.php/openedu/article/view/93#.Wvqe7ojRC71>

Перша Всеукраїнська конференція з проблем змішаної освіти. 2017. URL: <http://kpi.ua/2017-01-27>

Рашевська Н.В. Змішане навчання як психолого-педагогічна проблема. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. Черкаси: ЧНУ, 2010. Вип. 191. С. 89-96.

Столяренко І.С. Особливості організації змішаного навчання у підготовці майбутніх учителів інформатики. *Інформаційні технології в освіті*. 2015. № 24. С. 138-147.

Стрюк А.М. Теоретико-методичні засади комбінованого навчання системного програмування майбутніх фахівців з програмної інженерії: монографія. *Теорія та методика електронного навчання*. Кривий Ріг: Видавничий відділ ДВНЗ «Криворізький національний університет», 2015. Т. VI. Вип. 1 (6). 286 с.

Теорія та практика змішаного навчання: монографія / В.М. Кухаренко та ін.; за заг. ред. В.М. Кухаренка. Харків: «Міськдрук», НТУ «ХПІ», 2016. 284 с.

Ткачук Г.В., Малежик П.М. Проектування моделі змішаного навчання. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. VI (67). Issue: 163. Budapest: Rozsadomb Contact Kft. 2018. С. 59-62.

Шевчук Л.Д., Вересоцька Н.І., Солопко І.О. Формування цифрових компетентностей здобувачів педагогічних закладів вищої освіти при змішаній формі навчання. *Наука і техніка сьогодні*. 2022. № 6 (6). С. 247-260.

Шевчук Л.Д., Шевчук Б.В. Впровадження цифрових освітніх технологій у підготовку майбутніх учителів в умовах дистанційного навчання. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 34. Т. 5. С. 255-263.

Шроль Т.С. Змішане навчання як нова форма організації ІКТ-освіти. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2016. Вип. 13(1). С. 166-170.

Banados E.A. Blended-learning pedagogical model for teaching and learning EFL successfully through an online interactive multimedia environment. *CALICO Journal*. 2006. № 23 (3). P. 533-550.

Elaine A., Going S.-J. The Distance: Online Education in the U.S. 2011. Babson Survey Research Group and Quahog Research Group. 40 p.

Frankle K. Blended Learning: The Key to Successful Web-Based Training and Education. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2016. Т. 54. №4. URL: <http://goo.gl/hWbR7z>

Graham C.R. Blended learning systems. The handbook of blended learning: Global perspectives, local designs. Pfeiffer. 2006. URL: http://mypage.iu.edu/~cjbonk/graham_intro.pdf

Staker H., Horn M. Classifying K-12 blended learning. URL: <http://www.christenseninstitute.org/publications/classifying-k-12-blended-learning-2>

REFERENCES

Buhaichuk K.L. (2016). Zmishane navchannia: teoretychnyi analiz ta stratehiia vprovadzhenia v osvittii protses vyshchikh navchalnykh zakladiv. [Blended learning: theoretical analysis and implementation strategy in the educational process of higher educational institutions]. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia – Information technologies and teaching aids*. Vol. 54. №. 4. [in Ukrainian]. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1434/1070>

Volnevych O.I. (2013). Tekhnolohiia flipped classroom v dystantsiinomu y ochnomu navchanni. [Flipped classroom technology in distance and face-to-face education]. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia – Information technologies and teaching aids*. Vol. 36. № 4. P. 121-131. [in Ukrainian].

Hrushyna I.V. (2016). Teoretychni ta metodolohichni osnovy vykorystannia dystantsiinykh tekhnologii v konteksti zmishanoho navchannia. [Theoretical and methodological foundations of the use of distance technologies in the context of blended learning]. *Naukovi zapysky*

Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka – Scientific notes of Kirovohrad Volodymyr Vinnichenko State Pedagogical University. Vol. 10. №1. P. 28-34. [in Ukrainian].

Hurevych R., & Kademiia M. (2017). Zmishane navchannia y innovatsiini tekhnolohii pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv u vyshchych navchalnykh zakladakh. [Mixed learning and innovative technologies for training future specialists in higher educational institutions]. *Porivnialna profesiina pedahohika – Comparative professional pedagogy*. Vol. 7. № 1. P. 106-112. [in Ukrainian].

Murashchenko T.V. (2017). Zmishane ta dystantsiine navchannia yak sposib dostupu do yakisnoi osvity. [Blended and distance learning as a way to access quality education]. *Vidkryte osvितnie e-seredovyshe suchasnoho universytetu – Open educational e-environment of a modern university*. Vol. 3. [in Ukrainian]. URL: <http://openedu.kubg.edu.ua/journal/index.php/openedu/article/view/93#.Wvqe7ojRC71>.

Persha Vseukrainska konferentsiia z problem zmishanoi osvity. (2017). [The first All-Ukrainian conference on the problems of mixed education]. [in Ukrainian]. URL: <http://kpi.ua/2017-01-27>.

Rashevskia N.V. (2010). Zmishane navchannia yak psykholoho-pedahohichna problema. [Mixed learning as a psychological and pedagogical problem]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu – Herald of Cherkasy University*. Vol. 191. P. 89-96. [in Ukrainian].

Stoliarenko I.S. (2015). Osoblyvosti orhanizatsii zmishanoho navchannia u pidhotovtsi maibutnikh uchyteliv informatyky. [Peculiarities of the organization of blended learning in the training of future informatics teachers]. *Informatsiini tekhnolohii v osviti – Information technologies in education*. Vol. 24. P. 138-147. [in Ukrainian].

Striuk A.M. (2015). Teoretyko-metodychni zasady kombinovanoho navchannia systemnoho prohramuvannia maibutnikh fakhivtsiv z prohramnoi inzhenerii. [Theoretical and methodological principles of combined training of system programming for future specialists in software engineering]. *Teoriia ta metodyka elektronnoho navchannia – theory and methodology of e-learning*. Vol. VI. № 1. [in Ukrainian].

Kukharenko V.M. (Ed.) (2016). *Teoriia ta praktyka zmishanoho navchannia. [Theory and practice of blended learning]*. Kharkiv. [in Ukrainian].

Tkachuk H.V., & Malezhyk, P.M. (2018). Proektuvannia modeli zmishanoho navchannia. [Designing a blended learning model]. *Science and Education a New Dimension – Science and Education a New Dimension*. Vol. VI. № 163. P. 59-62. [in Ukrainian].

Shevchuk L.D., & Veresotska, N.I., & Solopko, I.O. (2022). Formuvannia tsyfrovych kompetentnosti zdobuvachiv pedahohichnykh zakladiv vyshchoi osvity pry zmishanii formi navchannia [Formation of digital competences of students of pedagogical institutions of higher education with a mixed form of education]. *Nauka i tekhnika sohodni – Science and technology today*. Vol. 6. P. 247-260. [in Ukrainian].

Shevchuk L.D., & Shevchuk B.V. (2020). Vprovadzhennia tsyfrovych osvitnikh tekhnolohii u pidhotovku maibutnikh uchyteliv v umovakh dystantsiinoho navchannia [Implementation of digital educational technologies in the training of future teachers in the conditions of distance learning]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current issues of humanitarian sciences*. Vol. 34. № 5. P. 255-263. [in Ukrainian].

Shrol T.S. (2016). Zmishane navchannia yak nova forma orhanizatsii IKT-osvity [Blended learning as a new form of ICT education organization]. *Onovlennia zmistu, form ta metodiv navchannia i vykhovannia v zakladakh osvity – Updating the content, forms and methods of education and upbringing in educational institutions*. № 1. P. 166-170. [in Ukrainian].

Banados, E.A. (2006). Blended-learning pedagogical model for teaching and learning EFL successfully through an online interactive multimedia environment. *CALICO Journal*. № 23. P. 533-550. [in English].

Elaine A., & Going S.-J. (2011). *The Distance: Online Education in the U.S.* [in English].

Frankle K. (2016). Blended Learning: The Key to Successful Web-Based Training and Education. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia – Information technologies and teaching aids*. Vol. 54. № 4. [in English]. URL: <http://goo.gl/hWbR7z>.

Graham C.R. (2006). Blended learning systems. The handbook of blended learning: Global perspectives, local designs. [in English]. URL: http://mypage.iu.edu/~cjbonk/graham_intro.pdf.

Staker H., & Horn M. Classifying K–12 blended learning. [in English]. URL: <http://www.christenseninstitute.org/publications/classifying-k-12-blended-learning-2>.

АНОТАЦІЯ

У статті охарактеризовано сучасні підходи до змішаного навчання інформатичних дисциплін у закладах вищої освіти. Виокремлено поняття змішаного навчання інформатичних дисциплін. Представлено трактування основних підходів до інтеграції, комбінування навчання інформатичних дисциплін фахівців професійної освіти з використанням в освітньому процесі переваг різних технологій. Розкрито концепцію комбінованого навчання, яка передбачає, що в сучасних умовах студент повинен оптимально і в різних поєднаннях використовувати всі можливості, що надаються як класичним навчанням, так і застосуванням дистанційних технологій. Охарактеризовано основні напрямки розвитку змішаного навчання інформатичних дисциплін. Розкрито основні принципи підтримки динамічної рівноваги і єдності педагогічних і організаційних основ системи інформатичної підготовки фахівців професійної освіти при змішаному навчанні. Проаналізовано та визначено організаційно-педагогічні вимоги до змішаного навчання інформатичних дисциплін на основі електронних навчально-методичних комплексів. Визначено інструментальні засоби, за допомогою яких реалізується змішане навчання у закладах вищої освіти. Виокремлено основні організаційно-педагогічні і навчально-методичні аспекти використання електронних навчально-методичних комплексів для підготовки фахівців професійної освіти різних форм навчання. Охарактеризовано структуру електронного навчально-методичного комплексу, яка включає в себе автономний, локальний і дистанційний освітні курси та методичне забезпечення щодо їх використання у навчанні конкретної інформатичної дисципліни і забезпечує реалізацію методичної системи навчання у середовищі навчання. Визначено організаційно-педагогічні умови реалізації змішаного навчання інформатичних дисциплін фахівців професійної освіти.

Ключові слова: *організаційно-педагогічні умови ефективності змішаного навчання, традиційне і дистанційне навчання, змішане навчання інформатичних дисциплін, формування інформатичної компетентності, фахівці професійної освіти, електронні навчально-методичні комплекси.*

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Вдовенко Тетяна – кандидат філологічних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

Глоба Ольга – кандидат історичних наук, доцент, Університет Григорія Сковороди в Переяславі, Україна

Глушук Світлана – кандидат педагогічних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

Гончаренко Олексій – доктор історичних наук, професор, Університет Григорія Сковороди в Переяславі, Україна

Звєкова Вікторія – кандидат педагогічних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

Звєкова Світлана – аспірантка, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

Іванова Дора – кандидат педагогічних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

Каракаш Валентина – аспірантка, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

Кічук Надія – доктор педагогічних наук, професор, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

Кічук Ярослав – доктор педагогічних наук, професор, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

Костенко Оксана – кандидат історичних наук, доцент, Університет Григорія Сковороди в Переяславі, Україна

Коцур Сабіна – кандидат педагогічних наук, Випускниця Зальцбургського університету, Австрія

Листопад Олексій – доктор педагогічних наук, професор, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Україна

Мардарова Ірина – кандидат педагогічних наук, доцент, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Україна

Мельник Віта – аспірантка, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

Москалюк Микола – доктор історичних наук, професор, Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, Україна

Москалюк Наталія – кандидат педагогічних наук, доцент, Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, Україна

Павленко Олег – кандидат педагогічних наук, Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, Україна

Радовенчик Анастасія – аспірантка, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

Радул Ольга – доктор педагогічних наук, професор, Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, Україна

Рубан Ася – кандидат педагогічних наук, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

Сілаєв Віталій – викладач, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

Сіропол Володимир – кандидат історичних наук, доцент, Університет Григорія Сковороди в Переяславі, Україна

Станева Світлана – аспірантка, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

Хе Сюцінь – аспірантка, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

Шевчук Лариса – доктор педагогічних наук, доцент, Університет Григорія Сковороди в Переяславі, Україна

Яшанов Сергій – доктор педагогічних наук, професор, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Україна

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Ashanov Serhii – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, National Pedagogical Dragomanov University, Ukraine

Glushchuk Svitlana – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Izmil State University of Humanities, Ukraine

He Xiao Qing – postgraduate student, Izmil State University of Humanities, Ukraine

Hloba Olha – PhD of Historical Science, Associate Professor, Hryhorii Skovoroda university in Pereiaslav, Ukraine

Honcharenko Oleksii – Doctor of History, Professor, Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, Ukraine

Ivanona Dora – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Izmil State University of Humanities, Ukraine

Karakash Valentina – postgraduate student, Izmil State University of Humanities, Ukraine

Kichuk Nadiia – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Izmil State University of Humanities, Ukraine

Kostenko Oksana – PhD of Historical Science, Associate Professor, Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, Ukraine

Kostenko Oksana – PhD. of Historical Science, Assistant Professor, Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, Ukraine

Kotsur Sabina – PhD of Pedagogical Sciences University of Salzburg, Austria

Lystopad Oleksii – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky», Ukraine

Mardarova Iryna – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky», Ukraine

Melnyk Vita – postgraduate student, Izmil State University of Humanities, Ukraine

Moskalyuk Mykola – Doctor of Pedagogical Sciences, Profesor, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine

Moskalyuk Natalia – PhD of Pedagogical Science, Associate Professor, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine

Pavlenko Oleh – PhD of Pedagogical Science, Military Institute of telecommunications and informatization named after the Heroes of Kruty, Ukraine

Radovenchyk Anastasiia – postgraduate student, Izmil State University of Humanities, Ukraine

Radul Olga – Doctor of Pedagogical Science, Professor, Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University, Ukraine

Ruban Asia – PhD of Pedagogical Sciences, Izmil State University of Humanities, Ukraine

Shevchuk Larysa – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, Ukraine

Silaev Vitaly – Teacher, Izmil State University of Humanities, Ukraine

Staneva Svitlana – postgraduate student, Izmil State University of Humanities, Ukraine

Vdovenko Tetiana – PhD of Philological Science, Associate Professor, Izmil State University of Humanities, Ukraine

Yaroslav Kichuk – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Izmil State University of Humanities, Ukraine

Zvekova Victoria – PhD of Pedagogical Science, Associate Professor, Izmil State University of Humanities, Ukraine

Zviekova Svitlana – postgraduate student, Izmil State University of Humanities, Ukraine

Наукове видання

Науковий вісник
Ізмаїльського державного
гуманітарного університету

Серія: Педагогічні науки

Випуск 60

Збірник наукових праць

Українською та англійською мовами

*Зважаючи на свободу наукової творчості,
редколегія приймає до друку статті тих авторів, думки яких не в усьому поділяє.
Відповідальність за достовірність матеріалів, фактів несуть автори публікацій.*

*Редакційна колегія має право редагувати та скорочувати текст.
У разі передруку посилання на «Науковий вісник Ізмаїльського державного
гуманітарного університету» обов'язкове.*

Англomовний супровід збірника: *Олейнікова Г.О.*
Верстка і дизайн: *Мартинчук О.Є.*

Матеріали збірника розміщено на офіційному сайті ІДГУ за адресою: <http://idgu.edu.ua>

Підписано до друку 30.11.2022. Формат 60x90/8.
Ум. друк. арк. 16, 4. Обл.-вид. арк. 12,3. Тираж 100 прим. Зам. № 583

*Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Ізмаїльського державного гуманітарного університету*

Адреса: 68610, Одеська обл., м. Ізмаїл, вул. Рєпіна, 12, каб. 208
Тел.: (04841) 4-82-42
E-mail: nauka_idgu@ukr.net